www.mruni.eu

Virginijus KANAPINSKAS

DAKTARO DISERTACIJA

Gamtinių dujų rinka Lietuvoje: valstybinio reguliavimo tikslai ir teisinio reglamentavimo problemos

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Virginijus Kanapinskas

GAMTINIŲ DUJŲ RINKA LIETUVOJE: VALSTYBINIO REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2014

Daktaro disertacija rengta 2010–2014 m. Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui 2011 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Daktaro disertacija ginama eksternu.

Mokslinis konsultantas:

prof. dr. Algimantas Urmonas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

ISBN 978-9955-19-635-8

© Mykolo Romerio universitetas, 2014

TURINYS

ĮVADAS 5

I. GAMTINIŲ DUJŲ RINKOS VALSTYBINIO REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINĖ APLINKA 14
1.1. Gamtinių dujų rinkos samprata ir gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo samprata 14
1.2. Gamtinių dujų rinkos struktūra 21
1.3. Gamtinių dujų rinkos teisinio reglamentavimo būklė 33
1.4. Gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslai socialinių pokyčių kontekste 50

II. NEPRIKLAUSOMŲ REGULIAVIMO INSTITUCIJŲ MODELIAI IR JŲ POŽYMIŲ PANAUDOJIMO GALIMYBĖS TOBULINANT LIETUVOS GAMTINIŲ DUJŲ RINKĄ REGULIUOJANČIOS INSTITUCIJOS MODELĮ 57
2.1. Nepriklausomų reguliavimo institucijų samprata 57
2.2. Nepriklausomų reguliavimo institucijų modeliai ir jų požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį 61
2.2.1. JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį 61
2.2.2. JK quango modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį 66
2.2.3. Vokietijos nepriklausomų nuo ministerijų valdymo institucijų modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį 68
2.2.4. Prancūzijos nepriklausomų administravimo institucijų modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį 71
2.3. Kitų ES valstybių narių nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų modelių svarbiausių požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį 73
2.4. Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis: nuo kainų reguliatoriaus iki siūlomo daugiasektorinio viešųjų infrastruktūrų reguliatoriaus modelio 79

III. LICENCIJAVIMAS KAIP GAMTINIŲ DUJŲ SEKTORIAUS VEIKLOS TEISINĖS KONTROLĖS PRIEMONĖ 103
3.1. Veiklos gamtinių dujų sektoriuje licencijavimo samprata ir teisiniai pagrindai 103
3.2. Licencijų išdavimas, kaip teisinės kontrolės gamtinių dujų sektoriuje instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų 107
3.3. Licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų būtinumas 113
3.4. Atsakomybės už licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų pažeidimus teisinio reglamentavimo problemos 116

IV. GAMTINIŲ DUJŲ KAINŲ VALSTYBINIS REGULIAVIMAS KAIP VARTOTOJŲ IR GAMTINIŲ DUJŲ RINKOS DALYVIŲ INTERESŲ DERINIMO PRIEMONĖ 128
4.1. Gamtinių dujų kainų reguliavimo samprata, metodai, principai ir tendencijos 128

4.2. Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų 135
4.3. Gamtinių dujų tiekimo kainos ir jų reguliavimo problema, užtikrinant vartotojų interesus 149
IŠVADOS 159
PASIŪLYMAI 162
LITERATŪROS SĄRAŠAS 169
PRIEDAI 183
SANTRAUKA 218
SUMMARY 235

Mes esame tikrai laisvi, kai išsaugojame
sugebėjimą svarstyti savarankiškai, kai būtinybė
nepriverčia mus ginti svetimų nuomonių.

Markas Tulijus Ciceronas

ĮVADAS

Tiriamoji problema. Gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas Lietuvoje jau padarė didelį kokybinį šuolį Europos Sąjungos (toliau – ES) vertybėmis pagrįsto reguliavimo link: nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos teisės normos reglamentuoja gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinį statusą, gamtinių dujų įmonių licencijavimą ir atsakomybę už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus, gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą, veikia nacionalinė energetikos srities subjektų veiklą reguliuojanti ir valstybinę energetikos priežiūrą atliekanti institucija ir kt.

Kita vertus, vertinant ne tik formaliuoju, bet ir turininguoju požiūriu, galima teigti, kad gamtinių dujų rinka Lietuvoje dar nefunkcionuoja taip, kaip numatyta trečiajame ES energetikos pakete. Šiuo aspektu verta pacituoti Europos Komisijos atstovės Inge Bernaerts žodžius: „Trečiasis ES energetikos paketas atveda arklį prie vandens, bet savaime nepriverčia jo atsigerti. Gerti verčia rinkos dinamika ir pačios rinkos keitimasis“[1]. Skirtingai negu daugumos ES valstybių narių, Lietuvos gamtinių dujų rinka susiduria su didele priklausomybės problema: Lietuva vis dar priklausoma nuo vienintelio išorinio tiekėjo, nėra užtikrintos gamtinių dujų tiekimo alternatyvos pirmojo būtinumo paklausai patenkinti, Lietuva neturi galimybės dalyvauti tarptautinėse gamtinių dujų rinkose. Esant tokiai situacijai, gamtinių dujų kainas Lietuvoje lemia ne konkurencinga ES rinka, bet tiekėjo iš Rusijos sprendimai, priklausantys nuo šios šalies politikos negatyvaus poveikio. Todėl, autoriaus nuomone, Lietuvai neužtenka turėti aiškią viziją, kaip diversifikuoti gamtinių dujų tiekimą ir ilgalaikėje perspektyvoje sumažinti šio kuro naudojimą, keičiant jį atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiai vizijai pasiekti reikia sinergetinių veiksmų tiek šalies vidaus, tiek ir bendroje ES erdvėje, taip pat kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginius energetikos projektus, užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius. Be to, šalyje turi būti stabili, palanki pažangai politinė ir teisinė aplinka, aiškiai sufomuluoti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslai ir tinkamai teisiškai reglamentuotas valstybinio reguliavimo priemonių panaudojimas.

Teisinė sistema privalo užtikrinti besąlygišką įstatymo viršenybės principo veikimą, valdžios atskaitomybę piliečiams ir viešojo intereso gynimo galimybes. Todėl gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas turi atitikti visuomenės poreikius, užtikrinti priimamų sprendimų skaidrumą, efektyvų vartotojų interesų gynimą. Visuose valdymo lygmenyse turi būti siekiama įgyvendinti geresnio reglamentavimo, kaip strateginio prioriteto, siekiant aukštesnės reguliavimo kokybės ir efektyvumo, principus.

Nagrinėjamos temos kontekste taip pat pažymėtina, jog konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintas teisinis regu-

[1] 2013 m. kovo 28 d. Mykolo Romerio universitete vykusios Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nario Vygando Vaitkaus viešos paskaitos „Trečiasis ES energetikos paketas ir jo įgyvendinimas Lietuvoje. ES ir Lietuvos institucijų bendradarbiavimas energetikoje“ medžiaga. Nepublikuota.

liavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės tikslios (pvz., Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas[2]). Pagal konstitucinį teisinės valstybės principą teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius, turi būti paisoma teisės aktų hierarchijos, dėl kurios draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktais arba jį paneigtų. Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra reikalavimas netaikyti teisės akto, prieštaraujančio aukštesnės galios teisės aktui (pvz., Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas[3]).

Tiek pagal teisės teoriją, tiek pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną pagrindines ūkinės veiklos (taip pat ir veiklos gamtinių dujų sektoriuje) sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, galima nustatyti tik įstatymu (pvz., Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas[4]). Minėtų konstitucinės justicijos bylų kontekste disertacijoje siekiama parodyti, kad esamas gamtinių dujų rinkos teisinis reglamentavimas Lietuvoje kai kuriais svarbiais aspektais neatitinka ES teisės reikalavimų, mokslinėje doktrinoje, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje suformuluotų standartų (pvz., Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis nėra pakankamas įstatymuose nustatytiems valstybinio reguliavimo tikslams pasiekti; Energetikos įstatyme nereglamentuota licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų tyrimo stadija; Energetikos įstatyme nenustatytos minimalios energetikos įmonių procesinės garantijos, kurias pagal pažeidimų pobūdį ir poveikio priemonių dydį panašiose bylose pripažįsta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika; Gamtinių dujų įstatyme nėra įtvirtinti valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principai, nors jie turi esminį poveikį gamtinių dujų rinkos dalyvių veiklai; suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudų ar jų dalies įtraukimas į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą galimai prieštarauja Konstitucijai, ES teisės aktams, bendriesiems kainodaros principams ir yra ekonomiškai nenaudingas vartotojams ir kt.).

Nors valstybės intervencija į gamtinių dujų rinką yra teisiniu, ekonominiu, politiniu ir kitais požiūriais labai svarbi bei specifinė visuomeninių santykių sritis, tačiau išsamesnių ir sisteminių teisės krypties mokslinių tyrimų šia tema Lietuvoje iki šiol nėra atlikta. Šia tema rašant arba vengiama nuodugnesnės analizės, arba pasirenkama atskira, gana siaura šios rinkos valstybinio reguliavimo sritis, pvz., gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas ir pan.

---

[2] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnio (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 106-4434.

[3] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 105-5330.

[4] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 26 d. nutarimo Nr. 1170 „Dėl cukraus rinkos reguliavimo priemonių“ 2.3, 2.4 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 879 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 284 „Dėl baltojo cukraus gamybos kvotos nustatymo“ pakeitimo“ 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos cukraus įstatymo 4 straipsnio 1 daliai (2000 m. gegužės 18 d. redakcija), 2 daliai (1999 m. liepos 8 d. redakcija).“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 62-2283.

Darbo aktualumas. Iš pasirinktos temos aktualumą lėmusių veiksnių paminėtini šie:

1) Lietuvoje nėra sukurta gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo mokslinė doktrina;

2) susiformavęs poreikis sisteminiu požiūriu (teoriniu, instituciniu ir funkciniu lygmenimis) atskleisti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tobulinimo galimybes Lietuvoje;

3) keliamų problemų mastas (susijusios ne tik su gamtinių dujų rinkos dalyvių, bet ir visos visuomenės interesais) ir sudėtingumas (problemoms spręsti būtinas ne tik kryptingas, darnus, neprieštaringas, su gamtinių dujų rinkos dalyvių bei visos visuomenės interesais suderintas teisinis reglamentavimas, bet ir strateginių energetikos projektų, kurie užtikrintų alternatyvius gamtinių dujų tiekimo šaltinius, tinkamas įgyvendinimas);

4) Lietuvoje vykstančios politikų, ekonomistų, energetikų, vartotojų teisių gynėjų, žurnalistų ir kitų asmenų diskusijos dėl gamtinių dujų sektoriaus pertvarkos, gamtinių dujų kainų, strateginių energetikos projektų (pvz., suskystintų gamtinių dujų terminalo ir kt.);

5) gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo problemų negatyvus poveikis Lietuvos ūkiui, kitiems energetikos sektoriams (pvz., šilumos tiekimo kainoms ir kt.), įvairioms ekonominės veiklos rūšims (pramonei, pvz., azoto trašų gamybai ir pan.), vartotojams (pvz., gamtinių dujų ir su jomis susijusių šilumos tiekimo kainų augimo tempai yra žymiai didesni nei vartotojų pajamų), prekių ir paslaugų kainoms (dėl gamtinių dujų kainų augimo didėja bendros įmonių veiklos išlaidos, kas turi poveikį kitų prekių ir paslaugų kainų augimo dinamikai), konkurencijai (pvz., dėl didesnių, lyginant su kaimyninėmis šalimis, gamtinių dujų kainų mažėja bendras Lietuvos verslo konkurencingumas ir kt.), investicijoms (pvz., bendrovės „Chevron“ sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos konkurso Vakarų Lietuvoje dėl teisinės aplinkos trūkumų ir pan.).

Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, disertacijoje dėstomos mintys gali būti įdomios ir naudingos ne tik teisės krypties mokslininkams, ekonomistams, politikams, energetikams, bet ir kiekvienam vartotojui.

Tyrimo objektas. Šio **tyrimo objektas** yra gamtinių dujų rinkos Lietuvoje valstybinio reguliavimo tikslų ir teisinio reglamentavimo sąsaja.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šio **tyrimo tikslas** – sisteminiu požiūriu nustatyti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo mechanizmo tobulinimo galimybes Lietuvoje.

Siekiant nurodyto tyrimo tikslo keliami šie **uždaviniai**:

1. Įvertinti socialinių pokyčių kontekste gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo teisinę aplinką ir poveikį šio reguliavimo tikslams.

2. Ištirti skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumus ir jų panaudojimo galimybes tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

3. Įvertinti licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo būklę teisinės kontrolės požiūriu.

4. Išanalizuoti gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų pusiausvyros požiūriu.

Darbo metodologija. Atliekant darbą buvo naudoti įvairūs mokslinio tyrimo metodai.

Sisteminės analizės metodas, kurį taikant gamtinių dujų rinkos teisinis reglamentavimas analizuojamas kaip socialiniu, politiniu, ekonominiu ir kitais požiūriais reikšminga valstybinio reguliavimo sistemos dalis. Sisteminės analizės metodologinėmis priemonė-

mis gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas tiriamas kompleksiškai: teoriniu požiūriu (mokslinės doktrinos apžvalga ir analizė), instituciniu požiūriu (atliekama skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių lyginamoji teisinė analizė ir įvertinamos jų požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį), funkciniu požiūriu (įvertinamos pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės: licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinės kontrolės priemonė ir gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas).

Lyginamosios analizės (komparatyvinis) metodas, kurį taikant tiriamos skirtingų valstybių teisės normos gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo srityje, įvertinamos jų teigiamos ir neigiamos savybės, lyginamuoju aspektu analizuojami Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Jungtinės Karalystės (toliau – JK), Vokietijos, Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumai, kitų ES valstybių narių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modelių svarbiausi požymiai, lyginamos gamtinių dujų, Brent naftos, 1 proc. sieringumo mazuto ir dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) kainos pasaulinėse rinkose, gamtinių dujų tarifai buitiniams ir nebuitiniams vartotojams ES valstybėse narėse ir pan.

Metaanalizės metodas taikytas kitų tyrėjų atliktiems moksliniams tyrimams, susijusiems su gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo mechanizmo analizės klausimais, apibendrinti bei naujai įvertinti. Šiuo tikslu analizuojami ir įvertinami Lietuvos bei užsienio valstybių mokslininkų tyrimai, publikuoti įvairiuose mokslo darbuose.

Modeliavimo metodas taikytas tiriant skirtingų užsienio valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų aprašomųjų modelių elementų sistemas, jų struktūrinius, funkcinius, priežasties – pasekmės elementų ryšius, bandant pritaikyti svarbiausių požymių dinamines charakteristikas Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modeliui.

Dokumentų analizės metodas taikytas siekiant gauti informacijos, kokybiškai tiriant socialinių mokslų srities mokslines publikacijas, įvairius teisės aktus, statistikos ir ataskaitų duomenis, strateginius ir teisinės veiklos praktikos dokumentus. Darbe naudota kokybinė dokumentų analizė, kuri grindžiama intuityviu supratimu ir dokumentų turinio apibendrinimu, o taip pat logiškomis išvadomis.

Ekspertinio vertinimo metodas. Ekspertų apklausos procedūra vyko remiantis laisvojo interviu apklausos principu. Didelę profesinę patirtį turintys energetikos ekspertai buvo klausiami apie gamtinių dujų rinkos kaitos problemas pasaulyje ir Lietuvoje, kaip valdžios institucijoms ir specialistams reikia elgtis, kad šalies vartotojai nekentėtų nuo didelių gamtinių dujų ir kitų energijos išteklių sąskaitų. Ekspertais pasirinkti mokslininkai, energetikos politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų atstovai, energetikos įmonių vadovai. Šio metodo panaudojimas neutralizavo išankstinį nusistatymą, mažino žinybinių ir grupinių interesų pasireiškimą.

Stebėjimo metodas. Disertacijos autorius turi 2 metų profesinės veiklos patirtį, rengiant Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – VKEKK) nutarimų, procesinių dokumentų projektus, išduodant atitinkamas licencijas veiklai gamtinių dujų sektoriuje, prižiūrint, kaip gamtinių dujų įmonės laikosi licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų, taikant joms atitinkamas poveikio priemones, sprendžiant gamtinių dujų vartotojų ir įmonių ginčus, atstovaujant VKEKK teismuose. Šio metodo pagalba teikiami praktinę reikšmę turintys pasiūlymai dėl gamtinių dujų rinkos teisinio reglamentavimo tobulinimo.

Disertacijos struktūra. Disertacijos struktūra pasirinkta, atsižvelgiant į disertacinio tyrimo objektą, tikslą ir uždavinius. Disertaciją sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, priedai ir santrauka.

Pirmojoje disertacijos dalyje atskleidžiama gamtinių dujų rinkos samprata ir gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo samprata, analizuojama gamtinių dujų rinkos struktūra ir šios rinkos teisinio reglamentavimo būklė, įvertinami gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslai socialinių pokyčių kontekste.

Antroje disertacijos dalyje atskleidžiama nepriklausomų reguliavimo institucijų samprata, lyginamuoju aspektu analizuojamos JAV, JK, Vokietijos, Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumų ir gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų kitose ES valstybėse narėse modelių svarbiausių požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį, siūlomas pažangus Lietuvos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto modelis.

Trečiojoje disertacijos dalyje licencijavimas tiriamas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinės kontrolės priemonė, pabrėžiamas licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų būtinumas, analizuojamos atsakomybės už licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų pažeidimus teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai.

Ketvirtojoje disertacijos dalyje atskleidžiama gamtinių dujų kainų reguliavimo samprata, metodai, principai ir tendencijos, gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimas tiriamas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų, analizuojamos gamtinių dujų, Brent naftos, 1 proc. sieringumo mazuto ir dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) kainos pasaulinėse rinkose, lyginami gamtinių dujų tarifai buitiniams ir nebuitiniams vartotojams ES valstybėse narėse, pateikiami pasiūlymai dėl valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo tobulinimo Lietuvoje.

Disertacijos pabaigoje formuluojamos apibendrinančios išvados ir pasiūlymai (pridedami atitinkamų įstatymų projektų lyginamieji variantai), taip pat pateikiami informatyvūs priedai.

Darbo naujumas ir jo reikšmė. Atliktas tyrimas ir jo rezultatai yra vertintini kaip reikšmingi tolimesnei Lietuvos mokslo raidai ir teisinei praktikai. Moksline prasme disertacinis tyrimas papildys negausią mokslinę literatūrą lietuvių kalba gamtinių dujų rinkos reguliavimo tema, pagilins mokslo darbuose nagrinėtų problemų suvokimą. Šis darbas gali būti ir vienu iš atramos taškų toliau plėtojant nagrinėto reiškinio mokslinius tyrimus Lietuvoje. Praktiniu požiūriu disertacinis tyrimas turėtų pasitarnauti formuojant ir įgyvendinant valstybės energetikos politiką gamtinių dujų sektoriuje. Ypatingai šiuo metu, įgyvendinant trečiąjį ES energetikos paketą ir vykdant strateginius energetikos projektus, ši disertacija ir joje pateikti pasiūlymai dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo galėtų sudominti asmenis, dirbančius Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komitete, Energetikos ministerijoje, VKEKK, gamtinių dujų įmonėse ir kt.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Lietuvos gamtinių dujų rinkos priklausomybė nuo vienintelio išorinio tiekėjo, politiniai, ekonominiai, technologiniai veiksniai, energetinio šalies tapatumo savivokos trūkumai daro poveikį teisės objektyvacijai gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo nustatymo tikslams, mažina valstybės galimybes ginti vartotojų interesus.

2. Pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės (licencijavimas bei kainų reguliavimas) ir jų įgyvendinimo institucinis mechanizmas Lietuvoje šiuo metu neužtikrina žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybos ir teisėtų lūkesčių apsaugos.

Tyrimo mokslinis naujumas: ankstesnių tyrimų apžvalga. Tai pirmasis teisės krypties mokslinis darbas Lietuvoje, kuriame kompleksiškai tiriamas gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas. Derėtų išskirti šiuos užsienio šalių mokslininkus, kurie nagrinėjo klausimus, vienaip ar kitaip susijusius su gamtinių dujų rinkos valstybiniu reguliavimu:

– Milano Luidžio Bokonio universiteto profesorius A. Gilardoni[5] analizavo pasaulio gamtinių dujų rinkos veikimą ir jos įtaką Europai;

– J. Stern, A. Honore[6] išdėstė savo požiūrį į gamtinių dujų tiekimo ateitį Europoje;

– JK Dundee universiteto dr. S. C. Bhattacharyya[7] parašė didelės apimties mokslo studiją apie energetikos ekonomiką, kurios viena dalis skirta gamtinių dujų rinkoms;

– Londono Karalienės Mary universiteto profesorius M. M. Dabbah[8], kuris yra konkurencijos teisės specialistas, nagrinėjo konkurencijos priežiūros institucijų ir energetikos rinkas reguliuojančių institucijų ryšius;

– J. D. A. Tarasov[9] analizavo tarptautinius strateginius energetikos projektus gamtinių dujų sektoriuje (pvz., „Nabucco“, „Nord Stream“);

– S. Lochner, J. Richter[10] pateikė pasaulio gamtinių dujų tiekimo viziją iki 2030 metų, atsižvelgiant į Kiolno universiteto Energetikos ekonomikos instituto sukurtą pasaulio dujų modelį „MAGELAN“;

– P. MacAvoy, V. Marmer, N. Moshkin, D. Shapiro[11] pristatė mokslo studiją apie gamtinių dujų tinklų veiklą po dalinio dereguliavimo;

– U. Scholz, S. Purps[12] tyrė ES konkurencijos teisės taikymo energetikos sektoriuje problemas;

– G. Meran, C. Hirschhausen[13] pateikė 1999–2009 m. Vokietijos gamtinių dujų sektoriaus reguliavimo apžvalgą;

---

5 Gilardoni, A. The World Market for Natural Gas. Implication for Europe. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 2008.

6 Stern, J.; Honore, A. Handbook Utility Management. Part 4. The Future of Gas Supply in Europe. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 2009. p. 401-416.

7 Bhattacharyya, S. C. Energy economics: Concepts, Issues, Market and Governance. Part 3. Markets of Natural Gas. Springer-Verlag London Limited. 2011. p. 353-381.

8 Dabbah, M. M. The relationship between competition authorities and sector regulators. Cambridge Law Journal. 70(1), March 2011. p. 113-143.

9 Tarasov, J. D. A. The making of empires: Rusia‘s gas-exporting pipelines v Nabucco. Journal of World Energy Law and Business, 2011, Vol. 4, No. 1. p. 77-87.

10 Lochner, S.; Richter, J. The Impact of Recent Gas Market Development on Long-Term Projections for Global Gas Supply. Z Energiewirtsch (2010) 34. p. 61-69.

11 MacAvoy, P.; Marmer, V.; Moshkin, N.; Shapiro, D. Natural Gas Networks Performance after Partial Deregulation: Five Quantitative Studies. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. 2007.

12 Scholz, U.; Purps, S. The Application of EU Competition Law in the Energy Sector. Journal of European Competition Law&Practice, 2011, Vol. 2, No. 1. p. 62-77.

13 Meran, G.; Hirschhausen, C. 10 Years of Natural Gas Sector Regulation in Germany-With Special Focus on Self Regulation through Association Agreements („Verbandevereinbarungen“). ZfE Zeitschrift fur Energiewirtschaft. 03/2008. p. 171-176.

– Th. W. Walde[14, 15] nagrinėjo globalizacijos ir kitų socialinių pokyčių įtaką Europos energetikos teisei;

– M. Amstrong, S. Cowan, J. Vickers[16] ekonominiu požiūriu analizavo reguliavimo reformą ir rinkų liberalizacijos procesą JK;

– S. G. Breyer, R. B. Stewart, C. R. Sunstein, M. L. Spitzer[17] nagrinėjo administracinės teisės ir reguliavimo politikos problemas;

– konkurencijos teisėje išplėtotą pagrindinių priemonių doktriną, kuri taikoma ir gamtinių dujų sektoriuje, reglamentuojant trečiosios šalies prieigą prie gamtinių dujų sistemų, pristatė Mats A. Bergman[18, 19] ir D. Glasl[20].

Skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelius, jų ypatumus ir teisinio statuso teisinio reglamentavimo problemas analizavo įvairių pasaulio valstybių mokslininkai: W. F. Kenneth[21], E. D. Hall[22], S. Lavrijssen[23], L. Verhey[24], C. Turpin ir A. Tomkins[25], T. Prosser[26], A. van Aaken[27], M. J. Guédon[28], M. Gentot[29], A. W. Heringa[30], J. Bougrab[31], F. Demarigny[32], K. S. Johannsen, L. H. Pedersen, E. M. Sorensen[33] ir kt. Šių

[14] Walde, Th. W. European Energy Law under the Impact of Globalization: From State to Market, from Plan to Contract, from Public Ownership to Economic Regulation and Beyond. First draft. Starting date: May 2000.

[15] Walde, Th. W. Renegotiating aquired rights in the oil and gas industries: Industry and political cycles meet the rule of law. Journal of World Energy Law&Business, 2008, Vol. 1, No. 1. p. 55-97.

[16] Amstrong, M.; Cowan, S.; Vickers, J. Regulatory Reform: Economic Analysis and British Experience. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, 1994.

[17] Breyer, S. G.; Stewart, R. B.; Sunstein, C. R.; Spitzer, M. L. Administrative Law and Regulatory Policy. Problems, Text and Cases. 4 th Editon. N. Y. A division of Aspens Publishers, Inc, 1999, p. 1-24.

[18] Mats A. Bergman. The Role of the Essential Facilities Doctrine, Antitrust Bulletin, 2001, 46, 403-434.

[19] Mats A. Bergman. When should an Incumbent be Obliged to Share its Infrastructure with an Entrant Under the General Competition Rules? Department of Economics Uppsala University, 2003.

[20] Glasl D. Essential Facilities Doctrine in EC Anti-trust Law: A Contribution to the Current Debate, European Competition Law Review, 1994, 6, 306-314.

[21] Kenneth, W. F. Administrative Law in the Political System. USA: West Publishing Company, 1988.

[22] Hall, D. E. Administrative Law. Bureaucracy in a Democracy. 2nd edition. Upper Saddle River, New Jersey 2003.

[23] Lavrijssen, S. An Analysis of the Constitutional Position of the US Independent Agencies. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004.

[24] Verhey. L.; et. al. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003.

[25] Turpin, C.; Tomkins, A. British Government and the institutions: text and materials. 6th edition. UK: Cambridge University Press, 2007.

[26] Prosser, T. The Regulatory Enterprise. Government, Regulation, and Legitimacy. Oxford: Oxford University Press, 2010.

[27] Aaken van, A. Independent administrative agencies in Germany. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004.

[28] Guédon, M. J. Les autorités administratives indépendantes. Paris: Paris Librairie générale de droit et de jurisprudence, E. J. A., 1991.

[29] Gentot, M. Les autorités administratives indépendantes. 2e edition. Paris: Montchrestien, Paris 1994.

[30] Heringa, A. W. Agencies in France Autorités Administratives Indépendantes. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003.

[31] Bougrab, J. Independent Adminitstrative Authorities in France. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004.

[32] Demarigny, F. Independent administrative authorities in France and the case of the French Council for Competition. Regulating Europe. European Public Policy Series. London; New York: Routledge,1996.

[33] Johannsen, K. S.; Pedersen, L. H.; Sorensen, E. M. Independent Regulatory Authorities – a Comparative Study of European Energy Regulators. – AKF Forlaget. – April 2004.

mokslininkų įžvalgos padėjo atskleisti JAV, JK, Vokietijos, Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumus ir kitų ES valstybių narių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų svarbiausius teisinio statuso aspektus, ištirti Lietuvos nacionalinio energetikos reguliuotojo modelio trūkumus ir jo tobulinimo galimybes.

Gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo klausimus Lietuvoje analizavo Vilniaus Gedimino technikos universiteto prof. habil. dr. V. Jankauskas[34][35][36], kuris 1997–2007 m. ėjo VKEKK pirmininko pareigas, dr. J. Kugelevičius[37], Kauno technologijos universiteto prof. habil. dr. S. Šinkūnas ir doc. dr. J. Gudzinskas[38], tačiau minėti mokslininkai atskirus šios rinkos valstybinio reguliavimo aspektus (pvz., gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų reguliavimas) nagrinėjo ne teisiniu, bet ekonominiu ir (ar) technologiniu požiūriais.

Iš teisės krypties mokslo darbų, kuriuose aptariamos šiai disertacijai artimos temos, susijusios su energetikos teise, paminėtina Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros doc. dr. S. Milčiuvienės monografija „Kainų teisinis reguliavimas elektros energetikos rinkoje“[39], kurioje nagrinėjamos elektros energijos ir su jos tiekimu susijusių paslaugų kainų teisinio reguliavimo problemos konkurenciniais ir tarpusavio integracijos principais grindžiamoje elektros energijos rinkoje.

Iš naujausių teisės krypties mokslo darbų išskirtina Mykolo Romerio universiteto Konstitucinės ir administracinės teisės institututo lektorės dr. I. Deviatnikovaitės 2012 m. apginta daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje“[40], kurioje nagrinėjamos reguliavimo institucijų nepriklausomumo garantijos ir vieta valstybinio administravimo institucijų sistemoje.

Apie Lietuvos reguliavimo institucijos energetikos sektoriuje raidą, uždavinius, veiklos principus, modelį rašė ir vertingų įžvalgų pateikė doc. dr. A. Tikniūtė ir doc. dr. S. Milčiuvienė[41].

Remiantis užsienio šalių ir Lietuvos mokslinės literatūros šaltiniais, JAV, Lietuvos ir kitų ES valstybių narių teisės aktais, JAV, ES valstybių narių gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo praktika, Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, kitų teismų jurisprudencija, tarptautinių organizacijų atliktais tyrimais, šioje disertacijoje keliami klausimai, kurių sprendimas gali padėti vystyti šios srities mokslinius tyrimus, tinkamai teisiškai reglamentuoti pagrindinių gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonių panaudojimą ir jų įgyvendinimo institucinį mechanizmą, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų.

---

[34] Jankauskas, V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997.

[35] Jankauskas, V. Gamtinių dujų kainos. Šiluminė technika. Vilnius: Lietuvos Šiluminės technikos inžinierių asociacija. ISSN 1392-4346. 2012, Nr. 3(52), p. 11-13.

[36] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008.

[37] Kugelevičius, J. Gamtinių dujų kainodara. Energetika. 2001. Nr. 2. p. 27–34.

[38] Šinkūnas, S.; Gudzinskas, J. Gamtinių dujų transportavimo tarifų diferencijavimo metodų tyrimas ir rekomendacijų kainodaros tobulinimui parengimas. 2006. Kauno technologijos universiteto Šilumos ir atomo energetikos katedra. Nepublikuota.

[39] Milčiuvienė, S. Kainų teisinis reguliavimas elektros energijos rinkoje: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.

[40] Deviatnikovaitė, I. Daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-18]. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121122_083258-49314/DS.005.0.01.ETD>.

[41] Tikniūtė, A.; Milčiuvienė, S. Reguliavimo institucija energetikos sektoriuje: raida ir būtini pokyčiai. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2012, 4(4), p. 1519–1536.

Tyrimo rezultų aprobavimas. Disertacija buvo apsvarstyta Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto 2013 m. gruodžio 17 d. posėdyje, kuriame pripažinta, kad disertacijos parengtumo įvertinimas atitinka Doktorantūros nuostatų reikalavimus ir disertacija yra tinkama ginti.

Disertacija buvo apsvarstyta Teisės krypties doktorantūros komiteto 2014 m. sausio 24 d. posėdyje, kuriame priimtas sprendimas, kad disertacija parengta tinkamai, ji atitinka Doktorantūros nuostatų reikalavimus, doktorantas yra įvykdęs Doktorantūros nuostatų reikalavimus ir disertacija be jokių pataisų gali būti teikiama ginti.

Atskiri su disertacijos tema susiję tyrimo aspektai paskelbti Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų leidiniuose „Socialinių mokslų studijos“ ir „Jurisprudencija“ publikuotuose straipsniuose: „Teisinio reguliavimo aktualijos Lietuvos gamtinių dujų rinkoje“[42], „Svarbiausi gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų teisinio statuso elementai Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse: lyginamoji analizė“[43], „Gamtinių dujų rinkos teisinio reguliavimo pokyčiai trečiojo Europos Sąjungos energetikos paketo kontekste“[44].

Be to, disertacijos autorius yra atlikęs Regioninės energetikos reguliuotojų asociacijos (toliau – ERRA) valstybėse narėse energetikos įmonėms taikomų sankcijų ir jų efektyvumo lyginamąjį tyrimą, kuris buvo pristatytas ERRA Teisininkų grupės 2007 m. kovo 26–27 d. susitikimo, vykusio Turkijoje, Stambule, metu[45].

---

[42] Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Teisinio reguliavimo aktualijos Lietuvos gamtinių dujų rinkoje. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 1(5), p. 85–102.

[43] Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Key elements of the legal status of the natural gas market regulatory institutions in Lithuania and in the European Union member states: a comparative analysis. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 2(120). p. 379-395.

[44] Kanapinskas, V.; Urmonas, A. Changes of legal regulation on natural gas market in the context of the Third European Union energy package. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2011, 18(1). p. 233-249.

[45] Kanapinskas, V. Comparative presentation: Results of the questionnaire on the Variety of Applied Sanctions and its Effectiveness in ERRA countries. Legal Regulation Working Group Meeting. March 26-27, 2007 Istanbul, Turkey. [interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-18]. <http://www.erranet.org/Events/ERRA/2007/Legal_Istanbul_March#Materials>.

I. GAMTINIŲ DUJŲ RINKOS VALSTYBINIO REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINĖ APLINKA

1.1. Gamtinių dujų rinkos samprata ir gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo samprata

Gamtinių dujų rinkos ypatumus ir jos valstybinio reguliavimo specifiką lemia gamtinių dujų ir reguliuojamos veiklos rūšių išskirtinės savybės, todėl labai svarbu išanalizuoti pagrindines sąvokas. Gamtinių dujų įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad: „Gamtinės dujos – iš žemės gelmių išgaunamų angliavandenilių mišinys, kuris normaliomis sąlygomis yra dujinės būsenos, taip pat suskystintos gamtinės dujos, biodujos, dujos, pagamintos iš biomasės, ir kitos nustatytus reikalavimus atitinkančios dujos, kurios gali būti tiekiamos į gamtinių dujų sistemą arba ja transportuojamos.“[46].

Pirmą kartą gamtinės dujos pradėtos naudoti antroje XIX amžiaus pusėje miestų gatvėms apšviesti. Trečiajame XX amžiaus dešimtmetyje gamtines dujas pradėta tiekti vamzdynais. Šiuo metu gamtinės dujos yra vienas iš svarbiausių ES tiekiamų energijos išteklių ir sudaro apie 25 proc. tiekiamos pirminės energijos kiekio. Jos daugiausia naudojamos elektros gamybai, šildymui ir kaip pirminė žaliava ar energija pramonėje, buityje. Gamtinės dujos technologiniu ir ekologiniu požiūriu yra efektyviausias organinis kuras. Palyginti su kitomis organinio kuro rūšimis (pvz., naftos produktais, akmens anglimi šildymo bei elektros gamybos srityse ir pan.), gamtinių dujų CO_2 emisija, skaičiuojant pagamintos energijos vienetui, yra gerokai mažesnė. 1965 metais gamtinės dujos sudarė apie 3 proc., 1973 metais – 16 proc., 2002 metais – 21 proc. pasaulio pirminės energijos balanso. Prognozuojama, kad 2030 metais gamtinės dujos sudarys 26 proc. pasaulio pirminės energijos balanso (žr. 1 lentelę „Pasaulio pirminės energijos poreikių struktūros kaita (proc.)“).

1 lentelė. Pasaulio pirminės energijos poreikių struktūros kaita (proc.)[47]

Energijos rūšis	1973 m.	2002 m.	2030 m.
Nafta	45	35	36
Akmens anglis	25	24	22
Gamtinės dujos	16	21	26
Branduolinė energija	1	7	4
Hidroenergija	2	2	2
Atsinaujinančios energijos rūšys	11	11	10

Lietuvoje gamtinės dujos naudojamos: stambiose katilinėse iš vieno centro tiekiamai šilumai gaminti; kombinuoto ciklo jėgainėse (termofikacinėse elektrinėse, kogeneraciniuose įrenginiuose); kombinuotai šilumos ir elektros energijai gaminti; spindulinio šildymo sistemose (didelėms gamybinėms, komercinėms patalpoms šildyti); didelių gamybinių patalpų oro kondicionavimo sistemose; pramonėje, pvz., kaip žaliava chemijos pramonėje (trąšoms ir kitoms medžiagoms gaminti); daugiaaukščiams ir individualiems

[46] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

[47] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 16-17.

namams šildyti (dujiniai katilai ir židiniai); karštam vandeniui ruošti; proginiams renginiams, šventėms (fakelams, apšvietimo sistemoms ir kt.); autobusuose, automobiliuose (kuras – suspaustos gamtinės dujos) ir pan.[48]

Gamtinių dujų įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje nustatytos šios licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje rūšys: 1) perdavimo; 2) skirstymo; 3) laikymo; 4) skystinimo 5) tiekimo; 6) rinkos operatoriaus. Šis licencijuojamos veiklos rūšių sąrašas yra baigtinis. Įvertinus tai, kad kiekvienos licencijuojamos veiklos valstybinis reguliavimas pasižymi tam tikrais ypatumais (pvz., skirtingi reikalavimai licencijoms atitinkamai veiklai gauti, specifinės kiekvienos licencijuojamos veiklos sąlygos, kainų reguliavimo ypatumai ir kt.), tikslinga jas aptarti išsamiau.

2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios direktyvą 2003/55/EB (toliau – Direktyva 2009/73/EB) 2 straipsnyje nustatyta, kad: „perdavimas – tai gamtinių dujų transportavimas tinklu, kurį daugiausia sudaro aukšto slėgio vamzdynai, išskyrus gavybos proceso vamzdynų tinklą ir aukšto slėgio vamzdynų dalį, iš esmės naudojamą gamtinių dujų vietiniam skirstymui, siekiant jas pristatyti vartotojams, išskyrus tiekimą; skirstymas – gamtinių dujų transportavimas vietos ar regiono vamzdynų tinklais siekiant pristatyti jas vartotojams, išskyrus tiekimą; tiekimas – gamtinių dujų, įskaitant SGD, pardavimas, įskaitant perpardavimą, vartotojams; dujų laikymas vamzdyne – dujų laikymas jas suspaudžiant dujų perdavimo ir skirstymo sistemose, tačiau išskyrus įrenginius, skirtus perdavimo sistemos operatoriams, atliekantiems savo funkcijas“[49].

Gamtinių dujų įstatyme išdėstytos kai kurios valstybės reguliuojamos veiklos rūšių sąvokos, kurių apibrėžtys nėra pateiktos Direktyvoje 2009/73/EB, pvz., gamtinių dujų skystinimo, rinkos operatoriaus sąvokos. Štai Gamtinių dujų įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad: „Gamtinių dujų perdavimas – gamtinių dujų transportavimas, išskyrus tiekimą, sistema, kurią paprastai sudaro aukšto slėgio vamzdynai, išskyrus gavybos tinklą ir aukšto slėgio vamzdynų dalį, daugiausia naudojamą paskirstyti gamtines dujas vietoje, siekiant pristatyti jas gamtinių dujų vartotojams; gamtinių dujų skirstymas – gamtinių dujų transportavimas skirstomuoju dujotiekiu siekiant pristatyti jas gamtinių dujų vartotojams, išskyrus tiekimą; gamtinių dujų laikymas – gamtinių dujų sandėliavimas gamtinių dujų saugykloje; gamtinių dujų skystinimas – gamtinių dujų vertimas skysčiu, taip pat suskystintų gamtinių dujų priėmimas, laikymas ir dujinimas; gamtinių dujų tiekimas – gamtinių dujų pardavimas ir (ar) perpardavimas gamtinių dujų vartotojams ir jų tiekimas į gamtinių dujų sistemą; gamtinių dujų rinkos operatorius – asmuo, organizuojantis prekybą gamtinėmis dujomis gamtinių dujų biržoje ir turintis šios veiklos licenciją.“[50]. Apibendrinus, darytina išvada, kad Direktyvoje 2009/73/EB išdėstytos pagrindinės sąvokos, apibrėžiančios licencijuojamą veiklą gamtinių dujų sektoriuje, tinkamai perkeltos į nacionalinę teisę. Būtent minėtos veiklos formuoja gamtinių dujų rinką, todėl tikslinga atskleisti šios rinkos sampratą.

---

[48] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-27]. <http://www.dujos.lt/index.php/dujos-namams/kur-naudojamos-dujos/1490>.

[49] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

[50] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

Ekonomikos teorijoje rinka apibrėžiama kaip ekonominių mainų sistema, užtikrinanti prekių ir paslaugų (taip pat išteklių) pirkimą ir pardavimą[51]. Gamtinių dujų rinką galima apibrėžti kaip asmenų, vykdančių gamtinių dujų perdavimą, skirstymą ir tiekimą, santykių visumą. Siaurąja prasme gamtinių dujų rinka gali būti suprantama tik kaip mainų sistema, užtikrinanti gamtinių dujų pirkimą – pardavimą (pvz., gamtinių dujų birža, kuri suprantama kaip prekybos gamtinėmis dujomis sistema). Įstatymų leidėjas pateikė šiek tiek platesnį šios rinkos apibrėžimą ir išdėstė jį taip: „Gamtinių dujų rinka – asmenų, vykdančių gamtinių dujų gavybą, perdavimą, skirstymą, tiekimą, skystinimą ir laikymą, santykių visuma, apimanti didmeninę ir mažmeninę prekybą gamtinėmis dujomis, paslaugų teikimą ir pagrįsta teisėtumo ir lygiateisiškumo principais bei reguliuojamojo trečiųjų asmenų dalyvavimo transportuojant gamtines dujas principu“[52]. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje iki šiol nėra gamtinių dujų laikymo ir skystinimo veiklos praktikos bei sąlygų verstis šia veikla, t. y. suskystintų gamtinių dujų terminalų, saugyklų ir pan., todėl šiame darbe daugiau analizuojamos tik tradicinės veiklos rūšys, sudarančios realiai veikiančios gamtinių dujų rinkos pagrindą, t. y. gamtinių dujų perdavimas, skirstymas ir tiekimas.

Įvertinus minėtų teisės aktų nuostatas bei šių veiklų ekonominius ir technologinius aspektus, galima teigti, kad perdavimas yra pirmoji gamtinių dujų pateikimo vartotojams proceso stadija, kurios metu gamtinės dujos transportuojamos aukšto slėgio magistraliniais dujotiekiais iki skirstymo stočių, siekiant jas pristatyti vartotojams ar skirstymo įmonėms. Gamtinės dujos veikiančia perdavimo sistema perduodamos dujų slėgiui neviršijant 55 barų, o naujai įrengiamose perdavimo sistemose gali būti perduodamos slėgiui neviršijant 100 barų. Perdavimo veikla neapima gamtinių dujų pardavimo vartotojams proceso, o yra iš esmės susijusi tik su gamtinių dujų transportavimu magistraliniais dujotiekiais ir šios paslaugos teikimu.

Skirstymas yra antroji gamtinių dujų pateikimo vartotojams proceso stadija. Šios stadijos metu gamtinės dujos transportuojamos skirstomaisiais dujotiekiais, siekiant pristatyti jas vartotojams. Gamtinės dujos veikiančia skirstymo sistema plieniniais dujotiekiais skirstomos slėgiui neviršijant 12 barų, o naujai įrengtoje skirstymo sistemoje plieniniais dujotiekiais gali būti skirstomos slėgiui neviršijant 16 barų. Gamtinės dujos veikiančia skirstymo sistema polietileniniais dujotiekiais skirstomos slėgiui neviršijant 6 barų, o naujai įrengtoje skirstymo sistemoje polietileniniais dujotiekiais gali būti skirstomos slėgiui neviršijant 10 barų. Skirstymo veikla taip pat neapima gamtinių dujų pardavimo vartotojams proceso, nes ši veikla iš esmės susijusi tik su gamtinių dujų transportavimo skirstomaisiais dujotiekiais paslaugos teikimu.

Gamtinių dujų tiekimas – tai trečioji veikla, kuri apibūdina gamtinių dujų (kaip produkto) pardavimo vartotojams procesą. Būtent minėtos trys veiklos formuoja gamtinių dujų rinką ir yra svarbiausios licencijavimo bei kainų valstybinio reguliavimo aspektais.

Gamtinių dujų rinka gali būti klasifikuojama pagal įvairius kriterijus, pvz., pagal reguliavimo pobūdį, pagal rinkos dalyvius, pagal atliekamas funkcijas ir kt.

Pagal reguliavimo pobūdį gali būti išskiriama:

1) reguliuojama gamtinių dujų rinka, kurioje kainas reguliuoja energetikos subjektų veiklos priežiūrą atliekanti valstybės institucija ir šios kainos yra vienodos visiems tos pačios kategorijos vartotojams;

---

[51] Wonnacott, P.; Wonnacott, R. Mikroekonomika. Kaunas. Poligrafas ir informatika. 1997, p. 566.

[52] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

2) nereguliuojama gamtinių dujų rinka, kurioje gamtinių dujų kaina priklauso nuo gamtinių dujų paklausos ir pasiūlos, konkurencijos sąlygų, t. y. gamtinių dujų ir kito alternatyvaus kuro rūšių (Brent naftos, 1 proc. sieringumo mazuto, dyzelinio kuro (0,1 proc.) kainų pasaulinėje rinkoje. Nuo 2011 m. rugpjūčio 1 d. gamtinių dujų tiekimo kainos Lietuvoje nereguliuojamos, t. y. dėl šių kainų gamtinių dujų tiekimo įmonės ir vartotojai gali laisvai susitarti.

Pagal rinkos dalyvius gamtinių dujų rinka skirstoma į:

1) didmeninę gamtinių dujų rinką, kurioje prekyba gamtinėmis dujomis vyksta tik tarp gamtinių dujų įmonių, vykdančių skirstymo ir tiekimo veiklas;

2) mažmeninę gamtinių dujų rinką, kurioje gamtinės dujos parduodamos galutiniams vartotojams.

Pagal atliekamas funkcijas gali būti išskiriama:

1) gamtinių dujų transportavimo rinka, kuri apima gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų pirkimą ir pardavimą. Ji yra natūrali monopolija, todėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainas visada reguliuoja energetikos subjektų veiklą prižiūrinti valstybės institucija;

2) gamtinių dujų tiekimo rinka, kuri apima tik gamtinių dujų pirkimą – pardavimą. Gamtinių dujų tiekimo rinkoje visada veikia didesnė ar mažesnė konkurencija, todėl šioje rinkoje kainos paprastai nėra reguliuojamos valstybės.

Apibendrinus, darytina išvada, kad specifinės gamtinių dujų ir atskirų reguliuojamos veiklos rūšių savybės lemia šios rinkos savitumą, kuris kuris iš esmės skiriasi nuo kitų tradicinių prekių ar paslaugų rinkų, t. y. gamtinių dujų rinka negali egzistuoti atskirai nuo gamtinių dujų transportavimo ir kitų paslaugų, susijusių su gamtinių dujų tiekimu. Todėl plačiąja prasme gamtinių dujų rinkos sąvoka apima ne tik gamtinių dujų, bet ir paslaugų, susijusių su gamtinių dujų tiekimu, pirkimą – pardavimą remiantis teisėtumo, lygiateisiškumo principais bei reguliuojamojo trečiųjų asmenų dalyvavimo transportuojant gamtines dujas principu. Gamtinių dujų įmonių teikiamos paslaugos sistemos naudotojams ir vartotojams apima gamtinių dujų perdavimą, skirstymą, skystinimą, laikymą, vartotojų sistemų prijungimą ir kitas su gamtinėmis dujomis susijusias paslaugas, pvz., balansavimą, kuris suprantamas kaip pristatomo ir paimamo gamtinių dujų kiekio perdavimo ir (ar) skirstymo sistemose išlyginimas. Šių paslaugų teikimas yra monopolinė veikla, reguliuojama valstybės, todėl akivaizdu, kad gamtinių dujų rinkos veikimas tampriai susijęs su valstybiniu reguliavimu. Įvertinus tai, tikslinga atskleisti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo sampratą.

Šiuolaikinei valstybei būdinga išplėtota reguliavimo sistema – sunku būtų nurodyti bent vieną ūkinę veiklą, kuri nebūtų daugiau ar mažiau reguliuojama. Reguliavimo sąvoka vartojama teisės, ekonomikos, politikos, vadybos ir kitose mokslo disciplinose.

S. Milčiuvienė teigia, kad „reguliavimas yra daugiaprasmis viešosios politikos terminas, jungiantis daug skirtingų politinių ir ekonominių klausimų“[53]. Britų teisininkas A. Ogus mano, kad reguliavimas yra viešosios teisės sąvoka, nes iš esmės valstybė priskiria pareigas, kurių neįmanoma apibrėžti privatinės teisės normomis reguliuojamais susitarimais[54]. Sutinkant su minėtų mokslininkų nuomone, galima teigti, kad gamtinių dujų rin-

[53] Milčiuvienė, S. Kainų teisinis reguliavimas elektros energijos rinkoje: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. p. 27.

[54] Ogus, A. Regulation: Legal Form and Economic Theory. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 2.

kos valstybinis reguliavimas yra sudėtingas procesas, susijęs su skirtingų žmogaus, visuomenės, valstybės viešųjų interesų apsauga (pvz., balanso palaikymas tarp gamtinių dujų investicijų į pažangias technologijas skatinimo ir vartotojų teisių gynimo). Šių tikslų siekimas apima teisinius, ekonominius ir kitokio socialinio reguliavimo būdus, o administracinio teisinio reguliavimo priemonės turi suderinti šių poveikių veiksmingumą, kintamumą su reguliuojamos rinkos dinamika bei užtikrinti šalies socialinį ekonominį stabilumą.

Gamtinių dujų rinkos reguliavimas neretai klaidingai vertinamas tik kaip ekonomikos mokslo objektas (pvz., kai kalbama apie kainų reguliavimą), tačiau bet koks visuomenei reikšmingų santykių reguliavimas turi ir teisinę formą, t. y. įgyvendinamas teisinėmis priemonėmis, turi teisinį pagrindą bei infrastruktūrinę valstybės institucijų sistemą. Gamtinių dujų rinkos reguliavimas nėra išimtis, nes valstybė teisės normomis sukuria šios rinkos sinergetinį reguliavimo modelį, kuris ekonominius, politinius ir netgi technologinius sprendimus paverčia privalomo elgesio taisyklėmis. Šiuo požiūriu svarbu atskleisti teisinio reguliavimo, ekonominio reguliavimo ir valstybinio reguliavimo sąvokas.

Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad: „Teisinis reguliavimas – tai tam tikros socialinės tvarkos reguliavimo nustatymo forma“[55]. Teisinį reguliavimą galima apibrėžti kaip socialinio reguliavimo rūšį arba formą, kai poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisės normomis ir teisės principais[56]. Vadinasi, teisinis reguliavimas pakreipia ir formuoja žmonių elgesį, jų tarpusavio santykius bei visos visuomenės raidą įstatymų leidėjo norimų vertybių linkme. Atsižvelgiant į tai, gamtinių dujų rinkos teisinį reguliavimą galima apibrėžti kaip socialinio reguliavimo apraišką arba nustatytą pavyzdį, kai poveikis gamtinių dujų įmonių elgesiui reguliavimo proceso metu daromas teisės normomis ir principais, tokiu būdu formuojant paskatas pageidaujamai gamtinių dujų įmonių veiklai ir numatant atgrasančias priemones nuo žalingos veiklos.

Kiek kitaip suprantamas ekonominis reguliavimas. Ekonominį reguliavimą kai kurie mokslininkai, pvz., prof. V. Jankauskas, apibūdina kaip „procesą, keičiantį konkurenciją, t. y. per kompanijai taikomus reguliavimus imituojamas toks jos elgesys, koks būtų konkurencinėje rinkoje“[57]. Sutinkant su V. Jankausko pozicija, ekonominis reguliavimas laikytinas konkurencijos pakaitalu. Šiuo aspektu pažymėtina, kad ekonominis reguliavimas nėra ir negali būti tobulas vien jau dėl to, kad reguliavimo institucija neturi pakankamai informacijos apie prižiūrimų įmonių veiklą ir jos aplinką (informacijos asimetrijos situacija). A. Ogus ir kitų mokslininkų nuomone, reguliavimas neatsiejamas nuo valstybės intervencijos į ekonomiką[58]. Plėtojant šį teiginį, darytina išvada, kad ekonominio reguliavimo būtinumas yra grindžiamas rinkos trūkumais, kuriuos lemia ekonominės priežastys (pvz., netobula rinkos struktūra) ir socialinės – politinės priežastys, nes rinkos sistema nepatenkinamai paskirsto visuomenės pajamas.

Valstybinis reguliavimas yra plačiausia sąvoka, nes ji apima ir teisinio, ir ekonominio, ir kitokio socialinio reguliavimo būdus. Visgi galima teigti, kad vieningos valstybinio re-

[55] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 8 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių bei 16 straipsnio 7, 8 ir 9 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr.85-2548.

[56] Vaišvila, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. p.153.

[57] Jankauskas, V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997, p. 5.

[58] Ogus, A. Regulation: Legal Form and Economic Theory. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 2.

guliavimo sampratos nėra, nes įvairių mokslo sričių atstovai, remdamiesi skirtingais teoriniais pagrindais, suteikia valstybiniam reguliavimui skirtingas reikšmes. Britų mokslininkai R. Baldwin ir M. Cave[59], apibendrinę įvairių autorių pozicijas, išskiria tris valstybinio reguliavimo reikšmes:

1. Taisyklių arba specifinių nurodymų, kuriems privalo paklusti įvairūs subjektai, nustatymas. Numatomas šių taisyklių įgyvendinimo stebėsenos ir vykdymo užtikrinimo mechanizmas, tipiniu atveju – viešoji institucija.

2. Visų rūšių valstybės intervencija arba sąmoninga valstybės įtaka – platesnė samprata, apimanti visus valstybės ir jos institucijų veiksmus (ne tik taisyklių nustatymą, bet ir apmokestinimą, subsidijas, perskirstymą, viešąją nuosavybę ir kt.), kuriais siekiama daryti įtaką ūkio plėtrai.

3. Visos socialinės kontrolės formos, nesvarbu, kas jas įgyvendina, – visi socialinės kontrolės mechanizmai, įskaitant ne tik valstybės įtakotus procesus, bet ir savaiminius procesus. Tai reiškia, kad į šią sampratą patenka ir rinkos savireguliaciniai procesai, ir socialinės normos, ir teisinės bei kvaziteisinės normos, neturinčios stebėsenos ir vykdymo užtikrinimo procedūrų.

Vertinant šias valstybinio reguliavimo reikšmes, reikėtų sutikti su J. Jordana ir D. Levi–Faur[60] teiginiu, kad iki 1980 m. JAV valstybinis reguliavimas atitiko pirmąją reikšmę, Europoje – antrąją reikšmę. Pasaulinės reguliavimo reformos ir nepriklausomų reguliavimo institucijų plėtra valstybinį reguliavimą sutapatino su „tikslinėmis taisyklėmis“. Atsižvelgiant į disertacinio tyrimo mokslo kryptį, šiame darbe sąvoka „gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas“ vartojama pirmąja (siaurąja) reikšme, t. y. kaip privalomų elgesio taisyklių nustatymas tiek gamtinių dujų rinkos dalyviams, tiek ir šią rinką reguliuojančiai (prižiūrinčiai) institucijai.

Funkciniu požiūriu valstybinis reguliavimas suprantamas kaip valstybės institucijų (nagrinėjamos temos kontekste analizuojamos nepriklausomos reguliavimo institucijos) veikla, kuri anksčiau minėtų mokslininkų (pvz., J. Jordana ir D. Levi–Faur, F. Gilardi ir kt.) nuomone, pasireiškia trejopo pobūdžio funkcijomis: teisėkūros (taisyklių, standartų nustatymas), vykdymo (šių taisyklių vykdymo užtikrinimas) ir jurisdikcijos (reguliuojamų subjektų, pažeidusių nustatytas taisykles, elgesio korekcija ir poveikio priemonių jiems taikymas).

Lietuvos energetikos ekspertas V. Jankauskas teigia, kad pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės yra licencijavimas ir gamtinių dujų kainų reguliavimas. Taip pat gali būti reguliuojamas bendras dalykas – konkurencijos skatinimas. Be abejo, tai nėra baigtinis valstybinio reguliavimo priemonių sąrašas. Galima paminėti ir kitas valstybinio reguliavimo priemones: rinkos priežiūrą, antimonopolinį reguliavimą, apmokestinimą, subsidijas ir daugelį kitų valstybės intervencijos į rinką apraiškų.

Pažymėtina, kad funkcinis valstybinis reguliavimas neįmanomas be institucinio mechanizmo, kurio pagrindinė forma yra nepriklausomos reguliavimo institucijos, todėl šiame darbe gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas tiriamas instituciniu požiūriu (atliekama nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių lyginamoji teisinė analizė ir ver-

[59] Baldwin, R.; Cave, M. Understanding Regulation: Theory, Strategy and Practice – Oxford, Oxford University Press, 1999, p. 363.

[60] Jordana, J., Levi-Faur, D. The Politics of Regulation: Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance. Edward Elgar Publishing Limited, 2004. p. 352.

tinamos jų svarbiausių požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį) ir funkciniu požiūriu (analizuojamos pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės: licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinės kontrolės priemonė ir gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas).

Teisinių santykių subjektais gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo procese yra valstybės institucijos ir gamtinių dujų rinkos dalyviai. Pažymėtina, kad šie teisiniai santykiai yra tarpdisciplininio pobūdžio, nes juos reglamentuoja skirtingų teisės šakų normos. Tai akivaizdu palyginus gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo procese susiformavusių teisinių santykių objektą ir metodus, pvz., teisės normos, reglamentuojančios gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos teisinį statusą, gamtinių dujų įmonių veiklos licencijavimą, atsakomybę už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus, priskirtinos administracinei teisei, tačiau pagrindinės juridinių asmenų veiklos licencijavimo nuostatos, reikalavimai licencijavimo taisyklėms, kurias tvirtina Vyriausybė, nustatyti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – LR CK). Asmenų santykius šiame procese reglamentuoja imperatyvios teisės normos, o reguliavimo metodas pagrįstas valdžios ir pavaldumo principu. LR CK šeštosios knygos septintasis skirsnis reglamentuoja energijos pirkimo – pardavimo sutartis, o 6.385 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad energijos kaina (tarifai) nustatoma įstatymų nustatyta tvarka[61].

Monopolinių gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų kainos yra reguliuojamos, tačiau gamtinių dujų tiekimo kainos valstybėse, kuriose yra veiksminga konkurencija, nereguliuojamos specialiomis teisės normomis ir paliekamos šalių susitarimui, todėl jų santykiai šiame procese priskirtini civilinės teisės reguliavimo sričiai, pvz., nuo 2011 m. rugpjūčio 1 d. gamtinių dujų tiekimo kainos Lietuvoje nereguliuojamos, gamtinių dujų pirkimo – pardavimo sutarties šalys juridiniu požiūriu yra lygiateisės, vyraujantis jų santykių reguliavimo metodas yra dispozityvus. Panašu, kad energetikos teisė iš esmės atitinka savarankiškos teisės šakos reikalavimus, nes:

1) išlaiko reglamentuojamų santykių savitumo laipsnį;

2) šie santykiai labai svarbūs visai visuomenei, nes jų teisinis reglamentavimas turi poveikį šalies ūkiui, kitiems energetikos sektoriams, įvairioms ekonominės veiklos rūšims, vartotojams, prekių ir paslaugų kainoms, konkurencijai, investicijoms ir kt.;

3) kai kuriais atvejais nėra galimybės šiuos santykius reglamentuoti jau turimų teisės šakų teisės normomis (santykiai sudėtingi, reikalauja specialių mokslo ir (ar) technikos žinių, todėl būtinos specialios juos reglamentuojančios teisės normos);

4) yra būtinybė šiai santykių grupei taikyti specialų teisinio reguliavimo metodą:

a) srityse, kuriose konkurencijai sunku ar neįmanoma atsirasti, pvz., gamtinių dujų perdavimo veikloje, prioritetas teikiamas imperatyviajam reguliavimo metodui;

b) srityse, kuriose egzistuoja konkurencija, pvz., gamtinių dujų tiekimo veikloje, pirmenybė teikiama dispozityviajam reguliavimo metodui.

Šiuo aspektu galima sutikti su prof. A. Vaišvilos[62] teiginiu, kad imperatyvus ir dispozityvus teisinio reguliavimo metodai turi būti derinami tarpysavyje, papildyti vienas kitą. Tai akivaizdu reguliuojant gamtinių dujų tiekimo veiklą, pvz., tiekimo įmonės turi imperatyviai laikytis licencijuojamos veiklos sąlygų, gamtinių dujų tiekimo patikimumo

[61] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

[62] Vaišvila, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. p. 206.

rodiklių[63] ir kt., tačiau gamtinių dujų tiekimo kainų valstybė nereguliuoja. Įvertinus minėtus argumentus, svarstytina galimybė pripažinti energetikos teisę savarankiška teisės šaka, o teisės normas, reglamentuojančias asmenų santykius gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo procese, traktuoti kaip energetikos teisės pošakį.

Apibendrinus įvarių mokslininkų pozicijas ir pozityviosios teisės normas, šiame darbe gamtinių dujų rinka suprantama ne tik kaip gamtinių dujų, bet ir paslaugų, susijusių su gamtinių dujų tiekimu, pirkimas – pardavimas remiantis teisėtumo, lygiateisiškumo principais bei reguliuojamojo trečiųjų asmenų dalyvavimo transportuojant gamtines dujas principu. Atsižvelgiant į tai, gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas tiriamas instituciniu požiūriu (atliekama nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių lyginamoji teisinė analizė ir vertinamos jų svarbiausių požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį) ir funkciniu požiūriu (analizuojamos pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės: licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinė kontrolės priemonė ir gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas).

1.2. Gamtinių dujų rinkos struktūra

Integruotoje rinkoje prekyba vyksta nevaržomai ir dėl konkurencijos visoje ES arba bent jau gretimose valstybėse narėse ar regionuose kainos yra panašios, tačiau to negalima pasakyti apie gamtinių dujų rinką, nes vis dar egzistuoja kliūtys, trukdančios patekti į rinką, nepakankamai išnaudojama esama infrastruktūra. Rinkai vis dar trūksta likvidumo dėl riboto gamtinių dujų tiekimo naujiems rinkos dalyviams ir gamtinių dujų jungčių tarp ES valstybių narių trūkumo.

ES importuoja didžiąją dalį pirminių energijos šaltinių. Tai ypač aktualu gamtinių dujų rinkoje. Beveik visą gamtinių dujų importą į ES sudaro importas iš trijų šalių – Rusijos, Norvegijos ir Alžyro. ES kasmet suvartoja apie 400 mlrd. m^3 gamtinių dujų, Rusija užima apie 25 proc. ES gamtinių dujų rinkos, tačiau atskiros ES valstybės narės nėra vienodai priklausomos nuo Rusijos. Centrinės ir Rytų Europos regione Baltijos valstybių rinkos išsiskiria tuo, kad 100 proc. visų gamtinių dujų importuoja iš vienintelio šaltinio OAO „Gazprom“, o gauti jų iš kitų šaltinių nėra techninių galimybių. Mažėjant vietinėms ES valstybių narių gamtinių dujų atsargoms, reikėtų sumažinti priklausomybę nuo tiekėjo iš Rusijos. Tam reikia naujos gamtinių dujų infrastruktūros. Šiuo metu dar nėra stiprios tarptautinės konkurencijos, todėl reikia atkreipti dėmesį į gamtinių dujų rinkos struktūrą nacionalinėse rinkose. Daugumai nacionalinių rinkų būdingas aukštas koncentracijos lygis, trukdantis efektyviai konkuruoti. ES valstybėse narėse, kuriose prasidėjo rinkos atvėrimo procesas, egzistavo monopolinės ar oligopolinės rinkos struktūros, todėl vien formalus rinkos atvėrimas nedavė lauktų rezultatų.

Nors daugumoje ES valstybių narių nacionalinės gamtinių dujų rinkos liberalizuojamos, tačiau kai kuriose iš jų (pvz., Čekijoje, Danijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Suomijoje, Vengrijoje) gamtinių dujų tiekimo kainos ilgą laiką buvo reguliuojamos visiems

[63] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. balandžio 11 d. nutarimas Nr. O3-90 „Dėl Gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų patikimumo ir kokybės rodiklių, jų įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 45-2216.

vartotojams (ne tik buitiniams vartotojams, bet ir stambiems vartotojams, pvz., pramonės įmonėms, elektrinėms, šilumos tiekimo įmonėms ir pan.)[64].

Lietuvos gamtinių dujų perdavimo sistema yra sujungta su Baltarusijos, Latvijos ir Rusijos Federacijos gamtinių dujų sistemomis (žr. 1 pav. „Lietuvos gamtinių dujų sistema“).

1 pav. Lietuvos gamtinių dujų sistema[65]



Šaltinis: AB „Lietuvos dujos“

- Magistraliniai dujotiekiai
- Didžiausi skirstomieji dujotiekiai
- M — Dujų apskaitos stotys
- C — Dujų kompresorių stotys
- Dujų skirstymo stotys
- Projektuojamos dujų skirstymo stotys
- Dujofikuoti didieji miestai
- Dujofikuoti miestai
- Nedujofikuoti miestai
- Projektuojami dujotiekiai
- Kitų įmonių (UAB „Intergas“) valdomos dujų sistemos

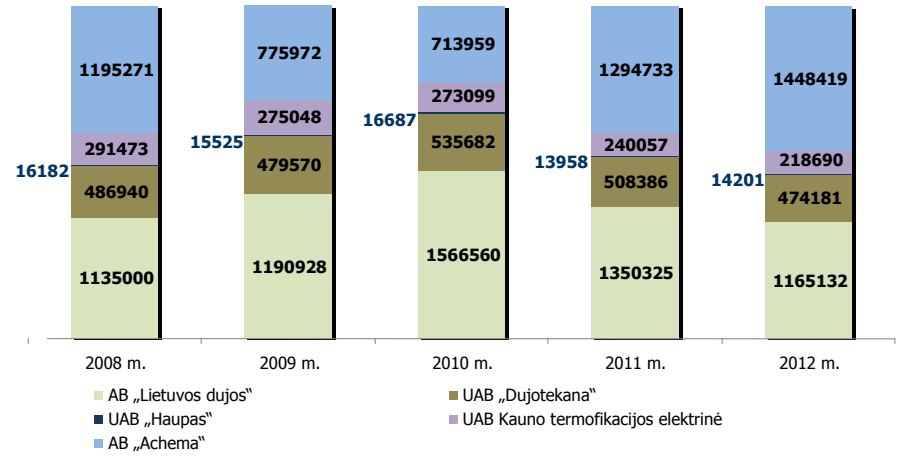
[64] Preliminary Assessment of the European Energy Market by the European Regulators Group for Electricity and Gas (ERGEG). Ref: E05-REP-03-04, 10-Jan-2006.

[65] Nacionalinis gamtinių dujų tiekimo saugumo užtikrinimo prevencinių veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-241. Valstybės žinios. 2012, Nr. 139-7138

Iš 1 pav. matyti, kad Lietuvos gamtinių dujų perdavimo sistemą sudaro magistralinių dujotiekių vamzdynai, dujų kompresorių stotys, dujų apskaitos ir skirstymo stotys, dujotiekių apsaugos nuo korozijos įrenginiai, duomenų perdavimo ir ryšio sistemos. Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje esantys pajėgumai užtikrina visus Lietuvos vartotojams ir tranzito į Rusijos Federaciją (Kaliningrado sritį) reikalingus pajėgumus. Gamtinių dujų tranzitas per Lietuvos teritoriją vykdomas tik į Rusijos Federacijos Kaliningrado sritį, t. y. kertant išorines ES sienas. Tranzitui yra svarbūs du taškai: Kotlovkos dujų apskaitos stotis (dujų priėmimo taškas, maksimalūs techniniai pajėgumai – 31 200 tūkst. m^3 per parą) ir Šakių (Bridžių) dujų apskaitos stotis (dujų pristatymo taškas, maksimalūs techniniai pajėgumai – 10 500 tūkst. m^3 per parą). Sutrikus gamtinių dujų tiekimui per Kotlovką, kiltų grėsmė visiems Lietuvos vartotojams, išskyrus Druskininkų miesto savivaldybės vartotojus. Tokiu atveju labiausiai pažeidžiamiems vartotojams gamtinės dujos būtų tiekiamos iš Latvijoje esančios Inčiukalnio požeminės saugyklos, nes šalies šiaurinėje dalyje Lietuvos gamtinių dujų perdavimo sistema sujungta su Latvijos dujotiekiais. Dujų apskaita vykdoma Kiemėnų dujų apskaitos stotyje.

Lietuvos gamtinių dujų rinkos dalyviai yra gamtinių dujų įmonės (perdavimo arba magistralinių (aukšto slėgio) dujotiekių sistemos operatorius, gamtinių dujų skirstymo įmonės, gamtinių dujų tiekimo įmonės (pardavėjai), rinkos operatorius) ir vartotojai. VKEKK duomenimis, gamtinių dujų rinkos dalyviai 2008–2012 metais iš esmės nesikeitė: perdavimo veiklą vykdė 1, skirstymo – 6, tiekimo veiklą – 8, rinkos operatoriaus – 1 rinkos dalyvis.

2 pav. Gamtinių dujų rinkos rinkos struktūra pagal importuotų gamtinių dujų kiekį 2008–2012 metais (tūkst. m^3)



Šaltinis: VKEKK

Iš 2 pav. matyti, kad 2008–2012 metais gamtines dujas importavo 5 įmonės. Vertinant kiekybiškai, 2012 metais, palyginti su 2008 metais, daugiausia išaugo AB „Achema" importuotas gamtinių dujų kiekis – 21,2 proc. (nuo 1 195 271 iki 1 448 419 tūkst. m^3),

AB „Lietuvos dujos“ – 21,2 proc (nuo 1 135 000 iki 1 165 132 tūkst. m^3). Tuo tarpu UAB „Dujotekana“, UAB „Haupas“ ir UAB Kauno termofikacijos elektrinės importuotas gamtinių dujų kiekis 2012 metais, palyginti su 2008 metais, mažėjo atitinkamai 2,6 proc. (nuo 486 940 iki 474181 tūkst. m^3) , 12,2 proc. (nuo 16 182 iki 14 201 tūkst. m^3) ir 25 proc. (nuo 291 473 iki 218690 tūkst. m^3)[66]. Taigi, pagrindiniai gamtinių dujų importuotojai Lietuvoje yra AB „Achema“, kuri gamtines dujas naudoja azoto trašų gamybai, AB „Lietuvos dujos“ ir UAB „Dujotekana“, tiekiančios gamtines dujas vartotojams.

Licenciją perduoti gamtines dujas Lietuvoje minėtu laikotarpiu turėjo vienintelė dujų įmonė – AB „Lietuvos dujos“[67]. AB „Lietuvos dujos“ akcininkų struktūra 2012 m. rugsėjo 30 d. buvo tokia: „E.ON Ruhrgas International GmbH“ turi 38,9 proc. akcijų, OAO „Gazprom“ – 37,1 proc. akcijų, LR energetikos ministerija – 17,7 proc. akcijų, smulkieji akcininkai – 6,3 proc. akcijų[68]. Tranzito veikla nėra licencijuojama, ją vykdo perdavimo sistemos operatorius.

Vertinant kiekybiškai, 2008–2012 metais gamtinių dujų transportavimo perdavimo sistema apimtys išaugo 22 proc., nuo 4 453 652 iki 5 434 380 tūkst. m^3: perdavimas Lietuvos buitiniams vartotojams mažėjo 7,2 proc. (nuo 182 259 iki 169 213 tūkst. m^3), perdavimas nebuitiniams vartotojams išaugo 2,8 proc. (nuo 3 014 738 iki 3 097 725 tūkst. m^3), tranzito apimčių augimas sudarė 72,5 proc. (nuo 1 256 655 iki 2 167 442 tūkst. m^3)[69].

---

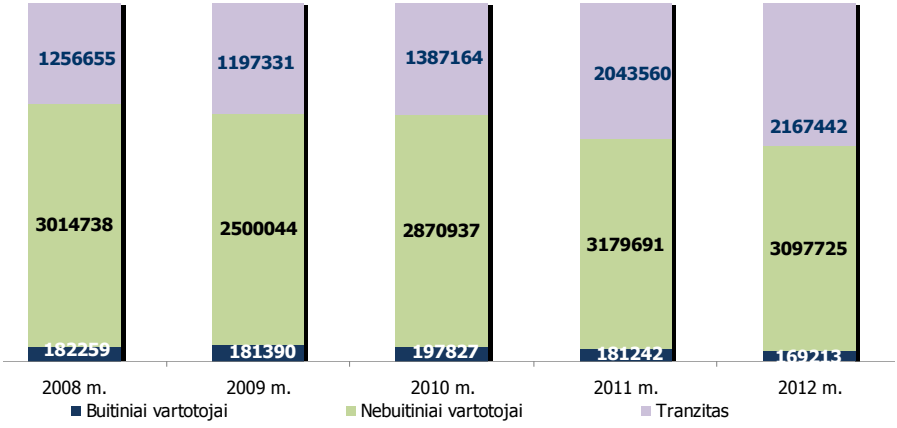
[66] VKEKK 2012 metų veiklos ataskaitos priedas „2012 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/naujienos/2013/2013-05-02/priedas_Energetikos_sektoriaus_pletros_apzvalga.pdf>.

[67] 2012 metų duomenimis, AB „Lietuvos dujos“ turėjo apie 552 tūkst. klientų, įmonėje dirbo apie 1700 darbuotojų. AB „Lietuvos dujos“ turtas buvo vertinamas apie 2,5 mlrd. litų, įmonė eksploatavo 1,9 tūkst. kilometrų magistralinių ir 8,1 tūkst. kilometrų skirstomųjų dujotiekių. Bendrovė perėmė ir tęsia nuo 1961 metų Lietuvoje vykdomą gamtinių dujų verslą. Akcine bendrove įregistruota 1995 metais. Įmonė privatizuota dviem etapais. Jos akcininkais viešojo konkurso tvarka tapo pasaulinio masto energetikos kompanijos: 2002 metais 34 proc. akcijų paketą įsigijo „Ruhrgas AG“ ir „E.ON Energie AG“ (Vokietija) konsorciumas (dabar akcijas valdo „E.ON Ruhrgas International GmbH“); 2004 metais – 34 proc. akcijų įsigijo OAO „Gazprom“ (Rusija). „E.ON Ruhrgas International GmbH“ – valdymo bendrovė, kuri yra sudėtinė „E.ON AG“ dalis. „E.ON AG“ yra viena didžiausių pasaulyje elektros, dujų, komunalinių paslaugų ir atsinaujinančios energijos gamybos bendrovė. OAO „Gazprom“ yra pasaulinė energetikos bendrovė, vykdanti gamtinių dujų ir kitų angliavandenilių mišinių geologinius tyrimus, gamybą, transportavimą, laikymą, perdirbimą ir pardavimą, taip pat elektros energijos ir šiluminės energijos gamybą ir tiekimą. OAO „Gazprom“ turi didžiausias pasaulyje patvirtintas gamtinių dujų atsargas.

[68] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-05].<http://www.dujos.lt/index.php/investuotojams/akcininkai/607>.

[69] VKEKK 2012 metų veiklos ataskaitos priedas „2012 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/naujienos/2013/2013-05-02/priedas_Energetikos_sektoriaus_pletros_apzvalga.pdf>.

3 pav. Gamtinių dujų perdavimo rinkos struktūra pagal transportuotą gamtinių dujų kiekį 2008–2012 metais (tūkst. m³)



Šaltinis: VKEKK

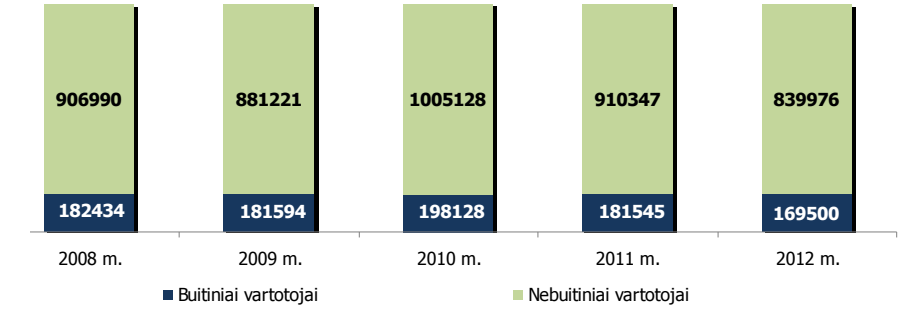
Nuo 2013-08-01 gamtinių dujų perdavimo veiklą Lietuvoje vykdo AB „Amber Grid“. Šį bendrovė buvo įkurta 2013-06-11 AB „Lietuvos dujos“ visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu, kuriuo, vykdant trečiojo ES energetikos paketo reikalavimus atskirti gamtinių dujų perdavimo veiklą, buvo patvirtintos AB „Lietuvos dujos“ atskyrimo sąlygos ir nuspręsta nuo tęsiančios gamtinių dujų skirstymo ir tiekimo veiklą AB „Lietuvos dujos“ atskirti gamtinių dujų perdavimo veiklą su šiai veiklai priskirtu turtu, teisėmis bei pareigomis. AB „Amber Grid“ klientai yra stambios (elektros, centralizuotos šilumos gamybos, pramonės) ir vidutinės Lietuvos verslo įmonės, gamtinių dujų tiekimo įmonės, kurioms teikiamos gamtinių dujų perdavimo paslaugos.

Skirstymas yra antroji gamtinių dujų pateikimo vartotojams proceso stadija, kurios metu gamtinės dujos transportuojamos skirstomaisiais dujotiekiais, siekiant jas pristatyti vartotojams. Be AB „Lietuvos dujos“ licencijas skirstyti gamtines dujas 2008–2012 metais turėjo ir realiai šią veiklą vykdė 5 įmonės: AB „Achema“, UAB „Druskininkų dujos“, UAB „Intergas“, UAB „Fortum Heat Lietuva“, AB agrofirma „Josvainiai“.

Skirstymo rinkos struktūra pagal rinkos dalyvių paskirstytą gamtinių dujų kiekį 2008–2012 metais kito nežymiai. Didžiausią skirstymo rinkos dalį užimančios AB „Lietuvos dujos“ rinkos dalis 2008–2012 metais sumažėjo 2,1 proc., (nuo 99,4 proc. iki 97,3 proc.), UAB „Intergas“ 2008–2012 metais išlaikė apie 2 proc. rinkos dalį. Vertinant kiekybiškai, 2008–2012 metais gamtinių dujų transportavimo skirstymo sistema buitiniams vartotojams apimtys sumažėjo 7,1 proc. (nuo 182 434 iki 169 500 tūkst. m³), nebuitiniams vartotojams – 7,4 proc. (nuo 906 990 iki 839 976 tūkst. m³)[70].

[70] VKEKK 2012 metų veiklos ataskaitos priedas „2012 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/naujienos/2013/2013-05-02/priedas_Energetikos_sektoriaus_pletros_apzvalga.pdf>.

4 pav. Gamtinių dujų skirstymo rinkos struktūra pagal transportuotą gamtinių dujų kiekį 2008–2012 metais (tūkst. m^3)

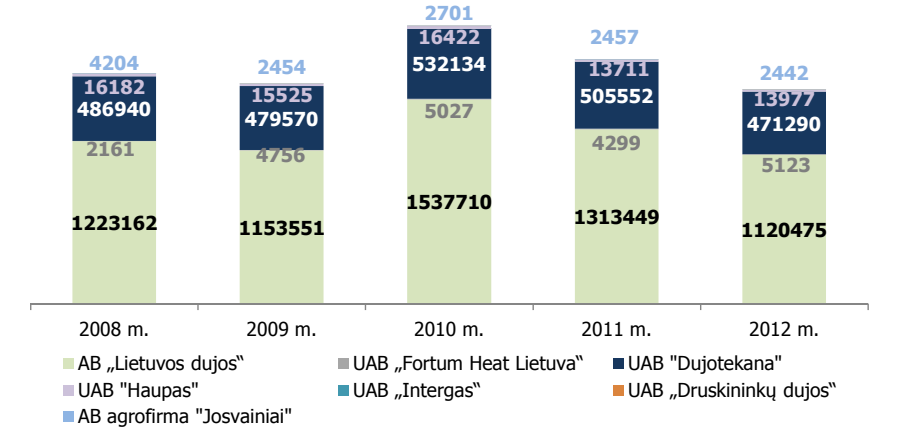


Šaltinis: VKEKK

Gamtinių dujų tiekimas – tai trečioji veikla, kuri apibūdina gamtinių dujų (kaip produkto) pardavimo vartotojams procesą. 2008 – 2012 metais licencijas tiekti gamtines dujas turėjo 17 įmonių, iš kurių realiai šią veiklą vykdė 8 įmonės: AB „Achema“, AB agrofirma „Josvainiai“, AB „Lietuvos dujos“, UAB „Druskininkų dujos“, UAB „Dujotekana“, UAB „Fortum Heat Lietuva“, UAB „Intergas“ ir UAB „Haupas“.

Analizuojant situaciją gamtinių dujų teikimo rinkoje reikėtų išskirti mažmeninę rinką, kurioje vyksta gamtinių dujų pardavimas galutiniams vartotojams, ir didmeninę rinką, kurioje prekyba vyksta tik tarp gamtinių dujų įmonių, vykdančių skirstymo ir tiekimo veiklas. VKEKK duomenimis, 2008–2012 metais mažmeninėje tiekimo rinkoje parduodamų gamtinių dujų kiekis sumažėjo 6,9 proc. (nuo 1733,3 mln. iki 1614,0 mln. m^3), didmeninėje tiekimo rinkoje – 4,4 proc. (nuo 8,7 iki 8,3 mln. m^3).

5 pav. Mažmeninės gamtinių dujų tiekimo rinkos struktūra pagal gamtinių dujų kiekį 2008–2012 metais (tūkst. m^3)



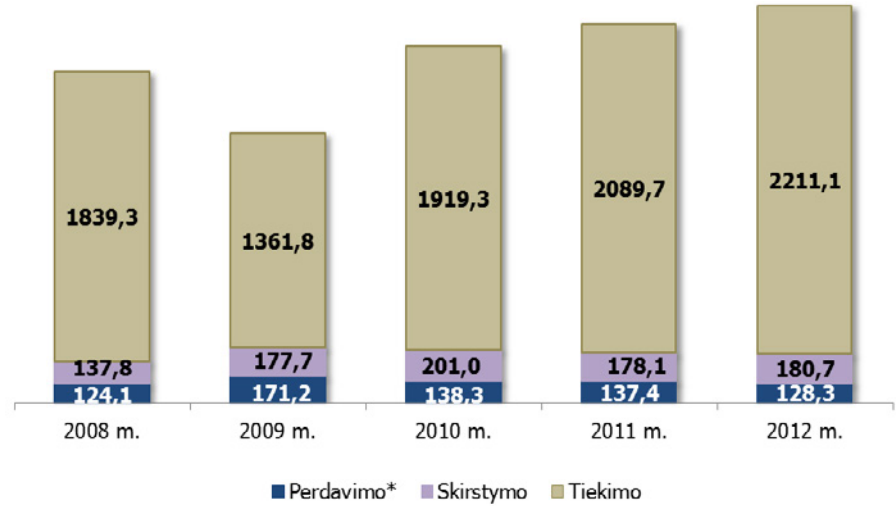
Šaltinis:VKEKK

Iš 5 pav. matyti, kad didžiausi mažmeninės gamtinių dujų tiekimo rinkos dalyviai yra AB „Lietuvos dujos“ ir UAB „Dujotekana“. Mažmeninės tiekimo rinkos struktūros pagal rinkos dalyvių patiektą gamtinių dujų kiekį 2008 – 2012 metais pokyčiai buvo nežymūs. AB „Lietuvos dujos“ rinkos dalis 2008 – 2012 metais sumažėjo nuo 70,6 iki 69,4 proc. (nuo 1 223 162 iki 1 120 475 tūkst. m^3), UAB „Dujotekana“, kuri gamtines dujas parduoda tik nebuitiniams vartotojams, užimamos rinkos dalis padidėjo nuo 28,1 proc. iki 29,2 proc. (nuo 486 940 iki 471 290 tūkst. m^3).

Šioje rinkoje veikia dar keletas smulkių gamtinių dujų tiekimo įmonių (UAB „Fortum Heat Lietuva“, AB agrofirma „Josvainiai“, UAB „Intergas“), kurios nusipirkusios gamtines dujas iš AB „Lietuvos dujos“ ar UAB „Dujotekana“, perparduoda jas vartotojams, tačiau šių įmonių parduodamų gamtinių dujų kiekiai yra nedideli, o rinkos dalys kito 0,1 proc. ribose. Pažymėtina, kad AB „Achema“ ir UAB „Kauno termofikacinė elektrinė“ visas importuotas gamtines dujas vartojo tik savo reikmėms, o UAB „Haupas“ tiekė gamtines dujas Druskininkų regiono gamtinių dujų sistema, kuri nesujungta su bendra Lietuvos gamtinių dujų sistema.

Atkreiptinas dėmesys, kad būtent gamtinių dujų tiekimo rinkoje gaunama daugiausia pajamų. Bendros gamtinių dujų sektoriaus pajamos 2012 metais, palyginti su 2008 metais, išaugo 19,9 proc., t. y. nuo 2 101,2 mln. Lt iki 2 520,2 mln. Lt. Gamtinių dujų tiekimo pajamos 2012 metais, palyginti su 2008 metais, išaugo nuo 1 839,3 mln. Lt iki 2 211,1 mln. Lt., skirstymo – nuo 137,8 iki 180,7 mln. Lt., perdavimo – nuo 124,1 iki 128,3 mln. Lt. (žr. 6 pav. „Gamtinių dujų sektoriaus pajamos 2008–2012 metais (mln. Lt)“[71].

6 pav. Gamtinių dujų sektoriaus pajamos 2008–2012 metais (mln. Lt)



* Be pajamų už tranzitą, nes gamtinių dujų tranzitas nėra valstybės reguliuojama veikla.
Šaltinis: VKEKK

[71] VKEKK 2012 metų veiklos ataskaitos priedas „2012 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/naujienos/2013/2013-05-02/priedas_Energetikos_sektoriaus_pletros_apzvalga.pdf>.

2008–2012 metais mažmeninio gamtinių dujų tiekimo buitiniams vartotojams pajamos išaugo 46,4 proc. (nuo 158,7611 iki 232,4861 mln. Lt), nebuitiniams vartotojams – 17 proc., nuo (1 680,5113 iki 1 966,3625 mln. Lt).

Be gamtinių dujų įmonių, vykdančių pedavimo, skirstymo ir tiekimo veiklas, gamtinių dujų rinkos struktūroje svarbią vietą užimą vartotojai, nes būtent jų interesams ginti kuriamas valstybinio reguliavimo mechanizmas.

Gamtinių dujų vartotojai klasifikuojami pagal įvairius kriterijus. Pirmiausia, pagal gamtinių dujų vartojimo paskirtį išskiriami buitiniai ir nebuitiniai vartotojai. Įstatymų leidėjas yra nustatęs, kad buitiniai vartotojai yra fiziniai asmenys, perkantys gamtines dujas asmeninėms, šeimos ar namų ūkio reikmėms, nesusijusioms su ūkine komercine ar profesine veikla, o nebuitiniais vartotojais laikomi visi kiti vartotojai, kurie perka gamtines dujas naudoti ne savo namų ūkio reikmėms[72]. Pagal minėtą kriterijų gali būti išskiriamos ir smukesnės vartotojų gruopės, pvz.:

1) buitiniai vartotojai;

2) smulkūs komerciniai vartotojai;

3) pramoniniai vartotojai (gamtines dujas naudojantys technologiniams procesams);

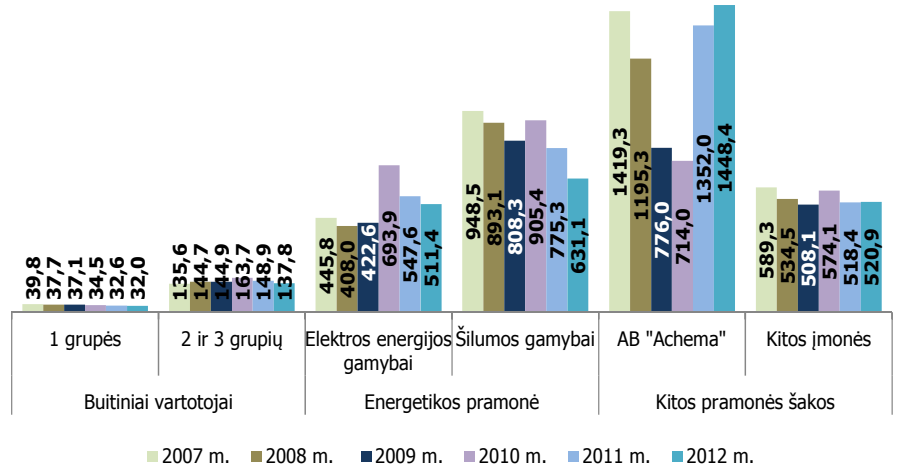
4) šiluminę energiją gaminantys vartotojai (gaminantys ir parduodantys šiluminę energiją);

5) elektros energiją gaminantys vartotojai (gaminantys ir parduodantys elektros energiją);

6) vartotojai, gamtines dujas naudojantys žaliavai, pvz., azoto trašų gamybai ir pan.

Šių vartotojų grupes ir jų suvartojamų gamtinių dujų kiekį 2007–2012 metais (mln. m^3) iš esmės atspindi 7 pav. pateikti duomenys.

7 pav. Gamtinių dujų suvartojimas 2007–2012 metais (mln. m^3)



Šaltinis: VKEKK

[72] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

Pagal gamtinių dujų tiekimo patikimumą Vyriausybės patvirtintame Gamtinių dujų tiekimo patikimumo užtikrinimo priemonių apraše[73] visi vartotojai skirstomi į dvi pagrindines grupes: nutrūkstamo gamtinių dujų tiekimo ir nenutrūkstamo gamtinių dujų tiekimo. Ši vartotojų grupė turi būti nurodyta gamtinių dujų tiekimo (pirkimo – pardavimo) sutartyse. Buitiniai vartotojai visais atvejais laikomi nenutrūkstamo gamtinių dujų tiekimo vartotojais, nes jie yra labiausiai pažeidžiami. 2 grupė vartotojų, kurie laikomi pažeidžiamais, yra nebuitiniai vartotojai, kurie suvartoja iki 20 tūkst. m^3 gamtinių dujų per metus.

Buitiniai ir nebuitiniai vartotojai taip pat klasifikuojami į atitinkamas pogrupius. Pagal faktiškai per metus į gamtinių dujų pristatymo vietą patiektą gamtinių dujų kiekį VKEKK patvirtintoje Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikoje[74] buitiniai vartotojai skirstomi į tris pogrupius:

1) vartotojai, suvartojantys iki 500 m^3 gamtinių dujų per metus (pvz., maistui ruošti);

2) vartotojai, suvartojantys nuo 500 m^3 iki 20000 m^3 gamtinių dujų per metus (pvz., būsto šildymui);

3) suvartojantys daugiau kaip 20000 m^3 gamtinių dujų per metus.

Pagal metinį suvartojamų gamtinių dujų kiekį ir galią nebuitiniai vartotojai skirstomi į 7 grupes:

1) vartotojai, suvartojantys iki 500 m^3 gamtinių dujų per metus;

2) vartotojai, suvartojantys nuo 500 m^3 iki 20000 m^3 gamtinių dujų per metus;

3) vartotojai, suvartojantys nuo 20000 m^3 iki 0,1 mln. m^3 gamtinių dujų per metus;

4) vartotojai, suvartojantys nuo 0,1 mln. m^3 iki 1 mln. m^3 gamtinių dujų per metus;

5) vartotojai, suvartojantys nuo 1 mln. m^3 iki 5 mln. m^3 gamtinių dujų per metus;

6) vartotojai, suvartojantys nuo 5 mln. m^3 iki 15 mln. m^3 gamtinių dujų per metus;

7) vartotojai, suvartojantys daugiau kaip 15 mln. m^3 gamtinių dujų per metus.

Minėtoje VKEKK metodikoje vartotojai klasifikuojami ir pagal kitus kriterijus, pvz., pagal didžiausią paros gamtinių dujų suvartojimą skirtingais metų periodais vartotojai skirstomi taip:

1) šiltojo periodo vartotojai (didžiausią gamtinių dujų kiekį suvartojantys birželio, liepos ir rugpjūčio mėnesiais);

2) pereinamojo periodo vartotojai (didžiausią gamtinių dujų kiekį suvartojantys balandžio, gegužės, rugsėjo, spalio mėnesiais);

3) šaltojo periodo vartotojai (didžiausią gamtinių dujų kiekį suvartojantys sausio, vasario, kovo, lapkričio, gruodžio mėnesiais).

Pagal gamtinių dujų vartojimo trukmę (sutarties galiojimo trukmę) vartotojai skirstomi taip:

1) savaitės ir trumpesnio vartojimo (sutarties galiojimo trukmė nuo 1 iki 7 parų);

2) mėnesio ir trumpesnio vartojimo (sutarties galiojimo trukmė nuo 8 iki 30 parų);

3) ketvirčio ir trumpesnio vartojimo (sutarties galiojimo trukmė nuo 31 iki 90 parų);

4) pusmečio ir trumpesnio vartojimo (sutarties galiojimo trukmė nuo 91 iki 181 parų);

5) ne visų metų ir trumpesnio vartojimo (sutarties galiojimo trukmė nuo 182 iki 364 parų);

[73] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 163 „Dėl Gamtinių dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemonių aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 27-966; 2010, Nr. 125-6418; 2012, Nr. 39-1930

[74] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009, Nr.126-5476; 2010, Nr. 122-6257; 2010, Nr. 132-6761.

6) metinio vartojimo (sutarties galiojimo trukmė – vieneri metai).

Šis vartotojų klasifikavimo kriterijus nėra toks reikšmingas kaip metinis suvartojimo kiekis, nes dujų įmonės, suderinusios su VKEKK, gali sudaryti ir kitokios trukmės sutartis.

Gamtinių dujų įmonių santykiai su vartotojais ir sistemos naudotojais grindžiami sutartimis. Perdavimo ir skirstymo paslaugų sutartys ir su buitiniais vartotojais sudaromos gamtinių dujų tiekimo sutartys yra viešosios sutartys. Pažymėtina, kad bendrosios šių sutarčių sąlygos turi būti sąžiningos ir skaidrios, aiškiai ir suprantamai apibrėžtos, jose neturi būti kliūčių, trukdančių vartotojui naudotis savo teisėmis. Gamtinių dujų įmonėms draudžiama taikyti vartotojams nesąžiningus ar klaidinančius pardavimo metodus.

Įstatymų leidėjas aiškiai nustato būtinus gamtinių dujų įmonių sutarčių su vartotojais elementus: gamtinių dujų įmonės pavadinimas, adresas, kodas, gamtinių dujų kiekis, kokybė, kaina, tiekimo, transportavimo tvarka, gamtinių dujų tiekimo, perdavimo, skirstymo ribojimo ar nutraukimo sąlygos, informacijos apie gamtinių dujų, teikiamų paslaugų kainas pateikimo tvarka, paslaugų teikimo sąlygos, šalių įsipareigojimai, atsakomybė, atsiskaitymo tvarka, sutarties terminas, pakeitimo ir nutraukimo sąlygos, ginčų nagrinėjimo tvarka. Gamtinių dujų įstatymo[75] 15 straipsnio 1 dalyje numatytas draudimas perduoti, skirstyti, tiekti ir vartoti gamtines dujas be sutarties arba nesilaikant sutarties sąlygų.

Gamtinių dujų vartotojai turi šias teises:

1) laisvai pasirinkti tiekimo įmonę. Buitiniai vartotojai turi teisę laisvai ir neatlygintinai pasirinkti tiekimo įmonę nuo 2007 m. liepos 1 d. (apie 99 proc. buitinių vartotojų yra pasirinkę AB „Lietuvos dujos“);

2) gauti iš gamtinių dujų įmonių šią informaciją: dujų įmonės pavadinimas, buveinės adresas, kodas ir teisinė forma; teikiamos paslaugos ir jų teikimo sąlygos; gamtinių dujų, paslaugų kainos ir pranešimų apie kainas pateikimo būdai; sutarčių terminai, jų sudarymo ir nutraukimo sąlygos; kompensacijų teikimo sąlygos; ginčų nagrinėjimo būdai;

3) nutraukti sutartis, jei keičiamos sutarčių sąlygos ir jos vartotojams yra nepriimtinos. Buitiniai vartotojai turi teisę nutraukti sutartis vienašališkai ir neatlygintinai LR CK 6.390 straipsnio 1 dalyje nustatytomis sąlygomis;

4) gauti iš gamtinių dujų įmonių pasiūlymus dėl atsiskaitymo būdų ir pasirinkti atsiskaitymo būdą.

Vienas iš svarbiausių Direktyvos 2009/73EB aspektų yra vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugos stiprinimas, sukuriant konkurencingą gamtinių dujų rinką. Tam skirtas Direktyvos 2009/73EB 1 priedas „Vartotojų apsaugos priemonės“ [76], kuriame nurodytos šios papildomos vartotojų apsaugos priemonės:

1) teisė nemokamai nutraukti sutartį su dujų tiekimo paslaugų tiekėju ir per 3 savaites pasirinkti kitą tiekėją;

2) teisė gauti kompensaciją ir pinigų grąžinimą tuo atveju, kai paslaugų kokybė neatitinka sutartyje nurodyto lygio, įskaitant netikslias ir vėluojančias sąskaitas;

3) teisė nemokamai gauti informaciją apie faktinį dujų suvartojamą ir kainas;

4) teisė ne vėliau kaip per 6 savaites nuo tiekėjo pakeitimo gauti galutinę uždarymo sąskaitą.

---

[75] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

[76] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

Be to, ES valstybėms narėms nustatyta pareiga įsteigti bendrus informacijos centrus, teiksiančius vartotojams visą reikiamą informaciją apie jų teises, galiojančius teisės aktus, jiems prieinamus ginčo sprendimo būdus, jei kyla ginčas. Visi gamtinių dujų paslaugų tiekėjų ir vartotojų ginčai turi būti sprendžiami sąžiningai ir operatyviai, ne vėliau kaip per 3 mėnesius, pagrįstais atvejais numatant išlaidų ir (arba) kompensavimo mechanizmą. Neteisminės ginčų sprendimo procedūros turėtų atitikti 1998 m. kovo 30 d. Europos Komisijos rekomendacijoje 98/257/EB[77] dėl institucijoms, atsakingoms už vartotojų ginčų sprendimą ne teismo tvarka, nustatytus principus.

Alternatyvių magistralinių arba skirstomųjų dujotiekių statyba ekonominiu požiūriu nepagrįsta, nes reikalauja daug investicijų, kurios atsiperka tik po keliasdešimt metų. Dėl šios priežasties gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklos išlieka monopolinėmis. Atsižvelgiant į tai, labai svarbu, kad sistemų operatoriai suteiktų laisviesiems vartotojams, gamtinių dujų įmonėms ir asmenims (trečiosioms šalims, sistemos naudotojams) teisę pagal sutartis naudotis sistema. Ši teisė turi būti suteikiama objektyviai, nediskriminuojant sistemos naudotojų. Tai yra viena iš svarbiausių perdavimo sistemos operatoriaus pareigų.

Europos Komisijos 2007 m. sausio 10 d. pateiktoje ES valstybių narių Gamtinių dujų ir elektros energijos rinkų apžvalgoje (SEC(2006)1709)[78] konstatuojama, kad Lietuvos gamtinių dujų tiekimo rinkoje nėra veiksmingos konkurencijos. Nors gamtinių dujų rinka liberalizuojama, situacija rinkoje iki šiol iš esmės nepasikeitė. Lietuva turi tik vieną išorinį gamtinių dujų tiekėją – OAO „Gazprom". Gauti gamtinių dujų iš kitų šaltinių nėra techninių galimybių. Gamtinių dujų tiekimo įmonės perka gamtines dujas pagal sutartyse nustatytas kvotas – tuo ribojama veiksmingos konkurencijos sąlyga įsigyti tiek gamtinių dujų, kiek pageidaujama, t. y. ne visi vartotojai gali gauti visą jiems reikalingą gamtinių dujų kiekį iš pasirinktos gamtinių dujų tiekimo įmonės. Be to, aiškių kriterijų, pagal kuriuos gamtinių dujų tiekimo įmonės pasiūlo atitinkamą gamtinių dujų kiekį vartotojams, nėra. Vieni vartotojai gauna visą pageidaujamą pirkti gamtinių dujų kiekį iš pasirinktos tiekimo įmonės, o kiti – iš tos pačios tiekimo įmonės gamtinių dujų išvis negauna. Alternatyvių kuro rūšių (pvz., mazuto) pasirinkimas ribojamas, nes vartotojai su gamtinių dujų tiekimo įmonėmis pasirašo metines, taip vadinamas „imk arba mokėk" gamtinių dujų tiekimo (pirkimo – pardavimo) sutartis, kuriose viena iš pagrindinių sąlygų yra įsipareigojimas mokėti už numatytas pirkti, bet nepaimtas gamtines dujas. Tiesa, ši sąlyga taikoma, jei vartotojas, suvartoja mažiau kaip 85 proc. gamtinių dujų tiekimo (pirkimo – pardavimo) sutartyje nustatyto per metus suvartoti gamtinių dujų kiekio. Netesybų dydis nustatomas sutartyje. Ši sąlyga netaikoma buitiniams vartotojams ir vartotojams, per metus suvartojantiems iki 20 tūkst. m^3 gamtinių dujų imtinai.

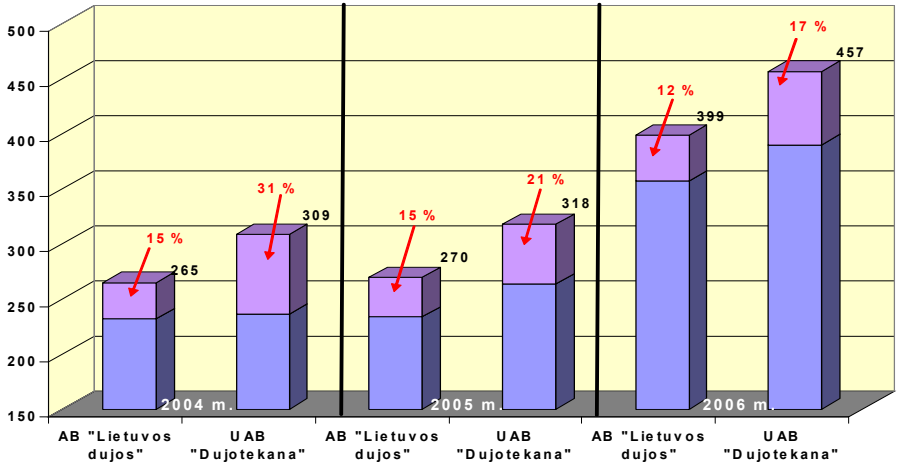
Taip pat pažymėtina, kad iki naujos redakcijos Gamtinių dujų įstatymą įgyvendinančių teisės aktų įsigaliojimo (iš esmės iki 2008 m. sausio 1 d.) pagrindinės Lietuvos gamtinių dujų tiekimo įmonės galėjo piktnaudžiauti didele įtaka rinkoje ir siekti neproporcingai didelio pelno. Tai akivaizdžiai patvirtina jų antkainiai, t. y. procentinė uždirbamo pelno dalis nuo gamtinių dujų importo kainos. Šiuo aspektu paminėtina, kad AB „Lietuvos dujos" antkainio dydį ribojo įmonės privatizavimo sutartis, kurioje numatyta, kad jis negali viršyti 15 proc.

[77] 1998 m. kovo 30 d. Europos Komisijos rekomendacija 98/257/EB dėl institucijoms, atsakingoms už vartotojų ginčų sprendimą ne teismo tvarka, taikomų principų. (OL L115, 1998 4 17, p. 31).

[78] COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Accompanying document to the COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT. Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report, 2007.

Tačiau jokiuose teisės aktuose ir sutartyse nebuvo numatytas UAB „Dujotekana“ antkainio dydžio ribojimas. Tai sudarė sąlygas šiai įmonei piktnaudžiauti didele įtaka rinkoje ir siekti neproporcingai didelio pelno. UAB „Dujotekana“, kuri tiekė gamtines dujas AB „Kauno energija“, AB „Klaipėdos energija“, AB „Panevėžio energija“, AB „Šiaulių energija“, AB „Lietuvos energija“, UAB „Litesko“, UAB „Vilniaus energija“ ir kitiems stambiems vartotojams, 2004 – 2006 metais taikė didesnius antkainius nei AB „Lietuvos dujos“.

8 pav. AB „Lietuvos dujos“ ir UAB „Dujotekana“ gamtinių dujų tiekimo kainos laisviesiems vartotojams (JAV doleriais už 1 000 m^3) ir antkainiai (procentais) 2004–2006 metais[79]



Šaltinis: VKEKK

Antkainis taikomas siekiant uždirbti pelną ir gamtinių dujų tiekimo sąnaudoms apmokėti. Atkreiptinas dėmesys, kad įteisinus gamtinių dujų tiekimo kainų reguliavimą visiems vartotojams, 2008 m. AB „Lietuvos dujos“ tiekimo veiklos pelningumas buvo tik 3,8 proc. (2007 m. – 12,8 proc.), o UAB „Dujotekana“ atitinkamai 2,4 proc. (2007 m. – 10,3 proc.)[80]. Kita vertus, gamtinių dujų tiekimo kainų reguliavimas dar negarantuoja gamtinių dujų kainų sumažėjimo galutiniams vartotojams, nes gamtinių dujų importo (pirkimo) kaina, kuri sudaro daugiau kaip 4/5 visos vartotojo mokamos kainos, visiškai nepriklauso nuo reguliuojančios institucijos. Gamtinių dujų ir su jų tiekimu susijusių paslaugų kainų valstybinio reguliavimo problemos tiriamos, išsamūs duomenys apie gamtinių dujų kainas pateikiami ketvirtoje disertacijos dalyje.

Išanalizavus Lietuvos gamtinių dujų rinkos struktūrą, išskirtinos šios priežastys, trukdančios užtikrinti efektyvesnį gamtinių dujų rinkos funkcionavimą ir veiksmingą konkurenciją: vienintelis išorinis gamtinių dujų šaltinis, įėjimo į rinką kliūtys, didelė gamtinių dujų tiekimo rinkos koncentracija, konkurencinių pasiūlymų trūkumas ir pan. Tokia

[79] Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2007 m. vasario 17 d. raštas Nr. R2-174 „Dėl Ministro Pirmininko 2007 m. sausio 19 d. pavedimo“. Nepublikuotas.

[80] VKEKK 2008 metų veiklos ataskaita. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/publikacijos/metine-ataskaita/2008_metu_veiklos_ataskaita.pdf>.

situacija reikalauja ne tik teisinio reglamentavimo, atitinkančio gamtinių dujų rinkos dalyvių ir visos visuomenės interesus, bet ir ekonomiškai naudingo strateginių energetikos projektų, kurie užtikrintų alternatyvius gamtinių dujų tiekimo šaltinius, įgyvendinimo.

1.3. Gamtinių dujų rinkos teisinio reglamentavimo būklė

Siekiant, kad reguliuojama veikla gamtinių dujų rinkoje būtų naudinga ne tik gamtinių dujų įmonėms, bet ir vartotojams, reikalinga tinkama aplinka. Pirmiausia, turi būti stabili politinė ir teisinė aplinka. Teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas turi būti neprieštaringas, nedviprasmiškas, su aiškiai išdėstytais reikalavimais, užtikrintis teisės sistemos nuoseklumą ir vidinę darną.

Teisėkūros procesuose svarbu suvokti, kad ekonomika ir teisė yra glaudžiai susijusios, nes tik tinkamai reglamentuojama ūkinė veikla leidžia ekonomikai normaliai veikti. Kita vertus, teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi užtikrinti vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Šiuo aspektu galima sutikti su prof. A. Urmono teiginiu, kad „administracinė teisė turi gebėti konstitucinių principų kontrolės pagrindu strategiškai reaguoti į aplinkos permainas. Ji turi naujai įvertinti ir lanksčiai modeliuoti jos funkcijas įgyvendinančių teisinio reguliavimo priemonių ir metodų taikymą nuo pat administracinio teisinio reguliavimo mechanizmo ištakų“[81].

Lietuvos ūkio (taip pat ir gamtinių dujų rinkos) reguliavimo teisinius pagrindus įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos[82] (toliau – Konstitucija) 46 straipsnio nuostatos, garantuojančios asmens ūkinės veiklos ir iniciatyvos laisvę. Šio Konstitucijos straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad valstybė turi reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Be to, to paties Konstitucijos straipsnio 4 ir 5 dalys draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, įtvirtina sąžiningos konkurencijos laisvės apsaugą, vartotojų interesų gynimą.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą, 1996 m. spalio 6 d. nutarime pažymėjo, kad Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinti principai sudaro vieną visumą – šalies ūkio konstitucinį pagrindą, todėl visų šio straipsnio dalių nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo; tarp jose įtvirtintų principų yra pusiausvyra, kiekvienas jų aiškintinas nepaneigiant kitų, o pažeidus kurioje nors vienoje straipsnio dalyje esančią teisės normą yra pažeidžiamos ar sudaromos prielaidos pažeisti ir kitose šio straipsnio dalyse išdėstytas teisės normas. Konstitucinis Teismas šiame nutarime konstatavo, kad: „Teisinio reguliavimo ypatumai priklauso nuo reguliuojamų visuomeninių santykių specifikos. Viena iš šių santykių sričių – ūkinė veikla. Konstitucinis asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos principas sąlygoja tai, kad ūkinės veiklos reguliavimui būdingas bendrojo leidimo metodas: leidžiama viskas, kas nėra uždrausta. Taigi draudimai yra vienas iš ūkinės veiklos reguliavimo būdų. Asmens ūkinės veiklos laisvė gali būti ribojama, kai yra būtina ginti vartotojų interesus, saugoti sąžiningą konkurenciją, kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes. Įstatyme nustatyti draudimai turi būti pagrįsti, adekvatūs siekiamam tikslui, nediskriminaciniai, aiškiai suformuluoti“[83].

---

[81] Plačiau žr. Urmonas, A. Administracinė teisė socialinių pokyčių erdvėje. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2006, 5(83), p. 37–47.

[82] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

[83] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 8 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių bei 16 straipsnio 7, 8 ir 9 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2548.

Asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos sąvoka yra plati. Ji aiškinama kaip teisinių galimybių visuma, sudaranti prielaidas asmeniui savarankiškai priimti jo ūkinei veiklai reikalingus sprendimus. Ši sąvoka apima teisę laisvai pasirinkti verslą, teisę laisvai sudarinėti sutartis, sąžiningos konkurencijos laisvę, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumą ir kt. (Konstitucinio Teismo 1996 m. birželio 18 d. nutarimas[84]).

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2003 m. gegužės 29 d. sprendime pažymėjo, kad: „Lietuvos ūkis grindžiamas asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva yra Konstitucijos garantuojama vertybė, be kita ko, reiškianti tai, kad valstybės ar vietos savivaldos institucijoms draudžiama įstatymuose nenumatytais metodais reglamentuoti ūkinę veiklą, tvarkyti įmonių reikalus“[85]. Be abejo, ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti. Ją įgyvendinant įvairiais atžvilgiais paliečiami visuomenės interesai, todėl asmenų, taip pat ir gamtinių dujų įmonių veiklos (licencijavimo, kainų, paslaugų kokybės) reguliavimas būtinas, siekiant užtikrinti bendrą tautos gerovę.

Bendra tautos gerovė yra orientyras, parodantis tokio reguliavimo kryptis, būdus ir ribas. Sąvokos „bendra tautos gerovė“ turinys kiekvienu konkrečiu atveju atskleidžiamas, atsižvelgiant į ekonominius, socialinius ir kitus svarbius veiksnius. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad pagal Konstituciją valstybė negali neribotai kištis į asmens ūkinę veiklą, todėl nustatomais apribojimais neleistina paneigti tokių esminių ūkinės veiklos laisvės nuostatų, kaip ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumas, sąžininga konkurencija ir kt. (Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas[86], 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas[87] ir kiti nutarimai). Pažeidus konstitucinį lygiateisiškumo principą, ūkinės veiklos teisinis reguliavimas būtų nelaikytinas tarnaujančiu bendrai tautos gerovei.

---

[84] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915.

[85] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gegužės 29 d. sprendimas „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. lapkričio 12 d. įsakymo Nr. 149 1.1 punkto, juo patvirtintos Licencijų tarpininkauti dėl piliečių įdarbinimo užsienyje išdavimo tvarkos, socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. gegužės 22 d. įsakymo Nr. 64 „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. lapkričio 12 d. įsakymo Nr. 149 „Dėl licencijų tarpininkauti dėl piliečių įdarbinimo užsienyje išdavimo tvarkos patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Viešojo administravimo įstatymo 6 straipsnio 2 daliai, Civilinio kodekso 2.78 straipsnio 1 daliai, 2.80 straipsnio 1 daliai, Įmonių įstatymo 13 straipsnio 4 daliai, Bedarbių rėmimo įstatymo 4 straipsnio 4 daliai, taip pat Vyriausybės 1996 m. vasario 6 d. nutarimo Nr. 193 „Dėl įdarbinimo tarpininkavimo paslaugų licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ 2 punktui ir šio nutarimo 1 punktu patvirtintoms Įdarbinimo tarpininkavimo paslaugų licencijavimo taisyklėms“. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. Administracinių teismų praktika, Nr. 4. VĮ Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2004.

[86] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.Valstybės žinios, Nr. 25-988.

[87] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2000 m. spalio 10 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 10 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių taisyklių 37 punkto (2002 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 15 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 14 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnio 2 daliai, 1.3 straipsnio 3 daliai, 2.80 straipsniui, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsniui“.Valstybės žinios, 2009, Nr. 49-1993.

Konkurencija sukuria ūkio, kaip sistemos, savireguliaciją, skatinančią optimaliai paskirstyti ekonominius išteklius, efektyviai juos panaudoti, didinti ekonominį augimą ir kelti vartotojų gerovę. Tačiau asmens ūkinės veiklos laisvė savaime negarantuoja konkurencijos, todėl valstybė turi saugoti sąžiningą konkurenciją. Konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos garantija įpareigoja valstybės valdžios, savivaldybių institucijas teisinėmis priemonėmis užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę. Tokios priemonės – tai ūkio subjektų susitarimų, kuriais siekiama riboti konkurenciją arba kurie riboja ar gali riboti konkurenciją, draudimas, piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi draudimas, rinkos koncentracijos kontrolė bei atitinkami koncentracijos draudimai, nesąžiningos konkurencijos draudimas, įstatymuose nustatytų sąžiningos konkurencijos apsaugos taisyklių laikymosi kontrolė, atsakomybė už jų pažeidimus. Konstitucinė sąžiningos konkurencijos apsaugos garantija reiškia draudimą valstybės valdžios, savivaldybių institucijoms, reguliuojančioms ūkinę veiklą, priimti sprendimus, iškreipiančius ar galinčius iškreipti sąžiningą konkurenciją. Konstitucija yra vientisas aktas. Joje įtvirtintas asmens ir visuomenės interesų derinimo principas, kurio būtina laikytis reguliuojant ir ūkinę veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas[88]). Remiantis tautos ūkio organizavimo konstitucinių principų analize darytina išvada, kad reguliuojant ūkinę veiklą pagrindinis būdas užtikrinti asmens ir visuomenės interesų derinimą yra sąžiningos konkurencijos apsauga.

Aiškindamas Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies nuostatas, Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog nuostata „įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką“ reiškia, kad negalima įvesti monopolio, t. y. negalima įstatymu suteikti ūkio subjektui išimtinių teisių veikti kurioje nors ūkio srityje, kad dėl to ši sritis būtų monopolizuota.

Kita vertus, draudimas monopolizuoti gamybą ir rinką nereiškia, kad yra draudžiama tam tikromis aplinkybėmis įstatyme konstatuoti monopolijos konkrečioje ūkinės veiklos srityje buvimą ar kitaip atspindėti faktinius monopolinius santykius ir juos atitinkamai reguliuoti, t. y. sudaryti teisines prielaidas taikyti monopolininkui tam tikrus reikalavimus (apimančius inter alia diskriminacinių kainų nustatymo ribojimą, monopolinės rinkos prekių kainų dydžių, tarifų valstybinį reglamentavimą, prekių kokybės reikalavimų monopoliniam ūkio subjektui nustatymą, taip pat valstybės institucijų atliekamą kontrolę, kaip ūkio subjektai laikosi nustatytų reikalavimų), ginant kitų ūkio subjektų bei vartotojų teises ir teisėtus interesus.

Aiškindamas Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalį, Konstitucinis Teismas ne kartą yra pasisakęs, jog nuostata „valstybė gina vartotojo interesus“ suponuoja tai, kad teisės normomis turi būti nustatytos įvairios vartotojų interesų gynimo priemonės, valstybės institucijos turi kontroliuoti, kaip ūkio subjektai tokių priemonių laikosi, o jeigu tam tikrų ūkio santykių srityje gamyba ar rinka yra sukoncentruotos, valstybės valdžios institucijoms tenka pareiga nustatyti papildomą teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų vartotojų interesų apsaugą. Konstitucinė valstybės pareiga ginti vartotojų interesus turi būti įgyvendinta pirmiausia įstatymų leidėjui nustačius bendrąsias ir, atsižvelgiant į konkrečią reguliuojamos ūkinės veikos specifiką, specialiąsias vartotojų teisių, interesų apsaugos ir gynimo prie-

[88] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 8 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių bei 16 straipsnio 7, 8 ir 9 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2548.

mones (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas[89], 2008 m. kovo 5 d. nutarimas[90], jau minėtas 2009 m. kovo 2 d. nutarimas ir kiti nutarimai). Minėtos Konstitucijos nuostatos sudaro konstitucinius gamtinių dujų rinkos teisinio reguliavimo pagrindus.

Nors Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios teisės aktas, šiuolaikiniame teisiniame diskurse Konstitucija negali būti suvokiama kaip išsamus ir „uždaras" dokumentas – dalį ūkinės veiklos santykių reglamentuoja ES teisės aktai. Šiuo aspektu paminėtina, kad Europa vis dar ieško būdų, kaip pasiekti aukštesnį vystymosi ir konkurencingumo lygį. ES teisės aktai (antrojo ES energetikos paketo) sudarė teisines prielaidas sukurti didžiausią integruotą konkurencingą gamtinių dujų rinką pasaulyje, tačiau jų įgyvendinimas parodė, kad nacionalinių gamtinių dujų rinkų integracija yra labai sudėtingas uždavinys. Ryškiausi to požymiai yra dideli gamtinių dujų kainų skirtumai ES ir žemas tarptautinės prekybos lygis[91]. Todėl Lisabonos sutartyje numatyti šie tikslai: užtikrinti veiksmingą bendros ES gamtinių dujų rinkos veikimą, gamtinių dujų tiekimo saugumą, skatinti gamtinių dujų vartojimo efektyvumą ir infrastruktūros plėtrą. Atsižvelgiant į tai, gamtinių dujų rinkos teisiniam reguliavimui keliami nauji uždaviniai, įtvirtinti trečiajame ES energetikos pakete. Trečiasis ES energetikos paketas yra ankstesnės ES energetikos politikos tęsinys, kuria buvo siekiama užtikrinti vartotojų pasirinkimo teisę, sąžiningas kainas, švarią energiją ir energijos tiekimo saugumą. Trečiasis ES energetikos paketas paketas apima šiuos teisės aktus: 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 713/2009, įsteigiantį Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūrą (toliau – Reglamentas Nr. 713/2009)[92], 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 714/2009 dėl prieigos prie tarpvalstybinių elektros energijos mainų tinklo sąlygų, panaikinantį reglamentą (EB) Nr. 1228/2003[93], 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 715/2009 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų, panaikinantį reglamentą (EB) Nr. 1775/2005 (toliau – Reglamentas Nr. 715/2009)[94], 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/72/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančią direktyvą

[89] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Valstybės žinios. 2004, Nr. 15-465.

[90] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kelių transporto kodekso 18 straipsnio 4 dalies (2005 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Valstybės žinios, 2008, Nr. 28-1018.

[91] Europos Komisijos 2005 m. lapkričio 15 d. komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui. Dujų ir elektros vidaus rinkos kūrimo pažangos ataskaita. KOM (2005) 568 galutinis.

[92] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 713/2009, įsteigiantis Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūrą (OL 2009 L 211, p. 1).

[93] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 714/2009 dėl prieigos prie tarpvalstybinių elektros energijos mainų tinklo sąlygų, panaikinantis reglamentą (EB) Nr. 1228/2003 (OL 2009 L 248, p. 38).

[94] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 715/2009 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų, panaikinantis reglamentą (EB) Nr. 1775/2005 (OL 2009 L 309, p. 87).

2003/54/EB[95], taip pat jau anksčiau minėtą Direktyvą 2009/73/EB[96]. Taip pat paminėtinas 2010 m. spalio 20 d. Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 994/2010 dėl dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemonių, panaikinantis Tarybos direktyvą 2004/67/EB (toliau – Reglamentas Nr. 994/2010), kurio tikslas – garantuoti gamtinių dujų tiekimo saugumą užtikrinant tinkamą ir nenutrūkstamą gamtinių dujų vidaus rinkos veikimą, leidžiant įgyvendinti išimtinio pobūdžio priemones, kai rinka nebegali tiekti reikalingo gamtinių dujų kiekio ir aiškiai apibrėžiant gamtinių dujų įmonių, ES valstybių narių ir bendrą ES atsakomybę už prevencinius veiksmus ir reagavimo į konkrečius tiekimo sutrikimus priemones[97].

Atskiros ES politikos ir ekonomikos sritys yra orientuotos į kliūčių panaikinimą laisvam prekių, paslaugų, darbo ir kapitalo judėjimui. Energetikos politika nėra išimtis. Gamtinių dujų rinkos efektyvus funkcionavimas ES valstybėse narėse turi didelę reikšmę didinant bendrą ES konkurencingumą. Nuo 1999 m. ES pradėjus kurti gamtinių dujų vidaus rinką buvo siekiama konkurencingų kainų ir aukštesnio lygio paslaugų standartų, sudaryti visiems ES vartotojams galimybę rinktis gamtinių dujų tiekėją, sukurti naujų verslo galimybių, didinti tarpvalstybinę prekybą, užtikrinti gamtinių dujų tiekimo saugumą ir tvarumą. Direktyva 2003/55/EB buvo svariai prisidėta prie tokios gamtinių dujų vidaus rinkos kūrimo, tačiau laisvas prekių judėjimas, įsisteigimo laisvė ir laisvė teikti paslaugas veikmingai funkcionuoja tik visiškai atviros rinkos sąlygomis, kai visiems vartotojams suteikiama galimybė laisvai rinktis savo tiekėjus, o visiems tiekėjams – laisvai aprūpinti savo vartotojus, todėl buvo nuspręsta keisti Direktyvoje 2003/55/EB nustatytą teisinį reguliavimą. Atsižvelgiant į tai, tikslinga aptarti naujausių ES teisės aktų, kurių reguliavimo sritis vienaip ar kitaip susijusi su gamtinių dujų rinka, svarbiausias nuostatas.

Direktyva 2009/73/EB buvo priimta, nes Direktyvoje 2003/55/EB nustatytos taisyklės ir priemonės nesudarė būtinos sistemos, kurios reikia efektyviai veikiančiai vidaus rinkai pasiekti. Direktyvoje 2009/73/EB nustatytos bendros gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, tiekimo ir laikymo taisyklės, susijusios su gamtinių dujų sektoriaus organizavimu ir funkcionavimu, patekimu į rinką, kriterijais ir tvarka, pagal kurią suteikiami leidimai perduoti, skirstyti, tiekti ir laikyti gamtines dujas bei eksploatuoti sistemas. Svarbiausi Direktyvos 2009/73EB aspektai yra:

1) nuosavybės atskyrimas;

2) vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugos stiprinimas, sukuriant konkurencingą gamtinių dujų rinką;

3) nacionalinių reguliavimo institucijų nepriklausomumo stiprinimas, jų tikslų, pareigų ir įgaliojimų apibrėžimas, numatant sąlygas bendradarbiauti Europos energetikos sektorius reguliuojančioms institucijoms regioniniu ir ES lygmenimis[98].

Daugiausia diskusijų keliantis Direktyvos 2009/73EB aspektas yra gamtinių dujų perdavimo veiklos atskyrimas nuo gavybos ir tiekimo veiklos (9 straipsnio 1 dalis), taikant

[95] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/72/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/54/EB (OL 2009 L 211, p. 55).

[96] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

[97] 2010 m. spalio 20 d. Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 994/2010 dėl dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemonių, panaikinantis Tarybos direktyvą 2004/67/EB (OL 2010 L 295, p. 1).

[98] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

ne teisinio ir funkcinio veiklos atskyrimo taisykles, kurios buvo numatytos Direktyvoje 2003/55/EB, bet pasirenkant nuosavybės atskyrimo (angl. ownership unbundling) būdą. Nuosavybės atskyrimo modelio įgyvendinimas Lietuvoje reiškia, kad gamtinių dujų perdavimo veikla privalo būti atskirta nuo gamtinių dujų gavybos veiklos ir tiekimo veiklos, atskiriant perdavimo sistemos ir (arba) perdavimo sistemos operatoriaus nuosavybę nuo gavybos ir (arba) tiekimo veiklą vykdančių gamtinių dujų įmonių. Pagal Direktyvą 2009/73EB įgyvendinantį Gamtinių dujų įstatymą tokių įmonių kontrolinio akcijų paketo negali valdyti tas pats asmuo. Tai reiškia, kad OAO „Gazprom" gali būti perdavimo sistemos operatoriaus akcininku, tačiau negali turėti kontrolės ir valdymo teisių (pvz., įgaliojimų skirti priežiūros organų, valdymo organų ir kito įmonei atstovaujančio organo narius) perdavimo sistemos operatoriaus atžvilgiu, t. y. iš esmės gali gauti tik dividendus. Be to, Gamtinių dujų įstatyme nustatytas draudimas tam pačiam asmeniui būti ir įmonės, vykdančios gavybos ar tiekimo veiklą, ir perdavimo sistemos operatoriaus stebėtojų tarybos, valdymo organo arba kito įmonei atstovaujančio organo nariu ar šių bendrovių vienasmeniu vadovu.

Europos Parlamentas dar 2007 m. liepos 10 d. rezoliucijoje dėl dujų ir elektros energijos vidaus rinkos perspektyvų pažymėjo, kad „nuosavybės atskyrimas perdavimo lygyje yra veiksmingiausias būdas nediskriminuojant skatinti investicijas į infrastruktūrą, naujiems rinkos dalyviams užtikrinti sąžiningą prieigą prie tinklo ir rinkos skaidrumą"[99]. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo koncepcijos (toliau – GDĮ Koncepcija), patvirtintos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 585[100], 10.5 punkte nurodyta, kad perdavimo sistemos operatorių nuosavybę yra atskyrusios 12 ES valstybių narių, pvz., Danija, JK, Ispanija, Švedija ir kt. Kita vertus, paminėtina, kad 8 ES valstybės narės – Austrija, Bulgarija, Graikija, Latvija, Liuksemburgas, Slovakija, Vokietija ir Prancūzija – pateikė alternatyvius pasiūlymus, todėl nuosavybės atskyrimo modelis toms valstybėms narėms, kuriose 2009 m. rugsėjo 3 d. perdavimo sistema priklausė vertikalios integracijos įmonei[101], nėra imperatyviai privalomas. Tokia valstybė narė be nuosavybės atskyrimo modelio gali pasirinkti vieną iš kelių alternatyvų, atsižvelgdama į Direktyvoje 2009/73/EB nustatytus objektyvius kriterijus (9 straipsnio 8 dalis): paskirti nepriklausomą sistemos operatorių (ISO) pagal Direktyvos 2009/73EB 14 straipsnį; paskirti nepriklausomą perdavimo operatorių (ITO), laikydamasi Direktyvos 2009/73EB IV skyriaus nuostatų.

Pagal nepriklausomo sistemos operatoriaus (ISO) modelį, įmonės, vykdančios gamtinių dujų gamybos ar tiekimo veiklą, išlaikytų gamtinių dujų tinklų nuosavybę, tačiau prarastų jų valdymo kontrolę. Pagrindinis ISO modelio požymis – infrastruktūros nuosavybės ir infrastruktūros valdymo atskyrimas. Verslo praktikoje įmones dažnai valdo samdomi vadybininkai, tačiau valdantys įmonę vadovai iš esmės siekia savininkų (akcininkų) nustatytų tikslų. Šiuo atveju toks gamtinių dujų įmonių savininkų ir valdytojų tarpusavio ryšys yra draudžiamas. Tai yra pagrindinis šio modelio trūkumas.

[99] Europos Parlamento 2007 m. liepos 10 d. rezoliucija dėl dujų ir elektros energijos vidaus rinkos perspektyvų (OL C 175 E, 2008 7 10, p. 206).

[100] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 585 „Dėl Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo koncepcijos patvirtinimo". Valstybės žinios. 2010, Nr. 61–2996.

[101] Direktyvos 2009/73EB 2 straipsnio 20 punkte nustatyta, kad: „vertikalios integracijos įmonė – gamtinių dujų įmonė ar gamtinių dujų įmonių grupė, kai tas pats asmuo ar tie patys asmenys turi teisę tiesiogiai arba netiesiogiai vykdyti kontrolę ir kai įmonė ar įmonių grupė atlieka bent vieną iš perdavimo, skirstymo, SGD ar laikymo funkcijų ir bent vieną iš gamtinių dujų gavybos ar tiekimo funkcijų;".

Pagal nepriklausomo perdavimo operatoriaus modelį (ITO) vertikaliai integruotos įmonės išlaikytų gamtinių dujų tinklų nuosavybę, tačiau būtų reguliuojamos ir privalėtų visiškai atiduoti tinklų valdymą nepriklausomam perdavimo operatoriui.

Nuosavybės atskyrimo modelis vertinamas prieštaringai. Šalininkai mano, kad vertikalios integracijos įmonės, kurios vykdo gamtinių dujų perdavimo ir tiekimo veiklas, gali diskriminuoti konkurentus (dėl galimybės manipuliuoti tarifais; procedūrų, apsunkinančių vartotojų teisę keisti tiekėją, diegimo; pajėgumų paskirstymo susijusių įmonių naudai; trečiųjų šalių investicijų ribojimo; kryžminio veiklų subsidijavimo; komerciškai svarbios informacijos valdymo). Teigiama, kad nuosavybės atskyrimas padidins investicijas į infrastruktūrą, pvz., JK po nuosavybės atskyrimo buvo pastatyti 4 suskystintų gamtinių dujų terminalai[102].

Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-2889 ir Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo įgyvendinimo įstatymo projekto Nr. XIP-2890 aiškinamajame rašte nurodyta, kad: „Šis būdas pasirinktas, nes vertikaliai integruotų įmonių buvimas ir veikla energetikos sektoriuje nulemia didžiąją dalį sektoriaus nekonkurencingumo ir uždarumo problemų. Vertikaliai integruotos bendrovės ne tik kontroliuoja esminius išteklius (t. y. transportavimo sistemas), reikalingus konkurencijai šioje srityje vystyti, tačiau taip pat turi didelę rinkos galią didmeninėje ir mažmeninėje rinkose. Tokia vertikaliai integruota monopolija sukelia ypač aukštus barjerus į rinką patekti naujoms bendrovėms ir realiai pradėti konkuruoti su „istorine" vertikaliai integruota bendrove. Praktikoje tai yra ypač svarbi kliūtis konkurencijai ir sektoriaus veiksmingumo skatinimui. Taip pat vertikaliai integruota bendrovė savaime jaučia paskatas trukdyti konkurentų įėjimui į rinką ir plėtrai. Vertikaliai integruota bendrovė neturi paskatų investuoti į tinklą, ypač į naujas jungtis"[103].

Priešininkai teigia, kad dauguma po 2004 metų į ES įstojusių valstybių narių (pvz., Estija, Latvija, Lietuva) yra priklausomos nuo vienintelio išorinio dujų tiekėjo, gauti gamtinių dujų iš alternatyvių šaltinių neturi techninių galimybių, todėl skubus nuosavybės atskyrimas neturi prasmės. Šiuo aspektu paminėtina, kad AB „Lietuvos dujos" 2010 gegužės 27 d. pranešimu spaudai ir AB „Lietuvos dujos" akcininkai OAO „Gazprom" ir „E.ON Ruhrgas" 2010 m. birželio 16 d. pareiškimu pateikė neigiamą poziciją dėl nuosavybės atskyrimo modelio. Pranešime spaudai nurodyta, kad GDĮ Koncepcijos rengėjų pasirinktas Direktyvos 2009/73EB įgyvendinimo modelis turės neigiamų pasekmių stabiliam bendrovės darbui: dujų tiekimo saugumo ir patikimumo užtikrinimui, finansiniam bendrovės pajėgumui vykdyti naujus infrastruktūros projektus ir rinkos plėtrą, sumažins patrauklumą investuotojams, padidins administravimo kaštus ir gamtinių dujų kainas[104].

---

[102] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nario Vygando Vaitkaus vieša paskaita „Trečiasis ES energetikos paketas ir jo įgyvendinimas Lietuvoje. ES ir Lietuvos institucijų bendradarbiavimas energetikoje", vykusi Mykolo Romerio universitete 2013 m. kovo 28 d.

[103] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-2889 ir Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo įgyvendinimo įstatymo projekto Nr. XIP-2890 aiškinamasis raštas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-30]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=391924&p_query=&p_tr2=2>.

[104] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-24]. <http://www.dujos.lt/index.php/ziniasklaidai/pranesimai-spaudai/ab-lietuvos-dujos-isplatino-informacija-del-lr-vyriausybes-patvirtintos-lr-gamtiniu-duju-istatymo-koncepcijos/37941>.

AB „Lietuvos dujos“ pagrindiniai akcininkai pareiškime[105] teigia, kad per pastaruosius 5 metus investavo beveik 700 mln. litų (sukurta nauja infrastruktūra, padidintas tarptautinių jungčių pralaidumas, įgyvendinami Nacionalinėje energetikos strategijoje numatyti projektai), bendrovėje įdiegė tarptautinius korporatyvinio valdymo standartus, įgyvendino struktūrinius pokyčius ir aiškiai atskyrė atskirų veiklos rūšių buhalterinę apskaitą. Privatiems akcininkams kartu priklauso 76 proc. AB „Lietuvos dujos“ akcijų, tačiau sprendimų priėmimo teisės dėl gamtinių dujų perdavimo būtų perduotos Lietuvos valstybei, valdančiai tik 17,7 proc. akcijų.

Iš esmės analogiška pozicija išdėstyta ir specializuotame leidinyje „ICIS Herren European Spot Gas Market“ (2010-06-30). Oksfordo Energetikos studijų instituto Dujų tyrimų direktoriaus J. Sterno[106] nuomone, nuosavybės atskyrimas neleis pasiekti teigiamų rezultatų, nes Lietuvos Respublika neturi alternatyvių gamtinių dujų šaltinių, o perdavimo tinklų nacionalizavimas gali padidinti gamtinių dujų kainą galutiniams vartotojams, nes reikės kompensuoti pagrindinių akcininkų praradimus. Tokie Vyriausybės veiksmai, pasak J. Sterno, gali sukelti šiuo metu esančio vienintelio tiekėjo (OAO „Gazprom“) nepasitenkinimą.

Vadinasi, GDĮ Koncepcijos rengėjai, priimdami sprendimus, turinčius didelį poveikį bendrovės veiklai, turėjo išsamiau įvertinti atitinkamų dvišalių tarptautinių sutarčių dėl investicijų skatinimo ir apsaugos nuostatas, numatomo teisinio reguliavimo poveikį šalies ūkiui, gamtinių dujų rinkos konkurencingumui, vartotojams, paslaugų kainoms, taip pat konsultuotis su pagrindiniais AB „Lietuvos dujos“ akcininkais, kitais gamtinių dujų rinkos dalyviais (pvz., vartotojais), asocijuotomis struktūromis.

Kita vertus, autoriaus nuomone, nuosavybės atskyrimo modelio įgyvendinimas ilgainiui turės teigiamų pasekmių, jei Lietuvoje bus kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginiai energetikos projektai, užtikrinantys alternatyvius gamtinių dujų šaltinius, pvz., veiks suskystintų gamtinių dujų (toliau – SGD) terminalas. Šių projektų įgyvendinimas padidintų Lietuvos Respublikos energetinį saugumą, sukurtų veiksmingą konkurenciją gamtinių dujų rinkoje ir sumažintų priklausomybę nuo vienintelio gamtinių dujų tiekėjo. Šiuo aspektu paminėtina, kad SGD yra iš esmės tos pačios gamtinės dujos, tačiau jos transportuojamos ne vamzdynais, o laivais. SGD atplukdomos laivais į jūrų uostus ir patiekiamos į gamtinių dujų perdavimo sistemą. Tam, kad būtų galima transportuoti kuo didesnį SGD kiekį, jos atšaldomos iki minus 161 laipsnio temperatūros pagal Celsijų, taip apie 600 kartų sumažinamas jų tūris, todėl SGD pelninga transportuoti net ir dideliais atstumais, pvz., iš Kataro, Nigerijos, Ramiojo vandenyno šalių į Europos, JAV, Azijos (Kinijos, Japonijos) rinkas. SGD technologija ir infrastruktūra suteikia galimybę pateikti į rinką dujų išteklius, kurie anksčiau buvo neprieinami, o dujų gavybos infrastruktūros savininkams SGD atveria pasaulinę dujų rinką. Pasaulinėje rinkoje gamtinių dujų kaina yra kritusi dėl SGD pertekliaus iš Kataro ir kitų SGD tiekiančių Artimųjų Rytų šalių, kuris susidarė dėl vis platesnio skalūninių dujų įsisavinimo JAV.

[105] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-24]. <http://www.dujos.lt/index.php/ziniasklaidai/pranesimai-spaudai/ab-lietuvos-dujos-akcininku-gazprom-ir-eon-ruhrgas-pareiskimas/38254>.

[106] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-24]. <http://www.dujos.lt/index.php/naujienos/skaidymas-lietuvoje-ar-lietuvos-spaudimas-lietuvos-dujoms-atsisakyti-perdavimo-sistemos-kontroles-zymiai-sumazins-kainas-ar-jas-padidins/38508>.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1097[107] priėmė sprendimą statyti SGD terminalą Klaipėdoje. Pagrindiniu SGD terminalo statybos instrumentu pasirinkta valstybinė įmonė „Klaipėdos nafta". Numatoma, kad SGD terminalo pajėgumas bus iki 3 mlrd. m^3 per metus.

GDĮ Koncepcijos rengėjų nuomone, neįgyvendinus nuosavybės atskyrimo modelio, valstybė negalėtų perduoti į Klaipėdą atplukdytų gamtinių dujų vartotojams, nes šiuo metu nevaldo magistralinių dujotiekių, kuriais perduodamos gamtinės dujos, todėl nuosavybės atskyrimas ir SGD terminalo statyba yra susijusios ir viena kitą papildančios priemonės. Kartu su SGD terminalo statyba ir nuosavybės atskyrimu atliekami kiti žingsniai, liberalizuojantys gamtinių dujų rinką:

1. Gamtinių dujų biržos, kurios paskirtis organizuoti didmeninę prekybą gamtinėmis dujomis ir gamtinių dujų įsigijimo teisių perleidimu, sukūrimas (veiklą pradėjo 2012-03-01).

2. Magistralinių dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos statyba (tikslai: 1) integruoti izoliuotas Baltijos šalių dujų rinkas į bendrą ES dujų rinką; 2) diversifikuoti dujų tiekimo šaltinius; 3) užtikrinti gamtinių dujų sistemos darbo saugumą ir patikimumą; pajėgumas – 2.6 mlrd. m^3 per metus (galimybė padidinti iki 4.4 mlrd. m^3 per metus); ilgis – 534 km (357 km – Lenkijoje; 177 km – Lietuvoje); investicijos apie 503 mln. eurų (2013 metų kainomis); eksploatacijos pradžia – 2018 metai).

3. Magistralinio dujotiekio Klaipėda – Jurbarkas statyba, sukuriant Lietuvoje gamtinių dujų magistralinių dujotiekių „žiedą" (tikslai: 1) padidinti gamtinių dujų perdavimo sistemos pajėgumus Vakarų Lietuvos regione; 2) sudaryti galimybes transportuoti dujas iš SGD terminalo Klaipėdoje; 3) užtikrinti gamtinių dujų sistemos darbo saugumą ir patikimumą; pajėgumas – 0,7 mlrd. m^3 per metus; ilgis – 138 km; investicijos – 48,8 mln. eurų, ES finansinė parama – 22,3 mln. eurų); eksploatacijos pradžia – 2013 metai).

4. Magistralinio dujotiekio Klaipėda – Kiemėnai pajėgumo išplėtimas (tikslai: 1) diversifikuoti gamtinių dujų dujų tiekimo šaltinius Baltijos šalių regione; 2) sudaryti sąlygas išnaudoti visus SGD terminalo Klaipėdoje pajėgumus; 3) užtikrinti gamtinių dujų sistemos darbo saugumą ir patikimumą; pajėgumas – 2 mlrd. m^3 per metus; ilgis – 110 km.; investicijos – 64 mln. eurų (AB „Amber Grid" ir išorinis finansavimas); eksploatacijos pradžia – 2015 metų pab.)[108].

Visgi galima pateikti šias papildomas kritines pastabas dėl GDĮ Koncepcijos rengėjų pasirinkto Direktyvos 2009/73EB įgyvendinimo modelio Lietuvoje:

1. Konstitucijos 138 straipsnyje įtvirtintas tarptautinių sutarčių viršenybės nacionalinių teisės aktų atžvilgiu principas. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad: „Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos."[109]. Šiuo aspektu pažymėtina, kad pagrindinių AB „Lietuvos dujos" akcininkų investicijos yra saugomos savanoriš-

[107] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1097 „Dėl gamtinių dujų terminalo plėtros". Valstybės žinios. 2010, Nr. 90-4755.

[108] AB „Amber Grid" generalinio direktoriaus Sauliaus Bylio pranešimas „Gamtinių dujų rinkos integracija: pagrindiniai projektai" 2013-11-06 Seime vykusioje konferencijoje „Lietuvos 2014-2020 metų Partnerystės sutarties ir ES struktūrinės paramos veiksmų programos prioritetai energetikos sektoriuje". Nepublikuotas.

[109] Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.

kai prisiimtais viešosios tarptautinės teisės įsipareigojimais, numatytais: 1994 m. gruodžio 17 d. priimtoje ir 1998 metais Seimo ratifikuotoje Energetikos chartijos sutartyje[110], kurią sudaro Energetikos chartijos sutartis, sprendimai dėl Energetikos chartijos sutarties, priedai prie Energetikos chartijos sutarties; 1992 m. vasario 28 d. priimtoje Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos sutartyje „Dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų abipusės apsaugos“[111] (įsigaliojo 1997 m. birželio 27 d.); 1999 m. birželio 29 d. priimtoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės sutartyje „Dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos“[112] (įsigaliojo 2004 m. gegužės 24 d.).

Energetikos chartijos sutartyje[113] 10 straipsnyje numatyta, kad kiekviena susitariančioji šalis turi kurti stabilias, bešališkas, palankias ir aiškias sąlygas kitų susitariančiųjų šalių investoriaus daromoms investicijoms jų teritorijoje. Į tokias sąlygas turi įeiti įsipareigojimas visada sąžiningai ir bešališkai traktuoti kitų susitariančiųjų šalių investorių daromas investicijas. Tos investicijos taip pat turi jausti nuolatinę globą ir apsaugą, ir nė viena šalis neturi nepagrįstomis ar diskriminacinėmis priemonėmis kenkti jų valdymui, eksplotavimui, naudojimui, turėjimui ar perleidimui. Jokiu būdu tokios investicijos neturi būti traktuojamos mažiau palankiai negu to reikalauja tarptautinė teisė, taip pat Energetikos chartijos sutarties įpareigojimai. Kiekviena susitariančioji šalis turi laikytis įsipareigojimų kitos susitariančiosios šalies investoriui ar to investoriaus investicijai.

Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos sutarties „Dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų abipusės apsaugos“ 4 straipsnyje numatyta, kad: „Kiekvienos iš Susitariančiųjų šalių piliečių ar įmonių kapitalo investicijos kitos Susitariančiosios šalies teritorijoje gali būti konfiskuojamos, nacionalizuojamos arba joms taikomos kitos priemonės, prilygstančios konfiskavimui arba nacionalizavimui tik visuomenės labui ir tik atlygintinai. Kompensacijos dydis turi atitikti konfiskuotų kapitalo investicijų vertę tuo momentu, kai buvo oficialiai paskelbta apie faktišką arba gresiantį konfiskavimą, nacionalizavimą arba jiems prilygstančias kitas priemones. Kompensacija turi būti sumokėta nedelsiant ir jai būtina nustatyti įprastinę banko palūkanų normą iki mokėjimo termino; turi būti suteikta galimybė šia suma faktiškai disponuoti ir laisvai ją pervesti. Konfiskavimo, nacionalizavimo arba kitos tolygios veiklos taikymo momentu turi būti tinkamu būdu iš anksto pasirūpinta kompensacijų nustatymu ir sumokėjimu. Turi būti suteikta galimybė teisine tvarka patikrinti konfiskavimo, nacionalizavimo ar tolygios veiklos teisėtumą ir kompensacijos dydį“[114].

Šios sutartys numato susitariančių valstybių pareigą neįtakoti investicijų nepagrįstomis ar diskriminacinėmis priemonėmis, investicijas traktuoti sąžiningai ir teisingai, suteikti joms visišką apsaugą ir saugumą. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos

[110] 1998 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII-803 „Dėl Energetikos chartijos sutarties ir Energetikos chartijos protokolo dėl energijos efektyvumo ir su tuo susijusių aplinkosaugos aspektų ratifikavimo“. Valstybės žinios. 1998, Nr.66-1908.

[111] 1992 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos sutartis „Dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų abipusės apsaugos“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 60-1403

[112] 1999 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės sutartis „Dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 59-1763.

[113] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-03]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60297>.

[114] 1992 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos sutartis „Dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų abipusės apsaugos“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 60-1403

Federacijos Vyriausybės sutartyje „Dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos“[115] 2 ir 3 straipsnius Lietuvos Respublika turi užtikrinti investuotojų iš Rusijos Federacijos investicijų apsaugą ir saugumą, užtikrinti kitoms investicijoms ir su jomis susijusiai veiklai teisingą ir lygiavertį režimą, neleidžiantį imtis diskriminacinių priemonių, galinčių trukdyti valdyti, palaikyti, naudotis ar disponuoti investicijomis. Šios sutarties 6 straipsnyje numatytas draudimas eksproprijuoti, nacionalizuoti ar imtis kitų panašių priemonių prieš Rusijos Federacijos investicijas savo teritorijoje, išskyrus tuos atvejus, kai tokių priemonių imamasi įstatymų nustatyta tvarka visuomenės poreikiams, kad jos nėra diskriminacinės ir yra nedelsiant suteikiama atitinkama ir veiksminga kompensacija. Kompensacija turi atitikti eksproprijuojamų investicijų rinkos vertę, buvusią prieš pat tą momentą, kai oficialiai tapo žinoma apie įvykdytą arba būsimą ekspropriaciją. Kompensacija turi būti išmokama be nepagrįsto atidėliojimo laisvai konvertuojama valiuta ir laisvai pervedama iš vienos šalies teritorijos į kitą. Iki išmokėjimo datos į kompensaciją įskaičiuojamos palūkanos, apskaičiuotos pagal Londono tarpbankinės biržos (LIBOR) kursą.

Įvertinus minėtas nuostatas, kyla abejonių dėl nuosavybės atskyrimo medelio galimo prieštaravimo Konstitucijos 138 straipsniui ir minėtoms tarptautinėms sutartims.

2. Nuosavybės atskyrimo modelio įgyvendinimo kaštai trumpuoju laikotarpiu gali padidinti gamtinių dujų kainas galutiniams Lietuvos vartotojams.

3. GDĮ Koncepcijos rengėjai neįvertino galimų nuostolių, kurie galėtų kilti dėl to, kad AB „Lietuvos dujos“ neturės galimybės parduoti akcijų rinkos kaina arba akcijų vertė kris, kompensavimo mechanizmo. Tam, kad parduoti AB „Lietuvos dujos“ akcijas rinkos kaina, reikia:

a) pakankamai laiko;

b) potencialus akcijų pirkėjas turi atitikti strateginio akcininko kvalifikacinius kriterijus;

c) gamtinių dujų kainų reguliavimas būsimiems investuotojams turi būti vykdomas pagal aiškias ir nuspėjamas taisykles.

Nepaisant paminėtų kritinių pastabų, galima pateikti šiuos svarbius argumentus, pagrindžiančius priešingą poziciją:

1. Direktyvoje 2009/73EB numatyta, kad siekiant visapusiškai apsaugoti vertikalios integracijos įmonių akcininkų interesus, ES valstybės narės turi galimybę įgyvendinti nuosavybės atskyrimą tiesiogiai parduodant turtą arba padalijant integruotos įmonės akcijas tinklo įmonei bei likusiai tiekimo ir gavybos įmonei. Būtent tokiais principais yra paremtos GDĮ Koncepcijos nuostatos. Europos Komisija yra pažymėjusi, kad nei vienas iš Direktyvos 2009/73EB įgyvendinimo modelių nedaro įtakos ES valstybių narių dvišalėms investicijų sutartims ir Energijos chartijos sutarčiai. Atskiriant perdavimo sistemos operatorių esamos vertikaliai integruotos bendrovės akcininkų dalis, akcininkų investicijos padalijamos atitinkamai jų dabar turimai nuosavybei, nedarant jai jokios įtakos (nemažinant, nenacionalizuojant, neeksproprijuojant ar atliekant bet kokius kitus panašius veiksmus).

2. Nuosavybės atskyrimo įgyvendinimo kaštai trumpuoju laikotarpiu gali padidinti gamtinių dujų kainas galutiniams Lietuvos vartotojams, tačiau ilguoju laikotarpiu, tinkamai įgyvendinus anksčiau minėtas susijusias priemones, galėtų turėti teigiamų pasekmių gamtinių dujų rinkos konkurencingumui, gamtinių dujų kainoms, o kartu ir visam šalies ūkiui.

[115] 1999 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės sutartis „Dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 59-1763.

3. Gamtinių dujų perdavimo sistemos atskyrimo įgyvendinimas pats savaime neturėtų sukelti nuostolių AB „Lietuvos dujos“ akcininkams, tačiau bet kuriuo atveju valdžios institucijos pagal Lietuvos Respublikos įstatymus turi pareigą atlyginti savo neteisėtais veiksmais padarytą žalą LR CK nustatyta tvarka.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad GDĮ Koncepcijos rengėjai išsamiai neišnagrinėjo visų galimų Direktyvos 2009/73/EB įgyvendinimo alternatyvų, neįvertino jų teigiamų ir neigiamų pasekmių, taip pat kaimyninių valstybių, kurios, kaip ir Lietuvos Respublika, turi vienintelį išorinį gamtinių dujų tiekėją ir yra panašios savo valdymo forma, teisine sistema, pozicijų. Nepaisant paminėtų GDĮ Koncepcijos trūkumų, nuosavybės atskyrimo modelio įgyvendinimas ilgainiui turės teigiamų pasekmių gamtinių dujų rinkos konkurencingumui, vartotojams, gamtinių dujų kainoms, investicijoms, kitiems energetikos sektoriams, įvairioms ekonominės veiklos rūšims, o kartu ir visam šalies ūkiui, jeigu anksčiau minėti investiciniai projektai, užtikrinantys alternatyvius gamtinių dujų šaltinius, sulauks ES finansinės paramos ir bus kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti.

Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas ES valstybių narių reguliavimo institucijoms bendradarbiauti tarpusavyje, koordinuoti bendrą veiklą, konsultuotis su Europos Komisija ir taip konsoliduoti elektros energijos ir gamtinių dujų vidaus rinkas, Europos Komisijos 2003 m. lapkričio 11 d. sprendimu įsteigta nepriklausoma elektros energijos ir dujų patariamoji grupė, pavadinta Europos elektros energijos ir dujų reguliavimo grupe (ERGEG)[116]. ERGEG sudaro nacionalinių reguliavimo institucijų atstovai. Nuo pat įsteigimo ERGEG savo veikla skatino elektros energijos ir gamtinių dujų vidaus rinkų vystymąsi, tačiau sektoriaus atstovai ir pati ERGEG siūlė, kad savanoriškas nacionalinių reguliavimo institucijų bendradarbiavimas vyktų ES institucinėje struktūroje, kuri turėtų aiškią kompetenciją, o tam tikrais atvejais turėtų teisę priimti atskirus reguliavimo sprendimus. Atsižvelgdama į tai, 2007 m. kovo 8–9 d. Europos Vadovų Taryba paprašė Europos Komisijos pasiūlyti priemones nepriklausomam nacionalinių reguliavimo institucijų bendradarbiavimo mechanizmui sukurti. Europos Komisijos nuomone, nepriklausomas centrinis subjektas, palyginti su kitomis pasirinkimo galimybėmis, turi daug ilgalaikių privalumų, todėl pasiūlė įsteigti Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūrą, kuri turėtų sudaryti sąlygas nacionalinėms reguliavimo institucijoms stiprinti tarpusavio bendradarbiavimą ES lygmeniu ir abipusiu pagrindu dalyvauti vykdant su ES susijusias funkcijas. Atsižvelgdami į tai, Europos Parlamentas ir Taryba 2009 m. liepos 13 d. priėmė Reglamentą Nr. 713/2009[117], kuriuo įsteigta Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūra (toliau – Agentūra). Agentūros tikslas – padėti ES valstybių narių reguliavimo institucijoms vykdyti reguliavimo užduotis ir prireikus koordinuoti jų veiklą. Tuo tikslu būtina užtikrinti Agentūros nepriklausomumą nuo sektorinių interesų, kad jos veiksmai atitiktų ES teisės aktus, techninius ir reguliavimo pajėgumus, skaidrumą, demokratišką kontrolę ir veiksmingumą. Agentūros teisinį statusą, kompetenciją, darbo organizavimo ir finansavimo klausimus reglamentuoja Reglamentas Nr. 713/2009.

Reglamentu Nr. 1775/2005 buvo sukurtos prielaidos trečiajai šaliai naudotis sistema, tačiau iškilo kliūčių, kurios trukdė visose ES valstybėse narėse gamtines dujas parduo-

[116] 2003 m. lapkričio 11 d. Europos Komisijos sprendimas dėl Europos elektros energijos ir dujų reguliavimo grupės įsteigimo (OL 2003L 296, p. 34).

[117] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 713/2009, įsteigiantis Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūrą (OL 2009 L 211, p. 1).

ti vienodomis sąlygomis, nediskriminacinė prieiga prie tinklų ir vienodai veiksmingo lygio reguliuojančių institucijų priežiūra nebuvo užtikrinta, todėl rinkos išliko izoliuotos. Atsižvelgiant į tai, iškilo poreikis keisti teisinį reguliavimą, nustatytą Reglamente Nr. 1775/2005. Reglamentu Nr. 715/2009[118] siekiama:

1) nustatyti nediskriminacines taisykles, reglamentuojančias teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo sistemomis sąlygas, atsižvelgiant į nacionalinių ir regioninių rinkų savitumą ir siekiant užtikrinti tinkamą gamtinių dujų vidaus rinkos veikimą;

2) nustatyti nediskriminacines taisykles, reglamentuojančias teisės naudotis suskystintų gamtinių dujų įrenginiais ir saugyklomis sąlygas, atsižvelgiant į nacionalinių ir regioninių rinkų savitumą;

3) palengvinti gerai veikiančios ir skaidrios didmeninės rinkos sukūrimą užtikrinant aukštą dujų tiekimo saugumo lygį ir numatyti prieigos prie tinklo taisyklių derinimo priemones, kad būtų įmanoma vykdyti tarpvalstybinius gamtinių dujų mainus.

Šie tikslai apima:

a) tarifų arba jų skaičiavimo metodikų, galimybės naudotis tinklu, bet ne saugyklomis, suderintų principų nustatymą;

b) galimybės naudotis tinklu suteikimo trečiajai šaliai paslaugų nustatymą ir pajėgumų paskirstymo bei perkrovos valdymo suderintus principus;

c) skaidrumo reikalavimų, balansavimo taisyklių bei disbalanso mokesčių nustatymą ir prekybos pajėgumais palengvinimą.

Liberalizuojant ES vidaus dujų rinką, pastebėta, kad ES tampa vis labiau priklausoma nuo gamtinių dujų, importuojamų iš ES nepriklausančių tiekimo šaltinių, o gamtinės dujos tampa vis svarbesniu ES energijos tiekimo komponentu. Esant tokiai faktinei situacijai, iškilo poreikis užtikrinti gamtinių dujų tiekimo patikimumą. Šiam tikslui 2004 m. balandžio 26 d. buvo priimta Tarybos direktyva 2004/67/EB[119] dėl priemonių, skirtų gamtinių dujų tiekimo patikimumui užtikrinti (toliau – Direktyva 2004/67/EB). Direktyva 2004/67/EB nustatė vieningą sistemą, padedančią ES valstybėms narėms apibrėžti bendras, skaidrias ir nediskriminuojančias tiekimo patikimumo politikos kryptis, neprieštaraujančias konkurencingos gamtinių dujų vidaus rinkos reikalavimams, bendrus įvairių rinkos dalyvių vaidmenis ir pareigas. Direktyva 2004/67/EB pirmą kartą nustatytas ES lygio teisės pagrindas, kurio paskirtis – užtikrinti gamtinių dujų tiekimo saugumą ir prisidėti prie tinkamo gamtinių dujų rinkos veikimo tiekimo sutrikimo atvejais. Tačiau pagal Direktyvoje 2004/67/EB nustatytas ES lygio gamtinių dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemones ES valstybės narės turėjo didelę šių priemonių įgyvendinimo pasirinkimo laisvę. Be to, didėjant priklausomybei nuo importo (daugiau nei 40 proc. šiuo metu ES suvartojamų gamtinių dujų importuojama iš trečiųjų valstybių, prognozuojama, kad 2020 m. šis skaičius gali padidėti iki 70 proc.), daugėjant pavojų, susijusių su gamtinių dujų tiekimu iš trečiųjų šalių ir jų tranzitu per šias šalis, didėjant gamtinių dujų srautams ir plėtojantis ES dujų vidaus rinkai, Direktyvos 2004/67/EB nebepakako, pvz., dėl 2009 m. sausio mėn. įvykusios Rusijos ir Ukrainos dujų krizės buvo sutrikdytas gamtinių dujų tiekimas ES, dvi savaites į ES buvo importuojama 30 proc. mažiau gamtinių dujų. Dėl šios krizės nuken-

[118] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 715/2009 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų, panaikinantis reglamentą (EB) Nr. 1775/2005 (OL 2009 L 309, p. 87).

[119] 2004 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 2004/67/EB dėl priemonių, skirtų gamtinių dujų tiekimo patikimumui užtikrinti (OL 2004 L 127, p. 92).

tėjo 18 Europos šalių: Austrija, Bosnija, Bulgarija, Kroatija, Čekija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Italija, Makedonija, Moldova, Lenkija, Rumunija, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Turkija[120].

Dėl minėtų priežasčių Europos Parlamentas ir Taryba 2010 m. spalio 20 d. priėmė Reglamentą Nr. 994/2010[121]. Šio teisės akto tikslas – garantuoti dujų tiekimo saugumą užtikrinant tinkamą ir nenutrūkstamą gamtinių dujų vidaus rinkos veikimą, leidžiant įgyvendinti išimtinio pobūdžio priemones, kai rinka nebegali tiekti reikalingo dujų kiekio, ir aiškiai apibrėžiant bei padalijant gamtinių dujų įmonių, ES valstybių narių ir ES atsakomybę už prevencinius veiksmus ir reagavimo į konkrečius tiekimo sutrikimus priemones.

Reglamente Nr. 994/2010 taip pat nustatomi solidarumo principu pagrįsti skaidrūs mechanizmai, skirti koordinuoti pasirengimą bei reagavimą esant ES valstybės narės, regioninio ir ES masto ekstremaliai situacijai (1 straipsnis). Autoriaus nuomone, reglamentas yra tinkamesnė teisės akto forma dėl šių veiksnių:

1) reglamentas yra tiesiogiai taikomas ES valstybių narių kompetentingoms institucijoms, gamtinių dujų įmonėms ir vartotojams;

2) reglamentui netaikoma ilga perkėlimo į nacionalinę teisę procedūra;

3) reglamentas užtikrina visoje ES taikomų standartų ir įpareigojimų aiškumą ir nuoseklumą, taip pat jame tiesiogiai apibrėžiamas ES institucijų dalyvavimas.

Pažymėtina, kad ilgą laiką Europos Bendrijos steigimo sutartyje įtvirtinta bendrosios rinkos sukūrimo idėja energetikos srityje nebuvo įgyvendinama. ES valstybės narės nenorėjo deleguoti savo kompetencijos energetikos srityje, nes energetikos sektorius atskirose valstybėse narėse buvo valdomas remiantis labai skirtingais metodais ir laikomas ypač svarbiu jų nacionaliniam suverenitetui, tačiau gamtinių dujų įmonėms buvo taikomos Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatos dėl laisvo prekių judėjimo ir konkurencijos[122].

Briuselio Europos Vadovų Tarybos 2006 m. kovo 23–24 d. priimti sprendimai (pirmininkaujančios valstybės narės išvados, 7775/06, CONCL 1) buvo labai svarbūs kuriant naują ES valstybių narių energetikos politiką. Išskirtinos šios minėtų išvadų nuostatos:

1) ypatingą dėmesį skirti šalims ir regionams, kurie neturi ryšių su ES energijos rinkomis;

2) įpareigojimas Europos Komisijai parengti prioritetinį jungčių planą ir padėti įgyvendinti prioritetinius infrastruktūros projektus;

3) spartinti apsirūpinimo energijos ištekliais diversifikavimą;

4) reguliariai rengti strateginę ES energetikos apžvalgą;

5) parengti pasiūlymus dėl bendros ES energetikos strategijos, ypač palaikant dialogą su Rusija;

6) siekti, kad ES ir Rusijos dialogas taptų veiksmingesnis ir skaidresnis, o Rusija ratifikuotų 1994 m. gruodžio 17 d. Energetikos chartijos sutartį ir pasirašytų Energetikos chartijos protokolą dėl tranzito[123].

---

[120] Plačiau Žr. Tarasov J. D. A. The making of empires: Rusia's gas-exporting pipelines v Nabucco. Journal of World Energy Law and Business, 2011, Vol. 4, No. 1. p. 78.

[121] 2010 m. spalio 20 d. Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 994/2010 dėl dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemonių, panaikinantis Tarybos direktyvą 2004/67/EB (OL 2010 L 295, p. 1).

[122] Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

[123] Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. sausio 18 d. nutarimas Nr. X-1046 „Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo". Valstybės žinios. 2007, Nr. 11-430).

Lisabonos sutarties, kuri įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d., XXI antraštinės dalies „ENERGETIKA“ 194 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad: „Kuriant vidaus rinką ar jai veikiant ir atsižvelgiant į poreikį išsaugoti ir gerinti aplinką, Sąjungos energetikos politika, vadovaujantis valstybių narių solidarumu, siekiama:

a) užtikrinti energijos rinkos veikimą;

b) užtikrinti energijos tiekimo saugumą Sąjungoje;

c) skatinti energijos vartojimo efektyvumą bei taupymą ir naujų bei atsinaujinančių energijos formų plėtojimą;

d) skatinti energetikos tinklų sujungimą“[124].

Šis Lisabonos sutarties straipsnis yra tvirtas ES veiksmų teisinis pagrindas energetikos srityje, kuriuo remdamasi Europos Komisija pateikė padėtį įvertinantį dokumentą „Nauja energetikos strategija Europai 2011–2020 m.“. Europos Parlamentas 2010 m. lapkričio 25 d. rezoliucijoje dėl naujos energetikos strategijos Europai 2011–2020 m. (2010/2108(INI)[125] pabrėžė, kad siūloma strategija turėtų būti įgyvendinama visų pirma laikantis solidarumo ir atsakomybės principų, pagal kuriuos nei viena ES valstybė narė neturi būti užmiršta ir izoliuota, visos ES valstybės narės turi imtis priemonių, skirtų užtikrinti bendrą ES saugumą. Europos Parlamentas minėtoje rezoliucijoje pateikė savo poziciją dėl energijos rinkos veikimo užtikrinimo, šiuolaikinių integruotų perdavimo tinklų rėmimo, energetikos politikos finansavimo, ES energijos vartojimo efektyvumo ir atsinaujinančios energijos potencialo geresnio naudojimo, energijos tiekimo saugumo užtikrinimo, mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir inovacijų skatinimo, didesnio dėmesio vartotojų ir piliečių teisėms skyrimo. Šioje rezoliucijoje pateiktos įžvalgos turi didelę reikšmę formuojant ES valstybių narių nacionalinius gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslus ir numatant priemones jiems pasiekti.

Bendruosius energetikos veiklos Lietuvos Respublikoje tikslus, energetikos sektoriaus valstybinio valdymo, reguliavimo, priežiūros ir kontrolės teisinius pagrindus, visuomeninių santykių vykdant energetikos veiklą bendruosius kriterijus, sąlygas ir reikalavimus, pagrindines valstybės energetikos politikos kryptis nustato Energetikos įstatymas[126]. Šis įstatymas yra kertinis energetikos valstybinio reguliavimo pagrindas, o atskirų energetikos sektorių veiklos teisinius pagrindus ir visuomeninių santykių ypatumus nustato specialūs įstatymai, pvz., Elektros energetikos įstatymas[127], Šilumos ūkio įstatymas[128], Branduolinės energijos įstatymas[129], Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas[130], Naftos produktų ir naftos valstybės atsargų įstatymas[131] ir kt.

Su gamtinių dujų perdavimu, skirstymu, laikymu, skystinimu ir tiekimu susijusius santykius reglamentuoja Gamtinių dujų įstatymas[132]. Pagrindinis šio įstatymo tikslas – su-

---

[124] Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija (OL 2008 C 115/47).

[125] Lietuvos Respublikos Seimo nuolatinio atstovo Europos Sąjungoje 2010 m. lapkričio 29 d. raštas Nr. 400-ES-S-8.

[126] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

[127] Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 66-1984; 2004, Nr. 107-3964; 2012, Nr. 17-752.

[128] Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 51-2254; 2007, Nr. 130-5259.

[129] Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771; 2011, Nr. 91-4314.

[130] Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 62-2936.

[131] Lietuvos Respublikos naftos produktų ir naftos valstybės atsargų įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 72-3008; 2012, Nr. 68-3468.

[132] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

kurti konkurencingą, ekonomiškai pagrįstą ir patikimą gamtinių dujų rinką, užtikrinančią vartotojų galimybę laisvai pasirinkti gamtinių dujų tiekėją ir garantuojančią veiksmingą vartotojų ir rinkos dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Gamtinių dujų įstatyme įtvirtintos taisyklės, susijusios su gamtinių dujų sektoriaus organizavimu ir funkcionavimu, gamtinių dujų patekimu į rinką, taip pat gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo ir tiekimo licencijų, licencijų verstis rinkos operatoriaus veikla išdavimo kriterijai ir tvarka. Šis įstatymas taip pat nustato priemones, skirtas tinkamam gamtinių dujų tiekimo patikimumo lygiui užtikrinti ir bendrajai ES vidaus rinkai kurti. Be to, Gamtinių dujų įstatymo nuostatos taikomos ir veiklai, susijusiai su gamtinėmis dujomis, įskaitant suskystintas gamtines dujas, taip pat nediskriminuojant taikomos ir veiklai, susijusiai su biodujomis, iš biomasės pagamintomis dujomis ar kitų rūšių dujomis, jeigu tik šias dujas galima techniškai ir saugiai įleisti į gamtinių dujų sistemą ir ja transportuoti.

SGD terminalo įrengimo Lietuvos Respublikos teritorijoje, jo veiklos ir eksploatavimo bendruosius principus bei reikalavimus nustato SGD terminalo įstatymas[133]. Šis įstatymas taip pat sudaro teisines, finansines ir organizacines sąlygas SGD terminalo projektui įgyvendinti.

Gamtinių dujų įmonių veiklos valstybinis reguliavimas prasideda nuo to momento, kai jai išduodama licencija, suteikianti teisę verstis joje nurodyta reguliuojama veikla. Minėta, kad pagrindiniai ūkinės komercinės veiklos licencijavimo principai, reikalavimai licencijuojamos veiklos taisyklėms nustatyti LR CK. LR CK 2.77 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad įstatymų nustatytais atvejais juridiniai asmenys gali imtis tam tikros rūšies veiklos tik gavę įstatymų nustatyta tvarka išduotą licenciją[134]. Licencijuojamos tos komercinės – ūkinės veiklos sritys, kurios yra susijusios su padidėjusiu pavojumi žmogaus gyvybei ar sveikatai, aplinkai, ginkluotės gamyba ir įsigijimu, taip pat prekėms ir paslaugoms, kurioms įstatymai gali nustatyti specialią pardavimo ar paslaugų teikimo tvarką. Kitaip tariant, juridinių asmenų teisnumas ribojamas, nes tam tikros rūšies veikla reikalauja papildomų įgūdžių, veiklos kokybės, kuriai užtikrinti gali nepakakti bendrųjų priemonių arba netinkamai vykdant tam tikrą veiklą gali būti pažeisti viešieji interesai, geros moralės principai, kilti grėsmė žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams.

Veiklos gamtinių dujų sektoriuje licencijavimas Lietuvoje įteisintas 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus Gamtinių dujų įstatymui. Pažymėtina, kad gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo, rinkos operatoriaus veikla reikalauja ne tik specialių įgūdžių, bet ir tam tikro technologinio, finansinio, vadybinio pajėgumo, kad būtų užtikrintas tinkamas licencijuojamos veiklos sąlygų vykdymas. Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo ir rinkos operatoriaus veiklos licencijų išdavimo, pakeitimo, patikslinimo, dublikatų išdavimo, galiojimo sustabdymo, galiojimo sustabdymo panaikinimo, galiojimo panaikinimo tvarką nustato Vyriausybės patvirtintos Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo ir rinkos operatoriaus licencijavimo taisyklės[135].

Svarbiausius gamtinių dujų įmonių veiklos ekonominio reguliavimo klausimus reglamentuoja VKEKK patvirtintos metodikos. Bazinio perduodamo ir skirstomo gamtinių

[133] Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 68-3466.

[134] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

[135] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. spalio 27 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo ir rinkos operatoriaus licencijavimo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2011, Nr. 131-6227; 2012, Nr. 56-2768; 2012, Nr. 102-5185.

dujų kiekio ir bazinių sąnaudų, pelno, gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimą, suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudų nustatymą ar jų dalies kompensavimą, dujų perdavimo ir skirstymo kainų diferencijavimą, bendruosius kainų diferencijavimo principus reglamentuoja VKEKK patvirtinta Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodika[136]. Bazinio tiekiamų gamtinių dujų kiekio ir sąnaudų, gamtinių dujų tiekimo kainos viršutinės ribos, gamtinių dujų pirkimo (importo) kainos, gamtinių dujų pirkimo (importo) kainos skaičiavimą buitiniams vartotojams, gamtinių dujų tiekimo kainų diferencijavimą reglamentuoja VKEKK patvirtinta Gamtinių dujų tiekimo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodika[137].

VKEKK patvirtinta Gamtinių dujų naujų vartotojų prijungimo įkainių skaičiavimo metodika[138] taikoma: skaičiuojant naujų buitinių vartotojų prijungimo prie gamtinių dujų sistemos įkainius; skaičiuojant naujų nebuitinių vartotojų prijungimo prie gamtinių dujų sistemos įkainius; skaičiuojant naujų vartotojų prijungimo įkainį, kai vartotojui reikia padidinti galią, praplečiant dujų sistemą; skaičiuojant biodujų jėgainių prijungimo prie dujų sistemų įkainius; skaičiuojant naujų gamtinių dujų sistemų prijungimo įkainį.

Energetikos įmonių (taip pat ir gamtinių dujų įmonių) planuojamų vykdyti investicijų vertinimo kriterijus ir derinimo su VTEKK principus bei tvarką reglamentuoja VKEKK patvirtintas Energetikos įmonių investicijų vertinimo ir derinimo tvarkos aprašas[139].

Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo sistemų operatorių bei tiekimo įmonių teikiamų paslaugų, tiesiogiai susijusių su jų licencijose nustatyta veikla, kokybės, įskaitant patikimumo, rodiklius ir jų vertinimo tvarką nustato VKEKK patvirtintas Gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų patikimumo ir kokybės rodiklių, jų įvertinimo tvarkos aprašas[140].

Iš strateginių dokumentų, reglamentuojančių ir gamtinių dujų sektoriaus plėtrą, paminėtina Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija, patvirtinta Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133, kurios tikslas – nustatyti pagrindinius Lietuvos energetikos sektoriaus tikslus ir jų įgyvendinimo kryptis iki 2020 metų ir numatyti Lietuvos energetikos sektoriaus plėtros gaires iki 2030 ir iki 2050 metų[141]. Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos 79–84 punktuose numatytos šios strateginės iniciatyvos:

---

[136] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009, Nr.126-5476; 2010, Nr. 122-6257; 2010, Nr. 132-6761.

[137] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. O3-158 „Dėl gamtinių dujų tiekimo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 126-5477; 2010, Nr. 122-6258; 2011, Nr. 22-1099.

[138] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. O3-187 „Dėl gamtinių dujų naujų vartotojų prijungimo skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 138-5487; 2010, Nr. 22-1069; 2012, Nr. 111-5669.

[139] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. liepos 10 d. nutarimas Nr. O3-100 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. birželio 17 d. nutarimo Nr. O3-35 „Dėl energetikos įmonių investicijų projektų derinimo Valstybinėje kainų ir energetikos kontrolės komisijoje tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 86-3660; 2011, Nr.101-4772.

[140] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. balandžio 11 d. nutarimas Nr. O3-90 „Dėl gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų patikimumo ir kokybės rodiklių, jų įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012 Nr. 45-2216.

[141] Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XI-2133 „Dėl Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 80-4149.

SGD terminalas, dujotiekis į Lenkiją, gamtinių dujų saugykla, gamtinių dujų rinkos liberalizavimas, įgyvendinant trečiąjį energetikos paketą, skalūnų dujų žvalgyba.

Iš esmės analogiški uždaviniai buvo įtvirtinti ir 2007 m. Seimo patvirtintoje Nacionalinės energetikos strategijoje (žr. 36 punktą)[142]. Minėti uždaviniai iš esmės atitinka naujausių ES teisės aktų nuostatas, Lietuvos gamtinių vartotojų interesus, tačiau svarbiausi projektai (pvz., SGD terminalo statyba, magistralinių dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos statyba ir kt.) nėra įgyvendinti iki šiol.

Minėti teisės aktai nustato gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo pagrindus. Šių teisės aktų nuostatų sisteminis kritinis vertinimas padėjo suformuluoti mokslines išvadas ir pateikti praktinę reikšmę turinčius pasiūlymus dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo.

1.4. Gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslai socialinių pokyčių kontekste

Socialiniai pokyčiai – viena iš pagrindinių sociologijos sąvokų, vartojamų įvairiuose socialiniuose moksluose. Teisė nėra išimtis. Sutinkant su A. Urmonu[143], priklausomai nuo tyrimo paradigmos, socialiniai pokyčiai vertintini kaip socialinio objekto būklės pasikeitimas, visuomenės ekonominės formacijos raida, esminių visuomenės organizacijos, jos institutų, socialinių struktūrų, formų, savybių keitimas ar kitimas, nustatytų socialinės elgsenos pavyzdžių kaita, atnaujinimas, institucinių formų įvairovės pokyčiai ir kt.

Socialiniai pokyčiai gali būti suvokiami dvejopai:

1) kaip viena iš bendrųjų žmonijos raidą ir pažangą lemiančių priežasčių;

2) kaip esminis visuotinės raidos ir pažangos rezultatas.

Vadinasi, socialiniai pokyčiai yra itin sudėtingas reiškinys, kurį gerai suvokus ir nukreipus reikiama linkme įvairiomis, visų pirma teisinėmis priemonėmis, galima pasiekti efektyvių ekonominio ir socialinio vystymosi rezultatų.

Socialiniai pokyčiai apima įvairias svarbias sritis, iš kurių prof. B. Melnikas[144] išskiria:

1) politines transformacijas, išreiškiančias visuomenei būdingos politinės sistemos ir politinio gyvenimo infrastruktūros pokyčius;

2) socialinės srities transformacijas, išreiškiančias visuomenei būdingų vertybių sistemų ir įvairių pačios visuomenės struktūrų (etninės, demografinės, socialinių sluoksnių ir grupių, kitų struktūrų) pokyčius;

3) ekonomikos transformacijas, išreiškiančias visuomenės siekius įgyvendinti ekonomines galimybes, visuomenės ekonominių interesų sistemos ir ekonominio gyvenimo infrastruktūrų pokyčius;

4) technologijos transformacijas, išreiškiančias visuomenei būdingus politinio, socialinio, ekonominio gyvenimo technologijas ir šias technologijas įgyvendinančių organizacinių formų pokyčius.

Nauja energetikos sektoriaus valstybinio reguliavimo koncepcija ir tikslai formavosi atitinkamų socialinių pokyčių kontekste. Kai kurie mokslininkai (pvz., J. Jordana, D. Levi–

[142] Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. sausio 18 d. nutarimas Nr. X-1046 „Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2007, Nr. 11-430.

[143] Urmonas, A. Administracinė teisė socialinių pokyčių erdvėje. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2006, 5(83), p. 38.

[144] Melnikas, B. Transformacijos. Vilnius: Vaga, 2002. p. 12.

Faur[145]) pabrėžia, kad reguliacinė valstybė yra globalus reiškinys, atsiradęs dėl geresnės praktikos ekonominiame valdyme poreikio. S. Milčiuvienė[146] šį reiškinį sieja su antimonopoliniu judėjimu, kuris įtakojo energetikos liberalizacijos procesą Europoje. Sutinkant su I. Deviatnikovaitės[147] pozicija, kuri pateikta įvertinus įvairių mokslininkų įžvalgas, galima teigti, kad naujos reguliavimo koncepcijos atsiradimas Europoje siejamas su plačiomis reguliavimo vystymo reformomis, t. y. privatizavimu, liberalizavimu, politikos europeizavimu bei Naujosios viešosios vadybos paveiktomis administracinėmis reformomis.

Nors tokio pobūdžio valstybinis reguliavimas JAV išpopuliarėjo XIX a. pabaigoje, Vakarų Europoje jis tapo aktualus tik XX a. septintajame – aštuntajame dešimtmečiuose. Toks vėlyvas šio ekonominės kontrolės būdo paplitimas Europoje aiškinamas keliomis priežastimis. Pirma, daug metų Europos atsakas į įvairių rinkų nesėkmes buvo vykdomas per valstybės valdymą ir centralizuotą biurokratiją. Europoje istoriškai pagrindinis ekonomikos reguliavimo modelis buvo valstybės nuosavybė. Po Antrojo pasaulinio karo vienas iš populiariausių valstybės reguliavimo metodų vis dar buvo nacionalizacija, t. y. gamtinių dujų, elektros, vandens, geležinkelių, ryšių ir kitų strateginių infrastruktūrų paslaugų teikimas buvo išimtinė valstybės veikla. Tuo tarpu JAV statutinis reguliavimas buvo priešprieša europietiškajai nacionalizacijos tradicijai[148]. Statutinis reguliavimas reiškė, kad strateginės verslo šakos yra privatizuojamos, o jų veiklą prižiūri specializuotos agentūros ar komisijos. Pastarosios paprastai steigiamos įstatymais (angl. statutes) kaip nepriklausomos institucijos, kurios nepatenka į tradicinę vykdomosios valdžios institucijų sistemą. Remiantis JAV valstybinio reguliavimo praktika, šios institucijos paprastai vykdo trejopas funkcijas: teisėkūros, vykdomąją ir jurisdikcinę. Todėl, atsižvelgdamos į JAV patirtį, Vakarų Europos valstybės ėmė ieškoti kito valstybės reguliavimo modelio[149]. Šiuo aspektu pažymėtina, kad JAV valstybinio reguliavimo tradicija veikė Europos politikos formuotojus trimis skirtingais periodais: Europos Bendrijos steigimo metu; 1970-aisiais metais, kai plito socialinis reguliavimas (ypač aplinkosaugos ir vartotojų apsaugos srityse); 1980-aisiais metais, kai Europoje prasidėjo privatizacijos procesas.

Iki XX amžiaus devintojo dešimtmečio pradžios Europoje gamtinių dujų sektorius laikytas natūralia monopolija. Gamtinių dujų įmones nuosavybės teise valdė nacionalinių valstybių vyriausybės, įmonės buvo apsaugotos nuo konkurencijos, o jų veikla subsidijuojama. Valstybių vyriausybės galėjo geriau išnaudoti masto ekonomijos efektą, surinkti didelius piniginius fondus, juos investuoti į gamtinių dujų sistemų plėtrą ir toleruoti ilgą investicijų atsipirkimo periodą. Ilgainiui gamtinių dujų sektorius tapo strategine ekonominės veiklos šaka, nes nuo jos patikimumo ir efektyvumo priklausė daug kitų ekonominės veiklos rūšių (pramonė, žemės ūkis, smulkus ir vidutinis verslas ir pan.). Toks gamtinių

[145] Jordana, J.; Levi-Faur, D. The Politics of Regulation: Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance. Edward Elgar Publishing Limited, 2004. p. 9.

[146] Milčiuvienė, S. Kainų teisinis reguliavimas elektros energijos rinkoje: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. p. 23.

[147] Deviatnikovaitė I. Daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje“. p. 27. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-18]. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121122_083258-49314/DS.005.0.01.ETD>

[148] Richardson, J.; et. al. Regulating Europe. European Public Policy Series. London; New York: Routledge, 1996. p. 10.

[149] Jordana, J.; Levi-Faur D. The Politics of Regulation: Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance. Edward Elgar Publishing Limited, 2004. p. 11.

dujų rinkos valstybinis reguliavimas atitiko tuo metu susiformavusius socialinius, ekonominius santykius ir iš jų kylančius poreikius, tačiau reikėtų sutikti su vokiečių kilmės energetikos eksperto prof. Th. W. Walde nuomone, kad „energetikos monopolijų sistema atitiko Europos, ją atstatant po Antrojo pasaulinio karo, poreikius, tačiau ji prarado savo tikslą bei savo politinį ir moralinį teisėtumą“[150].

Gamtinių dujų sektoriaus nacionalizacija, kaip pagrindinis valstybės reguliavimo metodas, pirmiausia buvo kvestionuotas pramoninėse valstybėse. Britai jau nuo 1980 m. pradėjo skatinti konkurenciją gamtinių dujų rinkoje. JK vyriausybė restruktūrizavo monopoliškai organizuotą gamtinių dujų sektorių, atskyrė gamtinių dujų prekybos, perdavimo, skirstymo veiklas ir pradėjo gamtinių dujų įmonių privatizaciją[151]. Gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo pokyčiai vyko ir tebevyksta ne tik atskirose pasaulio valstybėse, pvz., Kanadoje, JAV[152], Vokietijoje[153], bet ir ES lygiu.

Pasak U. Scholz ir S. Purps[154], kurie tyrė ES konkurencijos teisės taikymo energetikos sektoriuje problemas, pagrindiniai liberalizacijos proceso tikslai buvo skatinti tarpvalstybinę prekybą, sukurti bendrą ES energetikos rinką, kuri užtikrintų efektyvesnį jos funkcionavimą, mažesnes kainas ir aukštesnius aptarnavimo standartus.

Ekonominio liberalizmo doktrina gina maksimalų rinkų ir konkurencijos naudojimą, reguliuojant ekonominę veiklą. Terminas „liberalizacija“ suponuoja individualios laisvės skatinimą ir progresyvių reformų įgyvendinimą. Tačiau tai nereiškia, kad valstybė turi visiškai atsisakyti gamtinių dujų rinkos reguliavimo. JAV Jeilio universiteto Teisės mokyklos prof. P. H. Schuckas[155] teigia, kad administracinis teisinis reguliavimas gali būti grindžiamas šiais tikslais:

1) kontroliuoti monopolijas;

2) kontroliuoti perteklines pajamas;

3) slopinti perdėtą konkurenciją;

4) apsaugoti vartotojų teises;

5) subalansuoti gamintojų išlaidas, kai daikto kaina neatspindi tikrosios jo vertės (pvz., gaminant produktą, išmetama daug teršalų į aplinką, už kurių valymą moka visuomenė);

6) išlyginti arba kompensuoti nevienodą ginčo šalių padėtį.

Šiuo požiūriu reikėtų pritarti ir V. Baranausko pozicijai, kad laisvos rinkos ir konkurencijos principais grindžiama ekonominė – politinė – socialinė sistema, atitinkamai jos nereguliuojant teisinėmis priemonėmis, gali pasukti laukinės kovos už būvį modelio link.

---

[150] Walde, Th. W. European Energy Law under the Impact of Globalization: From State to Market, from Plan to Contract, from Public Ownership to Economic Regulation and Beyond. First draft. Starting date: May 2000.

[151] Plačiau apie Jungtinės Karalystės gamtinių dujų sektoriaus liberalizaciją Žr. Amstrong, M.; Cowan, S.; Vickers, J. Regulatory Reform: Economic Analysis and British Experience. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, 1994, p. 245-278.

[152] Plačiau apie gamtinių dujų rinkos reguliavimo pastarojo dešimtmečio pokyčius Kanadoje ir JAV žr. MacAvoy, P.; Marmer, V.; Moshkin, N.; Shapiro, D. Natural Gas Networks Performance after Partial Deregulation: Five Quantitative Studies. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. 2007.

[153] Plačiau apie gamtinių dujų rinkos reguliavimo pastarojo dešimtmečio pokyčius Vokietijoje žr. Meran, G.; Hirschhausen, C. 10 Years of Natural Gas Sector Regulation in Germany-With Special Focus on Self Regulation through Association Agreements („Verbandevereinbarungen“). ZfE Zeitschrift fur Energiewirtschaft. 03/2008. p. 171-176.

[154] Scholz, U.; Purps, S. The Application of EU Competition Law in the Energy Sector. Journal of European Competition Law&Practice, 2011, Vol. 2, No. 1. p. 62.

[155] Schuck, P. H. Foundations of Administrative Law. New York: Oxford University, 1994, p. 14.

„Konkurencijos plėtojimo labiausiai ekonomiškai išsivysčiusiose rinkos šalyse patyrimas rodo, kad pažangą šioje srityje lemia valstybės, valdžios demokratiškumas, pozityvus politinis *pliuralizmas, stabilumas, sutelktumas* <...> spręsti reikšmingus <...> struktūrinių pertvarkymų uždavinius. Valstybės vaidmuo ekonominėje pažangoje nemažėja <...>“[156].

Be abejo, šiuolaikinė rinkos ekonomika grindžiama ūkinės veiklos ir iniciatyvos laisve, tačiau ši laisvė nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama įstatymuose nustatytais metodais ir priemonėmis. Akivaizdu, kad valstybė ar jos įgaliotos institucijos turi atlikti tas funkcijas, kurių rinka esant tam tikroms sąlygoms (pvz., jeigu rinkoje nėra veiksmingos konkurencijos) negali įgyvendinti. Sparčiai vykstantys socialiniai pokyčiai verčia keisti tik valstybinio reguliavimo metodus ir jais siekiamus tikslus. Vadinasi, nauja valstybinio reguliavimo koncepcija, kuri remiasi sąžininga konkurencija ir ūkinės veiklos laisve, suponuoja ir atitinkamus reikalavimus šią sistemą pripažįstančių šalių administracinei teisei.

Reikėtų sutikti su dr. S. Šedbaro nuostata, kad: „Valstybė privalo užtikrinti viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą, o tai šiuo požiūriu *inter alia* reiškia, kad:

1) valstybė laisvos rinkos ir konkurencijos procesus teisinėmis priemonėmis gali ir privalo įtakoti tiek, kiek tai reikalinga patiems laisvos rinkos ir konkurencijos principams apsaugoti;

2) valstybė teisinėmis priemonėmis privalo užtikrinti, kad kiekvienam teisės normų reikalavimus atitinkančiam subjektui būtų garantuojamos lygios galimybės veikti laisvos rinkos ir konkurencijos sąlygomis.“[157].

Pastaraisiais dešimtmečiais visuomenės raidos procesams pastebimą poveikį pradėjo daryti įvairių mokslų atstovai, kurių idėjų sąveika suformavo pasaulio raidos koncepciją, vadinamą „darni plėtra“ (angl. sustainable development). Bendriausiu požiūriu, darni ekonomikos plėtra – tai raida, užtikrinanti nemažėjančią visuomenės ekonominę gerovę, atsižvelgiant į esamus technologinius, ekologinius ir socialinius visuomenės veiklos apribojimus. Nagrinėjamos temos kontekste tai reiškia, kad energetikos sektorius turi būti „draugiškas“ aplinkai, energetikos ištekliai vartojami efektyviai. Čia svarbūs du kriterijai:

1) energijos suvartojimas vienam bendrojo vidaus produkto (BVP) vienetui sukurti, pvz., Lietuvoje energijos suvartojimas vienam bendrojo vidaus produkto (BVP) vienetui sukurti 2,5 karto didesnis nei ES vidurkis (tokią padėtį nulėmė tiek istorinės ir politinės aplinkybės, tiek turimi riboti vidiniai energijos ištekliai)[158];

2) į aplinką išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų degimo produktai. Lietuvos priklausomybė nuo iškastinio kuro (gamtinių dujų), nežymiai padidėjusi po Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko sustabdymo lemia didesnius į atmosferą išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekius, kurie sukelia papildomų sunkumų siekiant užtikrinti darnią energetikos sektoriaus plėtrą. Kita vertus, darni plėtra turi būti vertinama kompleksiškai, atsižvelgiant į konkurencijos skatinimo, energetinio saugumo didinimo procesus.

Apibendrinus minėtų mokslininkų pozicijas, darytina išvada, kad tam tikros pertvarkos yra būtinos siekiant padidinti valstybinio reguliavimo efektyvumą, tačiau tai nėra

[156] Baranauskas, V. Ekonominis augimas ir mokslinė techninė socialinė pažanga. Vilnius: Gamtos pasaulis, 1998. p. 262.

[157] Šedbaras, S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Justitia, 2006, p. 26-27.

[158] Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XI-2133 „Dėl Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 80-4149.

susiję su valstybės reguliavimo atsisakymu ekonominės veiklos srityje. Šios disertacijos autorius pastebi priešingą tendenciją, kad valstybės reguliavimas nuolat didėja. Ypatingai ekonominiu sunkmečiu visame pasaulyje sustiprėjo poreikis didesniu mastu reguliuoti sritis, turinčias didelę reikšmę ekonomikai, o kartu ir visos visuomenės interesams, pvz., finansų sektorių, energetikos sektorių ir kt.[159] Be to, visiškas valstybinio reguliavimo atsisakymas vestų prie galimų monopolinės rinkos netobulumo apraiškų, pvz., gamtinių dujų įmonių piktnaudžiavimo didele įtaka rinkoje, būtinosiomis sąnaudomis nepagrįstų kainų taikymo, gamtinių dujų tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimų nesilaikymo, vartotojų teisių pažeidimų ir kitų neigiamų veiksnių, kurių galima išvengti tik sukuriant tinkamą valstybinio reguliavimo mechanizmą.

Kaip rodo daugelio ES valstybių narių patirtis, gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas yra dvejopas:

1) srityse, kuriose egzistuoja rinkos santykiai, pvz., gamtinių dujų tiekimo veikloje valstybiniu reguliavimu siekiama skatinti konkurenciją;

2) srityse, kuriose konkurencijai sunku ar neįmanoma atsirasti, pvz., gamtinių dujų perdavimo veikloje, taikomi imperatyvūs reguliavimo metodai.

Atsižvelgdamos į JAV nepriklausomų agentūrų modelį, įgyvendindamos Pasaulio banko, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinės energetikos agentūros, kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijas, dauguma ES valstybių narių vyriausybių atsisakė tiesioginio energetikos (taip pat ir gamtinių dujų) įmonių veiklos reguliavimo ir delegavo šias funkcijas nuo politinės valios ir sektorinių interesų nepriklausomoms reguliavimo institucijoms, kurios turi veikti tik pagal ekspertinę – techninę logiką. Šioms institucijoms pavesta išduoti licencijas veiklai gamtinių dujų sektoriuje, reguliuoti gamtinių dujų kainas, prižiūrėti gamtinių dujų įmonių veiklos skaidrumą ir konkurenciją, reguliuojamos veiklos sąnaudas, kaip gamtinių dujų įmonės laikosi licencijuojamos veiklos sąlygų, kaip suteikiama teisė naudotis sistemomis, kaip laikomasi gamtinių dujų tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimų, nagrinėti tarp rinkos dalyvių kilusius ginčus, atlikti kitas funkcijas. Toks valstybinio reguliavimo institucinis modelis iš esmės atitinka proporcingumo principą, nes siekiant visai visuomenei naudingų tikslų, taikomos mažiausiai rinką varžančios priemonės. Minėtos funkcijos išreiškia gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslus. Šiuo aspektu reikėtų pritarti prof. E. Kūrio teiginiui, kad „ūkinės veiklos reguliavimas nėra savitikslis, jis yra socialinės inžinerijos priemonė, būdas per teisę siekti tautos gerovės“[160].

Pasikeitusi valstybinio reguliavimo kryptis iškėlė šiuos tikslus:

1) atskirti tokias veiklas, kuriose yra visos sąlygos konkurencijai atsirasti, t. y. gamtinių dujų tiekimo veiklą nuo perdavimo ir skirstymo veiklų, kurios išlieka monopolinėmis;

2) suteikti visiems vartotojams realią galimybę pasirinkti gamtinių dujų tiekėją;

3) užtikrinti trečiosios šalies teisę naudotis gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo sistemomis;

---

[159] Po 2008 metais pasaulyje prasidėjusios ekonominės krizės rinkų reguliavimo klausimas tapo labai aktualus. Plačiau žr.: Moss, D.; Cisternino, J. New Perspectives on Regulation. The Tobin Project, Inc., 2009; Goodhart, C. A. E.; Charles, A. E. The regulatory response to the financial crisis. Cheltenham: Edward Elgar, 2009.

[160] Plačiau apie Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, susijusias su ūkinės veiklos teisiniu reguliavimu žr. Kūris, E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2005, 64(56), p. 56-73.

4) įpareigoti gamtinių dujų įmones teikti viešuosius interesus atitinkančias paslaugas;

5) atverti ES valstybių narių gamtinių dujų rinkas pagal abipusiškumo principą;

6) padidinti ekonomiškai pagrįstą gamtinių dujų perdavimo, skirstymo ir tiekimo saugumą ir kt.

Pažymėtina, kad valstybiniu reguliavimu siekiama apsaugoti ne tik vartotojų, bet ir gamtinių dujų įmonių interesus. Ypač tai akivaizdu valstybei reguliuojant gamtinių dujų kainas. Kainų reguliavimas gali būti vertinamas kaip vartotojų apsauga prieš monopolines įmones, nes tokiu būdu yra nustatomos ekonomiškai (įmonių sąnaudomis) pagrįstos kainos. Kita vertus, tas pats kainų reguliavimas gali būti traktuojamas ir kaip būdas užtikrinti normatyvinį pelną bei investicijų grąžą gamtinių dujų įmonei. V. Jankausko teigimu, visiškai normalu, kad reguliuojant kainas nustatomi prieštaringi tikslai, t. y. vartotojų apauga ir įmonių finansinis gyvybingumas[161]. Vartotojų gynimas siaurąja prasme suprantamas kaip reguliuojančios institucijos garantija, kad gamtinių dujų įmonė negalės panaudoti savo monopolinės galios, nustatydama tokias gamtinių dujų kainas, kurios jai sudarytų prielaidas gauti sąnaudomis nepagrįstą pelną. Kita vertus, kainų reguliavimas turi garantuoti gamtinių dujų įmonėms finansinį gyvybingumą, t. y. užtikrinti sąžiningą pelno normą. Visgi tai nereiškia, kad visos gamtinių dujų įmonių išlaidos turi būti padengtos vartotojų sąskaita. Labai svarbu, kad reguliavimo institucija visada siektų vartotojų ir gamtinių dujų įmonių interesų pusiausvyros, t. y. minimizuotų kainas vartotojams, bet kartu garantuotų efektyvią gamtinių dujų įmonių veiklą.

Analogiškai gali būti vertinamas ir licencijų išdavimas veiklai srityse, kuriose konkurencijai sunku ar neįmanoma atsirasti. Pavyzdžiui, išdavus licenciją skirstyti gamtines dujas, įmonė įpareigojama skirstyti gamtines dujas visiems to pageidaujantiems vartotojams, esantiems licencijoje apibrėžtoje teritorijoje (savivaldybėje). Kita vertus, tokios licencijos išdavimas suteikia reguliuojamai įmonei išimtinę teisę vykdyti atitinkamą veiklą licencijoje apibrėžtoje teritorijoje (savivaldybėje). Taip šioje teritorijoje (savivaldybėje) eliminuojama konkurencijos (patekimo į gamtinių dujų skirstymo rinką ar rinkos plėtros) galimybė kitoms šioje rinkoje veikiančioms gamtinių dujų įmonėms.

Kalbant apie Lietuvos gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslus, reikėtų išskirti makro ir mikro lygius. Makro požiūriu, Lietuvai, siekiančiai strateginių energetinio saugumo, konkurencijos, darnios plėtros tikslų, neužtenka turėti aiškią viziją, kaip diversifikuoti gamtinių dujų tiekimą ir ilgalaikėje perspektyvoje sumažinti šio kuro naudojimą, keičiant jį atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiai vizijai pasiekti reikia sinergetinių veiksmų tiek šalies viduje, tiek ir bendroje ES erdvėje: dalyvauti ir kurti konkurencingą, ekonomiškai pagrįstą ir patikimą ES bendrąją gamtinių dujų rinką, garantuojančią veiksmingą vartotojų ir rinkos dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginius energetikos projektus, užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius.

Mikro požiūriu, pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės (licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinė kontrolės priemonė bei gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas) ir jų įgyvendinimo institucinis mechanizmas turi garantuoti žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybą ir teisėtų lūkesčių apsaugą,

[161] Jankauskas, V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997, p. 5.

t. y. užtikrinti vartotojams galimybę laisvai pasirinkti gamtinių dujų tiekėją, gamtinių dujų įmonių veiklos efektyvumą, teikiamų paslaugų kokybę ir patikimumą, ekonomiškai pagrįstas gamtinių dujų kainas.

Minėtų valstybinio reguliavimo priemonių efektyvus panaudojimas neįmanomas be institucinio mechanizmo, kurio pagrindinė forma yra nepriklausomos reguliavimo institucijos, vadinamos reguliatoriais. Konkurencijos formavimas ir stiprinimas, vartotojų teisių ir teisėtų interesų gynimas, technologinis tvarumas, įskaitant technologinį rinkos atsinaujinimą, paslaugų kokybė, saugumas ir įvairovė yra svarbiausi šiuolaikinių reguliatorių tikslai. Siekiant šių tikslų, labai svarbu išanalizuoti skirtingų užsienio valstybių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modelių ypatumus ir jų panaudojimo galimybes tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

II. NEPRIKLAUSOMŲ REGULIAVIMO INSTITUCIJŲ MODELIAI IR JŲ POŽYMIŲ PANAUDOJIMO GALIMYBĖS TOBULINANT LIETUVOS GAMTINIŲ DUJŲ RINKĄ REGULIUOJANČIOS INSTITUCIJOS MODELĮ

2.1. Nepriklausomų reguliavimo institucijų samprata

Gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas neįmanomas be institucinio mechanizmo, kurio pagrindinė forma yra nepriklausomos reguliavimo institucijos, todėl šį reiškinį tikslinga ištirti išsamiau.

Pastaraisiais dešimtmečiais skirtingose užsienio valstybėse steigiamos taip vadinamos nepriklausomos reguliavimo institucijos[162]. Šis procesas vyksta ne tik nacionaliniu lygiu, bet ir ES lygiu, pvz., I. Deviatnikovaitė nurodo, kad 1993 metais ES veikė 4 nepriklausomos reguliavimo agentūros, 2004 metais – 16, 2008 metais – 22, 2011 metais – net 30[163].

Nepriklausomų reguliavimo institucijų plėtra pasauliniu mastu vyksta dėl šių veiksnių:

1) globalios socialinės ir ekonominės aplinkos;

2) valstybės vaidmens pokyčių;

3) valstybės monopolijų privatizavimo ir rinkos liberalizavimo procesų;

4) poreikio užtikrinti valstybės intervencijos į sudėtingas veiklos sritis nešališkumą nuo politinės įtakos ir trečiųjų šalių interesų, priimti sprendimus tik pagal ekspertinę – techninę logiką;

5) politikų siekio išvengti atsakomybės dėl „nepopuliarių“ nepriklausomų reguliavimo institucijų sprendimų;

6) greitesnio sprendimų priėmimo ir paprastesnio ginčų nagrinėjimo;

7) Pasaulio banko, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinės energetikos agentūros, kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijų dėl nepriklausomų reguliavimo institucijų poreikio ir jų veiklos efektyvumo[164].

Šių institucijų sampratą, modelius ir teisinio statuso problemas analizuoja įvairių šalių mokslininkai. Jų atlikti tyrimai leidžia daryti išvadą, kad vieningos nepriklausomų reguliuojančių institucijų sampratos nėra, egzistuoja skirtingi šių institucijų modeliai. Tai priklauso nuo šalies konstitucinės santvarkos, valstybės valdymo sistemos, teisės tradicijų, doktrinos ir kitų veiksnių, pvz., JAV tokios institucijos vadinamos nepriklausomomis reguliavimo agentūromis (angl. independent regulatory agencies), JK – kvaziautonominėmis nevyriausybinėmis organizacijomis (angl. quasi–autonomous non–governmental

---

[162] Plačiau žr. Geradin, D. The Development of European Regulatory Agencies: What the EU Should Learn from American Experience. Columbia Journal of European Law. 2004–2005, 11:1.

[163] Deviatnikovaitė, I. Daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje“. p. 119. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121122_083258-49314/DS.005.0.01.ETD>.

[164] Plačiau žr.: Gilardi, F. Delegation in the Regulatory State. MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall, 2008. p. 140-153; Flinders, M. V.; et. al. Quangos, accountability and reform: the politics of quasi-government. New York: St. Martin's Press in association with Political Economy Research Centre, University of Sheffield, 1999. p. 9; Feintuck, M. „The public interest“ in regulation. Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 76.

organizations (quango)[165], Vokietijoje – nepriklausomomis nuo ministerijų valdymo institucijomis (vok. Ministerialfrie Verwaltung), Prancūzijoje – nepriklausomomis administravimo institucijomis (pranc. les autorités administratives indépendantes).

JAV administracinės teisės specialistai[166] nurodo, kad nepriklausomos reguliavimo agentūros vykdo reguliavimo funkcijas ir veikia nepriklausomai nuo vykdomosios valdžios institucijų.

JK pagrindinis tokių institucijų požymis yra jų nepriklausomumas nuo tautos išrinktų atstovų. Nepriklausomos reguliavimo institucijos apibrėžiamos kaip bet kokios organizacijos, išlaikomos iš valstybės biudžeto lėšų ir įgyvendinančios viešas užduotis[167].

Vokietijos mokslininkų[168] nuomone, pagrindinis nepriklausomų reguliavimo institucijų požymis yra jų autonomija nuo tiesioginės vykdomosios valdžios kontrolės.

Prancūzijoje šios institucijos traktuojamos kaip nepriklausomos administravimo institucijos, kurios hierarchiškai nėra priskirtos valstybės centrinės administracijos struktūrai[169].

Nors nepriklausomų reguliavimo institucijų modeliai įvairiose šalyse skirtingi, tačiau galima išskirti tokius bendrus jų požymius:

1) įgaliojimai šioms insitucijoms suteikiami įstatymais;

2) organizaciniu požiūriu šios institucijos yra atskirtos nuo vykdomosios valdžios institucijų;

3) paprastai šių institucijų vadovai nėra tiesiogiai renkami valdžios atstovai, tačiau jų kontrolę vykdo tiesiogiai renkami valdžios atstovai ir teisminė valdžia;

4) šios institucijos vykdo jau anksčiau minėtas trejopo pobūdžio funkcijas: teisėkūros vykdymo ir jurisdikcijos.

Kai kurie Lietuvos mokslininkai, pvz., V. Jankauskas[170], remdamasis taip vadinama 3A teorija (angl. autonomy, accountability, authority), išskiria tris pagrindinius reikalavimus tokio tipo reguliavimo institucijoms: nepriklausomumas, atskaitomybė ir skaidrumas. Šių reikalavimų reikšmę verta išnagrinėti išsamiau, nes pagal juos gali būti analizuojami skirtingų valstybių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modeliai, taip pat ir Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis.

---

[165] Vieningo „quango" apibrėžimo nėra. Kai kurie mokslininkai pateikia tokį quango apibrėžimą: „bet koks darinys, kuris naudoja viešus pinigus, įgyvendindamas viešas užduotis, tačiau turintis tam tikrą nepriklausomumo nuo išrinktųjų atstovų laipsnį". Plačiau apie quango sampratą žr. Carsten, G.; Flinders, M.; Van Thiel, S. Quangos – What's in a Name? Defining Quangos from a Comparative Perspective. Governance: An International Journal of Policy and Administration. 1999, 12 (2): 130.

[166] Kenneth, W. F. Administrative Law in the Political System. USA: West Publishing Company, 1988. p. 31.

[167] Flinders, M. V.; et. al. Quangos, accountability and reform: the politics of quasi-government. New York: St. Martin's Press in association with Political Economy Research Centre, University of Sheffield, 1999. p. 3-8; Carsten, G.; Flinders, M.; Van Thiel, S. Quangos – What's in a Name? Defining Quangos from a Comparative Perspective. Governance: An International Journal of Policy and Administration. 1999, 12 (2). p. 129–146.

[168] Aaken van, A. Independent administrative agencies in Germany. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 69.

[169] Bougrab, J. Independent Adminitstrative Authorities in France. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 57.

[170] Jankauskas, V. The Role of Regulator. Regioninės energetikos reguliuotojų asociacijos ir Centrinio Europos universiteto 2006 m. birželio 24–28 d. vykusios IV–osios Tarptautinės vasaros stovyklos mokymo kursų medžiaga. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-12]. <http://www.erranet.org/Training/SummerSchool/2006#Materials>.

Nepriklausomumas yra pirmasis ir pagrindinis tokių reguliavimo institucijų požymis. Sutinkant su Lietuvos administracinės teisės mokslininkų V. Valančiaus ir S. Kavalnės[171] pozicija, nepriklausomumą galima apibrėžti kaip asmens gebėjimą formuoti savo sprendimą be pašalinių asmenų poveikio ar nepriklausomai nuo jų. Nepriklausomumas yra institucijų veiklos garantija, o ne privilegija. Nepriklausomumas gali būti suprantamas dvejopai:

1) kaip nepriklausomumas nuo politinės įtakos, kuris vadinamas politiniu nepriklausomumu;

2) kaip nepriklausomumas nuo sektorinių (reguliuojamos rinkos) interesų, kuris vadinamas funkciniu nepriklausomumu.

Politinis nepriklausomumas reiškia, kad reguliavimo institucija veikia „per atstumą" (angl. „at arm's length") nuo politinių institucijų, t. y. jos sprendimai neturi priklausyti nuo konkrečiu laikotarpiu susiklosčiusių politinių aplinkybių. Autoriaus nuomone, politinis nepriklausomumas reikalingas ne tik reguliavimo institucijai, bet ir kitiems reguliuojamos veiklos subjektams (pvz., gamtinių dujų vartotojams ir įmonėms), nes taip sudaromos prielaidos užtikrinti reguliavimo institucijos sprendimų objektyvumą ir pagrįstumą teise bei ekonomine logika, o ne politiniais interesais. Politikams taip pat turėtų būtų naudingas reguliavimo institucijos nepriklausomumas dėl galimybės:

1) išvengti atsakomybės dėl „nepopuliarių" reguliavimo institucijos sprendimų, kurie dažniausiai susiję su visos visuomenės interesais, (pvz., reguliavimo institucijos sprendimai dėl tam tikros įmonės gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų nustatymo ir pan.);

2) išvengti techniškai sudėtingų užduočių ir ataskaitų visuomenei (nepriklausomų reguliavimo institucijų sprendimai dažniausiai reikalauja specialių žinių, todėl politikams gali būti sunku juos suprantamai paaiškinti visuomenei);

3) pateisinti visuomenės viltis, kad politiko pareigos vykdomos patikimai (ypač prieš rinkimus), deleguojant atsakomybę dėl „rezonansinių" sprendimų reguliavimo institucijai.

Politinis nepriklausomumas pirmiausia buvo įdiegtas ir teoriniu lygiu analizuojamas finansų srityje, todėl nemažai ekonomikos, teisės, politikos mokslų specialistų (F. Gilardi[172] ir kt.) teigia, kad centrinių bankų politinio nepriklausomumo aspektai gali būti taikomi tiriant ir kitų reguliavimo institucijų politinį nepriklausomumą. Apibendrinus mokslininkų pozicijas, darytina išvada, kad reguliavimo institucija yra politiškai nepriklausoma, jei:

1) ji veikia autonomiškai nuo vykdomosios valdžios struktūros (institucinis nepriklausomumas). Šiuo atveju jokia vykdomosios valdžios institucija ar pareigūnas negali duoti privalomų nurodymų reguliavimo institucijos kompetencijai priskirtais klausimais, t. y. priimant reguliavimo institucijos sprendimus vykdomosios valdžios institucijos pritarimas nereikalingas;

2) jos sudėtis, formavimo tvarka, vadovų kadencijos trukmė, veiklos apribojimai, atleidimo iš pareigų pagrindai aiškiai apibrėžti įstatymuose (personalinis nepriklausomumas);

---

[171] Valančius, V.; Kavalnė, S. Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje. Vilnius: Registrų centras, 2009. p. 188; Viešasis administravimas ir privatūs asmenys: viešojo administravimo subjektų ir privačių asmenų santykius reglamentuojantys administracinės teisės principai. Mokslinis redaktorius. Valančius, V. Vilnius: Justitia, 2004. p. 21.

[172] Gilardi, F. The Formal Independence of Regulators: A Comparison of 17 Countries and 7 Sectors. Swiss Political Science Review. 2005, 11 (4): 139-167.

3) ji turi savarankišką biudžetą, pvz., finansuojama iš sektorinių mokesčių (finansinis nepriklausomumas). Šio politinio nepriklausomumo aspekto poreikis grindžiamas tuo, kad vykdomosios valdžios institucijos negalėtų daryti negatyvaus poveikio reguliavimo institucijai, formuodamos valstybės biudžetą, o kartu ir šios institucijos biudžetą.

Funkcinis nepriklausomumas reiškia reguliavimo institucijos nepriklausomumą nuo sektorinių (reguliuojamos rinkos) interesų, t. y. nuo tų subjektų, kurių veikla reguliuojama valstybės, interesų. Šiuo aspektu pažymėtina, kad reguliavimo institucijos sprendimai neturėtų priklausyti nuo atitinkamų gamtinių dujų įmonių, kurių veikla reguliuojama, interesų, nes funkciniu nepriklausomumu siekiama užtikrinti visų valstybinio reguliavimo procese dalyvaujančių subjektų lygiavertę padėtį ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų pusiausvyrą.

Įvertinti, kokia apimtimi reguliavimo institucija yra nepriklausoma, nėra paprasta. Danijos mokslininkai K. S. Johannsen, L. H. Pedersen, E. M. Sorensen[173] išskiria šiuos reguliavimo institucijos nepriklausomumo kriterijus:

1) reguliavimo institucijos teisinis statusas;

2) reguliavimo institucijos vadovų skyrimo ir atleidimo tvarka, kadencijos trukmė;

3) reguliavimo institucijos finansavimo modelis;

4) galimybė kitoms valstybės institucijoms keisti reguliavimo institucijos sprendimus;

5) reguliavimo institucijai deleguotos funkcijos;

6) reguliavimo institucijos teisė taikyti sankcijas;

7) reguliavimo institucijos ir jos vadovų atskaitomybės, skaidrumo, interesų konfliktų prevencijos užtikrinimo priemonės.

Pastarasis kriterijus parodo, kad nepriklausomumas siejamas su atskaitomybe, skaidrumu, reguliavimo institucijos darbuotojų interesų konfliktų prevencija. Šiuo aspektu pažymėtina, kad reguliavimo institucijos nepriklausomumas nėra absoliutus ir būtinai turi būti derinamas su atskaitomybės ir skaidrumo principais. Atskaitomybės principo realus įgyvendinimas leidžia minimizuoti nepakankamos demokratinės atskaitomybės, taip vadinamo „reguliavimo užgrobimo“ (angl. „capture of the regulator“) riziką. Įvertinus ES valstybių narių nepriklausomų reguliavimo institucijų veiklos patirtį, galima išskirti tokias atskaitomybės priemones:

1) motyvuotas sprendimų ir veiksmų pagrindimas;

2) reguliavimo institucijos veiklos ataskaitų pateikimas, svarstymas ir vertinimas;

3) galimybė skųsti reguliavimo institucijos sprendimus teismui.

Atskaitomybės priemonių įvairovė priklauso ir nuo subjekto, kuriam reikia atsiskaityti, pvz., įstatymų leidžiamajai ir (ar) vykdomajai valdžiai pristatomos metinės ataskaitos, atsakoma į užduodamus klausimus. Taip pat gali būti taikomas neformalus atskaitomybės būdas, kai dėl galimų sprendimų diskutuojama su suinteresuotomis šalimis. Reguliuojamoms įmonėms teikiamos konsultacijos, sprendimų poveikio vertinimai, kaštų – naudos analizės, teikiama kita informacija. Atskaitomybė vartotojams ir visuomenei pasireiškia per informacijos viešinimą, skundų nagrinėjimą, vartotojų švietimą. Minėtas priemones papildo teisminės valdžios priežiūra, t. y. galimybė skųsti reguliavimo institucijos sprendimus teismams ir atsakomybė už neteisėtus sprendimus.

Reguliavimo institucijos nepriklausomumo ir atskaitomybės principų užtikrinimo priemonės derinamos su skaidrumo principo įgyvendinimo priemonėmis. Skaidrumas reiškia,

[173] Johannsen, K. S.; Pedersen, L. H.; Sorensen, E. M. Independent Regulatory Authorities – a Comparative Study of European Energy Regulators. – AKF Forlaget. – April 2004.

kad atitinkamo sektoriaus reguliavimo ir priežiūros procesas turi būti atviras visiems suinteresuotiems asmenims, t. y. jiems turi būti suteikta galimybė gauti visą informaciją apie numatomus priimti sprendimus, pateikti pasiūlymus, konsultuotis, diskutuoti. Reguliavimo institucijos vadovai ir administracija turi vengti viešųjų ir privačių interesų konfliktų.

Apibendrinus įvairių valstybių praktiką ir mokslininkų doktriną, darytina išvada, kad pagrindinis gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų požymis yra nepriklausomumas (politinis (institucinis, personalinis, finansinis) ir funkcinis), kuris nėra absoliutus ir turi būti derinamas su atskaitomybės ir skaidrumo principais. Šie reikalavimai yra orientyras, kuriuo remiantis gali būti formuojami ir vertinami skirtingų valstybių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modeliai, taip pat ir Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis.

2.2. Nepriklausomų reguliavimo institucijų modeliai ir jų požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį

Minėta, kad vieningo nepriklausomų reguliavimo institucijų modelio nėra, todėl tikslinga išanalizuoti tokių institucijų modelius šiose užsienio valstybėse: JAV, JK, Vokietijoje ir Prancūzijoje. Kodėl pasirinkti būtent šių valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modeliai?

Pirma, nepriklausomų reguliavimo institucijų teorinis modelis susiformavo JAV. Šios šalies mokslininkai ir praktikai nepriklausomų reguliavimo institucijų koncepciją plėtoja jau daugiau kaip šimtą metų. V. Jankauskas[174] atkreipia dėmesį, kad JAV viešųjų monopolijų reguliavimo institucinis modelis yra sudėtingiausias, reikalaujantis didelių finansinių ir žmogiškųjų išteklių. Kita vertus, tai yra seniausias, įvairius išbandymus įveikęs modelis.

Iš JK, Vokietijos ir Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių pasirinkimą lėmusių veiksnių paminėtini šie:

1) minėtos valstybės atstovauja skirtingas teisines sistemas (JK atstovauja bendrosios teisės tradiciją, Vokietija ir Prancūzija – kontinentinės teisės tradiciją);

2) šios valstybės buvo nepriklausomų reguliavimo institucijų steigimo pradininkės Europoje;

3) JK, Vokietijos ir Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modeliai atspindi tokių institucijų įvairovę Europoje;

4) JK, Vokietijos ir Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ir jų požymių analizė gali būti naudinga tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

2.2.1. JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį

Kai kurie JAV administracinės teisės ekspertai (pvz., W. F. Kenneth[175], E. D. Hall[176] ir kt.) nepriklausomų reguliavimo institucijų reikalingumą grindžia šiais tikslais:

1) atriboti reguliavimą nuo politikos;

---

[174] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 150.

[175] Kenneth, W. F. Administrative Law in the Political System. USA: West Publishing Company, 1988. p. 31

[176] Hall, D. E. Administrative Law. Bureaucracy in a Democracy. 2nd edition. Upper Saddle River, New Jersey 2003, p. 5.

2) užtikrinti specifinių veiklos sričių sprendimų tęstinumą;

3) ugdyti ekspertinius gebėjimus, priimant techninius sprendimus;

4) mažinti Senato, Kongreso, Prezidento, kitų vykdomosios valdžios institucijų ir teismų darbo krūvį, priimant bei įgyvendinant specialių žinių reikalaujančius sprendimus ir sprendžiant atitinkamus ginčus.

JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų plėtros pradžia siejama su Federalinės verslo komisijos (angl. Interstate Commerce Commission) įsteigimu 1886–1887 metais. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje (taip vadinamu New Deal laikotarpiu) prasidėjo kitas tokių institucijų steigimo etapas, šios institucijos pradėtos vadinti profesionaliomis ekspertų grupėmis, nes vykdė veiklą srityse, kurios reikalauja specialių mokslo ir (ar) technikos žinių.

Minėtų institucijų statusas buvo išskirtinis, išeinantis už vykdomosios valdžios institucijų ribų. Taip buvo siekiama užtikrinti sprendimų specialiose veiklos srityse tęstinumą, nepriklausomai nuo politinės valdžios pasikeitimo.

Pagal Federalinės verslo komisijos modelį buvo įsteigtos: Federalinė energetikos komisija (angl. Federal Power Commission (1930), Federalinė paskolų banko taryba (angl. Federal Home Loan Bank Board (1933), Indėlių draudimo taryba (angl. Federal Deposit Insurance Corporation (1933), Federalinė komunikacijų komisija (angl. Federal Communications Commission (1934), Energetikos informavimo agentūra (angl. Energy Information Agency (1946), Atominės energetikos komisija (angl. Atomic Energy Commission (1946), kuri dabar vadinama Nuclear Regulatory Commission) ir kt.[177].

JAV Washburno universiteto prof. S. Cann[178] nurodo, kad nepriklausomų reguliavimo institucijų steigimas JAV kulminaciją pasiekė praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, kai buvo įsteigtos Aplinkosaugos agentūra (1970), Užimtumo ir sveikatos administracija (1970), Nacionalinė geležinkelių keleivių korporacija (1970), Federalinė rinkimų komisija (1971), Terminuotų sandėrių komisija (1971), Nacionalinė pervežimų saugumo taryba (1976), Federalinė kalnakasybos ir sveikatos patikrinimo komisija (1977) ir kt.

Tokių nepriklausomų reguliavimo institucijų JAV yra labai daug. Kiekvienam valstybės reguliuojamam sektoriui prižiūrėti yra įsteigta federalinė institucija. Gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo funkcijas atlieka Federalinė energetikos komisija (angl. Federal Power Commission (1930), dabar vadinama Federaline energetikos reguliavimo komisija (angl. Federal Energy Regulatory Commission, toliau – FERC[179]). FERC yra nepriklausoma agentūra, reguliuojanti gamtinių dujų, elektros, naftos perdavimo veiklą. FERC taip pat vertina pasiūlymus dėl suskystintų gamtinių dujų terminalų statybos ir magistralinių dujotiekių, jungiančių dvi ar daugiau valstijų, statybos, nustato bendruosius rinkos formavimo principus.

FERC visiškai atitinka anksčiau minėtus teorinius politinio nepriklausomumo reikalavimus. FERC yra nepriklausoma nuo JAV Energetikos Departamento. Nei JAV Prezidentas, nei Kongresas negali peržiūrėti FERC sprendimų (institucinis nepriklausomumas). Jie gali būti skundžiami tik federaliniams teismams. Penkis FERC narius penkerių metų

[177] Plačiau žr. Lavrijssen, S. An Analysis of the Constitutional Position of the US Independent Agencies. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 8; Sunstein, C. R. After the rights revolution: reconceiving the Regulatory State. Cambridge, Massachusetts London, England: Harvard University Press, 1990. p. 18-29.

[178] Cann, S. J. Administrative Law. 2nd edition. North America: Sage Publications, 1998. p. 12.

[179] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <https://www.ferc.gov>.

kadencijai į pareigas skiria JAV Prezidentas, pritarus Senatui. Siekiant išvengti politinės įtakos FERC sprendimams, įstatymuose numatyta taisyklė, kad vienai politinei partijai negali priklausyti daugiau kaip trys FERC nariai. Tai yra specifinis tokių institucijų požymis JAV, nes čia veikia dvipartinė politinė sistema. FERC nariai JAV Prezidento sprendimu gali būti atleisti iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui tik įstatymuose aiškiai nustatytais pagrindais, t. y. dėl nekompetencijos, aplaidaus pareigų vykdymo ar tarnybinio nusižengimo (personalinis FERC narių nepriklausomumas). FERC yra finansuojama iš reguliuojamų įmonių įmokų ir baudų (finansinis nepriklausomumas).

Kiekvienoje JAV valstijoje veikia viešųjų monopolijų reguliavimo komisijos, kurios reguliuoja energetikos, telekomunikacijų, vandens tiekimo ir kitų viešųjų monopolijų veiklą. Šias komisijas sudaro 3–7 nariai, kuriuos į pareigas skiria gubernatorius penkerių metų kadencijai. Šios komisijos nustato įvairias taisykles, metodikas, standartus, reguliuojamų paslaugų kainas ir tarifus, priežiūri, kaip jų laikomąsi, sprendžia rinkos dalyvių ginčus. Šių komisijų nepriklausomumą užtikrina finansavimas iš rinkos dalyvių mokesčių (finansinis nepriklausomumas) ir aiškiai apibrėžti narių atleidimo iš pareigų pagrindai (personalinis nepriklausomumas)[180].

I. Deviatnikovaitė[181], lygindama JAV vykdomosios valdžios institucijų ir nepriklausomų reguliavimo institucijų statusą, išskiria šiuos JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų modelio ypatumus: 1) institucijų kolegialumas; 2) institucijų vadovų skyrimo į pareigas bei atleidimo iš jų tvarka ir pagrindai; 3) teisėkūros ir kvaziteisminių funkcijų derinys; 4) autonomija nuo vykdomosios valdžios institucijų sistemos.

Pirma, JAV vykdomosios vadžios institucijos dažniausiai yra vienvaldės. Tuo tarpu nepriklausomos reguliavimo institucijos yra kolegialios. Laikoma, kad kolegialias institucijas sunkiau paveikti nei vieną asmenį. Be to, kolegialumas sudaro prielaidas užtikrinti tokių institucijų sprendimų objektyvumą, tačiau svarbu nustatyti individualią kolegialios institucijos narių atsakomybę už priimtus sprendimus.

Antras ne mažiau svarbus aspektas yra nepriklausomų reguliavimo institucijų vadovų (angl. commissioners) skyrimo į pareigas ir atleidimo iš jų tvarka ir pagrindai. Taip vadinami komisarai į pareigas skiriami fiksuotam laikui (penkeriems arba septyniariems metams), kuris nesutampa su JAV Prezidento kadencijos trukme (keturi metai). Komisarus į pareigas skiria Prezidentas, pritarus Senatui. Labai idomus ir išskirtinis JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų ypatumas yra narių dvipartiškumas, t. y. jei reguliavimo instituciją sudaro 5 nariai, tai joje negali būti daugiau negu trys nariai iš tos pačios partijos[182]. Apibrėžta kadencijos trukmė ir dvipartiškumas mažina Prezidento galimybes skirti į apreigas tik jam palankius asmenis, todėl tai vertintina pozityviai.

Pagrindinis nepriklausomų reguliavimo institucijų ir vykdomosios valdžios institucijų skirtumas yra jų vadovų atleidimo tvarka. Vykdomosios valdžios institucijos vadovas gali būti atleistas iš pareigų ir dėl politinių priežasčių. Nepriklausomų reguliavimo institucijų vadovai gali būti atleisti iš pareigų tik esant įstatymuose aiškiai apibrėžtiems pagrindams, pvz.,

---

[180] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 150-151.

[181] Deviatnikovaitė, I. Daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje“. p. 60. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121122_083258-49314/DS.005.0.01.ETD>.

[182] Lavrijssen, S. An Analysis of the Constitutional Position of the US Independent Agencies. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 5.

FERC nariai JAV Prezidento sprendimu gali būti atleisti iš pareigų anksčiau negu baigsis jų kadencija tik dėl nekompetencijos, aplaidaus pareigų vykdymo ar tarnybinio nusižengimo. Šios nuostatos sudaro prielaidas užtikrinti FERC narių personalinį nepriklausomumą.

Trečiasis JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų ypatumas yra teisėkūros, vykdomosios ir teisminės valdžios funkcijų derinys. Šis derinys nėra suderintas su griežtu įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių padalinimo principu, kuris būdingas JAV, tačiau šių funkcijų koncentravimas vienoje stiprioje institucijoje užtikrina tvirtą, skaidrų rinkos reguliavimą. Įgaliojimai leisti bendro pobūdžio teisės normas (angl. rulemaking) yra kelių tipų: bendrų privalomojo pobūdžio teisės normų leidyba ir įstatymų ir kitų bendro pobūdžio teisės normų aiškinimo taisyklių leidyba arba taisyklių, kuriomis informuojama visuomenė apie tai, kaip reguliavimo institucija ruošiasi naudotis savo diskrecijos teise, leidyba, pvz., tokiose taisyklėse gali būti aiškinami poveikio priemonių taikymo ypatumai už reguliavimo institucijos nustatytų reikalavimų pažeidimus.

Dar vienas JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų modelio ypatumas yra įgaliojimai nagrinėti ginčus (angl. adjudication). Sprendžiant individualaus pobūdžio ginčus nustatomos ginčo šalių teisės ir pareigos. Išskiriamos dvi tokių ginčų nagrinėjimo formos: neformali ir formali. Neformalios formos atveju reguliavimo institucija priima sprendimą remdamasi pareiškėjo raštu. Jei pareiškėjas ir institucija nesutaria ir tokia galimybė nustatyta įstatymuose, pareiškėjas gali reikalauti formalaus bylos nagrinėjimo. Tuomet tokius ginčus nagrinėja nepriklausomi administracinės teisės teisėjai, kurie atstovauja reguliavimo institucijai. Formalus ginčų nagrinėjimas vykdomas ir tuomet, kai reguliavimo institucija skiria sankcijas ir reikalauja, kad pažeidėjas prsiimtų atsakomybę už padarytus pažeidimus[183]. Pažymėtina, kad administracinės teisės teisėjų darbo užmokestį nustato ne reguliavimo institucija, o JAV Prezidento Personalo tvarkymo biuras. Taip pat įdomu tai, kad administracinės teisės teisėjo sprendimą dar gali peržiūrėti reguliavimo institucijos vadovas. Šios funkcijos labai artimos teisminėms, todėl vadinamos kvaziteisminėmis procedūromis.

Minėta, kad JAV reguliavimo institucijos nėra vykdomosios valdžios dalis, tačiau jų nepriklausomumas demokratinėje visuomenėje nėra ir negali būti absoliutus. Mokslininkai (pvz., W. F. Kenneth[184], S. Lavrijssen[185], D. E. Hall[186], L. Varhey[187] ir kt.) nurodo galimas priemones, kuriomis Kongresas gali daryti poveikį šioms institucijoms:

1) galimybė pakeisti įstatymą, nustatantį reguliavimo institucijos įgaliojimus (įstatymų leidybos procesas yra sudėtingas, todėl ši priemonė taikoma labai retai);

2) galimybė vetuoti reguliavimo institucijos pateiktus bendrojo pobūdžio sprendimus (Kongreso priežiūros įstatymo[188] 801 paragrafe nustatyta, kad nepriklausomos reguliavimo agentūros privalo pateikti Kongresui ataskaitą apie kiekvieną savo išleistą instrukciją

---

[183] JAV Federalinis administracinių procedūrų įstatymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://www.archives.gov/federal-register/laws/administrative-procedure/551.html>.

[184] Kenneth, W. F. Administrative Law in the Political System. USA: West Publishing Company, 1988. p. 31.

[185] Lavrijssen, S. An Analysis of the Constitutional Position of the US Independent Agencies. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 24-28.

[186] Hall, D. E. Administrative Law. Bureaucracy in a Democracy. 2nd edition. Upper Saddle River, New Jersey 2003, p. 169-184.

[187] Verhey, L.; et. al. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003. p. 10-11.

[188] JAV Kongreso priežiūros įstatymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://www.archives.gov/federal-register/laws/congressional-review/>.

prieš jai įsigaliojant. Šioje ataskaitoje turi būti pateikta taisyklės kopija, jos aprašymas, siūloma įsigaliojimo data. Institucija generaliniam kontrolieriui turi pateikti sąnaudų ir tikėtinos naudos analizę. Kongresas gali vetuoti taisykles priimdamas jungtinę rezoliuciją);

3) galimybė paveikti reguliavimo institucijų sprendimus netiesiogiai, t. y. per Kongreso komitetus ir pakomitečius, pvz., parlamentinės kontrolės ribose ir pan.

JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų sprendimų teisėtumo kontrolę vykdo teismai. JAV Federalinio Administracinių procedūrų įstatymo 702 paragrafe[189] nustatyta, kad šalys gali kreiptis į teismus dėl galutinių agentūrų sprendimų. JAV Aukščiausiasis Teismas yra nustatęs dvi sąlygas, kurioms esant galima pasinaudoti teise į teisminę gynybą dėl reguliavimo institucijos sprendimų: 1) pareiškėjo ginčijamas veiksmas sukėlė žalą; 2) pareiškėjo interesas saugomas Konstitucijos ar įstatymo[190].

JAV Federalinio Administracinių procedūrų įstatymo 706 paragrafe[191] yra įtvirtintos teisminės reguliavimo institucijų veiklos teisėtumo patikrinimo procedūros. Paprastai teismai atlieka ribotą reguliavimo institucijų atliktą faktų nustatymo priežiūrą. Jei agentūra nustato faktus kvaziteisminio proceso tvarka, tai teisėjas paprastai tik įvertina, ar šie faktai buvo pagrįsti esminiais įrodymais. Teismai taip pat sprendžia, ar reguliavimo institucijos nepažeidė Konstitucijos, ar neviršijo savo statutinių įgaliojimų. Šiuo aspektu labai svarbi byla Chevron U.S.A., Inc. v. Natural Resources Defense Council[192], kurioje JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad teismai turi gerbti nepriklausomų reguliavimo institucijų sprendimus aiškinant ir taikant įstatymus, jei atitinkamo įstatymo nuostatos yra dviprasmiškos ir atliktas įstatymo aiškinimas atitinka įstatymo konstrukciją. Tokiu atveju teismas negali pakeisti reguliavimo institucijos įstatymo nuostatų interpretacijos savo paties aiškinimu.

JAV Aukščiausiasis Teismas reguliavimo institucijų strateginiams sprendimams išreiškė pagarbą dėl kelių motyvų. Pirma, teisėjai nėra atskirų sričių ekspertai. Antra, teisėjai nėra politinių partijų nariai ir nevertina reguliavimo institucijų sprendimų politinio tikslingumo požiūriu (tuo tarpu reguliavimo institucijų vadovai paprastai yra politinių partijų nariai, todėl priimdami Kongreso deleguotus strateginius sprendimus gali remtis ne tik įstatymais, bet ir vidiniais politiniais įsitikinimais).

Apibendrinus minėtas nuostatas, išskirtini šie JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų modelio privalumai:

1) institucijų kolegialumas (5 arba 7 nariai);

2) institucijų vadovų skyrimas į pareigas apibrėžtai kadencijai;

3) institucijų vadovų dvipartiškumas (šis požymis būdingas tik JAV);

4) institucijų vadovų atleidimo iš pareigų pagrindai aiškiai apibrėžti įstatymuose;

5) įgaliojimai vykdyti teisėkūros, vykdomosios valdžios ir kvaziteismines funkcijas;

6) nepriklausomumas vykdomosios valdžios institucijų sistemai ir atskaitingumas įstatymų leidžiamajai valdžiai;

7) institucijų veiklos teisėtumo teisminė kontrolė.

---

[189] JAV Federalinis administracinių procedūrų įstatymo 702 paragrafas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://biotech.law.lsu.edu/courses/study_aids/adlaw/702.htm>.

[190] Association of Data Proccesing Service Organizations vs Camp, 397 US 150 [1970]. The U.S. Supreme Court Center. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://supreme.justia.com/us/397/150/case>.

[191] JAV Federalinis administracinių procedūrų įstatymo 706 paragrafas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://biotech.law.lsu.edu/courses/study_aids/adlaw/706.htm>.

[192] Chevron U.S.A., Inc. v. Natural Resources Defense Council, 467 U.S. 837 [1984]. The U.S. Supreme Court Center. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://supreme.justia.com/us/467/837/case.html>.

Iš paminėtų privalumų matyti, kad nepaisant JAV ir Lietuvos konstitucinės santvarkos, valstybės valdymo sistemos, teisės tradicijų ir doktrinos skirtumų, JAV nepriklausomų reguliavimo institucijų modelis laikytinas tinkamu pavyzdžiu, tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

2.2.2. JK quango modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį

JK nepriklausomos reguliavimo institucijos vadinamos kvaziautonominėmis nevyriausybinėmis organizacijomis (toliau – quango). 1999 metais JK Lordų Rūmų Viešojo administravimo komitetas[193] pateikė tokias quango steigimo priežastis:

1) yra daug viešosios administracijos užduočių, kurioms atlikti reikia specialių žinių, o tam politikų intervencija nebūtina;

2) quango gali teikti ekspertinius pasiūlymus ministrams specifiniais klausimais;

3) quango yra lanksčios institucijos ir gali būti organizuojamos taip, kad joms patikėtos užduotys būtų atliekamos optimaliausiu būdu;

4) quango veikla susijusi su įvairiomis interesų grupėmis, todėl suinteresuotos institucijos (pvz., vietos valdžia) į quango tarybas deleguoja savo atstovus;

5) quango veikia įvairiose verslo srityse, todėl būtina užtikrinti tam tikrą jų nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios institucijų.

Skirtingai negu kitų valstybių nepriklausomos reguliavimo institucijos, quango apima labai platų darinių spektrą. Šiuos darinius galima klasifikuoti į penkias grupes:

1) departamentams nepriklausančios viešosios institucijos (angl. non–departmental public bodies);

2) nacionalizuotos pramonės ir viešosios korporacijos (angl. nationalized industries and public corporations);

3) nacionalinės sveikatos paslaugų institucijos (angl. national health service bodies);

4) „kito pasirinkimo“ agentūros (angl. next step agencies);

5) ministerijoms nepriklausantys Vyriausybės departamentai (angl. non–ministerial Government departments)[194].

Departamentams nepriklausančios viešosios institucijos (toliau – DNVI) atlieka svarbias valstybinės reikšmės funkcijas, tačiau veikia daugiau ar mažiau atskirai nuo ministrų (angl. at arm's length from ministers)[195]. DNVI skirstomos į 4 pogrupius:

1) vykdomosios departamentams nepriklausančios viešosios institucijos (angl. executive NDPBs390), kurios suprantamos kaip dariniai, atliekantys reguliavimo, administracines ir komercines funkcijas, pvz., leidžia privalomojo pobūdžio teisės aktus, išduoda licencijas, teikia teisines paslaugas ir pan., pvz., Konkurencijos komisija (angl. Competition Commission), Aplinkos agentūra (angl. Environment Agency) ir kt.;

---

[193] House of Lords Select Committee on Public Administration 6th Report. The UK Parliament London, 1999. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199899/cmselect/cmpubadm/209/20913.htm>.

[194] Deviatnikovaitė, I. Daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje“. p. 83. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-19]. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121122_083258-49314/DS.005.0.01.ETD>.

[195] Turpin, C.; Tomkins, A. British Government and the institutions: text and materials. 6th edition. UK: Cambridge University Press, 2007. p. 411.

2) patariamosios departamentams nepriklausančios viešosios institucijos (angl. advisory NDPBs), patariančios ministrams ir kitiems viešojo administravimo subjektams, pvz., Sienų komisija (angl. Boundary Commission), Standartų komitetas (angl. Committee on Standarts in Public Life) ir kt.;

3) departamentams nepriklausantys viešieji tribunolai (angl. tribunal NDPBs), kuriems priskirtos jurisdikcinės, t. y. ginčų nagrinėjimo funkcijos tam tikrose srityse, pvz., Žemės ūkio tribunolai (angl. Agricultural Land Tribunals), Autorinių teisių tribunolas (angl. Copyraight Tribunal) ir kt.;

4) nepriklausomos kalėjimų, imigracijos priežiūros tarybos (angl. independent monitoring boards), sudarytos iš savanorių, kuriuos į pareigas skiria valstybės sekretorius. Šios tarnybos dar vadinamos „watchdogs of the prison system". Jos veikia kiekviename kalėjime, imigracijos tarnyboje ir yra atskaitingos valstybės sekretoriui[196].

Nors atskiri DNVI teisinio statuso elementai (pvz., steigimo pagrindas, vadovų skyrimo į pareigas tvarka, įgaliojimai, atskaitomybės subjektai ir pan.) skiriasi, JK mokslininkai C. Turpin ir A. Tomkins[197] nurodo šiuos bendrus DNVI požymius:

1) DNVI veikia atskirai nuo ministrų, tačiau jų nepriklausomumą riboja įstatymai ir Vyriausybės nustatytos strategijos;

2) dauguma DNVI steigiamos įstatymais (kai kurios DNVI steigiamos Karališkąja Chartija arba ministrų administraciniais aktais, pvz., patariamosios departamentams nepriklausančios viešosios institucijos (angl. advisory NDPBs);

3) daugumą DNVI vadovų į pareigas skiria ministrai;

4) DNVI, skirtingai negu vykdomosios valdžios institucijos, nėra Karūnos dalis (nors yra išimčių, pvz., Sveikatos apsaugos komisija);

5) DNVI publikuoja metinį savo biudžeto pranešimą;

6) DNVI dirba asmenys, neturintys valstybės tarnautojų statuso;

7) ne visos DNVI finansuojamos iš valstybės biudžeto (autoriaus nuomone, šis požymis parodo DNVI skirtumą, o ne panašumą, pvz., dauguma vykdomųjų departamentams nepriklausančių viešųjų institucijų (angl. executive NDPBs390) nėra finansuojamos iš valstybės biudžeto, tačiau patariamosios departamentams nepriklausančios viešosios institucijos (angl. advisory NDPBs) dažniausiai dotuojamos atitinkamų ministerijų).

Antroji quango grupė yra nacionalizuotos pramonės ir viešosios korporacijos (angl. nationalized industries and public corporations). Šios organizacijos yra suprantamos kaip korporatyvinės įmonės, kurios yra viešai kontroliuojamos ir valdomos, tačiau kartu turinčios laisvę tvarkyti savo reikalus, pvz., Karališkasis paštas, Karališkoji monetų kalykla, BBC ir kt.

Trečioji quango grupė yra nacionalinės sveikatos paslaugų institucijos (angl. National Health Service Bodies), apimančios daug skirtingų darinių, kurioms vadovauja ministrų paskirti pareigūnai.

Ketvirtoji quango grupė yra „kito pasirinkimo" agentūros (angl. next step agencies). „Kito pasirinkimo" agentūras steigia ministrai, kurie ir yra atsakingi už jų sprendimus.

---

[196] House of Lords Select Committee on Public Administration 6th Report. The UK Parliament London, 1999. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199899/cmselect/cmpubadm/209/20913.htm>.

[197] Turpin C.; Tomkins, A. British Government and the institutions: text and materials. 6th edition. UK: Cambridge University Press, 2007. p. 412-413.

Šios agentūros (pvz., Metrologijos agentūra (angl. Metrological Agency), Socialinio draudimo ir pašalpų agentūra (angl. Social Security Benefits Agency) ir kt.) teikia paslaugas gyventojams, verslo įmonėms arba viešojo sektoriaus organizacijoms. Šiose agentūrose dirba apie 4/5 (apie 400 000) JK valstybės tarnautojų.

Penktoji quango grupė yra ministerijoms nepriklausantys Vyriausybės departamentai (angl. non–ministerial Government departments). Šiai grupei priklauso dariniai, įsteigti privatizuojant valstybines įmones, pvz., Dujų ir elektros rinkų tarnyba (angl. Gas and Electricity Markets Authority[198]), Dujų ir elektros rinkų biuras (angl. Office of Gas and Electricity Markets[199], kurio paskirtis ginti dujų ir elektros vartotojų interesus ir kt. Šių darinių vadovus į pareigas skiria valstybės sekretorius. Jų sprendimų teisėtumą gali tikrinti teismai arba Monopolijų ir susiliejimų komisija. Parlamentinės kontrolės rėmuose jų veiklą prižiūri generalinis auditorius, Bandruomenių rūmų Viešųjų atsiskaitymų komitetas ir kiti komitetai. Sutinkant su JK Bristolio universiteto prof. T. Prosser[200], galima teigti, kad ministerijoms nepriklausančių Vyriausybės departamentų modelis artimas privataus sektoriaus praktikai, nes jose gali dirbti asmenys iš įvairių sektorių.

Nepaisant tradicinių doktrinų dėl ministrų galutinės atsakomybės įstatymų leidėjui už institucijų veiklos efektyvumą, quango JK steigiamos kaip trečias kelias tarp viešo ir privataus sektoriaus. Taip siekiama atskirti quango veiklą nuo politinių institucijų įtakos. Kita vertus, ministrų galimybė skirti į pareigas quango vadovus mažai prisideda prie šių institucijų nepriklausomumo. „Kito pasirinkimo“ agentūros apskritai yra laikomos departamentų struktūriniais dariniais, todėl už jų neteisėtus veiksmus atsako ministrai.

Akivaizdu, kad JK quango modelis, palyginus su kitų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modeliais, yra išskirtinis. Šiuo aspektu reikėtų sutikti su JK prof. D. Feldman[201] ir kitų mokslininkų pozicija, kad Anglijos viešoji teisė neturi procesinių normų arba principų, materialinių normų sąvado, kuris suteiktų aiškią minėtų institucijų veiklos ir administracijos struktūrą. Įvairių quango institucijų grupių teisinio statuso elementai (steigimo pagrindas, tikslai, vadovų skyrimo į pareigas tvarka, jų atleidimo iš pareigų tvarka ir pagrindai, įgaliojimai, atskaitomybės subjektai ir pan.) yra labai skirtingi.

Apibendrinus, galima daryti išvadą, kad quango yra hibridinis kvaziautonominių nevyriausybinių organizacijų institucijų modelis, sunkiai pritaikomas kitose šalyse, todėl jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį yra itin ribotos.

2.2.3. Vokietijos nepriklausomų nuo ministerijų valdymo institucijų modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį

Vokietijos nepriklausomų nuo ministerijų valdymo institucijų užuomazgų galima rasti jau Veimaro Respublikoje (Vokietijos valstybė, gyvavusi nuo 1919 iki 1933 metų), pvz., Taryba anglies verslui reguliuoti įsteigta 1918 metais. Visgi platesnės mokslininkų disku-

[198] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-20]. <http://www.ofgem.gov.uk/About%20us/Authority/Pages/TheAuthority.aspx>.

[199] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-20]. <http://www.ofgem.gov.uk/About%20us/Pages/AboutUsPage.aspx>.

[200] Prosser, T. The Regulatory Enterprise. Government, Regulation, and Legitimacy. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2010, p. 156.

[201] Feldman, D.; et. al. English Public Law. Oxford: Oxford University Press, 2004. p. 288.

sijos dėl šių institucijų nepriklausomumo Vokietijoje prasidėjo kartu su liberalizavimo ir privatizavimo procesais Europoje, taip pat vėliau priėmus atitinkamas ES direktyvas[202].

Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo[203] (vok. Grundgesetz) 86 straipsnyje nustatyta, kad Federacija vykdo įstatymus per savo administravimo subjektus arba per federalines korporacijas ar institucijas, įsteigtas viešosios teisės normų pagrindu. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 87 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta galimybė steigti autonomines federalines institucijas federalinio įstatymo pagrindu.

Vokietijos federalinės valdymo institucijos yra klasifikuojamos į aukščiausio lygmens institucijas (vok. Oberste Bundesbehörden) ir aukštesnio lygmens institucijas (vok. Bundesoberbehörden). Į aukščiausio lygmens institucijų sistemą įeina ministerijos, Vokietijos centrinis bankas ir Federalinis audito teismas. Aukščiausio lygmens institucijos turi konstitucinį teisinį statusą, jos yra tiesiogiai įtvirtintos Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame įstatyme, pvz., 88 straipsnyje „The Federal Bank" paminėtas Vokietijos centrinis bankas, 114 straipsnio „Submission and auditing of accounts" 2 dalyje – Federalinis audito teismas (angl. Federal Court of Audit) ir šio teismo narių nepriklausomumas. Tuo tarpu į aukštesnio lygmens institucijų sistemą patenka daugiau negu 60 institucijų, kurios paprastai priskirtos atitinkamų ministerijų valdymo sričiai. Vadinasi, galima teigti, kad nepriklausomų reguliavimo institucijų steigimas Vokietijoje yra ribojamas konstitucinės santvarkos, pagal kurią hierarchiškai organizuotai viešajai administracijai vadovauja Vyriausybė, atskaitinga įstatymų leidėjui. Nepriklausomų reguliavimo institucijų požymius iš esmės atitinka tik dvi aukščiausio lygmens federalinės institucijos – Vokietijos centrinis bankas ir Federalinis audito teismas, o aukštesnio lygmens institucijoms įstatymų leidėjas suteikė tik funkcinį nepriklausomumą, t. y. nepriklausomumą nuo sektorinių interesų, nes minėtos institucijos priskirtos atitinkamų ministerijų valdymo sričiai. Tokioms institucijoms yra galimi ministrų nurodymai, jeigu jie skelbiami viešai.

Iš aukštesnio lygmens institucijų disertacijos temai ir VKEKK modeliui artimiausia yra Federalinė elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūra (vok. Die Bundesnetzagentur für Elektrizität, Gas, Telekommunikation, Post und Eisenbahnen, BnetzA), kuri priskiriama Federalinės ekonomikos ir technologijų ministerijos valdymo sričiai. Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros įstatymo[204] 1 paragrafe nustatyta, kad Federalinė elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūra yra nepriklausoma aukštesnė federalinė institucija. Šios institucijos modelis iš esmės laikytinas VKEKK ir Ryšių reguliavimo tarnybos atitikmeniu, todėl šio modelio ypatumus tikslinga aptarti išsamiau.

Minėto įstatymo 3 paragrafe nustatyta, kad Federalinei elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūrai vadovauja prezidentas ir du jo pavaduotojai. Jie skiriami Federacijos prezidento, federalinės Vyriausybės ir patariamosios tarybos siūlymu paprastai penkerių metų kadencijai. Patariamąją tarybą sudaro šešiolika narių iš Vokietijos Bundestago ir šešiolika narių iš Bundesrato. Juos skiria federalinė Vyriausybė Bundesrato ir Bundestago siūlymu.

---

[202] Aaken van, A. Independent administrative agencies in Germany. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 65.

[203] Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-21]. <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm>.

[204] Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros įstatymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-21]. <http://www.gesetze-im-internet.de/begtpg/index.html#BJNR200900005BJNE000101310>.

Taryba dalyvauja Agentūrai priimant sprendimus, pataria Agentūrai Energetikos įstatymo įgyvendinimo srityje, o federalinei Vyriausybei dėl Agentūros vadovybės skyrimo. Taryba priima sprendimus kolegialiai paprasta dauguma reguliariuose, uždaruose posėdžiuose. Šios institucijos sprendimai aptariami palatų, kurių yra devynios (skirstomos pagal sektorius, pvz., dujų palata, elektros palata ir pan.). Palata laikytina kvazitesiminiu dariniu (vok. quasi gerichtsformige Kollegialorgane). Palatą sudaro pirmininkas ir du asesoriai, kurie atlieka viešas ir nerašytines procedūras. Jie yra valstybės tarnautojai, kuriuos į pareigas skiria ministras. Agentūros sprendimų teisėtumo kontrolę vykdo administraciniai teismai arba bendrosios kompetencijos teismai, jei tai susiję su energetikos sritimi, todėl jų negali panaikinti ministras. Federalinė elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūra atskaitinga įstatymų leidėjui (kartą per du metus pateikia veiklos ataskaitą).

Autoriaus nuomone, Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros modelis, kaip daugiasektorinis viešųjų infrastruktūrų reguliatoriaus modelis, laikytinas tinkamu pavyzdžiu tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį dėl šių priežasčių:

1) minėtos reguliuojamų viešųjų paslaugų infrastruktūros pasižymi bendromis savybėmis, nes visas jas sieja:

a) didelės (angl. capital–intensive), ilgalaikės ir specifinės *investicijos*;

b) visam šalies ūkiui gyvybiškai svarbios, viešos, žemo paklausos elastingumo, nuolatinio pobūdžio, nekaupiamos *paslaugos*;

c) *monopolinė rinka*, kuriai būdinga aiškiai išreikšta masto, apimties ir įvairovės ekonomija, žemas gamybos veiksnių mobilumas, nuolatinė tiekėjo–vartotojo sąsaja;

d) istoriškai valstybės išvystytas, monopolinėmis teisėmis apsaugotas, vertikaliai integruotas, naudojantis ribotus išteklius, nustatytą laikotarpį veikiantis *tinklas*, kuris funkcionuoja kaip socio–techninė sistema ir yra galimos sinerginės tarpusavio sąveikos objektas[205];

2) visuose minėtų infrastruktūrų paslaugų sektoriuose (pvz., elektros energetikos, gamtinių dujų, elektroninių ryšių, pašto ir kt.) sprendžiami panašūs valstybinio reguliavimo klausimai: licencijavimas, kainų reguliavimas, vartotojų ir paslaugų teikėjų santykių teisinis reglamentavimas ir kt.

3) visuose minėtuose viešųjų paslaugų sektoriuose siekiama panašių tikslų – užtikrinti veiksmingą konkurenciją, technologinį tvarumą, teikiamų paslaugų prieinamumą, kokybę ir patikimumą, vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą;

4) visose minėtų infrastruktūrų reguliavimo srityse taikomi panašūs teisės aktai ir poveikio priemonės už jų pažeidimus, įgyvendinamos panašios vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo procedūros;

5) technologinė pažanga, pvz., naujų technologijos, leidžiančios teikti elektroninių ryšių paslaugas elektros linijomis, mažina tradicinius skirtumus tarp minėtų sektorių, todėl dažnai tie patys subjektai tuo pačiu metu gali vykdyti kelias skirtingas valstybės reguliuojamas veiklas. Dėl įvairių valstybės reguliuojamų veiklų dubliavimosi gali kilti teisinio reguliavimo spragos, kai konkretaus klausimo nesiima reguliuoti nė viena institucija, laikydama tai kitos institucijos kompetencija arba atsiranda dvigubas reguliavimas, kai tą patį klausimą sprendžia kelios institucijos;

[205] Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2011 m. birželio 15 d. sprendimu Nr. SV-S-1207 „Dėl Elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-3080 nepriklausomo ekspertinio įvertinimo ir darbo grupės šiam įstatymui tobulinti sudarymo“ sudarytos darbo grupės medžiaga. Nepublikuota.

6) multisektorinis viešųjų infrastruktūrų reguliatoriaus modelis leidžia užtikrinti didesnį reguliuojančios institucijos funkcinį nepriklausomumą, t. y. sumažinti riziką, kad minėtuose sektoriuose veikiantys stambūs ūkio subjektai galės daryti neigiamą poveikį reguliavimo institucijai, kad ši gintų jų, o ne vartotojų interesus;

7) vienai institucijai reguliuojant bendromis savybėmis pasižyminčius viešųjų infrastruktūrų sektorius sudaromos prielaidos veiksmingiau naudoti žmogiškuosius, materialinius ir administracinius išteklius, taupyti valstybės biudžeto lėšas.

Įvertinus minėtas aplinkybes, darytina išvada, kad daugiasektorinio viešųjų infrastruktūrų reguliatoriaus modelio įgyvendinimas Lietuvoje leistų sukurti stiprią, nepriklausomą instituciją, visuose infrastruktūrų sektoriuose taikyti vienodus reguliavimo principus ir metodus, efektyviau naudoti žmogiškuosius, finansinius, administracinius išteklius ir siekti įstatymuose nustatytų reguliavimo tikslų. Be to, toks gamtinių dujų sektoriaus ir kitų panašių viešųjų infrastruktūrų reguliavimo institucinio mechanizmo tobulinimas sudarytų prielaidas sukurti skaidresnę, labiau prognozuojamą, palankesnę pažangai ir investicijoms reguliavimo aplinką, sumažinti administracinę naštą verslui, taikyti vieno langelio principą visiems reguliuojamų sektorių dalyviams ir vienodai ginti minėtų infrastruktūrų paslaugų vartotojų interesus.

2.2.4. Prancūzijos nepriklausomų administravimo institucijų modelis ir jo požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį

Nepriklausomos administravimo institucijos Prancūzijoje pradėtos steigti XX a. aštuntajame dešimtmetyje, pvz., 1978 m. įsteigta Prieigos komisija prie administracinių dokumentų[206]. Mokslininkai (M. J. Guédon, M. Gentot ir kt.) įvairiai aiškina nepriklausomų administravimo institucijų steigimo Prancūzijoje priežastis:

1) užsienio valstybių (JAV, JK) patirtis, ES direktyvų reikalavimai[207, 208] (pvz., 2000 m. įstatymu įsteigta Energetikos reguliavimo komisija (pranc. Commission de régulation de l'énergie[209]), 2005 m. – Elektroninių komunikacijų ir pašto tarnyba (pranc. Autorité de régulation des communications électroniques et des Postes[210]);

2) tradicinio biurokratinio modelio, kuris pagrįstas hierarchija ir pavaldumu, vaidmens silpnėjimas (pvz., Mastrichto universiteto prof. A. W. Heringa[211], kuris yra lyginamosios konstitucinės teisės ekspertas, teigia, kad šiuolaikinis socialinis reguliavimas reikalauja daugiau dėmesio skirti mediacijai, valstybės intervencija į specifines veiklos sritis tapo neveiksminga, todėl buvo įsteigtos nepriklausomos administravimo institucijos, turinčios specialių žinių ir galinčios greičiau reaguoti į rinkos poreikius);

---

[206] Commission d'accès aux documents administratifs. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-22]. <http://www.cada.fr/fr/presentation/frame.htm>.

[207] Guédon, M. J. Les autorités administratives indépendantes. Paris: Paris Librairie générale de droit et de jurisprudence, E. J. A., 1991. p. 27-35.

[208] Gentot, M. Les autorités administratives indépendantes. 2e edition. Paris: Montchrestien, Paris 1994. p. 20-30.

[209] Commission de régulation de l'énergie. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-22].<http://www.cre.fr/>.

[210] Autorité de régulation des communications électroniques et des Postes. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03 21]. <http://www.arcep.fr/index.php?id=1&L=1>.

[211] Heringa, A. W. Agencies in France Autorités Administratives Indépendantes. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003. p. 55.

3) poreikis užtikrinti valstybės intervencijos į sudėtingas sritis nešališkumą nuo politinės įtakos ir trečiųjų šalių interesų, priimti sprendimus tik pagal ekspertinę – techninę logiką;

4) greitesnis sprendimų priėmimas ir paprastesnis ginčų nagrinėjimas[212].

Prancūzijos vykdomosios valdžios institucijų modelis yra pagrįstas hierarchiškai organizuotos vykdomosios valdžios principu, kurios aukščiausias lygmuo yra Vyriausybė, atskaitinga Parlamentui. Vyriausybė nustato ir įgyvendina Tautos politiką. Šiam tikslui Vyriausybės žinioje yra administracija (1958 metų Prancūzijos Konstitucijos[213] 20 straipsnio 1 ir 2 dalys). Nors nepriklausomų administravimo institucijų steigimą riboja Prancūzijos Konstitucija, tačiau A. W. Heringa[214] teigia, kad abejones dėl tokių institucijų konstitucinio legitimumo paneigia Prancūzijos Parlamento ir Konstitucinės tarybos veikla, aiškinant ir taikant Konstitucijos normas.

Nepriklausomų administravimo institucijų konstitucinis legitimumas Prancūzijoje grindžiamas šiais argumentais:

1) šių insitucijų veiklos teisėtumo kontrolę vykdo teismai;

2) šių institucijų įgaliojimai aiškiai nustatyti įstatymais;

3) šių institucijų kompetencijai nepriskiriamas politiškai svarbių sprendimų priėmimas, nes priešingu atveju Vyriausybė negalėtų atsakyti už jų veiklą įstatymų leidžiamajai valdžiai[215].

Mokslininkai pateikia tokius bendrus Prancūzijos nepriklausomų administravimo institucijų požymius:

1) jos nėra viešosios administracijos dalis ir neprivalo vykdyti Vyriausybės ar ministrų nurodymų savo kompetencijos klausimais;

2) joms suteikti įgaliojimai leisti norminius teisės aktus ir privalomus administracinius nurodymus;

3) 2001 m. Valstybės tarybos (pranc. Conseil d'État) pranešime apie nepriklausomas administravimo institucijas[216] nurodyta, kad jos veikia iš esmės dvejose srityse: ekonominio reguliavimo, pvz., Energetikos reguliavimo komisija (pranc. Commission de régulation de l'énergie) ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, pvz., Nacionalinė informatikos, teisių ir laisvių komisija (pranc. Commission nationale de l'informatique et des libertés);

4) joms suteikti įgaliojimai spręsti ginčus ir taikyti dvejopo pobūdžio sankcijas:

a) skirti pinigines baudas;

b) apriboti arba nutraukti pažeidėjo vykdomą veiklą;

5) kolegialumas (tuo siekiama užtikrinti sudėtingų ir visai visuomenei svarbių sprendimų objektyvumą ir skirtingų interesų pusiausvyrą);

---

[212] Bougrab, J. Independent Adminitstrative Authorities in France. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004. p. 49-50.

[213] Jarašiūnas, E.; Mesonis, G. Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. p. 12.

[214] Heringa, A. W. Agencies in France Autorités Administratives Indépendantes. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003. p. 38-42.

[215] Guédon, M. J. Les autorités administratives indépendantes. Paris: Paris Librairie générale de droit et de jurisprudence, E. J. A., 1991. p. 40-49.

[216] Les autorités administratives indépendantes. Rapport Public, 2001. Le rapport du le Conseil d'État. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-22]. <http://www.conseil-etat.fr/fr/rapports-et-etudes/contributions.html>.

6) skirtingų subjektų (pvz., Valstybės tarybos, Prezidento, Senato, Nacionalinės asamblėjos, Vyriausybės, Ministro Pirmininko ir kt.) dalyvavimas skiriant šių institucijų vadovus (tai laikytina privalumu), pvz., Energetikos reguliavimo komisijos pirmininką ir du komisijos narius skiria Prezidentas savo dekretu po konsultacijų su Parlamento komitetais, du pirmininko pavaduotojus skiria ir du kitus narius skiria Senato pirmininkas bei Nacionalinės asamblėjos pirmininkas[217];

7) šių institucijų vadovų atleidimas iš pareigų galimas tik įstatymuose nustatytais pagrindais ir pagal specialias procedūras (apkaltos proceso tvarka);

8) šių institucijų veiklos teisėtumą kontroliuoja teisminė valdžia (nepriklausomos reguliavimo institucijos sprendimus turi teisę skųsti ministras, atsakingas Parlamentui už atitinkamą valdymo sritį, taip pat suinteresuoti fiziniai ir juridiniai asmenys[218]);

9) šios institucijos finansuojamos iš valstybės biudžeto, kuri rengia Vyriausybė.

Apibendrinus, galima teigti, Prancūzijos Energetikos reguliavimo komisijos modelis taip pat turi daug privalumų (pvz., institucinis nepriklausomumas, kolegialumas, skirtingų valstybės valdžios institucijų dalyvavimas skiriant į pareigas reguliavimo institucijos vadovus ir pan), tačiau šis modelis neužtikrina reguliavimo institucijos finansinio nepriklausomumo. Šiuo požiūriu tikslinga ištirti kitų ES valstybių narių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modelių svarbiausius požymius ir jų panaudojimo galimybes tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

2.3. Kitų ES valstybių narių nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų modelių svarbiausių požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį

Kitų ES valstybių narių nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų modelių lyginamajai analizei pasirinkti šie požymiai: reguliavimo institucijų tipas (kolegiali ar vienvaldė institucija), jų vadovų skyrimo į pareigas tvarka ir atleidimo iš pareigų nepasibaigus kadencijai pagrindai, kadencijos trukmė, finansavimo šaltiniai. Atsižvelgiant į tai, svarbu įvertinti šių požymių panaudojimo galimybes tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

Dėl pirmojo požymio (reguliavimo institucijos tipo) didelių diskusijų nekyla, nes dauguma ES valstybių narių nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų veikia kaip nepriklausomos komisijos, kuriose sprendimai priimami kolegialiai. Agentūros, kuriose sprendimai priimami vienasmeniškai, t. y. joms vadovauja vienas asmuo – agentūros direktorius arba prezidentas, veikia Čekijoje, Estijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vengrijoje. (žr. 1 priedą „ES valstybių narių energetikos srities reguliuojančių institucijų tipas, jų vadovų skyrimo į pareigas tvarka ir atleidimo iš pareigų pagrindai, kadencijos trukmė“). Siekiant užtikrinti reguliavimo institucijos didesnį nepriklausomumą ir sumažinti galimą reguliuojamos rinkos dalyvių šalutinį poveikį, kolegialios komisijos tipas laikytinas labiau rekomenduotinu (vertinant JAV ir Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelius, kolegialumo požymis išskirtas kaip privalumas), nes kolegialią instituciją sunkiau paveikti nei vieną asmenį. Tiesa, kai kurių

[217] Commission de régulation de l'énergie. Paris, 2000. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-22]. <http://www.cre.fr/>.

[218] Heringa, A. W. Agencies in France Autorités Administratives Indépendantes. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003. p. 52.

minėtų ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijose vienvaldiškumo principas derinamas su kolegialumo principu, pvz., Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros įstatymo 3 paragrafe nustatyta, kad šiai agentūrai vadovauja prezidentas ir du jo pavaduotojai. Patariamąją tarybą sudaro šešiolika narių iš Vokietijos Bundestago ir šešiolika narių iš Bundesrato. Juos skiria federalinė Vyriausybė Bundesrato ir Bundestago siūlymu. Taryba dalyvauja Agentūrai priimant sprendimus, pataria Agentūrai Energetikos įstatymo įgyvendinimo srityje, federalinei Vyriausybei dėl Agentūros vadovybės skyrimo. Minėta, kad Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros modelis, kaip daugiasektorinis viešųjų infrastruktūrų reguliatoriaus modelis, laikytinas tinkamu pavyzdžiu tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį. Šio modelio pagrindu įstatymu įsteigus Lietuvos Respublikos Infrastruktūrų reguliavimo tarnybą, jos valdymą siūlytina grįsti vienvaldiškumo ir kolegialumo derinimo principais. Pritarus tokiam modeliui, Tarnybai galėtų vadovauti vienasmenis valdymo organas – Tarnybos direktorius, o Tarnybos valdyba būtų kolegialus Tarnybos norminio pobūdžio sprendimų priėmimo organas. Tarnybos valdybą galėtų sudaryti 5 nariai, įskaitant Tarnybos direktorių, kuris ex officio eitų ir Tarnybos valdybos pirmininko pareigas.

Antrasis nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų modelių požymis yra sudėtingesnis dėl šių institucijų vadovų skyrimo į pareigas įvairovės skirtingose ES valstybėse narėse, pvz., Latvijoje reguliavimo institucijos vadovus skiria parlamentas; Belgijoje, Čekijoje – Vyriausybė; Lenkijoje ir Vengrijoje – Ministras Pirmininkas; Airijoje, Danijoje, Estijoje, JK, Maltoje, Nyderlanduose – atitinkamos srities ministras (atskirose ES valstybėse narėse jų valdymo sričių pavadinimai skirtingi); Italijoje, Slovakijoje – prezidentas; Liuksemburge – kunigaikštis; Ispanijoje – karalius; Prancūzijoje, Vokietijoje – kelios institucijos (žr. 1 priedą).

„Gerąja" ES valstybių narių praktika, autoriaus nuomone, laikytinas skirtingų valstybės valdžios institucijų (pvz., įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios) dalyvavimas skiriant į pareigas reguliavimo institucijos vadovus (Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros modelis arba Prancūzijos Energetikos reguliavimo komisijos modelis), nes taip sudaromos prielaidos atstovauti skirtingų valstybės valdžios institucijų interesus ir užtikrinti sprendimų nepriklausomumą nuo vienos ar kitos politinės institucijos valios. Šiuo aspektu galima teigti, kad esamas VKEKK modelis iš esmės atitinka ES valstybių narių „gerąją" praktiką, nes VKEKK pirmininką ir narius į pareigas Respublikos Prezidento teikimu skiria Seimas. Pritarus anksčiau minėtai vienvaldiškumo ir kolegialumo principų derinimo idėjai, nustatant reguliuojančios institucijos tipą, Lietuvos Respublikos Infrastruktūrų reguliavimo tarnybos direktorių ir kitus keturis šios Tarnybos valdybos narius į pareigas galėtų skirti Seimas Respublikos Prezidento teikimu.

Trečiasis labai svarbus nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų modelių požymis yra jų vadovų atleidimo iš pareigų pagrindai nepasibaigus kadencijai. Daugumos ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijų vadovų atleidimo iš pareigų pagrindai nepasibaigus įgaliojimų laikui yra aiškiai apibrėžti įstatymuose, tačiau yra tam tikrų išimčių, pvz., Maltoje reguliavimo institucijos narius gali atleisti išteklių ministras, jeigu mano, kad jie nebetinkami eiti pareigas (šis pavyzdys vertintinas neigiamai kaip neatitinkantis klasikinio JAV suformuluoto reguliavimo institucijos personalinio nepriklausomumo reikalavimo), o Danijoje ir Švedijoje reguliavimo institucijų vadovai išvis

negali būti atleidžiami iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų laikui (žr. 1 priedą). Šiuo aspektu paminėtina, kad galiojančiame Energetikos įstatyme nustatytas VKEKK modelis iš esmės atitinka personalinio nepriklausomumo reikalavimą, nes Energetikos įstatyme aiškiai nustatyti VKEKK pirmininko ir narių atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų laikui pagrindai, pvz., išrinkus arba paskyrus į kitas pareigas, įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui, pažeidus tarnybinę etiką, dėl sveikatos būklės, neleidžiančios eiti pareigų, netekus Lietuvos Respublikos pilietybės ir pan. Minėti atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų laikui pagrindai vertintini kaip sektinas pavyzdis kitų ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijoms.

Kitas svarbus nepriklausomų energetikos srities reguliavimo institucijų modelių požymis yra šių institucijų vadovų kadencijos trukmė. Iš 1 priede pateiktų duomenų matyti, kad ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijų vadovų kadencijos trukmė reglamentuojama skirtingai, tačiau daugelyje valstybių (pvz., Austrijoje, Čekijoje, Graikijoje, Ispanijoje, JK, Kipre, Latvijoje, Lenkijoje, Liuksemburge, Protugalijoje, Prancūzijoje, Slovėnijoje, Švedijoje, Vengrijoje, Vokietijoje) nustatyta 5–6 metų kadencijos trukmė. Esminis skirtumas yra tik tas, kad vienose valstybėse (pvz., Graikijoje, Ispanijoje, Kipre, Portugalijoje ir kt.) kadencijų skaičius ribojamas (autoriaus nuomone, tai vertintina teigiamai, nes leidžia išvengti institucijos sustabarėjimo, suaugimo su reguliuojamų sektorių atstovais ir pan.), kitose – neribojamas (pvz., Austrijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Liuksemburge, Slovėnijoje, Švedijoje, Vengrijoje, Vokietijoje). Ilgiausia 7 metų kadencijos trukmė nustatyta Italijos ir Slovakijos reguliavimo institucijose, tačiau šiose valstybėse institucijos vadovo pareigas eiti galima tik vieną kadenciją. Autoriaus nuomone, Energetikos įstatyme nustatyta VKEKK pirmininko ir narių kadencijos trukmė (5 metai) ir jos ribojimas iki dviejų kadencijų iš esmės atitinka „gerąją" ES valstybių narių praktiką ir Direktyvos 2009/73EB[219] 39 straipsnio 5 dalies b punkte nustatytą reikalavimą, kad reguliavimo institucijos valdybos nariai arba, jei valdybos nėra, reguliavimo institucijos aukščiausioji vadovybė būtų skiriami fiksuotam penkerių – septynerių metų laikotarpiui, kurį galima pratęsti vieną kartą.

Minėti energetikos srities reguliavimo institucijų modelių požymiai yra labai svarbūs, nes parodo, kiek politikos formuotojai yra priėmę nepriklausomos reguliavimo institucijos modelį. Kita vertus, de jure deklaruojamas reguliavimo institucijos nepriklausomumas dažnai neatspindi realios padėties, nes faktinė priklausomybė nuo politinių institucijų, jeigu jos tiesiogiai dalyvauja formuojant reguliavimo institucijos biudžetą, išlieka. Nors ES teisės aktai tiesiogiai nenumato imperatyvios pareigos valstybėms narėms nustatyti energetikos srities reguliavimo institucijų finansavimą iš reguliuojamų ūkio subjektų lėšų, tačiau sutinkant su A. Tikniūtės[220] nuomone, finansavimas tik iš valstybės biudžeto laikytinas vienu iš tokių institucijų nepriklausomumą ribojančių veiksnių. Įvertinus tai, šį aspektą tikslinga išnagrinėti išsamiau.

Savarankiški biudžeto asignavimai (finansiniai, o kartu ir žmogiškieji ištekliai) yra labai svarbus požymis, rodantis institucijos galią ir nepriklausomumą. Energetikos srities (taip pat ir gamtinių dujų rinkos) reguliavimo institucijos išteklių, kurių reikia įstatymų nustatytiems

[219] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

[220] Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto dekanės prof. dr. Rimos Ažubalytės 2011-09-22 raštas Nr. 24T(11.21-20401)-24 Lietuvos Respublikos energetikos ministerijai. Nepublikuotas.

tikslams pasiekti, užtikrinimas iš valstybės biudžeto gali būti labai brangus, todėl įvairiose ES valstybėse narėse taikomi skirtingi tokių institucijų finansavimo šaltiniai:

1) nustatytas procentas ar priemoka nuo reguliuojamų kainų;

2) rinkliavos už licencijas ar kitas mokestis, mokamas tiesiogiai reguliuojančiai institucijai (pvz., tam tikras procentas nuo reguliuojamų įmonių metinių pajamų);

3) tiesioginis finansavimas iš valstybės biudžeto;

4) nustatytas procentas nuo paskirtų baudų;

5) mišrus šaltinis, kai dalis veiklos finansuojama iš valstybės biudžeto, dalis – iš sektorinių mokesčių[221].

Jau 2005 metais daugumos ES valstybių narių reguliavimo institucijos turėjo atskirą biudžetą bei teisę rinkti mokesčius ir (ar) rinkliavas iš reguliuojamo energetikos sektoriaus įmonių. Tik keliose ES valstybėse narėse (Čekijoje, Estijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Slovakijoje) reguliavimo institucijos nebuvo finansuojamos iš mokesčių ir (ar) rinkliavų iš reguliuojamo energetikos sektoriaus įmonių, t. y. jų vienintelis finansavimo šaltinis buvo valstybės biudžetas. Detalūs duomenys apie ES valstybių narių reguliavimo institucijų finansavimo šaltinius 2005 metais pateikti 2 priede „ES valstybių narių reguliavimo institucijų finansavimo šaltiniai 2005 metais“.

2011 metais Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamento Ekonominės ir socialinės informacijos skyrius atliko tyrimą „Infrastruktūrų reguliavimo tarnybos funkcijas atliekančių institucijų finansavimo tvarka ES valstybėse“[222], kuriame taip pat nurodyti ES valstybių narių energetikos srities (įskaitant ir gamtinių dujų rinkos) reguliavimo institucijų finansavimo šaltiniai. Iš šio tyrimo matyti, kad tik Čekijos Energetikos reguliavimo tarnybos (ček. Energetický Regulační Úřad (ERÚ)[223], Estijos Konkurencijos tarnybos (est. Konkurentsiamet)[224], kuri taip pat prižiūri energetikos bei ryšių rinkas, ir Rumūnijos Energetikos reguliavimo tarnybos (rum. Antoritatea Nationala de Reglementare in domeniul Energiei)[225] vienintelis finansavimo šaltinis yra valstybės biudžetas.

Minėtame darbe duomenys apie Portugalijos, Slovakijos ir Vengrijos energetikos srities reguliavimo institucijų finansavimo šaltinius nepateikti. Likusių ES valstybių narių reguliavimo institucijos finansuojamos iš įvairių šaltinių, pvz.: JK Dujų ir elektros rinkų biuro (angl. Office of Gas and Electricity Markets (Ofgem) išlaidos finansuojamos iš licencijuojamų bendrovių, kurios moka metinę atitinkamos licencijos rinkliavą[226]; Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros (vok. Die Bundesnetzagentur für Elektrizität, Gas,Telekommunikation, Post und Eisenbahnen (BnetzA) 2009 metų veiklos ataskaitoje nurodyta, kad ši agentūra finansuojama iš Federacijos ūkio ir technologijų biudžeto ir pajamų, gautų iš infrastruktūros paslaugų rinkliavų[227]; Prancūzijos Ener-

[221] Council European Energy Regulators (CEER). CEER Regulatory Benchmark Report.- Ref: C05-IEB-0803. 6 December 2005, Brussels.

[222] 2011-06-23 Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamento Ekonominės ir socialinės informacijos skyriaus darbas „Infrastruktūrų reguliavimo tarnybos funkcijas atliekančių institucijų finansavimo tvarka ES valstybėse“. Nepublikuotas.

[223] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.eru.cz/>.

[224] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.konkurentsiamet.ee/>.

[225] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.anre.ro/>.

[226] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.ofgem.gov.uk/About%20us/Pages/AboutUsPage.aspx>.

[227] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Downloads/EN/BNetzA/PressSection/ReportsPublications/2009/AnnualReport2009pdf.pdf?__blob=publicationFile>.

getikos reguliavimo komisija (pranc. Commission de régulation de l'énergie) finansuojama iš valstybės biudžeto ir savų lėšų, gautų už suteiktas paslaugas[228]; Danijos energetikos reguliavimo tarnybos (dan. Energitilsynet (DERA)[229] išlaidas apmoka reguliuojamos energetikos įmonės; Suomijos Energetikos rinkos tarnybos (suom. Energiamarkkinavirasto)[230] energetikos rinkų priežiūros veikla yra finansuojama iš licencijų ir leidimų rinkliavų, renkamų iš elektros ir gamtinių dujų tinklų savininkų, o veikla išmetamųjų teršalų kontolės srityje – iš nacionalinio biudžeto[231]; Latvijos Viešųjų paslaugų komisija yra finansuojama iš reguliuojamų sričių (energetikos, ryšių, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, geležinkelio transporto) įmonių mokėjimų. Tokių mokėjimų tarifas turi būti ne didesnis kaip 0,2 proc. nuo praėjusių metų grynos apyvartos iš reguliuojamos srities viešųjų paslaugų. Ministrų kabinetas kiekvienais metais nustato rinkliavų už viešųjų paslaugų reguliavimą tarifus pagal atskiras paslaugų grupes. 2009 metais rinkliavos tarifas buvo 0,17 proc. Latvijos Viešųjų paslaugų komisijos 2009 metų veiklos ataskaitoje[232] nurodyta, kad jeigu Viešųjų paslaugų komisijos gautos pajamos viršija išlaidas, tai kitais metais rinkliavos mažinamos nepanaudotų pajamų dydžio suma (plačiau žr. 3 priedą „ES valstybių narių reguliavimo institucijų veiklos sritys ir finansavimo šaltiniai 2011 metais").

Įvertinus ES valstybių narių praktiką, darytina išvada, kad energetikos srities (įskaitant ir gamtinių dujų sektoriaus) reguliavimo institucijų finansavimas iš reguliuojamų įmonių mokesčių ir (ar) rinkliavų yra labiau rekomenduotinas negu jų finansavimas vien tik iš valstybės biudžeto. Kita vertus, Direktyvos 2009/73EB[233] 39 straipsnio 5 dalies a punkte nustatyta tik ES valstybių narių pareiga užtikrinti, kad reguliavimo institucijai būtų skiriami atskiri metiniai biudžeto asignavimai, kad ji savarankiškai įgyvendintų jai skirtą biudžetą ir turėtų pakankamai žmogiškųjų ir finansinių išteklių savo pareigoms vykdyti. Vadinasi, ES valstybės narės turi legislatyvinės diskrecijos teisę pasirinkti tokių institucijų finansavimo modelį.

Šiuo aspektu pažymėtina, kad ryšių (telekomunikacijų) sektoriaus, kurio liberalizavimo procesai Europoje prasidėjo anksčiau negu energetikos sektoriaus, nacionalinių reguliavimo institucijų finansavimo klausimas reglamentuojamas detaliau ir imperatyviau, pvz., 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/20/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo[234] (toliau – Leidimų direktyva) preambulės 30–32 pastraipose įtvirtinti reikalavimai ryšių sektoriaus reguliavimo institucijų administracinių mokesčių ir mokesčių už radijo dažnių ir numerių naudojimą taikymui:

1) tokių mokesčių dydis neturėtų viršyti tos sumos, kurios reikia faktinėms tokios veiklos sąnaudoms padengti;

2) administracinių mokesčių sistemos neturėtų iškreipti konkurencijos ar sukurti kliūčių patekti į rinką;

---

[228] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.cre.fr/en/presentation/status>.

[229] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://energitilsynet.dk/fileadmin/Filer/Engelsk/UK_Results_and_challenges_2010_02.pdf>.

[230] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.energiamarkkinavirasto.fi/>.

[231] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.energiamarkkinavirasto.fi/alasivu.asp?gid= 102&languageid=826>.

[232] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.sprk.gov.lv/index.php?id=12196&sadala=662>.

[233] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

[234] 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/20/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo (OL L 108, 2002 4 24, p. 21).

3) mokesčiai už radijo dažnių ir numerių naudojimą neturėtų trukdyti naujų paslaugų plėtrai ar konkurencijai rinkoje.

Leidimų direktyvoje taip pat pateiktos rekomendacijos dėl administracinių mokesčių ir mokesčių už radijo ir numerių naudojimo taikymo – sąžiningos, paprastos ir skaidrios alternatyvos pavyzdžiu administracinių mokesčių skyrimo kriterijams galėtų būti su apyvarta susijęs platinimas. Kai administraciniai mokesčiai labai nedideli, tinkamas sprendimas galėtų būti ir vienodo tarifo mokesčiai arba mokesčiai, nustatomi derinant vienodą tarifą su apyvarta susijusiu elementu. Elektroninių ryšių paslaugų teikėjams galima skirti administracinius mokesčius nacionalinės reguliavimo institucijos veiklai, susijusiai su leidimų sistema ir naudojimo teisių suteikimu, finansuoti. Leidimų direktyva nenurodo, kam mokesčiai už radijo dažnių ir numerių naudojimo teises turėtų būti naudojami, tačiau Leidimų direktyvoje numatyta galimybė pajamas iš minėtų mokesčių naudoti nacionalinės reguliavimo institucijos veiklai finansuoti, kurios sąnaudų negalima padengti iš administracinių mokesčių.

Vilniaus universiteto prof. dr. V. Mizaras[235] nurodo, kad minėti mokesčiai turi būti nustatomi ir taikomi, atsižvelgiant į objektyvumo ir nediskriminavimo, proporcingumo ir skaidrumo principus. Objektyvumo ir nediskriminavimo principai reiškia, kad administravimo mokesčių negalima paskirti atskiroms įmonėms, o mokestis už radijo dažnius ir numerių naudojimą turi būti paremtas optimalaus radijo dažnių naudojimo užtikrinimu. Skaidrumo principas reiškia, kad nacionalinės reguliavimo institucijos pajamų ir išlaidų metinės ataskaitos apie visą surinktų mokesčių sumą ir administracines sąnaudas turi būti viešos.

Apibendrinus, galima išskirti šiuos ES valstybių narių nepriklausomų energetikos srities (taip pat ir gamtinių dujų rinkos) reguliavimo institucijų modelių teigiamus požymius:

1) reguliavimo institucijos kolegialumas arba vienvaldiškumo ir kolegialumo principų derinimas;

2) skirtingų valstybės valdžios institucijų (pvz., valstybės vadovo, įstatymų leidžiamosios ir (ar) vykdomosios valdžios) dalyvavimas, skiriant į pareigas reguliavimo institucijos vadovus;

3) įstatymuose aiškiai nustatyti nepolitiniai reguliavimo institucijų vadovų atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų laikui pagrindai;

4) 5–7 metų reguliavimo institucijos vadovų kadencijos trukmė ir kadencijų skaičiaus ribojimas iki dviejų;

5) reguliavimo institucijos finansavimas iš sektorinių mokesčių.

Galima teigti, kad galiojančiame Energetikos įstatyme įtvirtintas VKEKK modelis atitinka daugumą šių požymių. Visgi dėl anksčiau minėtų daugiasektorinio reguliatoriaus modelio privalumų, siūlytina Lietuvoje įsteigti Infrastruktūrų reguliavimo tarnybą, kuri reguliuotų elektroninių ryšių, energetikos, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, pašto ir pasiuntinių paslaugų sektorius, jos valdymą grindžiant vienvaldiškumo ir kolegialumo derinimo principais. Pritarus tokiam modeliui, Infrastruktūrų reguliavimo tarnybai galėtų vadovauti vienasmenis valdymo organas – Tarnybos direktorius, o Tarnybos valdyba būtų kolegialus Tarnybos norminio pobūdžio sprendimų priėmimo organas. Tarnybos valdybą galėtų sudaryti 5 nariai, įskaitant Tarnybos direktorių, kuris ex officio eitų ir Tarnybos valdybos pirmininko pareigas. Be to, įvertinus daugumos ES valstybių

[235] Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros prof. dr. Vytauto Mizaro 2011-10-05 raštas Lietuvos Respublikos energetikos ministerijai dėl Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-3080 ir kitų susijusių įstatymų projektų ekspertinio vertinimo. Nepublikuotas.

narių analogiškų institucijų finansavimo praktiką, siūlytina įstatymais įteisinti Lietuvos Respublikos Infrastruktūrų reguliavimo tarnybos finansavimą iš sektorinių mokesčių. Atsižvelgiant į tai, tikslinga buvusias ir siūlomas Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelio transformacijas įvertinti išsamiau.

2.4. Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis: nuo kainų reguliatoriaus iki siūlomo daugiasektorinio viešųjų infrastruktūrų reguliatoriaus modelio

Funkcinis gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas neįmanomas be institucinio mechanizmo, kurio pagrindinė forma Lietuvoje yra VKEKK. Šiuo metu VKEKK yra ES teisės aktuose, reglamentuojančiuose visuomeninius santykius energetikos sektoriuje, numatyta nacionalinė reguliavimo institucija, kuri reguliuoja energetikos srityje veikiančių subjektų veiklą ir atlieka jų valstybinę energetikos priežiūrą.

Nuo įsteigimo iki dabar VKEKK modelis atlaikė daug išbandymų. Sutinkant su A. Tikniūtės ir S. Milčiuvienės[236] nuomone, galima išskirti penkis VKEKK raidos etapus:

1) įsteigimas;
2) kainų priežiūra ir reguliavimas;
3) kompetencijos išplėtimas nuo kainų reguliavimo iki ekonominio reguliavimo;
4) rinkos priežiūra;
5) privataus kapitalo energetikos įmonių priežiūra ir reguliavimas.

1995 metais Seimo priimtame Energetikos įstatymo[237] 15 straipsnyje buvo numatyta, kad Valstybinė energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija (dabartinės VKEKK pirmtakė) nagrinėja svarbiausius energetikos ekonomikos, įskaitant investicijas, klausimus, nustato kainodaros energetikoje principus, kainų ir tarifų apskaičiavimo taisykles, tikrina ir aprobuoja elektros ir šilumos energijos bei gamtinių dujų kainų ir tarifų skaičiavimus, teikia Vyriausybei tvirtinti elektros ir šilumos energijos bei gamtinių dujų kainas ir tarifus, kontroliuoja jų taikymą bei taupymo programos vykdymą, teikia Seimui, Vyriausybei savo išvadas ir pasiūlymus. Tame pačiame Energetikos įstatymo straipsnyje buvo numatyta, kad šią komisiją Vyriausybės teikimu 5 metams skiria ir jos nuostatus tvirtina Respublikos Prezidentas. Respublikos Prezidentas 1995 m. liepos 7 d. dekretu Nr. 688[238] paskyrė pirmosios Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos narius[239] ir patvirtino šios komisijos nuostatus.

---

[236] Tikniūtė, A.; Milčiuvienė, S. Reguliavimo institucija energetikos sektoriuje: raida ir būtini pokyčiai. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2012, 4(4), p. 1523.

[237] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 32-743.

[238] Lietuvos Respublikos Prezidento 1995 m. liepos 7 dekretas Nr. 688 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 57-1431.

[239] Pirmosios Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos pirmininku paskirtas Rimantas Lukoševičius, Valstybinės konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnybos direktoriaus pavaduotojas, komisijos pirmininko pavaduotoju – Vidmantas Jankauskas, Lietuvos energetikos instituto vyriausiasis mokslinis bendradarbis, habilituotas daktaras, nariais: Anzelmas Bačauskas, Kauno technologijos universiteto docentas, daktaras; Kęstutis Dirgėla, Seimo narys; Algimantas Indriliūnas, Ekonomikos ministerijos Ekonomikos perspektyvinio vystymo skyriaus viršininko pavaduotojas; Kęstutis Kubertavičius, Seimo narys; Vita Safjan, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinių normatyvų skyriaus viršininkė, daktarė; Algirdas Stumbras, Energetikos mokslo ir technikos draugijos pirmininkas; Viktoras Valentukevičius, Energetikos ministerijos sekretorius; Eduardas Vilkas, Ekonomikos instituto direktorius, habilituotas daktaras.

Poreikis nuolat veikiančiai institucijai atsirado 1997 metais, kai Seimas priėmė Energetikos įstatymo pataisas, numatančias, kad elektros energijos, centralizuotos šilumos ir karšto vandens bei gamtinių dujų kainas nustato tiekėjai, suderinę su minėta komisija, taip pat reorganizavus „Lietuvos energiją“[240]. Respublikos Prezidentas 1997 m. vasario 10 d. dekretu nuolatiniam darbui paskyrė penkis Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos narius (Respublikos Prezidento 1999 m. gegužės 12 d. dekretu Nr. 436[241] Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos pavadinimas pakeistas į Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją).

Atsižvelgdamas į ES teisės aktų reikalavimus, 2000 metais Seimas priėmė pirmuosius šakinius Elektros energetikos[242], Gamtinių dujų[243] ir kitus susijusius specialius įstatymus[244][245], kurie išplėtė VKEKK kompetenciją (įteisintas energetikos įmonių licencijavimo institutas, VKEKK suteikta teisė skirti baudas asmenims, pažeidusiems teisės aktų reikalavimus, tvirtinti laisvuosius vartotojus, kurie turi pasirinkti tiekėją ir kt.) ir įtvirtino VKEKK, kaip pagrindinės energetikos rinkas reguliuojančios institucijos, statusą.

2002 metais Seimui priėmus naujos redakcijos Energetikos įstatymą[246], prasidėjo dar vienas VKEKK raidos etapas. Šio įstatymo 17 straipsnyje buvo aiškiai reglamentuota VKEKK sudėtis, VKEKK narių skyrimo į pareigas ir atleidimo iš pareigų tvarka bei pagrindai, atskaitomybė. Šiuo įstatymu buvo dar labiau išplėstos VKEKK funkcijos, t. y. VKEKK įgaliota atlikti ne tik energetikos rinkų priežiūros funkcijas, bet ir išankstine skundų nagrinėjimo ne teisme tvarka nagrinėti skundus dėl energetikos įmonių veiklos ar neveikimo tiekiant, skirstant, perduodant, laikant energiją, dėl teisės joms pasinaudoti tinklais ir sistemomis nesuteikimo, dėl prisijungimo, energijos tiekimo srautų balansavimo, kainų ir tarifų taikymo.

Trečiojo ES energetikos paketo teisės aktai taip pat turėjo poveikį VKEKK modelio pokyčiams, nes Direktyvoje 2009/72/EB ir Direktyvoje 2009/73/EB buvo išdėstytos konkrečios nuostatos, reikalavimai dėl nacionalinių reguliavimo institucijų gamtinių dujų ir elektros energetikos sektoriuose įsteigimo ir jų veiklos nepriklausomumo. Šie reikalavimai perkelti į Lietuvos nacionalinę teisę, todėl esamą VKEKK modelį ir jo tobulinimo galimybes tikslinga išanalizuoti išsamiau.

2012 m. sausio 1 d. įsigaliojusio naujos redakcijos Energetikos įstatymo[247] 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad VKEKK yra ES teisės aktuose, reglamentuojančiuose visuomeninius santykius energetikos sektoriuje, numatyta nacionalinė reguliavimo institucija. To paties straipsnio 2 dalyje VKEKK apibrėžiama kaip biudžetinė įstaiga – valstybės institucija, turinti sąskaitą banke, antspaudą su Lietuvos valstybės herbu ir įstaigos pavadinimu. VKEKK veikia pagal įstatymus ir VKEKK patvirtintą darbo reglamentą.

---

[240] Tikniūtė, A.; Milčiuvienė, S. Reguliavimo institucija energetikos sektoriuje: raida ir būtini pokyčiai. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2012, 4(4), p. 1523.

[241] Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 m. gegužės 12 d. dekretas Nr. 436 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos pavadinimo pakeitimo“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 43-1364.

[242] Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 66-1984.

[243] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743.

[244] Lietuvos Respublikos specialios paskirties akcinės bendrovės „Lietuvos energija“ reorganizavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 45-1295.

[245] Lietuvos Respublikos akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ reorganizavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2885.

[246] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 56-2224.

[247] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

VKEKK nuostatų[248] 9 punkte numatyti šios institucijos veiklos tikslai, kuriuos galima sugrupuoti taip:

1) pagal kompetenciją atlikti veiklos šilumos, gamtinių dujų, elektros, atsinaujinančių išteklių energetikos ir geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuose valstybinio reguliavimo funkcijas;

2) užtikrinti reguliuojamosios šilumos, gamtinių dujų, elektros, atsinaujinančių išteklių energetikos ir geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo veiklos vykdymo ir energetikos bei geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių ir vartotojų teisių ir pareigų tinkamo įgyvendinimo priežiūrą ir kontrolę;

3) užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę energetikos, geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo sektoriuose.

VKEKK yra kolegiali institucija. Minėta, kad kolegialumas laikomas vienu iš rekomenduotinu ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijų modelių požymių, nes kolegialumas užtikrina didesnį funkcinį nepriklausomumą ir sprendimų objektyvumą. Tiesa, VKEK valdymas grindžiamas kolegialumo derinimo su vienvaldiškumo principu, nes VKEKK vadovauja pirmininkas. VKEKK pirmininką ir keturis narius Respublikos Prezidento teikimu penkeriems metams skiria ir atleidžia Seimas. Skirtingų valstybės valdžios institucijų dalyvavimas skiriant į pareigas VKEKK pirmininką ir narius vertintinas teigiamai (Vokietijos ir Prancūzijos modelis), nes taip sudaromos prielaidos užtikrinti didesnį politinį nepriklausomumą.

VKEKK pirmininkas iš paskirtų VKEKK narių skiria pavaduotoją. VKEKK pirmininko pavaduotojo pareigybė, autoriaus nuomone, vertintina pozityviai, nes suteikia aiškumo dėl vadovavimo šiai institucijai tais atvejais, kai VKEKK pirmininkas laikinai (pvz., dėl tarnybinės komandiruotės, atostogų, laikinojo nedarbingumo ir kt.) negali eiti savo pareigų.

Energetikos įstatyme nustatyta, kad VKEKK pirmininkas ir (ar) jos nariai, kurių kadencija pasibaigusi, savo pareigas eina tol, kol bus paskirti nauji VKEKK pirmininkas ir (ar) jos nariai. Pažymėtina, kad iki 2008 m. lapkričio 25 d. VKEKK pirmininką ir narius Ministro Pirmininko teikimu į pareigas skirdavo ir atleisdavo iš jų Respublikos Prezidentas penkeriems metams[249]. Iki minėtos Energetikos įstatymo pataisos nebuvo aiškiai reglamentuotas VKEKK narių statusas pasibaigus jų kadencijai, t. y. VKEKK nariai savo pareigas eidavo ir pasibaigus jų kadencijai, pvz., 2007 m. balandžio 12 d. pasibaigė VKEKK narių, paskirtų 2002 m. balandžio 12 d.[250], penkerių metų kadencija, tačiau naujos sudėties VKEKK pirmininkas ir nariai savo pareigas pradėjo eiti tik 2007 m. rugsėjo 18 d.[251], nes Ministras Pirmininkas laiku nepateikė VKEKK pirmininko ir narių kandidatūrų Respublikos Prezidentui. Tokia praktika, kai valstybės pareigūnai eina savo pareigas pasibaigus įstatymuose nustatytam įgaliojimų laikui, autoriaus nuomone, vertintina neigiamai. Atsižvelgiant į tai,

[248] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. 1747 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 13 d. nutarimo Nr. 696 redakcija). Valstybės žinios. 2002, Nr. 109-4819; 2012, Nr. 69-3537.

[249] Ši norma pakeista 2008 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 2, 4, 6, 16, 17, 21, 27, 28 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 71 straipsniu įstatymu Nr. X-1767. Valstybės žinios. 2008, Nr. 135-5228.

[250] Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. balandžio 12 d. dekretas Nr. 1741 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos sudėties". Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1479.

[251] Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. rugsėjo 18 d. dekretas Nr. 1K-1116 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir jos narių skyrimo". Valstybės žinios. 2007, Nr. 100-4055.

siūlytina nustatyti protingą terminą, kurį VKEKK pirmininkas ir (ar) nariai galėtų eiti pareigas, pasibaigus jų kadencijai, pvz., Energetikos įstatyme įtvirtinti nuostatą, kad VKEKK pirmininkas ir (ar) jos nariai, kurių kadencija pasibaigusi, savo pareigas eina tol, kol bus paskirti nauji VKEKK pirmininkas ir (ar) jos nariai, tačiau ne ilgiau kaip 3 mėnesius.

Dar vienas teigiamas VKEKK modelio požymis yra tas, kad Energetikos įstatymo[252] 8 straipsnio 5 dalyje nustatytas baigtinis pagrindų, kuriems esant VKEKK pirmininkas ir nariai gali būti atleisti iš pareigų, sąrašas:

1) pasibaigus kadencijai;
2) savo noru;
3) išrinkus ar paskirus į kitas pareigas;
4) įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui;
5) paaiškėjus, kad šiurkščiai pažeidė nustatytų pareigų reikalavimus;
6) pažeidus tarnybinę etiką;
7) dėl sveikatos būklės, neleidžiančios eiti pareigų;
8) netekus Lietuvos Respublikos pilietybės;
9) paaiškėjus aplinkybėms, dėl kurių asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos.

Šie pagrindai iš esmės užtikrina VKEKK pirmininko ir VKEKK narių personalinį nepriklausomumą. Be to, Energetikos įstatymo 8 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad VKEKK narį atleisti iš pareigų prieš terminą Seimui siūlo Respublikos Prezidentas. Vadinasi, ši įstatyme įtvirtinta teisės norma reiškia, kad Seimas savo iniciatyva to padaryti negali, nes visais atvejais atleidžiant VKEKK narį nepasibaigus jo įgaliojimų laikui būtinas Respublikos Prezidento teikimas, įformintas Respublikos Prezidento dekretu.

Šiuo aspektu įdomus šios normos santykis su Konstitucijos[253] 75 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad Seimo skirti ar rinkti pareigūnai, išskyrus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis, atleidžiami iš pareigų, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia jais nepasitikėjimą. Konstitucijos 74 straipsnyje numatyta, kad Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją arba sulaužiusius priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.

Aiškindamas Konstitucijos 75 straipsnį, Konstitucinis Teismas 2003 m. sausio 24 d. nutarime[254] konstatavo: šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinta Seimo teisė atleisti iš pareigų tuos pareigūnus, kuriuos į pareigas paskyrė ar išrinko Seimas, išskyrus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis; tai daroma laikantis ypatingos parlamentinės procedūros – pareiškiant nepasitikėjimą; nepasitikėjimas pareiškiamas visų Seimo narių balsų dauguma; nepasitikėjimo pareiškimo institutas – tai ne tik vienas iš Seimo vykdomos parlamentinės kontrolės būdų, bet ir svarbi Seimo paskirto ar išrinkto pareigūno

[252] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

[253] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

[254] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 4 dalies 9 punkto (2000 m. lapkričio 28 d. redakcija) ir 2000 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. 2003, Nr. 10-366

veiklos garantija, nes toks pareigūnas, jeigu nėra pagrindų, dėl kurių jis apskritai negali eiti savo pareigų, gali būti atleistas iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui, kai už nepasitikėjimą balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių; nepasitikėjimo pareiškimas yra toks Seimo paskirto ar išrinkto pareigūno atleidimo iš pareigų pagrindas, kuris turi būti siejamas su pareigūno veiklos vertinimu, todėl parlamento nustatytas nepasitikėjimo pareiškimo procedūros reglamentavimas turi būti toks, kad būtų užtikrintas tinkamas teisinis procesas, inter alia reiškiantis, jog pareigūnas, kuriam reiškiamas nepasitikėjimas, turi turėti realią galimybę pateikti Seimui savo paaiškinimus ir Seimo posėdyje atsakyti į argumentus, kuriais grindžiamas nepasitikėjimas juo.

Taigi, įvertinus minėtas Konstitucijos nuostatas ir VKEKK narių, kurie yra Seimo skirti pareigūnai, statusą, galima daryti išvadą, kad Seimas gali atleisti VKEKK narius nepasibaigus kadencijai, visų Seimo narių balsų dauguma pareikšdamas jais nepasitikėjimą, laikydamasis visų minėtame Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytų reikalavimų, tačiau tam būtinas Respublikos Prezidento teikimas. Visgi Seimo statuto[255], kuris turi įstatymo galią, trisdešimt penktajame skirsnyje, kuris detalizuoja Konstitucijos 75 straipsnį, kalbama tik apie Seimo pareigūnų ir valstybės institucijų vadovų, kuriuos skiria Seimas, atleidimą. Seimo statuto 217 sraipsnyje nustatyta, kad pasiūlymas atleisti Seimo pareigūną ar valstybės institucijos vadovą, kurį skiria Seimas, išskyrus Konstitucijoje numatytus apkaltos proceso atvejus, turi būti svarstomas, kai tai motyvuotu raštu pateikia Seimo valdyba, komitetas ar ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių. Pareiškimas dėl kurio nors pareigūno atleidimo įteikiamas Seimo Pirmininkui, kuris turi būti paskelbtas artimiausiame Seimo posėdyje.

Seimo statuto 218 straipsnyje numatyta minėtų pareigūnų atleidimo procedūra, kurios esminiai momentai yra šie:

1) diskusijoje dėl Seimo pareigūno ar valstybės institucijos vadovo atleidimo pirmiausia kalba atleidimo iniciatorių atstovas (iki 10 minučių), po to pareigūnas, kurio atleidimo klausimas yra svarstomas (iki 30 minučių). Pastarajam skiriama dar iki 30 minučių atsakyti į klausimus;

2) sprendimas dėl Seimo pareigūnų ar valstybės institucijų vadovų atleidimo dėl nepasitikėjimo priimamas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma, sprendimas dėl Seimo pareigūnų ar valstybės institucijų vadovų atleidimo kitais pagrindais – atviru balsavimu Seimo posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma;

3) Seimo nariai negali vienos sesijos metu pakartotinai reikalauti atleisti tą patį pareigūną.

Nagrinėjamo klausimo kontekste paminėtina, kad VKEKK pirmininkas yra valstybės institucijos vadovas, kuriam taikoma atleidimo tvarka, numatyta Seimo statute, jeigu yra Respublikos Prezidento teikimas, t. y. Respublikos Prezidento dekretas, siūlantis atleisti iš pareigų valstybės institucijos vadovą Visgi atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo statutas gali nustatyti tik tris dalykus: Seimo struktūrą, darbo tvarką ir apkaltos proceso tvarką. Juolab, kad Seimo statutas nėra įstatymas. Tai yra norminis teisės aktas, turintis įstatymo galią, tačiau išeinantis už Respublikos Prezidento veto ribų, nes Seimo statutą pasirašo ir paskelbia Seimo Pirmininkas. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad Seimo statute neturėtų būti nustatytos imperatyvios teisės normos, susijusios su kitų asmenų (pvz., Respublikos Prezidento) teisėmis ir pareigomis.

[255] Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.

Šiuo aspektu Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas. Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d., 2009 m. birželio 22 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas 2010 m. gegužės 13 d. nutarime[256] ypač pabrėžė, jog įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su asmenų, inter alia valstybės pareigūnų, skyrimu ir atleidimu iš pareigų, turi nustatyti aiškų, darnų teisinį reguliavimą, kad nebūtų galima jo aiškinti nevienodai. Vadinasi, VTEKK pirmininko ir (ar) narių atleidimas dėl nepasitikėjimo turėtų būti aiškiau reglamentuotas Energetikos įstatyme, kad nebūtų galimybės nevienodai aiškinti VTEKK pirmininko ir (ar) narių teisinį statusą, jų atleidimo iš pareigų tvarką.

Direktyvos 2009/72/EB ir Direktyvos 2009/73/EB reikalavimai dėl nacionalinių reguliavimo institucijų gamtinių dujų ir elektros energetikos sektoriuose įsteigimo ir jų veiklos nepriklausomumo yra iš esmės išdėstyti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 10 dalyje, kurioje numatyti trys svarbiausi aspektai:

1) VKEKK yra teisiškai atskirta ir funkciniu aspektu nepriklausoma nuo bet kurio kito viešojo ar privataus asmens;

2) VKEKK pirmininkas, nariai, VKEKK administracijos valstybės tarnautojai ir darbuotojai veikia nepriklausomai nuo visų rinkos interesų, atlikdami savo pareigas, nesiekia gauti jokių Vyriausybės arba bet kurio kito viešojo ar privataus asmens tiesioginių nurodymų ir jų nevykdo (šis reikalavimas neturi įtakos Seimo ir Vyriausybės nustatytos valstybės strategijos ir valstybės politikos įgyvendinimui, taip pat glaudžiam bendradarbiavimui su kitomis valstybės institucijomis);

3) VKEKK priima savarankiškus, nuo jokios valstybės ar savivaldybių institucijos, įmonės, įstaigos ar organizacijos nepriklausomus sprendimus, turi atskirus metinius biudžeto asignavimus, juos naudodama savarankiškai įgyvendina paskirtą biudžetą ir disponuoja savo pareigoms adekvačiais žmogiškaisiais ir finansiniais ištekliais.

Dėl pirmojo reikalavimo didelių diskusijų nekyla, nes jis tiesiog implikuoja, kad VKEKK būtų savarankiška institucija, o ne vykdomosios valdžios institucijų dalis, pvz., Vyriausybės įstaiga, Energetikos ministerijos struktūrinis padalinys ar įstaiga prie ministerijos.

Antrasis reikalavimas yra šiek tiek sudėtingesnis, tačiau jis nereiškia, kad Seimas ar Vyriausybė turėtų atsiriboti nuo bet kokių santykių su VKEKK. Tai patvirtina ir atitinkamos Energetikos įstatymo nuostatos, pvz., VKEKK, kaip biudžetinės įstaigos, savininko teises ir pareigas įgyvendina Vyriausybė, VKEKK rengia ir teikia Vyriausybei tvirtinti valstybės reguliuojamų kainų nustatymo principus, teikia Vyriausybei (taip pat ir Seimui) savo veiklos ataskaitą, Vyriausybė taip pat tvirtina VKEKK nuostatus ir pan.

[256] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1K-988 „Dėl Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 56-2766.

Minėtos nuostatos iš esmės užtikrina institucinį ir funkcinį VKEKK nepriklausomumą. Kita vertus, VKEKK nepriklausomumą riboja šios institucijos veiklos finansavimas iš valstybės biudžeto, kurį įtakoja politinės institucijos (Finansų ministerija, Vyriausybė, Seimas), tiesiogiai dalyvaujančios nustatant VKEKK biudžetą. Su tuo susijęs trečiasis reikalavimas dėl adekvačių žmogiškųjų ir finansinių išteklių, kurių reikia įstatymų nustatytoms VKEKK reguliavimo užduotims atlikti. Atsižvelgiant į darbuotojų skaičių, funkcijų apimtį ir svarbą, 2005 metų VKEKK biudžetas buvo vienas iš mažiausių tarp ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijų, jei neatsižvelgtume į tokius veiksnius, kaip valstybės pragyvenimo lygis ir pan. Detalūs duomenys apie ES valstybių narių reguliuojančių institucijų biudžeto dydį, darbuotojų skaičių, biudžeto dalį skiriamą konsultacijoms 2005 metais pateikti lentelėje (žr. 4 priedą „ES valstybių narių reguliavimo institucijų biudžeto dydis, darbuotojų skaičius, biudžeto dalis skiriama konsultacijoms 2005 metais“[257]).

Valstybės kontrolė dar 2007 metais pažymėjo, kad vienas iš svarbiausių rinkos priežiūros institucijų nepriklausomumo aspektų yra finansavimas, kuris vykdomas ne iš valstybės biudžeto, bet iš rinkos dalyvių. Finansuojant iš sektorinių mokesčių užtikrinamas aukštesnis nepriklausomumo laipsnis ir sutaupoma valstybės biudžeto lėšų[258]. Pažymėtina, kad kai kurių Lietuvos rinkos priežiūros institucijų (pvz., Ryšių reguliavimo tarnybos) finansavimas atitinka daugumos ES valstybių narių analogiškų institucijų finansavimo praktiką iš sektorinių mokesčių.

Panašu, kad įstatymų leidėjas įvertino minėtus Valstybės kontrolės argumentus ir Energetikos įstatyme įtvirtino VKEKK finansavimą ne tik iš valstybės biudžeto asignavimų, bet ir iš VKEKK pajamų. Teigiamas VKEKK finansavimo modelio požymis yra tai, kad 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojusiame naujos redakcijos Energetikos įstatymo[259] 15 straipsnyje aiškiai reglamentuojama VKEKK pajamų nustatymo ir naudojimo tvarka. Įstatymų leidėjas išskiria šiuos aspektus:

1) VKEKK kitų metų pajamos apskaičiuojamos pagal praėjusių metų atskirų energetikos sektorių metines energijos perdavimo ir (ar) skirstymo veiklų pajamas: 1,1 procento šilumos perdavimo veiklos pajamų, 0,25 proc. elektros energijos perdavimo ir skirstymo veiklų pajamų ir 0,7 proc. gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklų pajamų;

2) VKEKK pajamos pripažįstamos energetikos įmonių pagrįstomis sąnaudomis nustatant reguliuojamas energijos perdavimo ir (arba) skirstymo kainas arba jų dalį;

3) energetikos įmonės po ketvirtadalį minėtos sumos privalo pervesti į VKEKK sąskaitą kiekvieną kalendorinių metų ketvirtį ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio paskutinės dienos;

4) asmenims, laiku nesumokėjusiems šios sumos, skaičiuojami 0,05 proc. dydžio delspinigiai už kiekvieną mokėjimo termino praleidimo dieną. Delspinigiai nepripažįstami energetikos įmonių pagrįstomis sąnaudomis (delspinigių sumokėjimas neatleidžia nuo pareigos sumokėti visą laiku nesumokėtą sumą);

5) VKEKK pagal šią dalį gautas pajamas privalo įmokėti į valstybės biudžetą ir tvarkyti Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo nustatyta tvarka;

---

[257] Interim Report for the Study of the Powers and Competencies of Energy and Transport Regulators. 10 July 2006. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-28]. <http://www.europe-economics.com>.

[258] 2007-12-22 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita Nr. VA-P2-202317.

[259] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

6) minėtos VKEKK pajamos gali būti naudojamos tik VKEKK strateginiame veiklos plane numatytoms ir vykdomoms programoms finansuoti.

Nepaisant minėtų VKEKK finansavimo nuostatų, išlieka problema dėl nepakankamo VKEKK pirmininko ir narių darbo užmokesčio, kuris yra mažesnis negu kai kurių jiems pavaldžių VKEKK valstybės tarnautojų darbo užmokestis. VKEKK pirmininko ir narių darbo darbo užmokesčio dydžius ir apmokėjimo sąlygas nustato Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas, kurio priedėlio IV skyriuje „Valstybės pareigūnų pareiginės algos" nustatytas jų pareiginės algos koeficientas (VKEKK pirmininko – 12,3; VKEKK pirmininko pavaduotojo – 9,44; VKEKK nario – 8,57[260]).

VKEKK nurodo, kad 2012 metais VKEKK pareigūnų, valstybės tarnautojų ir darbuotojų darbo užmokestis (su priedais ir priemokomis, neatskaičius mokesčių) buvo toks: VKEKK nario – 4 620,49 litų, VKEKK administracijos direktoriaus – 5 754,29 litų, VKEKK departamento direktoriaus – 5 775,77 litų, VKEKK departamento skyriaus vedėjo – 4 301,79 litų, VKEKK savarankiško skyriaus vedėjo – 4 728,47 litų, VKEKK savarankiško skyriaus vedėjo pavaduotojo – 4 002 litai, skyriaus patarėjo – 4 452,86 litų, vyriausiojo specialisto – 3 162,28 litų, vyresniojo specialisto – 1 946,25 litų[261].

Tiesa, Energetikos įstatyme taip pat numatyta, kad VKEKK pirmininkas ir nariai už atliktas vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų. Įdomu tai, kad sprendimą dėl VKEKK pirmininko ir narių skatinimo įgaliotas priimti Respublikos Prezidentas, o ne juos į pareigas paskyręs subjektas (Seimas) ar jo įgaliotas asmuo, t. y. Seimo pirmininkas ar Seimo valdyba.

Lyginant VKEKK pirmininko ir narių darbo užmokestį su reguliuojamų energetikos įmonių vadovų darbo užmokesčiu, matyti, kad pastarųjų finansinės galimybės daug didesnės, pvz., 2009 metais AB „Lietuvos dujos" grynasis pelnas buvo 94,8 mln. litų, vidutinės išmokos vienam administracijos vadovybės (generaliniam direktoriui ir generalinio direktoriaus pavaduotojams) darbuotojui – 452,9 tūkst. litų, vidutinis mėnesinis vadovaujančio personalo darbo užmokestis – 6,866 tūkst. litų.

Šiuo aspektu pažymėtina, kad VKEKK atlieka funkcijas, turinčias didelį poveikį vartotojams, energetikos įmonėms ir bendrai ekonominei situacijai šalyje. VKEKK gamtinių dujų sektoriuje prižiūri (Gamtinių dujų įstatymo[262] 7 straipsnio 1 dalis):

1) kaip laikomasi sistemų operatorių licencijuojamos veiklos sąlygų;

2) gamtinių dujų įmonių reguliuojamos veiklos sąnaudas;

3) kad sistemų operatorių skelbiama informacija apie sąlygas, suteikiančias teisę suinteresuotosioms šalims naudotis sistemomis, jungiamaisiais vamzdynais ir gamtinių dujų saugyklomis, būtų išsami ir tinkamai pateikta;

4) kaip suteikiamos teisės naudotis sistemomis;

5) apskaitų atskyrimą, siekiant išvengti veiklų kryžminio subsidijavimo;

6) kaip laikomasi jungiamųjų vamzdynų valdymo ir jų pajėgumų skirstymo taisyklių;

7) kaip laikomasi gamtinių dujų tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimų;

---

[260] Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 75-2271.

[261] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-28]. <http://www.regula.lt/lt/veikla/darbo-uzmokestis/>.

[262] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

8) gamtinių dujų įmonių veiklos skaidrumą ir konkurenciją;

9) kaip įgyvendinamos nacionalinės gamtinių dujų perdavimo tinklų perkrovos valdymo taisyklės;

10) kaip laikomasi gamtinių dujų sistemų saugumo ir patikimumo taisyklių;

11) kaip dujų įmonės užtikrina prieigą vartotojams prie duomenų apie jų suvartojamą gamtinių dujų kiekį ir kaip sukuria lengvai suprantamos formos duomenų sistemą;

12) kaip įgyvendinamos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytos laikinosios priemonės, taikomos staiga įvykus gamtinių dujų ar visos energetikos rinkos krizei ar iškilus grėsmei asmenų, gamtinių dujų įrenginių arba gamtinių dujų sistemos vientisumo saugumui;

13) kad nebūtų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo ir tiekimo veiklos kryžminio subsidijavimo.

Taip pat VKEKK nustato viršutines reguliuojamų kainų ribas, derina energetikos įmonių planuojamas įgyvendinti investicijas, atlieka kitas įstatymuose nustatytas funkcijas. Atsižvelgiant į šių funkcijų svarbą ir sudėtingumą, akivaizdu, kad VKEKK turėtų disponuoti panašiomis kaip ir rinkos dalyviai teisinėmis, techninėmis–technologinėmis ir vadybinėmis–ekonominėmis kompetencijomis, o taip pat informuotumo laipsniu, kuris reikalingas reguliavimo užduotims atlikti. Įvertinus tai, svarstytina galimybė Energetikos įstatyme nustatyti atitinkamus kvalifikacinius reikalavimus asmenims, pretenduojantiems tapti VKEKK primininku ir nariais. Šiuo požiūriu paminėtina, kad Energetikos įstatymo 8 straipsnio 4 dalyje nustatyti tik du reikalavimai asmenims, pretenduojantiems eiti VKEKK pirmininko ir VKEKK narių pareigas: nepriekaištinga reputacija ir aukštasis universitetinis (ne žemesnis kaip magistro laipsnio ar jam prilygintas) išsilavinimas. Manytume, kad VKEKK pirmininkui ir nariams reikėtų nustatyti bent specialaus teisinio, ekonominio arba energetikos ir termoinžinerijos aukštojo (ne žemesnio kaip magistro kvalifikacinio laipsnio ar jam prilyginto) išsilavinimo reikalavimą, nes jų funkcijoms vykdyti reikia specialių žinių (VKEKK atlieka ne tik minėtas ekonominio reguliavimo funkcijas, bet ir išankstine privaloma skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarka nagrinėja vartotojų ir energetikos įmonių skundus ir ginčus dėl energetikos įmonių veiklos ar neveikimo tiekiant, skirstant, perduodant, laikant energiją, dėl teisės energetikos įmonėms pasinaudoti tinklais ir sistemomis nesuteikimo, dėl prisijungimo, energijos ir energijos išteklių tiekimo srautų balansavimo, kainų ir tarifų taikymo, skiria energetikos įmonėms ekonomines sankcijas ir pan.). Atsižvelgiant į tai, siūlytina Energetikos įstatyme nustatyti kvalifikacinį reikalavimą, kad VKEKK pirmininkas ir nariai turėtų ne trumpesnę kaip penkerių metų darbo patirtį teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos srityje.

Nustačius specialius kvalifikacinius reikalavimus, siūlytina VKEKK pirmininko ir narių darbo užmokestį susieti su reguliuojamų energetikos įmonių darbuotojų darbo užmokesčiu, kad būtų sudarytos galimybės į VKEKK pirmininko ir narių pareigas skirti aukštos kvalifikacijos specialistus. Šis pasiūlymas turėtų būti įgyvendintas sistemiškai įvertinus valstybės ekonominę padėtį ir kitų panašių valstybės institucijų vadovų ir narių darbo užmokesčio dydžius, kad siūlomas teisinis reguliavimas atitiktų asmenų lygiateisiškumo, proporcingumo ir teisingumo principus bei Konstitucinio Teismo jurisprudenciją.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Energetikos įstatyme nėra aiškiai reglamentuotos VKEKK pirmininko ir narių socialinės bei kitos garantijos (pvz., atostogos, valstybinis

socialinis draudimas, sveikatos draudimas, pensijos, pašalpos dėl jų pačių ligos, šeimos narių ligos ar mirties, stichinės nelaimės ar turto netekimo ir kt.). Tai yra akivaizi teisinio reglamentavimo spraga, todėl svarstytina galimybė Energetikos įstatyme nustatyti, kad VKEKK pirmininkui ir jos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos.

Minėtų pasiūlymų poreikį suponuoja ir galimi pokyčiai energtikos sektoriuje, kurie kelia naujus iššūkius VKEKK. Sutinkant su A. Tikniūte ir S. Milčiuviene[263], galima nurodyti šiuos tikėtinus pokyčius energetikos sektoriuje:

1) didėjantis rinkos dalyvių skaičius (ypač privataus kapitalo įmonių) gali lemti tiesioginį ir netiesioginį spaudimą VKEKK priimti sprendimus, palankius konkrečiai įmonei;

2) didesnis privataus kapitalo negu valstybinių įmonių suinteresuotumas siekti maksimalaus pelningumo;

3) galima didesnė komercinių santykių įvairovė, kuri reikalauja, kad VKEKK dirbtų aukščiausio lygio specialistai ir VKEKK turėtų pakankamus finansinius išteklius kreiptis į konsultantus;

4) galimas didesnis energijos vartotojų ginčų su nepriklausomais energijos tiekėjais skaičius, todėl VKEKK reikės papildomų žmogiškųjų ir finansinių išteklių, stiprinant ikiteisminį ginčų nagrinėjimą.

Minėta, kad reguliavimo institucijos nepriklausomumas būtinai turi būti derinamas su skaidrumo ir atskaitomybės reikalavimais. Valstybės tarnybos skaidrumas – tai konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas[264]). Konstitucinis Teismas, atskleisdamas skaidrumo principo turinį, teigia, kad skaidrumas kaip viešosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklos principas suponuoja informacijos sklaidą ir komunikavimą, atvirumą ir viešumą (tiek, kiek tai nekenkia kitoms teisės saugomoms vertybėms), atskaitomybę atitinkamai bendruomenei ir sprendimus priimančių pareigūnų atsakomybę už tuos sprendimus, taip pat tai, kad priimami sprendimai turi būti pagrįsti, aiškūs, kad juos, iškilus reikalui, būtų galima racionaliai motyvuoti; kiti asmenys turi turėti galimybę tuos sprendimus nustatytąja tvarka ginčyti. Valstybės tarnybos skaidrumas yra būtina prielaida neįsigalėti korupcijai, protekcionizmui, vienų asmenų diskriminavimui ir

[263] Tikniūtė, A.; Milčiuvienė, S. Reguliavimo institucija energetikos sektoriuje: raida ir būtini pokyčiai. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2012, 4(4), p. 1523.

[264] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl Priėmimo į valstybės tarnautojo pareigas tvarkos patvirtinimo“ (2002 m. birželio 24 d., 2002 m. rugpjūčio 29 d., 2003 m. birželio 3 d., 2003 m. lapkričio 25 d., 2005 m. spalio 28 d. redakcijos) patvirtintos Priėmimo į valstybės tarnautojo pareigas tvarkos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnio (2002 m. balandžio 23 d. redakcija) 1 daliai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2006 m. birželio 28 d. redakcija) patvirtinto Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnio (2002 m. balandžio 23 d., 2007 m. birželio 7 d. redakcijos) 1 daliai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2007 m. rugsėjo 26 d., 2007 m. gruodžio 12 d. redakcijos) patvirtinto Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnio (2007 m. birželio 7 d. redakcija) 1 daliai. Valstybės žinios. 2008, Nr. 10-350.

privilegijų teikimui kitiems, užkirsti kelią piktnaudžiavimams valdžia, taigi ir būtina prielaida žmonėms pasitikėti viešosios valdžios institucijomis ir apskritai valstybe.

Lietuvoje šiuos klausimus išsamiai reglamentuoja Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas[265], kuriuo siekiama suderinti valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų privačius ir visuomenės viešuosius interesus, užtikrinti, kad priimant sprendimus pirmenybė būtų teikiama viešiesiems interesams, įtvirtinti priimamų sprendimų nešališkumą ir užkirsti kelią atsirasti bei plisti korupcijai valstybinėje tarnyboje.

Šio įstatymo 3 straipsnyje nustatytos bendros asmenų, dirbančių valstybinėje tarnyboje pareigos:

1) nešališkai, sąžiningai ir tinkamai atlikti tarnybines pareigas;

2) teisės aktų nustatyta tvarka ir priemonėmis vengti interesų konflikto ir elgtis taip, kad nekiltų abejonių, jog toks konfliktas yra;

3) nesinaudoti pareigomis asmeninei naudai gauti;

4) priimdami sprendimus, vadovautis įstatymais ir visų asmenų lygybės principu;

5) nesinaudoti viešai neskelbiama tarnybine informacija ne tarnybinei veiklai;

6) nesinaudoti ir neleisti naudotis jokiu valstybės ar savivaldybių valdomu turtu ne tarnybinei veiklai;

7) deklaruoti privačius interesus.

Teigiamai vertintina tai, kad minėto įstatymo penktame skirsnyje taip pat nustatyti atitinkami apribojimai pasibaigus tarnybai. Asmuo, nustojęs eiti pareigas valstybinėje tarnyboje, vienerius metus neturi teisės dirbti įmonės ar jos kontroliuojamos įmonės vadovu, vadovo pavaduotoju, būti šios įmonės tarybos ar valdybos nariu, taip pat eiti kitas pareigas, tiesiogiai susijusias su sprendimų priėmimu įmonės valdymo, turto tvarkymo, finansų apskaitos ir kontrolės srityse, jeigu per paskutinius darbo metus jo tarnyba buvo tiesiogiai susijusi su įmonės ar jos kontroliuojamos įmonės veiklos priežiūra ar kontrole arba jeigu asmuo tiesiogiai dalyvavo rengiant, svarstant ar priimant palankius įmonei ar jos kontroliuojamai įmonei sprendimus konkurso ar kitokiu būdu teikti valstybės užsakymus ar finansinę paramą. Asmuo, nustojęs eiti pareigas valstybinėje tarnyboje, vienerius metus negali atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims toje institucijoje, kurioje jis paskutinius metus dirbo. Asmuo, nustojęs eiti pareigas valstybinėje tarnyboje, vienerius metus negali atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims kitose valstybės ar savivaldybių institucijose tais klausimais, kurie buvo priskirti jo tarnybinėms funkcijoms.

Pažymėtina, kad Lietuvos reguliavimo institucijų vadovai, jų pavaduotojai (pvz., VKEKK pirmininkas, pirmininko pavaduotojas, nariai) ir kiti VKEKK valstybės tarnautojai laikomi asmenimis, dirbančiais valstybinėje tarnyboje, todėl Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas jiems taikomas visa apimtimi. Šiame įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas laikytinas tinkamu pavyzdžiu ir kitoms valstybėms, siekiančioms užtikrinti reguliavimo institucijų funkcinį nepriklausomumą, skaidrumą ir atsakomybę.

VKEKK veiklos skaidrumui užtikrinti taikomos ir kitos priemonės: VKEKK posėdžių viešumas, posėdžių darbotvarkės, medžiagos ir sprendimų projektų svarstomais klausimais skelbimas VKEKK interneto svetainėje. Rengiant metodikas, taisykles, jos svarstomos keliais etapais, aptariant ir derinant suinteresuotų asmenų pastabas ir pasiūlymus.

[265] Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 67-1659; 2000, Nr. 18-431.

VKEKK priėmus svarbius sprendimus, Bendrųjų reikalų skyrius kartu su kitais VKEKK skyriais privalo rengti jų komentarus. Taip visiems suinteresuotiems asmenims, suteikiama galimybė gauti informaciją apie numatomus priimti teisės akto projektus, pateikti pasiūlymus, diskutuoti.

Ne mažiau svarbus yra nepriklausomos reguliavimo institucijos atskaitomybės principas. Energetikos įstatyme numatytos dvi VKEKK atskaitomybės formos: asmeninė ir institucinė. Energetikos įstatymo 8 straipsnio 11 dalyje nustatyta, kad VKEKK atsako už savo nutarimų, kurie priimami vardiniu balsavimu, pagrįstumą ir teisėtumą. Institucinės atskaitomybės principas įgyvendinamas per metines veiklos ataskaitas, kurios parengiamos per keturis mėnesius, pasibaigus kalendoriniams metams. Ataskaita paskelbiama viešai VKEKK svetainėje ir pateikiama Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei. Lietuvos elektros ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita teikiama ir Europos Komisijai.

Minėtos nuostatos iš esmės atitinka ES valstybių narių energetikos srities reguliavimo institucijų „gerosios" praktikos skaidrumo ir atskaitomybės reikalavimus. Kita vertus, energetikos įmonių valdomas turtas, teikiamų paslaugų apimtis, vartotojų skaičius, energetikos išteklių kainų poveikis šalies ūkiui, kitiems energetikos sektoriams, įvairioms ekonominės veiklos rūšims, konkurencijai, paslaugų kainoms, investicijoms ir kiti kriterijai suponuoja būtinybę stiprinti energetikos įmonių priežiūrą, sudarant VKEKK teisines ir faktines prielaidas pasitelkti šiai funkcijai atlikti adekvačius žmogiškuosius ir finansinius išteklius. Taip būtų sudarytos galimybės užtikrinti efektyvesnį gamtinių dujų rinkos funkcionavimą, vartotojų ir gamtinių dujų įmonių interesų pusiausvyrą.

Paminėtina, kad XV–osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės valdymo metu buvo vykdomos energetikos ir kitų viešųjų infrastruktūrų priežiūros institucinio modelio paieškos. Vyriausybė 2010 metais buvo pritarusi nuostatai, jog Seimui priėmus Elektroninių ryšių įstatymo ir kitų susijusių įstatymų pakeitimus Valstybinė energetikos inspekcija prie Energetikos ministerijos (toliau – VEI prie EM) ir VKEKK būtų reorganizuotos prijungimo prie Ryšių reguliavimo tarnybos būdu, įsteigiant Infrastruktūrų reguliavimo tarnybą (toliau – Tarnyba), kuri reguliuotų elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sritis ir vykdytų jų priežiūrą. Buvo numatyta, kad įgyvendinant Vyriausybės patvirtintos Viešųjų infrastruktūrų reguliavimo tobulinimo koncepcijos[266] (toliau – Koncepcija) nuostatas, Tarnybos teisinį statusą, struktūrą, valdymą, vadovo ir valdymo organo narių skyrimą ir atleidimą, finansavimo šaltinius, kitus susijusius aspektus reglamentuos Elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo įstatymas.

Nekvestionuojant daugiasektorinio reguliatoriaus privalumų, atkreiptinas dėmesys į keletą diskutuotinų Koncepcijos nuostatų. Koncepcijos 6.3 punkte nustatyta, kad Tarnybą steigia ir jos nuostatus tvirtina Vyriausybė. Koncepcijos 14 ir 16 punktuose nustatyta, kad Tarnybos Pirmininką ir Tarnybos Tarybos narius skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu 5 metų kadencijai. Šios nuostatos galimai prieštarauja Koncepcijos 6.6 punktui, kuriame numatyta, kad Tarnyba atskaitinga Seimui. Jeigu Tarnyba būtų atskaitinga Seimui, tačiau Tarnybos Pirmininką ir Tarnybos Tarybos narius skirtų ir atleistų Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu, tai, auto-

[266] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 466 „Dėl Viešųjų infrastruktūrų reguliavimo tobulinimo koncepcijos patvirtinimo". Valstybės žinios. 2010, Nr. 51-2494.

riaus nuomone, prieštarautų ir bendriesiems Seimui atskaitingų institucijų požymiams, nes:

1) Seimui atskaitingas institucijas Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka steigia Seimas, o ne Vyriausybė;

2) Seimui atskaitingų institucijų vadovus paprastai į pareigas skiria ir iš pareigų atleidžia Seimas (pagal Koncepcijos 14 ir 16 punktų nuostatas Seimas apskritai nedalyvauja jam atskaitingos Tarnybos pirmininko ir Tarnybos Tarybos narių skyrimo į pareigas ir atleidimo iš jų procese);

3) Seimui atskaitingos institucijos nėra pavaldžios Vyriausybei ir vykdydamos savo įgaliojimus yra nepriklausomos nuo vykdomosios valdžios ir (ar) reguliuojamo sektoriaus interesų (pastaroji nuostata taikoma tik taip vadinamoms nepriklausomoms reguliavimo institucijoms, pvz., Lietuvos bankui, VKEKK ir pan.).

Diskutuotinas ir Vyriausybės Seimui pateiktame Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo projekte[267] numatytas naujai steigiamos Tarnybos finansavimo modelis. Teikiamu projektu nauja redakcija dėstomo Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo projekto 6 straipsnio 3 ir 4 dalyse siūloma nustatyti, kad Tarnyba finansuojama iš tam tikruose sektoriuose veikiančių ūkio subjektų mokamų užmokesčių už vykdomą reguliavimą ir rinkos priežiūrą, o konkrečius objektus ir mokamų užmokesčių dydį įgaliota nusistatyti pati Tarnyba. Tokia norma ydinga dėl kelių priežasčių.

Visų pirma, šiame įstatymo projekte įtvirtintas teisinis reguliavimas galimai prieštarauja Konstitucijos 127 straipsnio 3 daliai, kurioje yra nustatyta, jog „Mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“[268]. Konstitucinis Teismas, aiškindamas šios konstitucinės nuostatos turinį, yra konstatavęs, kad įstatymu turi būti nustatomi tokie esminiai mokesčio elementai kaip: mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai, mokėjimo terminai, išimtys ir lengvatos (Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas[269]). Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje nėra numatytas įstatymų leidybos delegavimo kitam subjektui institutas. Vadinasi, Seimas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms valstybės institucijoms poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad su asmenų teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu.

---

[267] [interaktyvus] [žiūrėta 2013-04-04].
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381882&p_query=&p_tr2=>.

[268] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

[269] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 1.14 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 15 bei 16 straipsniams ir Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 4 daliai bei 9 straipsniui“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 23-585.

Antra, nėra aiškus pats užmokesčio objektas, nes formuluotė „užmokestis už vykdomą reguliavimą ir rinkos priežiūrą“ yra nekonkreti. Atkreiptinas dėmesys, kad už valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų ar organizacijų teikiamas paslaugas mokama valstybės rinkliava, kurių nustatymą ir rinkimą reglamentuoja Rinkliavų įstatymas ir Vyriausybės tvirtinama tvarka. Rinkliavų įstatymo[270] 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad institucijos neturi teisės reikalauti iš fizinių ir juridinių asmenų atlyginti už suteiktas paslaugas kitaip, negu sumokėti pagal šį įstatymą nustatytą valstybės rinkliavą. Be to, valstybės rinkliava įskaitoma į tą biudžetą, iš kurio išlaikoma paslaugą suteikianti institucija.

Pažymėtina, kad Biudžeto sandaros įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad biudžetinių įstaigų pajamos yra biudžetinių įstaigų, atliekant funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose, gaunamos lėšos (išskyrus valstybės rinkliavą ir žyminį mokestį) ir pajamos už trumpalaikio ir ilgalaikio materialiojo turto nuomą naudojamos vadovaujantis įstatymais arba Vyriausybės nutarimais šių įstaigų išlaidoms apmokėti ir kitiems įstaigos poreikiams. Šio įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta, kad valstybės biudžetinių įstaigų pajamos yra viena valstybės biudžeto sudarančių pajamų rūšių. To paties įstatymo 2 straipsnio 13 dalyje numatyta, kad specialioji programa – veiklos, skirtos institucijos, biudžetinės įstaigos misijai įgyvendinti, plano dalis, kuri finansuojama iš įmokėtų į valstybės ir savivaldybių biudžetų sąskaitas biudžetinių įstaigų pajamų, taip pat kitų įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir savivaldybių tarybų sprendimais patvirtintų konkrečiam tikslui numatytų lėšų[271].

Atsižvelgiant į minėtų teisės aktų nuostatas, išdėstytus argumentus ir siekiant išvengti galimo prieštaravimo Konstitucijai, siūlytina atitinkamame įstatyme nustatyti elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriuose veikiančių ūkio subjektų mokamų užmokesčių už vykdomą reguliavimą ir rinkos priežiūrą maksimalią ribą arba konkrečią, procentais išreikštą dalį nuo reguliuojamos veiklos apyvartos atskaitymų ir (arba) užmokesčių už elektroninių ryšių išteklių naudojimą.

Įvertinus antroje disertacijos dalyje analizuotus klausimus, darytina išvada, kad vieningos nepriklausomų reguliavimo institucijų sampratos nėra, egzistuoja skirtingi šių institucijų modeliai, priklausomai nuo šalies konstitucinės santvarkos, valstybės valdymo sistemos, teisės tradicijų ir doktrinos. Pagrindinis gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų požymis yra nepriklausomumas (politinis (institucinis, personalinis, finansinis) ir funkcinis), kuris nėra absoliutus ir turi būti derinamas su atskaitomybės ir skaidrumo principais. Šie reikalavimai yra orientyras, pagal kuriuos gali būti formuojami ir vertinami skirtingų valstybių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modeliai, taip pat ir Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis. VKEEK modelis iš esmės atitinka minėtus nepriklausomų reguliavimo institucijų reikalavimus, tačiau galima išskirti šiuos VKEKK pirmininko ir narių teisinio statuso reglamentavimo trūkumus:

1) VKEKK pirmininkui ir nariams nėra nustatyti specialūs kvalifikaciniai reikalavimai;

2) VKEKK pirmininko ir narių darbo užmokestis yra mažesnis negu kai kurių jiems pavaldžių valstybės tarnautojų darbo užmokestis;

[270] Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484.

[271] Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas. Valstybės žinios. 1990, Nr. 24-596; 2004, Nr. 4-47.

3) Energetikos įstatyme nereglamentuotos VKEKK pirmininko ir narių socialinės ir kitos garantijos (pvz., atostogos, valstybinis socialinis draudimas, sveikatos draudimas, pensijos, pašalpos dėl jų pačių ligos, šeimos narių ligos ar mirties, stichinės nelaimės ar turto netekimo ir kt.).

Atsižvelgiant į VKEKK funkcijų svarbą ir sudėtingumą, siūlytina Energetikos įstatyme nustatyti specialius kvalifikacinius reikalavimus VKEKK nariams, t. y. pakeisti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Komisijos nariais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys **teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos** aukštąjį universitetinį (ne žemesnį kaip magistro **kvalifikacinio** laipsnio ar jam prilygintą) išsilavinimą **ir ne trumpesnę kaip 5 penkerių metų darbo patirtį teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos srityje**. Komisijos nariui neleidžiama verstis veikla, nesuderinama su valstybės tarnyba. Komisijos narys negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis neatitinka Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytų nepriekaištingos reputacijos kriterijų.“ (žr. 9 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

Siekiant, kad į VKEKK pirmininko ir narių pareigas būtų paskirti aukštos kvalifikacijos specialistai, siūlytina VKEKK pirmininko ir narių darbo užmokestį susieti su reguliuojamų energetikos įmonių darbuotojų darbo užmokesčiu (šis pasiūlymas galėtų būti įgyvendintas sistemiškai įvertinus valstybės ekonominę padėtį ir kitų panašių valstybės institucijų vadovų ir narių darbo užmokesčio dydžius, kad siūlomas teisinis reglamentavimas atitiktų asmenų lygiateisiškumo, proporcingumo ir teisingumo principus bei Konstitucinio Teismo jurisprudenciją).

Atsižvelgiant į socialinių bei kitų garantijų svarbą ir siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo, siūlytina Energetikos įstatyme nustatyti, kad VKEKK pirmininkui ir nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos, t. y. pakeisti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 7 dalį ir ją išdėstyti taip:

„7. Komisijos pirmininko ir jos narių darbo apmokėjimas nustatytas Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme. **Komisijos pirmininkui ir jos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos.** Komisijos pirmininkui ir jos nariams Lietuvos Respublikos darbo kodeksas taikomas tiek, kiek jų statuso nereglamentuoja šis ir kiti įstatymai. Komisijos pirmininkas ir jos nariai už atliktas vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų.“ (žr. 10 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

Įvertinus anksčiau minėtus daugiasektorinio reguliatoriaus privalumus, siūlytina konsoliduoti infrastruktūrų reguliavimo bei rinkos priežiūros funkcijas, sukuriant daugiasektorinę elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, gamtinių dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sričių reguliavimą bei priežiūrą vykdančią Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybą, reorganizuojant VKEKK, Vals-

tybinę energetikos inspekciją prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba sujungimo būdu[272].

Šiuo aspektu pažymėtina, kad multisektorinio reguliavimo sistema turi gilias tradicijas ne tik abiejuose Amerikos žemynuose (pvz., JAV, Kanadoje ir kt.), bet ir kai kuriose ES valstybėse narėse (pvz., Vokietijoje, Latvijoje, Estijoje, Liuksemburge). Vokietijos pavyzdys rodo, kad sprendimas pasirinkti stiprią, nepriklausomą, pirmojo liberalizuoto viešųjų paslaugų sektoriaus reguliavimo patirtį turinčią instituciją buvo sėkmingas. Autoriaus nuomone, daugiasektorinio viešųjų paslaugų infrastruktūrų modelio pasirinkimas labiau tinkamas mažoms valstybėms, kurios stokoja išteklių. Šis modelis taikomas ne tik viešųjų paslaugų infrastruktūroms, bet ir finansų rinkoms, pvz., 2012 m. sausio 1 d. Lietuvoje pradėjo veikti naujas finansų rinkų priežiūros institucinis modelis, pagal kurį konsoliduotos kredito įstaigų, draudimo ir investicinių paslaugų priežiūros funkcijos, t. y. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos ir Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos funkcijos buvo perduotos Lietuvos bankui[273].

---

[272] Šiam pasiūlymui įgyvendinti Seimo valdybos 2011 m. birželio 15 d. sprendimu Nr. SV-S-1207 „Dėl Elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-3080 nepriklausomo ekspertinio įvertinimo ir darbo grupės šiam įstatymui tobulinti sudarymo“ sudaryta darbo grupė (vadovas – Seimo narys Česlovas Vytautas Stankevičius), kurios nariu buvo ir disertacijos autorius, parengė ir 2013-01-31 pateikė Seimui svarstyti patobulintą Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projektą Nr. XIP-3694(4). Kartu su įstatymo projektu Nr. XIP-3694(4) pateikti šie lydintieji įstatymų projektai: 1) Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymo 4, 11, 14, 20, 21, 25, 30, 35 ir 64 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 2) Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo įstatymo projektas; 3) Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo 4, 6, 10, 32, 33, 34, 35, 42, 421, 43, 44, 48, straipsnių pakeitimo įstatymo projektas; 4) Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 11, 12, 16, 17, 18, 24, 26, 27 ir 28 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas; 5) Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas; 6) Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo 5, 10, 11, 19 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas; 7) Lietuvos Respublikos geležinkelių transporto kodekso 34 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 8) Lietuvos Respublikos kainų įstatymo 1 ir 12 straipsnių pakeitimo ir 13 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas; 9) Lietuvos Respublikos pašto įstatymo 3, 6, 7, 8, 11 straipsnių pakeitimo ir 5 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas; 10) Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 23 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 11) Lietuvos Respublikos Seimo statuto Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 60 straipsnio pakeitimo projektas; 12) Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymo 2, 3, 10, 12, 15, 18, 21, 22, 26, 30, 31, 32, 33, 35 ir 37 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas; 13) Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 1521, 15210, 1541, 1542, 224, 246, 2591, 268, 320, 330 straipsnių pakeitimo ir 994, 996, 997, 2351 ir 2352 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas; 14) Lietuvos Respublikos vidaus vandenų transporto kodekso 30 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 15) Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 13 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 16) Lietuvos Respublikos ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymo 12 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 17) Lietuvos Respublikos naftos produktų ir naftos valstybės atsargų įstatymo 13 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 18) Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo 2, 9 ir 10 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas; 19) Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsnio ir priedėlio pakeitimo įstatymo projektas; 20) Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymo projektas; 21) Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 22) Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 22 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas; 23) Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 ir 48 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. Seimas šiuos įstatymų projektus grąžino iniciatoriams tobulinti, nenurodydamas argumentų.

[273] Plačiau žr. Šenavičius, V; Talutis, T. Finansų rinkos priežiūra Europos Sąjungoje ir jos įtaka Lietuvai. Mokslo darbai. Viešoji politika ir administravimas. Mykolo Romerio universitetas. 2012, T. 11, Nr. 1. p. 129-138.

Žodis *modelis* (pranc. *modele*, it. *modello*, lot. *modus* – matas, polinkis) reiškia tam tikrą sąmonės schemą, tam tikra tvarka išdėstytą informaciją, koncepciją, idėją, mintį, vaizdą[274]. Teisinio reguliavimo modeliai gali būti įvairaus pobūdžio. Vieni gali būti funkciniai – euristiniai, t. y. kaip mokslinės kūrybos produktai, sukurti pasiremiant išvestiniais duomenimis apie kitų valstybių reguliavimo institucijų modelius, pasinaudojant lyginamuoju, dokumentų analizės, praktinės patirties ir kitais mokslinio tyrimo metodais. Modelis taip pat gali būti ir aprašomasis, pateiktas kaip mokslinis (teorinis) projektas, kuriam virsti teisine tikrove reikėtų papildomo etapo norint, kad jis būtų panašus į prieš tai aptartą teisinio reguliavimo modelį.

Įvertinus tai, siūlomas toks Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto struktūrinis modelis, kuris būtų artimas realiai tikrovei ir anksčiau minėtiems valstybinio reguliavimo tikslams[275].

LIETUVOS RESPUBLIKOS INFRASTRUKTŪRŲ REGULIAVIMO TARNYBOS ĮSTATYMO PROJEKTO MODELIS

PIRMASIS SKIRSNIS
BENDROSIOS NUOSTATOS

- įstatymo paskirtis;
- pagrindinės sąvokos (pvz., kas yra infrastruktūrų reguliavimas pagal šį įstatymą, kas yra reguliuojami sektoriai (elektroninių ryšių, energetikos, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, pašto ir pasiuntinių paslaugų) ir kt.).

ANTRASIS SKIRSNIS
TARNYBOS TEISINIS STATUSAS IR BENDRIEJI VEIKLOS PRINCIPAI

- Tarnyba yra valstybės institucija, vykdanti infrastruktūrų reguliavimą ir įgyvendinanti Seimo ir Vyriausybės teisės aktais nustatytas valstybės strategijas ir valstybės politiką reguliuojamuose sektoriuose. Tarnyba veikia pagal šį ir kitus įstatymus ir Vyriausybės patvirtintus nuostatus;
- Tarnyba yra Europos Sąjungos teisės aktuose, reglamentuojančiuose vidaus rinkos kūrimą reguliuojamuose sektoriuose, nurodyta nacionalinė reguliavimo institucija;
- Tarnyba yra viešojo administravimo subjektas, biudžetinė įstaiga, turinti sąskaitų banke, antspaudą su Lietuvos valstybės herbu ir savo pavadinimu;
- Tarnybos savininkė – valstybė, kurios teises ir pareigas įgyvendina Vyriausybė;
- Tarnybos paskirtis – vykdyti infrastruktūrų reguliavimą taip, kad jis tarnautų bendrai tautos gerovei;
- Tarnybos tikslai – skatinti veiksmingą konkurenciją, prižiūrėti valstybės reguliuojamas kainas ir tarifus, skatinti ekonomiškai pagrįstą infrastruktūrų plėtrą ir išteklių panaudojimą, užtikrinti vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą ir kt.;
- Tarnybos funkcijas nustato reguliuojamų sektorių ir kiti įstatymai;
- Tarnybos veiklos nepriklausomumas grindžiamas šiomis nuostatomis:

[274] Tidikis, R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. p. 619.

[275] Teikiamas Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto modelis sukurtas Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto Nr. XIP-3694(4) pagrindu.

1) Tarnyba yra teisiškai atskirta ir funkciniu aspektu nepriklausoma nuo bet kurio kito viešojo ar privataus asmens;

2) Tarnybos direktorius, kiti Tarnybos valdybos nariai, Tarnybos administracijos valstybės tarnautojai ir darbuotojai veikia nepriklausomai nuo visų rinkos interesų, atlikdami savo pareigas, nesiekia gauti jokių Vyriausybės arba bet kurio kito viešojo ar privataus asmens tiesioginių nurodymų ir jų nevykdo. Šis reikalavimas neturi įtakos Seimo ir Vyriausybės nustatytos valstybės strategijos ir valstybės politikos įgyvendinimui, taip pat glaudžiam bendradarbiavimui su kitomis valstybės institucijomis;

3) Tarnyba priima savarankiškus, nuo jokios valstybės ar savivaldybių institucijos, įmonės, įstaigos ar organizacijos nepriklausomus sprendimus, turi atskirus metinius biudžeto asignavimus, juos naudodama savarankiškai įgyvendina paskirtą biudžetą ir disponuoja savo pareigoms adekvačiais žmogiškaisiais ir finansiniais ištekliais;

• Tarnybos veiklos skaidrumas suponuoja Tarnybos veiklos viešumą, nustatant ir tvirtinant reguliuojamas kainas ir tarifus, taikoma metodika, procedūros ir naudojami duomenys turi būti aiškūs ir atviri rinkos dalyviams ir vartotojams, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus;

• Tarnybos atskaitingumas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) pasibaigus kalendoriniams metams, Tarnyba per keturis mėnesius pateikia Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei praėjusių metų veiklos ataskaitą, praėjusių kalendorinių metų finansinių ataskaitų rinkinį ir paskelbia šią informaciją Tarnybos interneto svetainėje;

2) Respublikos Prezidentas, Seimas ir Vyriausybė turi teisę kviesti Tarnybos direktorių pristatyti metinius Tarnybos veiklos ir finansinius rezultatus;

• Tarnyba veikia teisės pagrindu, laikosi teisėtumo principo reikalavimų;

• Tarnybos atliekamas infrastruktūrų reguliavimas turi tarnauti bendrai visuomenės gerovei ir užtikrinti visų reguliuojamų sektorių rinkos dalyvių ir vartotojų teisėtų interesų pusiausvyrą (viešojo intereso principas);

• Tarnyba turi apsaugoti vartotojų teisę į kokybiškas su infrastruktūromis susijusias paslaugas, jų prieinamumą, teisę laisvai pasirinkti paslaugų teikėjus, gauti pakankamą informaciją apie paslaugų teikimo sąlygas, taip pat kitas vartotojų teises (vartotojų teisių apsaugos principas);

• Tarnybos sprendimų mastas ir jų įgyvendinimo priemonės, turi atitikti infrastruktūrų reguliavimo tikslus, o būtini apribojimai turi būti pagrįsti ir proporcingi tikslams (proporcingumo principas);

• Tarnybos kompetencijai priskirtų teisės normų taikymas neturi sudaryti pagrindo skatinti arba diskriminuoti konkrečių technologijų panaudojimą vien dėl technologinių skirtumų nenustačius konkrečių veiksmingo išteklių valdymo ir naudojimo pranašumų (technologinio neutralumo principas).

TREČIASIS SKIRSNIS
TARNYBOS VALDYMAS IR VEIKLOS ORGANIZAVIMAS

• Tarnybos valdymas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) Tarnybai vadovauja Tarnybos direktorius – vienasmenis valdymo organas;

2) Tarnybos valdyba yra kolegialus Tarnybos norminio pobūdžio sprendimų priėmimo organas;

3) Tarnybos valdybą sudaro 5 nariai, įskaitant Tarnybos direktorių, kuris yra ir Tarnybos valdybos pirmininkas;

• Tarnybos direktorių ir kitus 4 Tarnybos valdybos narius Respublikos Prezidento teikimu penkeriems metams skiria ir atleidžia Seimas;

• Tarnybos direktoriumi ir Tarnybos valdybos nariais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys aukštąjį universitetinį (ne žemesnį kaip magistro laipsnio ar jam prilygintą) išsilavinimą, ne trumpesnę kaip 5 penkerių metų darbo patirtį Tarnybos veiklos srityse ir atitinkantys Valstybės tarnybos įstatymo nustatytus bendruosius reikalavimus, taikomus į valstybės tarnautojo pareigas priimamiems asmenims. Asmenys, pretenduojantys į Tarnybos direktoriaus ir (arba) Tarnybos valdybos narių pareigas, negali būti laikomi nepriekaištingos reputacijos, jeigu jie neatitinka Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytų nepriekaištingos reputacijos kriterijų. Pretenduojantys tapti teikiamais kandidatais į Tarnybos direktoriaus ir (arba) Tarnybos valdybos narių pareigas asmenys Respublikos Prezidento kanceliarijai pateikia sutikimą dėl galimo paskyrimo, išsilavinimą, mokslo laipsnį ir kvalifikaciją, ankstesnės veiklos patirtį patvirtinančius dokumentus ir laisvos formos deklaraciją, kad atitinka visus šiame įstatyme nustatytus reikalavimus;

• Tarnybos direktoriaus arba Tarnybos valdybos nario kadencijų skaičius ribojamas: asmuo gali būti skiriamas Tarnybos direktoriumi arba Tarnybos valdybos nariu ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės;

• Tarnybos direktorius ir Tarnybos valdybos narai atleidžiami iš pareigų tik šiais pagrindais:

1) pasibaigus įgaliojimų laikui;

2) atsistatydinus savo noru;

3) kai Tarnybos direktorius ar Tarnybos valdybos narys nevykdo arba netinkamai vykdo nustatytas pareigas;

4) netekus Lietuvos Respublikos pilietybės;

5) atsiradus aplinkybėms, dėl kurių asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos;

6) išrinkus arba paskyrus į kitas pareigas;

7) įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui;

8) paaiškėjus, kad skiriant į pareigas asmuo pateikė suklastotus dokumentus arba nuslėpė ar pateikė tikrovės neatitinkančius duomenis, dėl kurių negalėjo būti paskirtas į Tarnybos direktoriaus ar Tarnybos valdybos nario pareigas;

9) pažeidus Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą;

10) dėl sveikatos būklės, neleidžiančios eiti pareigų;

• Tarnybos direktorių arba Tarnybos valdybos narį atleisti iš pareigų prieš terminą Seimui siūlo Respublikos Prezidentas. Į atleistų prieš terminą Tarnybos direktoriaus ar Tarnybos valdybos narių vietas Seimas Respublikos Prezidento teikimu penkeriems metams skiria kitus asmenis. Atleidęs Tarnybos direktorių iš pareigų, Seimas Respublikos Prezidento teikimu paveda vienam iš Tarnybos valdybos narių vykdyti Tarnybos direktoriaus pareigas, kol teisės aktų nustatyta tvarka bus paskirtas naujas Tarnybos direktorius;

• Tarnybos direktorius ir Tarnybos valdybos nariai yra valstybės pareigūnai. Tarnybos direktoriaus ir Tarnybos valdybos narių darbo užmokesčio dydį ir darbo apmokėjimo sąlygas nustato Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmo-

kėjimo įstatymas. Tarnybos direktoriui ir Tarnybos valdybos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos. Tarnybos direktoriui ir Tarnybos valdybos nariams Lietuvos Respublikos darbo kodeksas taikomas tiek, kiek jų statuso nereglamentuoja šis ir kiti įstatymai. Komisijos pirmininkas ir jos nariai už nepriekaištingą pareigų atlikimą, vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami padėka ir vardine dovana, vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų. Sprendimą dėl Tarnybos direktoriaus ir Tarnybos Valdybos narių skatinimo priima Respublikos Prezidentas;

• Tarnybos direktorius:

1) organizuoja Tarnybos darbą;

2) atstovauja ir (arba) įgalioja Tarnybos darbuotojus atstovauti Tarnybai Lietuvos Respublikoje ir užsienyje;

3) tvirtina Tarnybos strateginį veiklos planą.

4) tvirtina Tarnybos struktūrą, struktūrinių padalinių nuostatus, pareigybių sąrašus ir aprašymus ir nustato Tarnybos valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, skaičių;

5) įstatymų nustatyta tvarka priima į pareigas ir atleidžia iš pareigų Tarnybos valstybės tarnautojus ir darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartis, juos skatina ir skiria jiems nuobaudas;

6) užtikrina, kad Tarnybos veikloje būtų laikomasi įstatymų ir kitų teisės aktų;

7) atsiskaito už Tarnybos veiklą Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei;

8) priima sprendimus dėl teisės aktuose numatytų licencijų, leidimų, atestatų, sertifikatų išdavimo, jų galiojimo sustabdymo, galiojimo sustabdymo panaikinimo, jų galiojimo panaikinimo, keitimo, tikslinimo, dublikatų išdavimo pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose nustatytą Tarnybos kompetenciją;

9) priima sprendimus dėl ūkio subjektų jam pateiktų skundų, įskaitant ir skundus dėl Tarnybos įgaliotųjų asmenų veiksmų;

10) išankstine ne teismo tvarka sprendžia ginčus tarp infrastruktūrų paslaugas teikiančių ūkio subjektų ir jų teikiamas paslaugas gaunančių asmenų;

11) priima sprendimus dėl privalomų įpareigojimų asmenims nustatymo pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose numatytą Tarnybos kompetenciją;

12) įstatymų nustatytais pagrindais skiria sankcijas asmenims pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose numatytą Tarnybos kompetenciją;

13) vykdo kitus teisės aktų jam suteiktus įgaliojimus ir funkcijas.

• Tarnybos valdyba:

1) tvirtina Tarnybos darbo reglamentą;

2) tvirtina Tarnybos valdybos narių kuruojamas Tarnybos veiklos sritis;

3) tvirtina Tarnybos sąnaudų apskaitos pagal reguliuojamus sektorius tvarką;

4) priima Tarnybos norminius teisės aktus pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose nustatytą Tarnybos kompetenciją;

5) tvirtina infrastruktūrų reguliavimui Tarnybai reikalingų tyrimų ir ekspertinių paslaugų pirkimo planą, sprendžia dėl tokių tyrimų objektų ir apimčių;

6) tvirtina Tarnybos pajamų ir išlaidų metines sąmatas, šiame įstatyme nurodytų balansavimo koeficientų dydžius;

7) išankstine ne teismo tvarka sprendžia ginčus tarp infrastruktūrų paslaugas teikiančių ūkio subjektų;

• Tarnybos valdybos posėdžiai yra teisėti, kai juose dalyvauja ne mažiau kaip 3 Tarnybos valdybos nariai, įskaitant valdybos pirmininką ar jį pavaduojantį vieną iš Tarnybos valdybos narių. Sprendimai priimami ne mažesne kaip trijų balsų dauguma. Tarnybos valdybos narių balsams pasidalijus po lygiai, lemia Tarnybos valdybos pirmininko balsas. Tarnybos valdybos nariai privalo dalyvauti Tarnybos valdybos posėdyje ir balsuoti už arba prieš sprendimus, išskyrus nedalyvavimo dėl Tarnybos darbo reglamente nustatytų pateisinamų priežasčių atvejus. Tarnybos valdybos darbo ir posėdžių organizavimo tvarką nustato Tarnybos darbo reglamentas;

• Tarnybos direktoriaus ir valdybos narių atsakomybė grindžiama šiomis nuostatomis:

1) Tarnybos direktorius ir valdybos nariai atsako už neteisėtus veiksmus ar neveikimą, kuriais buvo pažeisti Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai;

2) Tarnybos valdybos nariams taikomos Valstybės tarnybos įstatymo 33 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl solidarios atsakomybės;

3) Tarnybos direktorius ir Tarnybos valdybos nariai už šiuo įstatymu nustatytų pareigų neatlikimą ar netinkamą atlikimą yra atsakingi Respublikos Prezidentui, kuris nustačius įstatymų pažeidimus turi teisę siūlyti Seimui atleisti Tarnybos direktorių ir Tarnybos valdybos narius iš pareigų.

KETVIRTASIS SKIRSNIS
TARNYBOS FINANSAVIMAS

• Tarnybos finansavimo šaltiniai yra valstybės biudžeto asignavimai, tarp jų ir šiame įstatyme numatytos Tarnybos pajamos ir kitos teisėtai gaunamos lėšos. Tarnybos programos, įgyvendinamos siekiant šiame įstatyme numatytų tikslų ir vykdant infrastruktūrų reguliavimą, finansuojamos iš Tarnybos pajamų. Kitoms funkcijoms atlikti ar tais atvejais, kai šiame įstatyme nustatytų lėšų nepakanka infrastruktūrų reguliavimui atlikti, Tarnyba gali būti finansuojama ir kitomis valstybės biudžeto lėšomis;

• Tarnybos einamųjų metų pajamas sudaro:

1) energetikos įmonių mokamos 0,3 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal energetikos įmonių reguliuojamos veiklos metines pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

2) geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas teikiančių ūkio subjektų mokamos 0,3 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal metines geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimo veiklos pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

3) ūkio subjektų, užsiimančių elektroninių ryšių veikla, mokamos 0,2 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal metines elektroninių ryšių veiklos pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

4) pašto ir pasiuntinių paslaugas teikiančių ūkio subjektų mokamos 0,2 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal metines pašto ir pasiuntinių paslaugų teikimo veiklos pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

5) elektroninių ryšių išteklius naudojančių asmenų mokamos įmokos už elektroninių ryšių išteklių naudojimo sąlygų nustatymą ir elektroninių ryšių išteklių naudojimo priežiūrą; šių įmokų objektai ir dydžiai nustatyti Elektroninių ryšių įstatyme;

6) pajamos, gautos už suinteresuotų asmenų prašymu teikiamas su elektroninių ryšių veikla, aparatūros ir įrenginių naudojimu susijusias bandymų, mokymų, ekspertizės ir elektromagnetinio suderinamumo tyrimų bei su energetikos veikla, įrenginių naudojimu susijusias atestavimo, ekspertizės ir tyrimų paslaugas. Konkrečias tokių paslaugų kainas ir mokėjimo tvarką, pagrįsdama Tarnybos sąnaudomis, nustato Tarnyba;

7) kitos teisės aktų nustatyta tvarka Tarnybos gautos pajamos (ilgalaikio turto nuomos pajamos ir kita.);

• Ūkio subjektai po ketvirtadalį 1–4 punktuose nurodytų įmokų privalo pervesti į Tarnybos sąskaitą kiekvieną kalendorinių metų ketvirtį ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio paskutinės dienos;

• Jeigu 1-4 punktuose nurodyti ūkio subjektai atitinkamos veiklos prieš dvejus metus nevykdė, Tarnyba kiekvieną ketvirtį apskaičiuoja įmokas iš ūkio subjekto pajamų, gautų per ketvirtį, ėjusį prieš du ketvirčius. Šią įmoką ūkio subjektai privalo pervesti į Tarnybos sąskaitą iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio paskutinės dienos;

• 5 punkte nurodyti asmenys nuo teisės naudoti elektroninius išteklius suteikimo dienos privalo kas mėnesį, ne vėliau kaip iki kito mėnesio paskutinės dienos, pervesti į Tarnybos sąskaitą įmokas už elektroninių ryšių išteklių naudojimo priežiūrą. Įmokos už elektroninių ryšių išteklių naudojimo sąlygų nustatymą mokami prieš įgyjant teisę naudoti šiuos elektroninių ryšių išteklius;

• Asmenims, laiku nesumokėjusiems šiame straipsnyje nurodytų įmokų, skaičiuojami 0,05 procento nesumokėtos sumos dydžio delspinigiai už kiekvieną termino praleidimo dieną. Delspinigių sumokėjimas neatleidžia nuo pareigos sumokėti visą laiku nesumokėtą sumą;

• Tarnyba privalo užtikrinti, kad jos pajamos atitiktų sąnaudas. Tarnybos valdyba kasmet ne vėliau kaip iki balandžio 1 d. privalo patvirtinti balansavimo koeficientus, apskaičiuotus pagal šio įstatymo 1 priede numatytą formulę atskirai kiekvienam reguliuojamam sektoriui. Balansavimo koeficientai taikomi nuo einamųjų metų balandžio 1 d. iki einamųjų metų gruodžio 31 d. visiems 1–5 punktuose nustatytų Tarnybai mokamų įmokų dydžiams atitinkamai pagal reguliuojamus sektorius;

• Tarnyba gautas pajamas privalo įmokėti į valstybės biudžetą ir tvarkyti Biudžeto sandaros įstatymo nustatyta tvarka. Valstybės biudžeto asignavimų valdytojo teises ir pareigas įgyvendina Tarnybos direktorius. Tarnybos pajamos, šio įstatymo nustatyta tvarka ir įmokėtos į valstybės biudžetą, gali būti naudojamos tik Tarnybos strateginiame veiklos plane numatytoms ir vykdomoms programoms finansuoti;

• Tarnyba savo veiklos sąnaudų pagal reguliuojamus sektorius apskaitą tvarko laikydamasi Tarnybos nustatytos ir su Lietuvos Respublikos finansų ministerija suderintos tvarkos;

• Tarnybos buhalterinė apskaita organizuojama ir tvarkoma, finansinių ir biudžeto vykdymo ataskaitų rinkiniai sudaromi ir teikiami Buhalterinės apskaitos įstatymo, Viešojo sektoriaus atskaitomybės įstatymo ir kitų teisės aktų bei viešojo sektoriaus apskaitos standartų nustatyta tvarka;

• Tarnybos praėjusių metų finansinį ir veiklos valstybinį auditą ne vėliau kaip iki balandžio 1 d. atlieka Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė.

PENKTASIS SKIRSNIS
BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

• Įstatymo įgyvendinimas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) Vyriausybė ir kitos institucijos pagal savo kompetenciją iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos parengia ir patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus, taip pat atlieka būtinus veiksmus Civilinio kodekso ir Biudžetinių įstaigų įstatymo nustatyta tvarka reorganizuojant Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją, Valstybinę energetikos inspekciją prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybą (toliau – reorganizuojamos įstaigos) sujungimo būdu į naują juridinį asmenį – Tarnybą;

2) Vyriausybė ar jos įgaliota institucija įgyvendina reorganizuojamų įstaigų savininko teises ir pareigas;

3) Reorganizavus minėtas įstaigas, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos tarybos narių ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos narių įgaliojimai pasibaigia ir jie atleidžiami iš pareigų. Atleidžiamiems valstybės pareigūnams – Valstybinės kainų ir energetikos komisijos nariams ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriui, šio įstatymo nustatyta tvarka nepaskirtiems į Tarnybos direktoriaus ar Tarnybos valdybos nario pareigas, Tarnyba išmoka dviejų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio išeitinę išmoką;

4) Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos, Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos priimti teisės aktai, išduotos licencijos, leidimai, pažymėjimai, pažymos, atestatai ir sertifikatai galioja ir po nurodytų įstaigų reorganizavimo;

5) Pirmą kartą skiriant Tarnybos valdybos narius, du iš jų skiriami šešerių metų kadencijai, kuri prilyginama penkerių metų kadencijai. Pirmą kartą Tarnybos direktorius ir valdybos nariai į pareigas paskiriami nuo 2015 m. balandžio 1 d.;

6) Reorganizuojamos įstaigos visas įstatymais ir kitais teisės aktais joms priskirtas funkcijas vykdo iki 2015 m. balandžio 1 d.;

7) Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktorius, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarybos nariai ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkas ir nariai savo pareigas eina iki 2015 m. balandžio 1 d.;

8) Reorganizuojamoms įstaigoms vykdant priskirtas funkcijas iki 2015 m. balandžio 1 d., nebaigtus nagrinėti prašymus, skundus, kreipimusis ir kitus nebaigtus priimti teisės aktuose nustatytus sprendimus ar atlikti veiksmus, baigia nagrinėti ir sprendimus priima Tarnyba;

9) Tarnyba nuo 2015 m. balandžio 1 d. turi teisę pripažinti netekusiais galios, panaikinti, atšaukti, sustabdyti ar pakeisti reorganizuotų įstaigų teisės aktus, išduotas licencijas ir kitus šių institucijų priimtus sprendimus;

10) Nuo 2015 m. balandžio 1 d. ginčuose dėl reorganizuojamų įstaigų neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir kituose su šių institucijų ankstesne veikla susijusiuose ginčuose valstybei teismuose atstovauja Tarnyba;

11) Finansines prievoles, susijusias su reorganizuojamų įstaigų reorganizavimo procesu nuo 2015 m. balandžio 1 d. perima Tarnyba. Šios prievolės vykdomos iš Tarnybai tam skirtų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų.

• Įstatymas įsigalioja 2015 m. balandžio 1 d.

• Siūlytina Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymą papildyti 1 priedu „BALANSAVIMO KOEFICIENTŲ APSKAIČIAVIMO FORMULĖ“, nustatant, kad balansavimo koeficientai apskaičiuojami pagal formulę

$$K_t = 1 - \frac{4 \cdot \left(P_t^I + P_t^{VN} - I_t \right)}{3 \cdot P_t^I},$$

čia:

1) K_t – nuo (t) metų balandžio 1 d. iki (t) metų pabaigos taikomas atitinkamo reguliuojamo sektoriaus balansavimo koeficientas;

2) P_t^I – (t) metų Tarnybos pajamų įmokos, apskaičiuotos pagal šiame įstatyme ir Elektroninių ryšių įstatyme nustatytus Tarnybai atitinkamo reguliuojamo sektoriaus mokamų įmokų dydžius.

3) P_t^{VN} – Tarnybos ankstesniųjų metų planą viršijančios ir nepanaudotos pajamų įmokos pagal atitinkamą reguliuojamą sektorių, kurias Finansų ministerija leidžia Tarnybai naudoti (t) metais;

4) I_t – (t) metų Vyriausybės nutarime dėl atitinkamų metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto patvirtintų asignavimų paskirstymo pagal programas nustatyti Tarnybos asignavimai programoms pagal atitinkamą reguliuojamą sektorių finansuoti, pagal finansavimo šaltinį priskirtini Tarnybos pajamų įmokoms į valstybės biudžetą, išskyrus pajamas, planuojamas gauti už suinteresuotų asmenų prašymu Tarnybos teikiamas paslaugas pagal šį ir kitus įstatymus.

• Siūlytina Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymą papildyti 2 priedu „ ĮGYVENDINAMI EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTAI“, nurodant šiuos ES teisės aktus:

1. 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/20/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo (Leidimų direktyva) (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 29 tomas, p. 337) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/140/EB (OL 2009 L 337, p. 37).

2. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pagrindų direktyva) (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 29 tomas, p. 349) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/140/EB (OL 2009 L 337, p. 37).

3. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/72/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/54/EB (OL 2009 L 211, p. 55).

4. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

III. LICENCIJAVIMAS KAIP GAMTINIŲ DUJŲ SEKTORIAUS VEIKLOS TEISINĖS KONTROLĖS PRIEMONĖ

3.1. Veiklos gamtinių dujų sektoriuje licencijavimo samprata ir teisiniai pagrindai

Licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje reguliavimas prasideda nuo to momento, kai asmeniui išduodama licencija, suteikianti teisę vykdyti joje nurodyta veiklą. Pažymėtina, kad nei Energetikos įstatyme, nei Gamtinių dujų įstatyme nėra pateiktos licencijos ir licencijavimo sąvokos. Žodynuose pateikiamos šios licencijos bendrosios sąvokos:

1) lot. licentia – leidimas, teisės suteikimas[276];

2) leidimas, įgaliojimas, naudojimo teisė[277].

Rusų mokslininkas A. B. Bagandov[278] teigia, kad licencija dažniausiai apibrėžiama kaip teisės subjektui suteikta vykdomosios valdžios teisė vykdyti konkretaus tipo veiklą arba atlikti tam tikrus veiksmus, susijęs su išankstine ir paskesne licencijuojančios institucijos kontrole, specialių licencijavimo reikalavimų ir sąlygų priežiūra.

Vyriausybės patvirtintame Licencijavimo pagrindų aprašo 2 punkte pateikta tokia licencijos sąvoka: „Licencija – įpareigojimas įsirašyti į sąrašą ar bet koks dokumentas (nesvarbu, kaip pavadintas: leidimas, liudijimas, teikimas, atestatas, sprendimas, sertifikatas, pažymėjimas, deklaracija ir kita), kurį turi gauti ūkio subjektas, siekiantis įgyti teisę pradėti vykdyti tam tikrą veiklą, užsiimti tam tikra veikla ar atlikti vienkartinį veiksmą, būtiną siekiant užtikrinti tam tikros veiklos nenutrūkstamą vykdymą“[279].

Licencijavimo sąvokos galiojančiuose įstatymuose rasti nepavyko. Teisinėje literatūroje licencijavimas apibrėžiamas kaip ypatinga oficialaus patvirtinimo (pripažinimo) procedūra, susijusi su ūkinio subjekto teise vykdyti tam tikros rūšies veiklą laikantis taisyklių, norminių reikalavimų ir standartų[280]. Viena vertus, licencijavimas yra susijęs su ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos stimuliavimu, vystant visuomenei naudingos veiklos rūšis, naujų paslaugų įsisavinimą ir pan. Kita vertus, licencijavimas susijęs su žmogaus, visuomenės ir valstybės suinteresuotumu oficialiai pripažinti asmenų teisę vykdyti tam tikrą veiklą, teikti atitinkamas paslaugas, laikantis valstybės nustatytų reikalavimų, taikyti atgrasančias priemones nuo žalingos ūkio subjektų veiklos. Šiuo aspektu labai svarbus efektyvus licencijuojamos veiklos kontrolės mechanizmas.

Iki 2012 m. gruodžio 4 d. galiojusių Vyriausybės patvirtintų Ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų 4 punkte buvo nustatyta, kad: „Licencijavimas – licenciją išduodančios institucijos veikla, susijusi su licencijos išdavimu, jos galiojimo sustabdymu, galiojimo sustabdymo panaikinimu, galiojimo panaikinimu ar licencijos

---

[276] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-04]. <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=licencija&wid=11505>.

[277] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-04]. <http://www.lkz.lt/startas.htm>.

[278] Багандов, А. Б. Лицензионное право РФ. Учебник. Издательство Эксмо. 2004. p. 79.

[279] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 937 „Dėl Licencijavimo pagrindų aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 90-4697.

[280] Bakaveckas, A.; Dziegoraitis, A.; Dziegoraitienė, A.; Gylys, A.; Kalesnykas, R.; Pranevičienė, B.; Rusinas, E.; Šedbaras, S.; Urmonas, A.; Žilinskas, D. Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2005, p. 215.

sąlygų laikymosi priežiūra“[281][282]. Apibendrinus minėtas nuostatas, licencijavimas gali būti vertinamas kaip vienas iš įdomiausių administracinės teisės reiškinių, talpinančių savyje du skirtingo pobūdžio procesus:

1) licencijų išdavimą;

2) licencijuojamos veiklos sąlygų laikymosi priežiūrą.

Licencijų išdavimas yra viena iš pagrindinių administracinių paslaugų teikimo proceso sudedamųjų dalių, nes pagal Viešojo administravimo įstatymą[283] (2 straipsnio 17 dalis, 15 straipsnio 1 dalies 1 punktas) licencijų, leidimų išdavimas priskiriamas administracinių paslaugų teikimo sričiai.

Licencijuojamos veiklos sąlygų laikymosi priežiūra yra sudėtingesnis procesas, apimantis:

1) licencijų turėtojų konsultavimą ir kitų prevencinių veiksmų, skirtų užkirsti kelią galimiems teisės aktų pažeidimams, atlikimą;

2) licencijų turėtojų veiklos patikrinimus;

3) teisės aktų nustatyta tvarka gautos informacijos apie licencijų turėtojų veiklą vertinimą;

4) poveikio priemonių licencijų turėtojams taikymą įstatymų ir jų pagrindu priimtų kitų teisės aktų nustatyta tvarka (Viešojo administravimo įstatymo 36^1 straipsnio 2 dalis), kuris gali pasireikšti:

a) įspėjimu apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą;

b) licencijos galiojimo sustabdymu;

c) įspėjimu apie galimą licencijos galiojimo panaikinimą;

d) licencijos galiojimo panaikinimu;

e) piniginėmis baudomis licencijų turėtojams ir kt.

Gali kilti klausimas: kodėl reikalingas licencijavimas? Gal licencijavimas tik trukdo sąžiningai konkurencijai ir normaliai ūkio subjektų veiklai? Atsakymas gana paprastas ir logiškas: licencijuojamos tos komercinės – ūkinės veiklos sritys, kurios yra susijusios su padidėjusiu pavojumi žmogaus gyvybei ar sveikatai, aplinkai, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams, pvz., ginklų, šaudmenų gamyba ir prekyba, gamtinių dujų perdavimas, skirstymas, tiekimas ir kt.

Licencijavimas, kaip valstybinio reguliavimo kontrolės instrumentas, paprastai taikomas toms prekėms ir paslaugoms, kurių pardavimo ar teikimo tvarka yra specifinė, nes reikalauja papildomų įgūdžių, veiklos kokybės, kuriai užtikrinti gali nepakakti bendrųjų priemonių, pvz., gamtinių dujų perdavimas, skirstymas ir tiekimas reikalauja ne tik specialių įgūdžių, bet ir teisės aktuose nustatyto atitinkamo technologinio, finansinio, vadybinio pajėgumo, kad būtų užtikrintas licencijuojamos veiklos sąlygų vykdymas (saugus ir nenutrūkstamas vartotojų aprūpinimas gamtinėmis dujomis, vykdomos kitos Gamtinių dujų įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytos licencijuojamos veiklos sąlygos).

---

[281] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. 274 „Dėl Ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 41-1333.

[282] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1391 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. 274 „Dėl Ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“. Valstybės žinios. 2011, Nr. 148-6948.

[283] Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975;

Apskritai tam tikros komercinės – ūkinės veiklos licencijavimas įstatymo leidėjo yra laikomas tinkama valstybinio reguliavimo priemone, jeigu ši priemonė atitinka Paslaugų įstatymo[284] 4 straipsnio 1 dalyje numatytus principus:

1) būtinumo principą, kuris reiškia, kad veikla gali būti licencijuojama tik siekiant išspręsti aiškiai identifikuotą problemą ir apsaugoti svarbų visuomenės interesą (žmonių sveikatą, gyvybę, viešąją tvarką, visuomenės saugumą ir pan.);

2) proporcingumo principą, kuris reiškia, kad veiklos licencijavimas pripažįstamas tinkama priemone tikslui pasiekti esant dviem sąlygoms:

a) nėra mažiau ribojančių priemonių identifikuotai problemai spręsti, t. y. įvertinus veiklos licencijavimo alternatyvas (pvz., pranešimo apie ketinamą vykdyti veiklą, savireguliacijos galimybę, ex post veiklos priežiūrą ir kt.), nustatoma, kad veiklos licencijavimu siekiamų tikslų kitos priemonės nepadėtų pasiekti, o pasirinkta teisinio reguliavimo priemonė – veiklos licencijavimas – neriboja ūkio subjektų teisių ir laisvių daugiau, nei to reikia teisinio reguliavimo tikslui pasiekti;

b) išankstinis ūkio subjekto patikrinimas iš esmės sumažintų veikla keliamą riziką pažeisti svarbų visuomenės interesą, o vėlesnis patikrinimas neužtikrintų šio intereso apsaugos;

3) nediskriminavimo principą, kuris reiškia, kad nustatomas veiklos licencijavimas negali tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminuoti ūkio subjektų dėl jų pilietybės, gyvenamosios vietos ar valstybės, kurioje ūkio subjektas yra įsisteigęs.

Licencijavimo, kaip valstybinio reguliavimo priemonės, naudojimo pagrįstumas gamtinių dujų sektoriuje atitinka būtinumo principą, nes juo siekiama apsaugoti svarbius visuomenės interesus. Licencijavimas gamtinių dujų sektoriuje numatytas ir ES teisės aktuose.

Pirminis licencijavimo pagrindas – Konstitucijos[285] 46 straipsnio 3 dalies nuostata, kad valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Pagrindiniai reikalavimai licencijavimo taisyklėms, licencijų išdavimo reikalavimai nustatyti LR CK.

Kiekvienai įstatymų nustatytai licencijuojamai veiklos rūšiai Vyriausybė tvirtina licencijavimo taisykles. Lietuvoje šiuo metu licencijuojama keliasdešimt veiklos rūšių (alkoholio produktų, tabako gaminių, ginklų, šaudmenų ir sprogmenų, civilinių pirotechnikos priemonių gamyba ir prekyba, farmacinė veikla, sveikatos priežiūra, keleivių ir krovinių vežimo paslaugos ir kt.).

LR CK[286] 2.78 straipsnyje nustatyta, kad licencijavimo taisyklėse turi būti nurodyta:

1) licencijuojama veikla;
2) licenciją išduodanti institucija ir jos įgaliojimai;
3) licencijai gauti reikalingi dokumentai;
4) pateiktų dokumentų nagrinėjimo tvarka ir terminai;
5) licencijų rūšys ir jų išdavimo sąlygos, pakartotinis licencijos išdavimas;
6) licencijos formos;
7) išduodamų licencijų registravimo tvarka;
8) atsisakymo išduoti licencijas atvejai;
9) licencijuojamos veiklos sąlygos, įskaitant licencijos turėtojų teises ir pareigas;
10) licencijos sąlygų laikymosi priežiūros tvarka;
11) licencijos galiojimo sustabdymo bei panaikinimo atvejai ir tvarka.

[284] Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 153-6901.
[285] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.
[286] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Autoriaus nuomone, asmens teisė užsiimti tam tikra veikla gali būti ribojama tik įstatymu, o ne licencijavimo taisyklėmis, t. y. reikalavimas turėti licenciją, licencijos išdavimo sąlygos, licencijuojamos veiklos sąlygos (įskaitant licencijos turėtojų teises ir pareigas), atsisakymo išduoti licenciją, licencijos galiojimo sustabdymo, licencijos galiojimo sustabdymo panaikinimo ir licencijos galiojimo panaikinimo pagrindai, kitų poveikio priemonių licencijų turėtojams taikymo pagrindai gali būti nustatyti tik įstatymu. Tai reiškia, kad licencijavimo taisyklėse gali būti nustatyta tik reikalavimų, susijusių su licencijų išdavimu, atsisakymu išduoti licenciją, licencijų galiojimo sustabdymu, licencijų galiojimo sustabdymo panaikinimu, licencijų galiojimo panaikinimu, licencijuojamos veiklos sąlygų laikymusi, įgyvendinimo tvarka. Tai atitiktų ir Konstitucinio Teismo jurispridencijoje suformuluotą taisyklę, kad poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisių atsiradimo sąlygų, taip pat riboti ar išplėsti teisės apimties, palyginti su ta, kuri nustatyta įstatyme (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas[287]). Poįstatyminiais aktais gali būti reglamentuojami tik asmens teisių įgyvendinimo procesiniai (procedūriniai) santykiai, atskirų asmens teisių įgyvendinimo tvarka ir kt., tačiau asmens teisių ir laisvių turinį apibrėžti ar jų įgyvendinimo garantijas įtvirtinti galima tik įstatymu[288].

LR CK[289] 2.79 straipsnyje nustatyti tokie svarbiausi licencijų išdavimo reikalavimai:

1) licencija išduodama neterminuotam laikui, jei yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos;

2) licencija verstis tam tikra veikla arba rašytinis motyvuotas atsisakymas išduoti licenciją turi būti pateiktas pareiškėjui per trisdešimt dienų nuo dokumentų, reikalingų licencijai išduoti, gavimo dienos, jeigu įstatymai nenustato ko kita;

3) atsisakymas išduoti licenciją negali būti grindžiamas veiklos netikslingumu ir turi būti motyvuotas;

4) informacija apie licencijos išdavimą, jos galiojimo sustabdymą ir panaikinimą kaupiama juridinių asmenų registre (licencijas išduodanti institucija privalo apie tai pranešti Valstybės įmonės „Registrų centras“ Juridinių asmenų registrui);

5) gavęs licenciją juridinis asmuo privalo licencijuojamos veiklos priežiūros institucijai teikti ir leisti tikrinti licencijavimo taisyklėse nurodytą informaciją, susijusią su licencijuojama veikla ar licencijos išdavimą lemiančiomis sąlygomis;

Gamtinių dujų sektorius, kaip vienas iš svarbiausių energetikos sektorių, pasižymi tam tikra specifika (didelės, ilgalaikės investicijos, sudėtinga infrastruktūra, visam šalies ūkiui gyvybiškai svarbios, nuolatinio pobūdžio paslaugos, gamtinių dujų rinka negali funkcionuoti atskirai nuo gamtinių dujų transportavimo ir kitų paslaugų, susijusių su gamtinių dujų tiekimu ir kt.). Įvertinus gamtinių dujų sektoriaus ypatumus, licencijų išdavimas turėtų būti vertinamas ne tik kaip formalus individualių administracinių teisės taikymo aktų, suteikiančių teisę vykdyti atitinkamą licencijuojamą veiklą, priėmimas, bet ir kaip paslaugų kokybės, veiklos saugumo, patikimumo, kitų licencijuojamos veiklos sąlygų lai-

[287] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio (2002 m. liepos 2 d., 2004 m. lapkričio 4 d., 2005 m. gegužės 19 d., 2006 m. birželio 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 110-4511.

[288] Grigienė, K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 4(8), p. 204.

[289] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

kymosi teisinės kontrolės gamtinių dujų sektoriuje instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų.

Licencijų išdavimo ir licencijuojamos veiklos sąlygų klausimai nereikalauja išsamios lyginamosios analizės, nes visos ES valstybės narės turi veikti pagal bendras gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, tiekimo ir laikymo taisykles, nustatytas Direktyvoje 2009/73/EB, kurioje taip pat numatyti kriterijai ir tvarka, pagal kurią suteikiamos licencijos perduoti, skirstyti, tiekti ir laikyti gamtines dujas. Įvertinus veiklos gamtinių dujų sektoriuje licencijavimo svarbą, šioje disertacijos dalyje analizuojami teisės aktai, reglamentuojantys licencijų išdavimą, licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygas, tiriamos atsakomybės už licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų pažeidimus teisinio reglamentavimo problemos Lietuvoje ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai.

3.2. Licencijų išdavimas, kaip teisinės kontrolės gamtinių dujų sektoriuje instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų

Atsižvelgiant į licencijuojamos veiklos rizikingumą, Lietuvos teisės aktuose išskiriami trys licencijų išdavimo modeliai: „A“, „D“, „G“[290].

Modelis „A“ taikomas, kai ūkio subjekto atitiktį teisės aktuose nustatytiems reikalavimams gali patvirtinti informacija, priskiriama valstybės informaciniams ištekliams, ir (ar) dokumentai, išduoti kitų institucijų ar įstaigų. Šis modelis dar vadinamas automatiniu, nes licencija išduodanti institucija tikrina tik dokumentus[291]. Taikant šį modelį licencija ūkio subjektui išduodama kitą dieną nuo jo prašymo išduoti licenciją (jei reikia, ir kitų dokumentų) gavimo dienos. Jeigu ūkio subjektas pateikia aiškiai klaidingus duomenis ar nutyli faktus, dėl kurių būtų pripažinta, kad ūkio subjektas negali verstis licencijuojama veikla, jis netenka teisės verstis licencijuojama veikla, o už bet kokią atsiradusią žalą atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Modelis „D“ taikomas, kai ūkio subjekto atitiktį teisės aktuose nustatytiems reikalavimams gali patvirtinti ne informacija, priskiriama valstybės informaciniams ištekliams, ir (ar) dokumentai, išduoti kitų institucijų ar įstaigų, bet ir paties ūkio subjekto pateikti duomenys, kurių kita institucija ar įstaiga nėra patikrinusi. Modelis „D“ taikomas veiklai, kurios rizika nėra didelė arba išankstinė kontrolė tos rizikos nesumažina. Taikant šį modelį, licencija ūkio subjektui išduodama kitą dieną nuo jo prašymo išduoti licenciją (jei reikia, ir kitų dokumentų) gavimo dienos. Modelis „D“ dar vadinamas deklaravimo, nes ūkio subjektui nustatomas reikalavimas kartu su prašymu išduoti licenciją pateikti deklaraciją (patikinimą), kad jis įsitikinęs, jog atitinka tuos teisės aktų reikalavimus. Taikant šį modelį ūkio subjekto atitiktis teisės aktų reikalavimams nustatoma dviems būdais:

1) tikrinant ūkio subjekto pateiktus dokumentus;

2) atliekant fizinį patikrinimą.

Jei taikant modelį „D“ paaiškėja, kad ūkio subjekto pateikta deklaracija (patikinimas) neatitinka tikros padėties, bet neatitikimai nereikšmingi, jam turi būti suteikta teisė per nustatytą protingą terminą trūkumus pašalinti. Paminėtina, kad ši nuostata neturi įtakos

[290] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 937 „Dėl Licencijavimo pagrindų aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 90-4697.

[291] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-04]. <http://www.mzinios.lt/lt/2012-05-29/straipsniai/aktualijos/norima_supaprastinti_licenciju_isdavima.html>.

išduotos licencijos galiojimui. Be to, jei ūkio subjektas, siekiantis gauti licenciją, pateikia netikslius ar neišsamius duomenis ir per nustatytą terminą jų nepatikslina ar nepapildo, taip pat kai pateikia aiškiai klaidingus duomenis ar nutyli faktus, dėl kurių būtų pripažinta, kad ūkio subjektas negali verstis licencijuojama veikla, jis netenka teisės verstis licencijuojama veikla, o už bet kokią atsiradusią žalą atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Modelis „G" vadinamas griežtu, nes taikomas išskirtiniais atvejais, kai licencija gali būti išduodama tik licenciją išduodančiai institucijai įsitikinus, t. y. atlikus išankstinį dokumentinį ir (ar) nedokumentinį informacijos, susijusios su ūkio subjektu ir (ar) ketinama vykdyti veikla, patikrinimą. Išskirtiniais laikomi atvejai, kai veikla keliama rizika tokia didelė, kad, siekiant apsaugoti tam tikrą svarbų visuomenės interesą ir veiksmingai sumažinti veikla keliamą riziką, būtina atlikti išankstinį dokumentinį ir (ar) nedokumentinį patikrinimą[292].

Minėta, kad gamtinių dujų sektorius pasižymi tam tikra specifika, todėl licencijų išdavimas turėtų būti vertinamas ne tik kaip formalus individualių administracinių teisės taikymo aktų, suteikiančių teisę vykdyti atitinkamą licencijuojamą veiklą, priėmimas, bet ir kaip paslaugų kokybės, veiklos saugumo, patikimumo, kitų licencijuojamos veiklos sąlygų laikymosi teisinės kontrolės gamtinių dujų sektoriuje instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų. Todėl asmenims, siekiantiems gauti licenciją atitinkamai veiklai gamtinių dujų sektoriuje, keliami pakankamai aukšti reikalavimai, išdėstyti Gamtinių dujų įstatymo[293] 20 straipsnio 5 dalyje. Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo (taip pat ir laikymo bei skystinimo) licencijos išduodamos Lietuvos Respublikoje įsteigtam juridiniam asmeniui arba kitos valstybės narės juridinio asmens ar kitos organizacijos padaliniui, įsteigtam Lietuvos Respublikoje. Licencijos išduodamos asmenims, turintiems pakankamus technologinius, finansinius ir vadybinius pajėgumus, leidžiančius tinkamai vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas, kurie nustatyti VKEKK patvirtintame Ūkio subjektų technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos apraše[294] (toliau – Tvarkos aprašas).

Asmenų technologinis pajėgumas vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas vertinamas, atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

1) asmenys, siekiantys įgyti sistemų operatorių licencijas, privalo nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais valdyti gamtinių dujų perdavimo ar skirstymo sistemas;

2) asmenys, siekiantys įgyti rinkos operatoriaus ar gamtinių dujų tiekimo licencijas, privalo nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais valdyti technines priemones, skirtas prisijungti prie gamtinių dujų perdavimo sistemos operatoriaus informacinio komplekso, ir programinę įrangą, kurios reikia licencijuojamai veiklai vykdyti;

3) asmenys, siekiantys įgyti rinkos operatoriaus licenciją, privalo nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais valdyti ryšio priemones, reikalingas pranešimams iš rinkos dalyvių gauti ir jiems siųsti;

---

[292] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 937 „Dėl Licencijavimo pagrindų aprašo patvirtinimo". Valstybės žinios. 2012, Nr. 90-4697.

[293] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

[294] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2011 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. O3-132 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. sausio 9 d. nutarimo Nr. O3-6 „Dėl Energetikos įmonių technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo" pakeitimo", kuriuo patvirtintas Ūkio subjektų technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašas.Valstybės žinios. 2011, Nr. 73-3538.

4) asmenys, siekiantys įgyti gamtinių skirstymo operatoriaus licenciją, privalo nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais valdyti pagal teisės aktų reikalavimus įrengtą gamtinių dujų skirstymo sistemą, kuri turi būti sujungta su veikiančia gamtinių dujų perdavimo ar skirstymo sistema, leidžiančią užtikrinti gamtinių dujų pristatymą vartotojams;

5) asmenys, siekiantys įgyti gamtinių dujų laikymo licenciją, privalo nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais valdyti pagal teisės aktų reikalavimus įrengtą gamtinių dujų saugyklą, kurios įrenginiai sujungti su veikiančia gamtinių dujų perdavimo sistema;

6) asmenys, siekiantys įgyti gamtinių dujų skystinimo licenciją, privalo nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais valdyti pagal teisės aktų reikalavimus įrengtą SGD sistemą, kuri yra sujungta su veikiančia gamtinių dujų perdavimo sistema.

Minėti technologinio pajėgumo reikalavimai iš esmės sudaro kliūtis patekti į gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo rinką. Ypač šios kliūtys akivaizdžios Lietuvos gamtinių dujų perdavimo rinkoje, nes AB „Lietuvos dujos“ (nuo 2013-08-01 gamtinių dujų perdavimo veiklą Lietuvoje vykdo AB „Amber Grid“) šioje rinkoje turi absoliutų ir strateginį pranašumą. Absoliutų šios įmonės pranašumą kitų ūkio subjektų atžvilgiu lemia ne tik teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas, susijęs su technologinio pajėgumo reikalavimais licencijai perduoti gamtines dujas gauti, bet ir šios įmonės nuosavybės teise valdoma gamtinių dujų perdavimo sistema (įmonė nuosavybės teise valdo ir eksploatuoja apie 2 tūkst. kilometrų magistralinių dujotiekių), apimanti beveik visą Lietuvos Respublikos teritoriją, ir kiti įrenginiai (pvz., 65 gamtinių dujų skirstymo stotys, 3 gamtinių dujų apskaitos stotys, 2 gamtinių dujų kompresorių stotys), atitinkantys technologinio pajėgumo reikalavimus.

Kita įėjimo į rinką kliūčių grupė yra susijusi su AB „Lietuvos dujos“ (AB „Amber Grid“) strateginiu pranašumu, kuris objektyviai atsirado dėl to, kad ši įmonė atskirose gamtinių dujų rinkose pradėjo veikti anksčiau nei kiti rinkos dalyviai. Strateginį šios įmonės pranašumą, autoriaus nuomone, lemia:

1) finansavimo galimybės (gera ilgą laiką gamtinių dujų rinkoje veikiančios įmonės reputacija sumažina investavimo riziką, sudaro galimybes gauti finansavimą palankesnėmis sąlygomis, parengti efektyvesnius investicijų planus);

2) masto ekonomija (didesnė užimamos rinkos dalis leidžia turėti mažesnius nei potencialių konkurentų vidutinius veiklos kaštus);

3) laiko ir finansinių išteklių sąnaudos (magistraliniams dujotiekiams statyti, gerai reputacijai įgyti reikia daug laiko ir didelių investicijų, kurios atsiperka tik po keliasdešimt metų).

Įvertinus minėtas aplinkybes, galima teigti, kad gamtinių dujų perdavimas Lietuvoje yra natūrali monopolija. Tuo tarpu patekimą į gamtinių dujų skirstymo rinką ilgą laiką apsunkino ne tik minėti objektyvūs veiksniai, bet ir teisinio reglamentavimo trūkumai. Šiuo aspektu verta paminėti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2007 m. vasario 23 d. nutartimi[295] kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar Gamtinių dujų įstatymo 5 straipsnio 2 dalis (2000 m. spalio 10 d. redakcija), nustatanti, kad „licencijos perduoti, paskirstyti ir laikyti gamtines dujas išduodamos dujų sistemas nuosavybės teise turinčioms ar kitais teisėtais būdais jas naudojančioms įmonėms“, atitinka Konstitucijos 46 straipsnio nuostatas. LVAT prašymas analizuojamos normos kontekste buvo grindžiamas šiais argumentais:

1. Tokiu teisiniu reguliavimu sukurtos dirbtinės ir neproporcingai didelės kliūtys siekiamam tikslui – neribotas skaičius įmonių, siekiančių gauti atitinkamoje teritorijo-

[295] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-10-6/2007.

je licenciją, dar iki licencijuojamos veiklos pradžios buvo įpareigotos statyti arba kitaip įsigyti gamtinių dujų sistemas, kurioms reikalingos didelės investicijos, tačiau licencija konkrečioje teritorijoje galėjo būti suteikta tik vienai įmonei. Tokiu atveju kitos įmonės, įsigijusios gamtinių dujų sistemas, galėjo patirti didelę žalą (nuostolius), kurių atlyginimo mechanizmas nebuvo reglamentuotas.

2. Toks teisinis reguliavimas neskatino įmonių, siekiančių patekti į rinką, iniciatyvos, dirbtinai ribojo ūkinės veiklos laisvę ir konkurenciją gamtinių dujų rinkoje, sudarė teisines prielaidas sukurti monopolinę gamtinių dujų rinką, galėjo pažeisti vartotojų interesus ir pakenkti bendrai visuomenės naudai, nes licencija buvo suteikiama pagal formalius kriterijus, dažnai palankius vienai įmonei, atsižvelgiant ne į tai, kokią naudą licenciją gavusi įmonė suteiks, o į tai, ar įmonė turi gamtinių dujų sistemas.

Konstitucinis Teismas 2009 m. balandžio 29 d. nutarime[296] minėtos įstatymo normos prieštaravimo Konstitucijai neįžvelgė. Konstitucinis Teismas motyvuojamoje nutarimo dalyje pažymėjo, kad tokiu teisiniu reguliavimu nebuvo paneigtas ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumas, nes jis buvo taikomas visoms įmonėms, siekiančioms gauti atitinkamą licenciją. Konstitucinio Teismo nuomone, tokiu teisiniu reguliavimu nebuvo paneigta sąžiningos konkurencijos laisvė, galimybė įmonėms, norinčioms užsiimti minėta ūkine veikla, pateikti į rinką, nebuvo pažeistas ir konstitucinis proporcingumo principas, nes reikalavimas nuosavybės teise turėti ar kitais teisėtais būdais naudoti gamtinių dujų sistemas, buvo natūralus ir būtinas licencijuojamai veiklai, kuri be šių sistemų išvis negalima.

Taip pat Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad tokių sąlygų licencijai gauti nustatymas savaime negali būti vertinamas kaip prielaidų monopolizuoti rinką sudarymas, nes tuo buvo siekiama užtikrinti tinkamą licencijuojamos veiklos sąlygų vykdymą, vartotojų aprūpinimo gamtinėmis dujomis saugumą, patikimumą, nepertraukiamumą, taigi vienodai užtikrinti gamtinių dujų vartotojų interesus.

Autoriaus nuomone, nėra teisinio pagrindo nesutikti su Konstitucinio Teismo argumentais. Visgi minėtas įstatyme įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas nebuvo tinkamas, nes iki naujos redakcijos Gamtinių dujų įstatymo ir jį įgyvendinančių teisės aktų įsigaliojimo (įstatymas įsigaliojo 2007 m. balandžio 19 d., tačiau įstatymą įgyvendinantys teisės aktai nebuvo priimti iki 2008 metų) licencijų skirstyti gamtines dujas išdavimas nelicencijuotose teritorijose buvo komplikuotas, ypač tais atvejais, kai skirstyti gamtines dujas toje pačioje teritorijoje (savivaldybėje) siekė dvi įmonės.

Pateikimo į gamtinių dujų skirstymo rinką kliūčių problemą iš dalies išsprendė naujos redakcijos Gamtinių dujų įstatymo[297] 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad naujas perdavimo ar skirstymo sistemas naujoje dujofikuojamoje teritorijoje turi teisę įrengti juridiniai asmenys, įgiję šią teisę konkurso būdu. Sistemų operatoriai, prie kurių sistemų

[296] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2000 m. spalio 10 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo" patvirtintų Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 10 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių taisyklių 37 punkto (2002 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 15 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 14 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnio 2 daliai, 1.3 straipsnio 3 daliai, 2.80 straipsniui, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsniui". Valstybės žinios. 2009, Nr. 49-1993.

[297] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626.

prijungiamos naujos gamtinių dujų skirstymo sistemos, privalo prijungti šias sistemas. Sprendimą leisti įrengti naujas sistemas priima VKEKK. Toks sprendimas yra privaloma sąlyga statyti šiuos objektus Statybos įstatymo nustatyta tvarka. Kita vertus, ši įstatymo nuostata ilgiau kaip metus neveikė, nes ūkio ministras tik 2008 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. 4-266[298] patvirtino Naujų gamtinių dujų sistemų naujoje dujofikuojamoje teritorijoje įrengimo ir naujų vartotojų gamtinių dujų sistemų prijungimo prie perdavimo ar skirstymo sistemų taisykles, kuriose nustatyta naujų gamtinių dujų sistemų naujoje dujofikuojamoje teritorijoje įrengimo organizavimo tvarka (prašymų priėmimas, nagrinėjimas, VKEKK sprendimo rengti konkursą priėmimas ir konkurso paskelbimas, konkurso vykdymas, VKEKK sprendimo leisti įrengti naują dujų sistemą priėmimas, investicinio projekto įgyvendinimas).

Labai svarbu tai, kad šiose taisyklėse buvo nustatyti aiškūs investicijų projektų vertinimo kriterijai (gamtinių dujų transportavimo kainos viršutinė riba naujos dujofikuojamos teritorijos vartotojams; su potencialiais vartotojais sudarytose preliminariose prijungimo sutartyse numatytas paskirstyti gamtinių dujų kiekis; numatomų pastatyti skirstomojo dujotiekio tinklų ilgis), tačiau dėl minėtų AB „Lietuvos dujos“ strateginio pranašumo veiksnių galimybės kitoms įmonėms laimėti konkursą buvo labai ribotos. Be to, autoriaus nuomone, pagrindiniai investicijų projektų vertinimo kriterijai turėtų būti aiškiai apibrėžti įstatyme, nes pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną pagrindines ūkinės veiklos (taip pat ir gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklos) sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, galima nustatyti tik įstatymu.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tuo atveju, jei įmonė gamtinių dujų sistemas valdo ne nuosavybės teise, bet kitais teisėtais pagrindais, pavyzdžiui, nuomos teise, tai nuomos sutarties sudarymo fakto neužtenka pakankamo technologinio pajėgumo vertinimo prasme. Šiuo atveju VKEKK turėtų reikalauti, kad įmonė pateiktų Valstybės įmonės Registrų centro Nekilnojamojo turto registro išrašą, patvirtinantį nuomos sutarties faktą. Ši aplinkybė yra labai svarbi, nes LR CK 6.531 straipsnio 2 dalyje aiškiai nustatyta, kad pastatų, statinių ar įrenginių (taip pat ir gamtinių dujų vamzdynų) nuomos sutartis gali būti panaudota prieš trečiuosius asmenis tik tada, kai ji įregistruota viešajame registre. LR CK 6.535 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad pastatas, statinys ar įrenginys perduodamas ir priimamas pagal perdavimo – priėmimo aktą. LR CK 6.535 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „jeigu viena šalis vengia pasirašyti pastato, statinio ar įrenginio perdavimo – priėmimo aktą nuomos sutartyje aptartomis sąlygomis, tai laikoma, kad atitinkamai nuomotojas atsisako vykdyti prievolę perduoti pastatą, statinį ar įrenginį, o nuomininkas atsisako juos priimti“[299]. Vadovaujantis LR CK 6.477 straipsnio 1 dalimi, pagal nuomos sutartį viena šalis (nuomotojas) įsipareigoja duoti nuomininkui daiktą laikinai valdyti ir naudotis juo už užmokestį, o kita šalis (nuomininkas) įsipareigoja mokėti nuomos mokestį. Minėtų teisės normų analizė suponuoja išvadą, kad gamtinių dujų vamzdynų nuomos santykiams atsirasti, be kitų LR CK nustatytų sąlygų, būtinos šio sąlygos:

1) nuomos sutartyje nustatyto nuomos mokesčio sumokėjimas;

2) gamtinių dujų vamzdynų perdavimas nuomininkui priėmimo–perdavimo aktu.

---

[298] Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2008 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. 4-266 „Dėl naujų gamtinių dujų sistemų naujoje dujofikuojamoje teritorijoje įrengimo ir naujų vartotojų gamtinių dujų sistemų prijungimo prie perdavimo ar skirstymo sistemų taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr.75-2972.

[299] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Vadovaudamasi šiomis LR CK nuostatomis, Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija 2006 m. birželio 1 d. sprendime[300] konstatavo, kad UAB „Intergas" niekada nebuvo teisėta dujų vamzdynų naudotoja ir valdytoja, o VKEKK 2005 m. gruodžio 16 d. nutarimą Nr. O3-81 „Dėl uždarosios akcinės bendrovės „Intergas" licencijos paskirstyti gamtines dujas", kuriuo buvo atsisakyta pakeisti įmonės licenciją skirstyti gamtines dujas, pripažino teisėtu ir paliko galioti. Atkreiptinas dėmesys, kad Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija net nevertino VKEKK pateiktų argumentų dėl UAB „Intergas" nepakankamo technologinio pajėgumo vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas, apsiribodama formaliu faktinės aplinkybės konstatavimu, kad įmonė niekada teisėtai nesinaudojo nuomos sutartyse nurodytais gamtinių dujų vamzdynais, nes nebuvo jų priėmusi perdavimo – priėmimo aktu.

Antras ne mažiau svarbus pajėgumo vykdyti atitinkamą licencijuojamą veiklą vertinimo komponentas – gamtinių dujų įmonės finansinis pajėgumas. Tvarkos aprašo[301] III skyriuje nustatyta, kad finansinis pajėgumas vertinamas pagal dvejų paskutinių ataskaitinių finansinių metų (arba nuo asmens, siekiančio gauti atitinkamą licenciją, įregistravimo dienos, jeigu jis vykdė veiklą mažiau negu dvejus finansinius metus) balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų duomenis, kuriems įvertinti taikomi VKEKK nustatyti finansinio pajėgumo rodikliai, pvz., gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklos normatyvinio finansinio pajėgumo rodiklio žemutinę reikšmę VKEKK apskaičiuoja naudodama 8 finansinius santykinius rodiklius, t. y. veiklos pelningumas, grynasis pelningumas, nuosavo kapitalo grąža ir turto grąža (pajamų apsaugos rodikliai), įsiskolinimo koeficientas, finansinio sverto koeficientas ir einamojo likvidumo koeficientas (finansinio sverto rodikliai), pirkėjų įsiskolinimo koeficientas (komercinio aktyvumo rodiklis); gamtinių dujų tiekimo veiklos normatyvinio finansinio pajėgumo rodiklio žemutinę reikšmę VKEKK apskaičiuoja naudodama 7 finansinius santykinius rodiklius, t. y. veiklos pelningumas, grynasis pelningumas ir nuosavo kapitalo (pajamų apsaugos rodikliai), įsiskolinimo koeficientas, finansinio sverto koeficientas ir einamojo likvidumo koeficientas (finansinio sverto rodikliai), pirkėjų įsiskolinimo koeficientas (komercinio aktyvumo rodiklis).

Finansinis pajėgumas vertinamas kaip pakankamas, jei jo bendrasis finansinio pajėgumo rodiklis (per pastaruosius dvejus metus arba prognozuojamus veiklos metus) yra didesnis nei VKEKK nustatyta gamtinių dujų sektoriaus atitinkamos veiklos finansinio pajėgumo normatyvinio rodiklio žemutinė reikšmė. Jeigu VKEKK nustato, kad asmuo netenkina finansinio pajėgumo reikalavimų, jis turi teisę per 10 darbo dienų pateikti VKEKK motyvuotą paaiškinimą ir susijusius papildomus dokumentus išplėstiniam vertinimui atlikti. VKEKK, gavusi nurodytą informaciją, atlieka išplėstinį (detalų) gamtinių dujų įmonės finansinio pajėgumo įvertinimą, kurio rezultatai tvirtinami motyvuotu nutarimu.

Apibendrinus minėtas nuostatas ir VKEKK veiklos patirtį, darytina išvada, kad dėl finansinio pajėgumo vertinimo kyla mažiau diskusijų, nes jis grindžiamas aiškiais eko-

[300] Vilniaus apygardos administracinio teismo 2006 m. birželio 1 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-809-18.

[301] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2011 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. O3-132 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. sausio 9 d. nutarimo Nr. O3-6 „Dėl Energetikos įmonių technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo" pakeitimo", kuriuo patvirtintas Ūkio subjektų technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašas.Valstybės žinios. 2011, Nr. 73-3538.

nominiais skaičiavimais, kurių pagrįstumą gali įvertinti kiekvieno suinteresuoto asmens, siekiančio gauti licenciją atitinkamai veiklai, atstovai.

Trečiasis pajėgumų komponentas yra vadybinis pajėgumas vykdyti licencijuojamą veiklą. Lyginant su technologinio ir finansinio pajėgumų vertinimu, vadybinis pajėgumas vertinamas daug paprasčiau. Tvarkos aprašo[302] IV skyriuje nustatyta, kad vadybinis pajėgumas vertinamas kaip pakankamas vykdyti atitinkamą licencijuojamą veiklą, jei gamtinių dujų įmonė turi darbuotojus: atitinkamai veiklai vykdyti ir ataskaitoms rengti, atskirai atitinkamos veiklos apskaitai tvarkyti; vartotojams informuoti ir konsultuoti; skundams dėl atitinkamos licenicjuojamos veiklos sąlygų nagrinėti. Tai atliekama pagal pareiškėjo pateiktą informaciją apie padalinius, filialus ir valdymo organus, minėtas funkcijas atliekančius įmonės padalinius (skyrius) ir darbuotojų skaičių. Teisinių ginčų dėl vadybinio pajėgumo vertinimo VKEKK praktikoje nekilo.

Šių pajėgumų vertinimo teisinės pasekmės labai rimtos, nes VKEKK motyvuotu nutarimu nustačius, kad asmens technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas neleidžia vykdyti atitinkamos veiklos sąlygų, VKEKK gali atsisakyti išduoti licenciją, taip pat įspėti ir licencijas turinčias įmones apie licencijos galiojimo sustabdymą, nurodydama per nustatytą terminą pašalinti trūkumus. Jei trūkumai nepašalinami, gali būti taikoma griežtesnė poveikio priemonė – licencijos galiojimo sustabdymas. Vadinasi, technologinio, vadybinio ir finansinio pajėgumų vertinimas labai svarbus ne tik licencijų išdavimo stadijoje, bet ir išdavus licenciją, vertinamos gamtinių dujų įmonių galimybės toliau vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas. Todėl šiame darbe licencijų išdavimas gamtinių dujų sektoriuje vertinamas ne tik kaip formalus individualių administracinių teisės taikymo aktų, suteikiančių teisę vykdyti atitinkamą licencijuojamą veiklą, priėmimas, bet ir kaip paslaugų kokybės, veiklos saugumo, patikimumo, kitų licencijuojamos veiklos sąlygų laikymosi teisinės kontrolės priemonė, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų.

3.3. Licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų būtinumas

Licencijavimu, kaip valstybinio reguliavimo priemone, siekiama, kad gamtinių dujų įmonės efektyviai ir ekonomiškai vykdytų licencijuojamą veiklą, užtikrintų gamtinių dujų tiekimo patikimumą, reguliarumą, kokybę, vartotojų apsaugą ir aplinkosaugos reikalavimus, nediskriminuotų vartotojų, kitų gamtinių dujų įmonių ir sistemų naudotojų, laikytųsi sąžiningos konkurencijos, veiklos viešumo ir informavimo principų, atsakingai priimtų su licencijuojama veikla susijusius sprendimus ir kt. Todėl teisės aktuose būtina nustatyti tam tikras licencijuojamos veiklos sąlygas (reikalavimus, standartus, pareigas, užduotis), kad licencijavimas, kaip valstybinio reguliavimo instrumentas, atitiktų šios priemonės taikymu siekiamus tikslus.

Atsižvelgiant į tai, kad gamtinių dujų rinkos pagrindą sudaro gamtinių dujų perdavimas, skirstymas ir tiekimas, pagrindinis ir tinkamiausias licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų klasifikavimo kriterijus yra veiklos rūšis.

---

[302] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2011 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. O3-132 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. sausio 9 d. nutarimo Nr. O3-6 „Dėl Energetikos įmonių technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, kuriuo patvirtintas Ūkio subjektų technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašas.Valstybės žinios. 2011, Nr. 73-3538.

Gamtinių dujų įmonė, kuri vykdo gamtinių dujų perdavimo veiklą, įstatymų leidėjo vadinama gamtinių dujų perdavimo sistemos operatoriumi. Viena iš svarbiausių perdavimo sistemos operatoriaus pareigų yra prieigos suteikimas trečiajai šaliai, nediskriminuojant sistemos naudotojų ar tam tikrų sistemos naudotojų kategorijų ir tokios prieigos valdymas. Teisės naudotis gamtinių dujų sistema realus užtikrinimas – vienas iš esminių efektyvaus rinkos veikimo kriterijų. Ši teisė yra tiesiogiai susijusi su pagrindinių priemonių doktrina, kuri išplėtota konkurencijos teisėje (D. Glasl[303], Mats A. Bergman[304]). Sąvoka „pagrindinės priemonės" vartojama, kai egzistuoja dvi susijusios rinkos, pvz., gamtinių dujų tiekimo rinka ir transportavimo rinka. Paprastai pagrindinių priemonių savininkė aktyviai veikia abiejose rinkose, o kiti rinkos dalyviai gamtinių dujų perdavimo veiklos vykdyti neturi galimybės (pvz., AB „Lietuvos dujos" iki nuosavybės atskyrimo buvo vertikalios integracijos įmonė, vykdanti visas tris gamtinių dujų perdavimo, skirstymo ir tiekimo veiklas).

Apibendrinęs teisinę literatūrą, gausią teismų praktiką, Mats A. Bergman[305] nurodo, kad pagrindinių priemonių doktrina taikoma, jei:

1) egzistuoja tik viena priemonė (infrastruktūra);

2) priega prie šios priemonės būtina siekiant konkuruoti susijusiose rinkose;

3) konkuruojanti įmonė neturi galimybės pasinaudoti alternatyviomis priemonėmis;

4) pagrindinių priemonių savininkas turi technines ir kitas galimybes suteikti prieigą.

Atsižvelgiant į tai, labai svarbi Gamtinių dujų įstatymo[306] 52 straipsnio 1 dalies nuostata, kad gamtinių dujų įmonė gali atsisakyti suteikti teisę naudotis sistema tik esant dviems sąlygoms:

1) jeigu trūksta pajėgumų arba teisė naudotis sistema trukdytų joms vykdyti šiame įstatyme nurodytus viešųjų paslaugų teikimo įpareigojimus;

2) jeigu atsirado esminių ekonominių ir finansinių sunkumų, susijusių su sudarytų įsipareigojimo mokėti už nepaimtą gamtinių dujų kiekį sutarčių („imk arba mokėk" sutarčių) vykdymu. Atsisakymas, grindžiamas sutarčių „imk arba mokėk" vykdymu, gali būti pripažintas pagrįstu tik gavus VKEKK pritarimą. Gamtinių dujų įmonė, atsisakiusi patenkinti kitos gamtinių dujų įmonės ar laisvojo vartotojo raštu pateiktą prašymą naudotis sistema dujoms transportuoti, apie šį savo sprendimą ir jo priežastis per 10 darbo dienų turi pranešti VKEKK, kuri gali įpareigoti gamtinių dujų įmonę suteikti teisę pasinaudoti sistema.

Įstatymų leidėjas (Gamtinių dujų įstatymo[307] 30 straipsnio 2 dalis) gamtinių dujų perdavimo sistemos operatoriui nustato ir kitas pareigas:

1) saugios, veiksmingos ir ekonomiškos gamtinių dujų perdavimo sistemos eksploatavimas, priežiūra ir plėtojimas;

2) visų su gamtinių dujų perdavimo sistema susijusių mokėjimų, įskaitant mokestį už prieigą, balansavimą ir papildomas paslaugas, rinkimas;

---

[303] Glasl, D. Essential Facilities Doctrine in EC Anti-trust Law: A Contribution to the Current Debate, European Competition Law Review, 1994, 6, 306-314.

[304] Mats A. Bergman. The Role of the Essential Facilities Doctrine, Antitrust Bulletin, 2001, 46, 403-434.

[305] Mats A. Bergman. When should an Incumbent be Obliged to Share its Infrastructure with an Entrant Under the General Competition Rules? Department of Economics Uppsala University, 2003. p. 2.

[306] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

[307] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

3) investicijų planavimas užtikrinant ilgalaikį sistemos pajėgumą (įskaitant tarptautinius pajėgumus), tenkint esamą ir prognozuojamą būsimą paklausą ir garantuojant tiekimo saugumą;

4) ryšių su trečiosiomis šalimis ir reguliavimo institucijomis palaikymas;

5) aktyvi veikla Europos gamtinių dujų perdavimo sistemos operatorių tinkle (ENTSO–G);

6) regioninių kelių valstybių narių rinkų kūrimas arba palankesnių sąlygų liberalizavimo procesui sudarymas;

7) kitos būtinos funkcijos saugiam ir patikimam gamtinių dujų transportavimui užtikrinti.

Apibendrinus, galima teigti, kad gamtinių dujų perdavimo sistemos operatorius yra atsakingas už gamtinių dujų perdavimo sistemos (magistralinio dujotiekio) eksploatavimą, techninę priežiūrą, šios sistemos plėtrą konkrečioje teritorijoje ir sujungimą su kitomis sistemomis, taip pat už ilgalaikį sistemos pajėgumą patenkinti pagrįstus gamtinių dujų transportavimo poreikius.

Gamtinių dujų įmonė, kuri vykdo gamtinių dujų skirstymo veiklą, įstatymų leidėjo vadinama gamtinių dujų skirstymo sistemos operatoriumi. Apibendrinus Gamtinių dujų įstatyme nustatytas licenijcuojamos gamtinių dujų skirstymo veiklos sąlygas, galima daryti išvadą, kad gamtinių dujų skirstymo sistemos operatorius yra atsakingas už gamtinių dujų skirstymo sistemos eksploatavimą, techninę priežiūrą, šios sistemos plėtrą konkrečioje teritorijoje (jei yra poreikis), sujungimą su kitomis sistemomis, taip pat už ilgalaikį sistemos pajėgumą, pagrįstą gamtinių dujų skirstymo paklausa.

Gamtinių dujų tiekimo licencijas turinčios įmonės yra atsakingos už kokybės reikalavimus atitinkančių gamtinių dujų patiekimą į sistemą ir gamtinių dujų tiekimo reguliarumą. Jos gali tiekti gamtines dujas vartotojams ir gamtinių dujų įmonėms. Pagrindinės šių įmonių pareigos susijusios su informacijos teikimu, pvz., Gamtinių dujų įstatymo[308] 23 straipsnio 4 dalyje nustatyta, tiekimo įmonės, vykdydamos informacijos sklaidą, privalo:

1) pateikti informaciją VKEKK apie pagrindines sudarytų gamtinių dujų tiekimo sutarčių sąlygas gamtinių dujų tiekimo patikimumo stebėsenai atlikti;

2) parengti metines savo veiklos ir saugumo užtikrinimo ataskaitas ir pateikti jas VKEKK;

3) pateikti savo vartotojams Europos Komisijos parengto energijos vartotojams skirto klausimų ir atsakymų sąrašo kopiją ir šį sąrašą paskelbti viešai įmonių interneto svetainėse.

To paties įstatymo 24 straipsnio 1 dalyje nustatyta gamtinių dujų tiekėjo pareiga penkerius metus saugoti ir prireikus pateikti visų sudarytų sandorių duomenis apie šių sandorių trukmę, pristatymo ir apmokėjimo taisykles, kiekį, vykdymo datas ir terminus, sandorių vertę, didmeninių vartotojų nustatymo priemones. Papildomai tiekimo įmonės turi saugoti ir VKEKK reikalavimu jai pateikti visą informaciją apie neįvykdytas gamtinių dujų tiekimo sutartis ir gamtinių dujų rinkos finansines priemones.

Minėtos licencijuojamos veiklos sąlygos yra labai svarbios, jų tinkamas vykdymas pateisina licencijavimo, kaip teisinės kontrolės instrumento, naudojimo pagrįstumą siekiant valstybinio reguliavimo tikslų. Už licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų pažeidimus licencijų turėtojams gali būti taikomos įvairios atsakomybės priemonės, nustatytos Energetikos įstatyme, todėl tikslinga jų taikymo pagrindus ir tvarką išanalizuoti išsamiau.

[308] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

3.4. Atsakomybės už licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų pažeidimus teisinio reglamentavimo problemos

Už licencijuojamos veiklos sąlygų gamtinių dujų sektoriuje pažeidimus licencijų turėtojams teisės aktų nustatyta tvarka gali būti taikomos šios poveikio priemonės:

1) įspėjimas apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą;
2) įspėjimas apie galimą licencijos galiojimo panaikinimą;
3) licencijos galiojimo sustabdymas;
4) licencijos galiojimo panaikinimas;
5) piniginė bauda.

Pažymėtina, kad visos šios atsakomybės priemonės, jų taikymo pagrindai išdėstyti Energetikos įstatyme, o jų taikymo procedūras reglamentuoja Vyriausybės patvirtintos Licencijavimo taisyklės ir VKEKK teisės aktai. Energetikos įstatymo[309] 31 straipsnio 5 dalyje nustatyti tokie įspėjimo sustabdyti licencijos galiojimą taikymo pagrindai:

1) išdavus licenciją paaiškėja, kad prašyme išduoti licenciją pateikti klaidingi duomenys;
2) energetikos įmonė per kalendorinius metus pažeidžia nustatytas licencijuojamos veiklos sąlygas;
3) anksčiau minėti energetikos įmonės technologiniai, finansiniai ir (ar) vadybiniai pajėgumai neleidžia vykdyti licencijuojamos veiklos.

To paties įstatymo 31 straipsnio 7 dalyje nustatyti įspėjimo panaikinti licencijos galiojimą taikymo pagrindai:

1) energetikos įmonė, kurios licencijos galiojimas jau buvo sustabdytas, pakartotinai per dvylika mėnesių nuo jai išduotos licencijos galiojimo sustabdymo datos pažeidžia veiklos, kuriai išduota licencija, sąlygas;
2) energetikos įmonė, kurios licencijos galiojimas sustabdytas, nepašalino reguliuojamosios veiklos sąlygų pažeidimų per VKEKK nustatytą laikotarpį;
3) energetikos įmonė, kurios licencijos galiojimas sustabdytas, vykdo atitinkamoje licencijoje nurodytą veiklą.

Licencijavimo taisyklių[310] 50 punkte numatytos įspėjimų apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą arba panaikinimą procedūros. VTEK nustačiusi licencijuojamos veiklos sąlygų laikymosi pažeidimų arba gavusi iš valstybinės priežiūros ir (ar) kontrolės institucijų informaciją apie tokius pažeidimus, ne vėliau kaip per 5 darbo dienas raštu įspėja licencijos turėtoją apie galimą licencijos galiojimo sustabdymą arba panaikinimą ir nurodo laiką, per kurį licencijos turėtojas turi pašalinti nustatytus pažeidimus. Taikant įspėjimą nustatomas laikotarpis, per kurį turi būti pašalinti nurodyti licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimai. Šis laikotarpis negali būti ilgesnis kaip 30 kalendorinių dienų, išskyrus atvejus, kai dėl objektyvių priežasčių pažeidimui pašalinti reikia ilgesnio laikotarpio. Jei nustatyti pažeidimai per nustatytą terminą nepašalinami, teisės aktų nustatyta tvarka taikomos griežtesnės atsakomybės priemonės, t. y. licencijos galiojimo sustabdymas arba panaikinimas.

Licencijos galiojimas sustabdomas iš esmės tais pačiais pagrindais kaip ir įspėjimas sustabdyti licencijos galiojimą, t. y.:

---

[309] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

[310] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. spalio 27 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo ir rinkos operatoriaus licencijavimo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2011, Nr. 131-6227; 2012, Nr. 56-2768; 2012, Nr. 102-5185.

1) jei išdavus licenciją paaiškėja, kad prašyme išduoti licenciją pateikti klaidingi duomenys ir po įspėjimo per VKEKK nustatytą laikotarpį energetikos įmonė nepateikia patikslintų duomenų;

2) jei energetikos įmonė per kalendorinius metus pažeidžia nustatytas licenicjuojamos veiklos sąlygas ir po įspėjimo per VKEKK nustatytą laikotarpį nepašalina nurodytų pažeidimų;

3) jei anksčiau minėti energetikos įmonės technologiniai, finansiniai ir (ar) vadybiniai pajėgumai neleidžia vykdyti licencijuojamos veiklos ir po įspėjimo per VKEKK nustatytą laikotarpį nepašalina nurodytų pažeidimų.

Kai energetikos įmonė VKEKK pateikia dokumentus, įrodančius, kad pažeidimai pašalinti, VKEKK ne vėliau kaip per 10 kalendorinių dienų nuo šių dokumentų įregistravimo priima sprendimą panaikinti licencijos galiojimo sustabdymą. Licencijos galiojimas taip pat gali būti stabdomas energetikos įmonės prašymu. Šiuo atveju įspėjimas, kaip pirminis atsakomybės instrumentas, netaikomas.

Licencijos galiojimas panaikinamas iš esmės tais pačiais pagrindais kaip ir įspėjimas sustabdyti licencijos galiojimą, t. y.:

1) jei energetikos įmonė, kurios licencijos galiojimas jau buvo sustabdytas, pakartotinai per dvylika mėnesių pažeidžia licenijcuojamos veiklos sąlygas;

2) jei energetikos įmonė, kurios licencijos galiojimas sustabdytas, nepašalina licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų per VKEKK nustatytą laikotarpį;

3) jei energetikos įmonė, kurios licencijos galiojimas sustabdytas, vykdo licencijoje nurodytą veiklą.

Energetikos įstatymo[311] 31 straipsnio 7 dalyje taip pat nustatyti licencijos galiojimo panaikinamo pagrindai, nesusiję su licencijuojamos veiklos pažeidimais, t. y.:

1) licenciją turintis juridinis asmuo pasibaigia jį likvidavus ar reorganizavus;

2) energetikos įmonė daugiau kaip trejus metus nevykdo licencijoje nurodytos veiklą;

3) energetikos įmonė pateikė prašymą panaikinti licencijos galiojimą.

Šiais atvejais įspėjimas panaikinti licencijos galiojimą, kaip atsakomybės priemonė, netaikoma.

Gamtinių dujų įstatymo[312] 22 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta labai svarbi vartotojams minėtų atsakomybės priemonių taikymo sąlyga, kad sprendimas dėl licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo, turintis įtakos saugiam vartotojų aprūpinimui gamtinėmis dujomis, gali įsigalioti ne anksčiau kaip po dviejų mėnesių nuo sprendimo priėmimo dienos. VKEKK numatyta pareiga informuoti apie tokį sprendimą Vyriausybę ir Energetikos ministeriją.

Minėti licencijų galiojimo sustabdymo ir galiojimo panaikinimo teisiniai pagrindai, jų reikalingumas nekelia abejonių. Skirtingų užsienio valstybių praktika rodo, kad licencijos galiojimas gali būti sustabdomas ar panaikinamas, kai licencijos turėtojas sistemingai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas. Kita vertus, sustabdyti ar panaikinti licencijos galiojimą VKEKK iniciatyva praktiškai neįmanoma, nes nei Energetikos įstatyme, nei Gamtinių dujų įstatyme, nei Licencijavimo taisyklėse nereglamentuotas licencijuojamos veiklos vykdymas po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo. Todėl

[311] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

[312] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

neišvengiamai kyla praktinio pobūdžio klausimai, kurių galiojantys teisės aktai nereglamentuoja:

1. Kas vykdys šią veiklą po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo?

2. Kokia tvarka ir pagrindais bus valdomas ir (ar) išperkamas energetikos įmonių, kurių licencijos galiojimas panaikintas, turtas, reikalingas licencijuojamos veiklos sąlygoms vykdyti?

3. Kokiomis kainomis bus teikiamos su gamtinių dujų tiekimu susijusios paslaugos (gamtinių dujų perdavimas, skirstymas ir kt.)?

2007 metų Gamtinių dujų įstatymo (2007-04-19 Gamtinių dujų įstatymo redakcija) 10 straipsnio 7 dalyje buvo numatyta tik bendro pobūdžio nuostata, kad: „Kai dujų įmonė nutraukia savo veiklą ir kyla grėsmė saugiam vartotojų aprūpinimui dujomis, Vyriausybė, siekdama užtikrinti saugumą ir patenkinti visuomenės poreikius, turi teisę priimti sprendimą dėl tos įmonės turto valdymo perėmimo ar turto išpirkimo. Vyriausybė tvirtina tokių dujų įmonių turto valdymo perėmimo ar turto išpirkimo taisykles“[313], tačiau Vyriausybė tokių taisyklių niekada nebuvo patvirtinusi. Be to, minėta įstatymo nuostata galimai prieštaravo Konstitucijos 23 straipsnio 3 daliai, kurioje nustatyta, kad: „Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“[314]. LR CK[315] 4.67 straipsnyje nustatyta, kad valstybei paimti daiktą iš savininko visuomenės poreikiams teisingai atlyginant, taip pat valstybei neatlygintinai paimti daiktą, kaip sankciją už teisės pažeidimą, leidžiama tik įstatymų numatytais atvejais ir tvarka. Atsižvelgiant į tai, analizuojama nuostata ta apimtimi, kuria joje įtvirtinta Vyriausybės teisė nustatyti gamtinių dujų įmonių turto valdymo perėmimo ar turto išpirkimo taisykles, neatitiko minėtos Konstitucijos normos.

Taip pat pažymėtina, kad pagal LR CK 2.75 straipsnį juridinių asmenų teisnumas negali būti apribotas kitaip, kaip tik įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka, todėl, autoriaus nuomone, pagrindiniai reikalavimai dėl gamtinių dujų įmonių, kai jos nutraukia savo veiklą ir kyla grėsmė saugiam vartotojų aprūpinimui gamtinėmis dujomis, turto valdymo perėmimo ar turto išpirkimo tvarkos, turėtų būti įtvirtinti įstatymuose, o ne poįstatyminiuose teisės aktuose. Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo ir tiekimo veikla turi būti vykdoma nuolat, todėl tai yra akivaizdi teisinio reglamentavimo problema.

Įvertinus minėtas teisinio reglamentavimo problemas, siūlytina Energetikos įstatyme aiškiai reglamentuoti licencijuojamos veiklos vykdymą po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo:

1) aiškiai išdėstant laikinai įmonėse paskiriamų administratorių teises, pareigas ir atsakomybę, įgaliojimų trukmę, kai Vyriausybė nušalina energetikos įmonių valdymo organus ir šioms įmonėms valdyti paskiria laikiną administratorių;

2) nustatant energetikos įmonių turto, kuris reikalingas licencijuojamos veiklos sąlygoms vykdyti, valdymo perėmimo ar išpirkimo pagrindus ir tvarką;

3) įtvirtinant energetikos įmonių teikiamų paslaugų kainų reguliavimo principus, kurie būtų taikomi po atitinkamos įmonės licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo.

Energetikos įstatyme nustatytos piniginės baudos energetikos įmonėms už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus, jų skyrimo pagrindai ir tvarka reikalauja išsames-

[313] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 43-1626.

[314] Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

[315] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

nės analizės. Lietuvos teisės sistemoje nėra vieno teisės akto, skirto administracinės atsakomybės taikymo ūkio subjektams klausimams kompleksiškai reglamentuoti. Šiuos klausimus reglamentuoja apie 30 skirtingų įstatymų[316], kurie taikomi tiesiogiai. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – LR ATPK) bendrosios dalies normų analizė leidžia daryti išvadą, kad LR ATPK specialiosios dalies normos taikomos tik fiziniams asmenims (taip pat ir ūkio subjektų vadovams ir kitiems atsakingiems asmenims)[317]. Nurodytuose specialiuose įstatymuose numatyti pažeidimai nacionalinėje teisėje nelaikomi nusikaltimais, todėl galima daryti išvadą, kad juridiniai asmenys Lietuvoje pripažįstami administracinės atsakomybės subjektais[318] .

Baudas ir jų skyrimo tvarką už reguliuojamos veiklos pažeidimus energetikos įmonėms, (taip pat ir gamtinių dujų įmonėms), kaip juridiniams asmenims, reglamentuoja Energetikos įstatymas. Energetikos įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad VKEKK skiria baudas energetikos įmonėms:

„1) už viešai privalomos skelbti informacijos apie energetikos įmonės reguliuojamąją veiklą nepaskelbimą, už teisės aktuose nustatytos informacijos nepateikimą šio įstatymo 25 straipsnio 1 dalyje nurodytiems asmenims (valstybės, savivaldybių institucijoms, įstaigoms ir (ar) kitiems asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra suteikiama teisė gauti tokią informaciją), taip pat neteisingos ar ne visos informacijos pateikimą – nuo vieno tūkstančio litų iki 0,5 procento energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėju-

---

[316] Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 74-3424; 2012, Nr. 77-3977; Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626; 2011, Nr. 145-6819; Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-627; 2011, Nr. 145-6818; Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 163-7759; Lietuvos Respublikos profesinių pensijų kaupimo įstatymas. Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3248; 2011, Nr. 146-6824; Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymo. Valstybės žinios. 1999, Nr. 55-1765; 2011, Nr. 146-6823; Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816; Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1073; 2004, Nr. 47-1548. Lietuvos Respublikos pašto įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 36-1070; 2004, Nr. 60-2125; Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2382; Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios. 1991, Nr. 30-804; 2002, Nr. 29-1034; Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488; Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1832; Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 26-578; 2008, Nr. 76-3003; Lietuvos Respublikos centrinės kredito unijos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 45-1288; 2004, Nr. 61-2181; Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymas. Valstybės žinios. 2009, Nr. 153-6887; Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856; 2012, Nr. 42-2041; Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317; Lietuvos Respublikos valstybės rezervo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 78-2359); Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 1-1, Nr. 146-6830; Lietuvos Respublikos branduolinės saugos įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 91-4316; Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymas. Valstybės žinios. 2009, Nr. 87-3662; Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2008, Nr. 6-212; Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576; Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 52-1673; 2011, Nr. 64-2324 ir kt.

[317] Šedbaras, S. Administracinė atsakomybė. – Vilnius: Justitia, 2005. p. 207.

[318] Plačiau apie juridinių asmenų administracinę atsakomybę žr. Meškys, L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai. Jurisprudencija. Mokslo darbai. Nr. 4 (82). 2006. p. 61-68.

siais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas;

2) už kitų įstatymų nustatytų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimą arba jų nevykdymą, už VKEKK įpareigojimų (nurodymų) nutraukti neteisėtą veiklą, pašalinti nustatytus licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus nevykdymą arba vykdymą ne laiku, už įsipareigojimų nesilaikymą – nuo vieno tūkstančio litų iki vieno procento energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios licencijuojamos veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas;

3) už veiklos saugumo ir patikimumo, sąžiningos konkurencijos ir vartotojų nediskriminavimo principų pažeidimą, išskyrus šio straipsnio 2 dalyje nurodytus atvejus, už reguliuojamosios veiklos sąlygų pakartotinį pažeidimą per kalendorinius metus – nuo dviejų tūkstančių litų iki dviejų procentų energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas;

4) už energijos perdavimo ar skirstymo veiklos nepriklausomumo ir veiklos atskyrimo reikalavimų nevykdymą ar jų netinkamą vykdymą, jeigu per VKEKK nustatytą protingą terminą šie pažeidimai nebuvo ištaisyti, vertikalios integracijos įmonei ir (ar) tinklų operatoriui – iki dešimt procentų šios energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas“[319].

Bendrosios energetikos įmonėms skiriamų piniginių baudų diferencijavimo taisyklės nustatytos Energetikos įstatymo 36 straipsnio 3 dalyje, kurioje numatyta, kad energetikos įmonėms piniginės baudos skiriamos atsižvelgiant į: 1) pažeidimo pavojingumą; 2) pažeidimo trukmę; 3) pažeidimo sukeltas pasekmes; 4) energetikos įmonės atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes. Tačiau įstatymas nereglamentuoja, kaip šios aplinkybės įtakoja skiriamos baudos dydį.

Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad pažeidimą padariusi energetikos įmonė savo noru užkirto kelią žalingoms pažeidimo pasekmėms, padėjo išaiškinti pažeidimo aplinkybes, nedelsdama ėmėsi priemonių pažeidimui pašalinti. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad energetikos įmonė kliudė nustatyti pažeidimo aplinkybes, slėpė padarytą pažeidimą, tęsė pažeidimą, nepaisydama VKEKK nurodymo nutraukti neteisėtą veiklą, arba padarė pažeidimą, dėl kurio šiai energetikos įmonei jau buvo skirta bauda.

VKEKK, nustatydama baudos dydį, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis gali pripažinti ir kitas šiame įstatyme nenurodytas aplinkybes. Nustatytas baudos dydis mažinamas, jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, arba didinamas, jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Kai yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą.

Pažymėtina, kad Energetikos įstatyme nenumatyta galimybė skirti mažesnę baudą nei sankcijoje numatytoji minimali, atsižvelgiant į teisės pažeidimo pobūdį, atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinis teisingumo principas reikalauja nustatomas sankcijas už teisės pažeidimus (taigi ir skiriamas administracines nuobaudas, pinigines baudas) diferencijuoti taip, kad jas taikant būtų

[319] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

galima atsižvelgti į teisės pažeidimo pobūdį, į atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes, kad atsižvelgiant į tai būtų galima skirti mažesnę nuobaudą nei sankcijoje numatytoji minimali (2004 m. sausio 26 d. nutarimas[320]).

Nustatydamas sankcijų už įstatymų pažeidimus dydžius, įstatymų leidėjas yra saistomas teisingumo ir teisinės valstybės konstitucinių principų, kitų konstitucinių reikalavimų. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, taip pat ir tokio dydžio baudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas[321] ir kiti Konstitucinio Teismo nutarimai). Taigi vadovaujantis konstituciniais teisingumo ir teisinės valstybės principais įstatymuose už įstatymų pažeidimus nustatomos baudos turi būti tokio dydžio, koks yra būtinas siekiant teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo – užtikrinti įstatymų laikymąsi, nustatytų pareigų vykdymą. Įvertinus šiuos Konstitucinio Teismo argumentus, reikėtų Energetikos įstatyme numatyti galimybę skirti mažesnę baudą nei sankcijoje numatytoji minimali, atsižvelgiant į teisės pažeidimo pobūdį, atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes.

Dar vienas ne mažiau svarbus Energetikos įstatyme nustatyto teisinio reglamentavimo trūkumas – nepakankamos energetikos įmonių procesinės garantijos skiriant baudas ir taikant kitas poveikio priemones. Tokius teisės pažeidimus, kurie mūsų teisinėje sistemoje laikomi administraciniais teisės pažeidimais, Europos Žmogaus Teisių Teismas traktuoja kaip kriminalines veikas, nepriklausomai nuo to, kokiai teisės šakai jas priskiria nacionalinis įstatymų leidėjas. Lietuvos Respublikos baudžiamajojo kodekso[322] (toliau – LR BK) 47 straipsnio 5 dalyse nustatyta, kad baudos dydis juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką straipsnio sankcijoje nenurodomas. Jį nustato teismas, skirdamas juridiniam asmeniui bausmę. LR BK 47 straipsnio 4 dalyje nustatyta maksimali baudos dydžio juridiniam asmeniui riba – iki 50000 MGL, t. y. iki 6 mln. 500 tūkst. litų. Tuo tarpu pagal Energetikos įstatymą skiriamos baudos dydis gali būti ir didesnis. Tarkime, kad AB „Lietuvos dujos“ nepateikia teisės aktuose nustatytos informacijos VKEKK arba pateikia neteisingą ar ne visą informaciją apie gamtinių dujų tiekimo veiklą. Už šį pažeidimą Energetikos įstatymo 36 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta bauda nuo vieno tūkstančio litų

[320] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2004, Nr. 15-465

[321] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 105-3318.

[322] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

iki 0,5 proc. energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas. AB „Lietuvos dujos“ tiekimo veiklos pajamos 2012 metais buvo 1526,6 mln. litų[323] (0,5 proc. šios sumos yra 7,633 mln. litų). Nesant atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, taikoma medianos taisyklė, todėl už tokį pažeidimą bendrovei būtų skirta apie 3,8 mln. litų bauda.

Šiuo aspektu aktualus Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos[324] (toliau – Konvencija) 6 straipsnis, kuriame reglamentuojamos atsakomybėn traukiamo asmens teisių garantijos: teisė, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo; kad jam būtų skubiai ir nuodugniai pranešta tokia kalba, kurią jis supranta, apie pareiškiamo jam kaltinimo pagrindą ir motyvus; kad jis turėtų pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai; kad jis galėtų gintis pats arba per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui atsilyginti, turi gauti pagalbą nemokamai, kai to reikalauja teisingumo interesai; kad jis galėtų apklausti kaltinimo liudytojus arba turėtų teisę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir turėtų teisę, kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams; kad jis galėtų nemokamai naudotis vertėjo pagalba, jeigu jis nesupranta ar nekalba teismo procese vartojama kalba.

Lietuvos Respublika Konvenciją ratifikavo 1995 metais, todėl privalo užtikrinti jos nuostatų įgyvendinimą. Spręsdamas, ar konkrečiam nacionaliniam procesui taikytinas Konvencijos 6 straipsnis, Europos Žmogaus Teisių Teismas vertina, ar jame sprendžiamas asmens civilinių teisių ir pareigų, ar baudžiamojo kaltinimo klausimas. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas, atsižvelgdamas į savo praktikoje suformuluotus kriterijus, tam tikrais atvejais Konvencijos 6 straipsnį taiko ir procesams, pagal nacionalinę teisę priskiriamiems administraciniams, tačiau pagal šio straipsnio 1 dalį baudžiamuoju aspektu laikytiniems baudžiamaisiais procesais. Minėti kriterijai yra trys: 1) teisinis pažeidimo kvalifikavimas pagal vidaus teisę; 2) pažeidimo pobūdis; 3) galimos bausmės pobūdis ir jos griežtumas[325].

Bylose prieš Lietuvą Europos Žmogaus Teisių Teismas Žmogaus teisių Konvencijos 6 straipsnį taikė ir mokesčių teisės ginčams, pripažinęs, kad mokestines baudas numatančių teisės normų pobūdis, tikslas nubausti ir baudos dydis leidžia konstatuoti, jog nacionaliniame procese buvo sprendžiamas baudžiamojo kaltinimo klausimas[326][327]. Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad jeigu tam tikros įstatymų nustatytos sankcijos savo dydžiu (griežtumu) prilygsta kriminalinėms bausmėms, nesvarbu, kokiai teisinės atsakomybės rūšiai (administracinei, drausminei ar kitai) šios sankcijos priskiriamos ir kaip va-

[323] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-09]. <http://www.dujos.lt/index.php/ziniasklaidai/pranesimai-spaudai/ab-lietuvos-dujos-akcininkai-patvirtino-veiklos-rezultatus/47539>.

[324] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

[325] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą, peticijos Nr. 72596/01. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-15]. <http://www.tm.lt/dok/Balsyte-Lideikiene_2008-11-04_sprendimas_NEGALUTINIS.pdf>.

[326] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. sausio 5 d. sprendimas byloje UAB „Impar“ prieš Lietuvą, peticijos Nr. 13102/04. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-15]. <http://www.tm.lt/dok/Impar_2010_spr_NEGALUTINIS.pdf>.

[327] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 18 d. sprendimas byloje UAB „Rikoma“ prieš Lietuvą, peticijos Nr. 9668/06. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-15]. <http://www.tm.lt/dok/Rikoma_2011_spr.pdf>.

dinamos įstatymuose, būtinai turi būti nustatytos tokios procesinės garantijos asmenims, traukiamiems teisinėn atsakomybėn pagal atitinkamus įstatymus, kurios kyla iš Konstitucijos, inter alia iš jos 31 straipsnio, kurio nuostatos negali būti aiškinamos kaip skirtos tik asmenims, traukiamiems baudžiamojon atsakomybėn (Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas[328]).

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas[329] taip pat yra išaiškinęs, kad nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas, kuriose gali būti skiriama administracinė nuobauda, savo griežtumu prilygstanti kriminalinei bausmei, administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui turi būti suteikiamos iš esmės tokios pat teisės, kaip ir kaltinamajam baudžiamojoje byloje.

Apibendrinus, darytina išvada, kad licencijuojamos veiklos pažeidimų tyrimo ir nagrinėjimo tvarka, kiek tai susiję su energetikos įmonių procesinėmis garantijomis, turi būti analogiška arba artima baudžiamajam procesui. Atsižvelgiant į licencijuojamos veiklos pažeidimų pobūdį ir poveikio priemonių dydį, siūlytina Energetikos įstatyme nustatyti iš esmės tokias pat energetikos įmonių procesines garantijas, kurios suteikiamos kaltinamajam baudžiamojo proceso metu.

Europos Tarybos rekomendacijos Nr. R (91) 1 „Dėl administracinių nuobaudų" 6 principas nustato, kad kiekvienam asmeniui, kuriam ketinama skirti administracinę nuobaudą, turi būti pranešta, kuo jis kaltinamas, jam turi būti skirta pakankamai laiko pasirengti bylai ir pranešta apie prieš jį turimų įrodymų esmę. Nei Energetikos įstatyme, nei Gamtinių dujų įstatyme licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų tyrimo stadija, kuri turi didelę reikšmę bylai teisingai išspręsti, nereglamentuota, taip pat nenustatyta jokių procesinių terminų, užtikrinančių tinkamą energetikos įmonių susipažinimą su kaltinimu ir teisę duoti paaiškinimus. Įvertinus minėtą rekomendaciją, Energetikos įstatyme turėtų būti įtvirtinta energetikos įmonių teisė susipažinti su VKEKK surinkta medžiaga, pvz., protokolu dėl pažeidimo, kuriame turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas pažeisto įstatymo ar kito teisės akto straipsnis, dalis, punktas ir pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas, taip pat teisė per protingą terminą (ne trumpesnį negu 14 dienų) pateikti paaiškinimus ir kitus duomenis iki bylos nagrinėjimo pradžios.

Energetikos įmonių (taip pat ir gamtinių dujų įmonių) vadovų (ar už licencijuojamą veiklą atsakingų asmenų), kaip fizinių asmenų, administracinę atsakomybę už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus reglamentuoja LR ATPK. Tam skirtas LR ATPK 99(3) straipsnis „Energijos išteklių ar energijos perdavimo, paskirstymo, laikymo, tiekimo ir vartojimo tvarkos pažeidimas", kuriame numatyta, kad: „Energijos išteklių ar energijos perdavimo, paskirstymo, laikymo, tiekimo tvarkos pažeidimas, energijos išteklių ir energijos tiekimo sistemos balansavimo ir prisijungimo prie jos tvarkos pažeidimas, reguliuojamų tarifų ar (ir) kainų taikymo pažeidimas, ne laiku atnaujintas privalomasis draudimas, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų energetikos veiklos skaidrumo reikalavimų nesilaiky-

[328] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Valstybės žinios, 2005, Nr. 131-4743.

[329] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A1 – 931/2005 UAB Tele 2 prieš Konkurencijos tarybą. Kategorija 7.5.1.; 7.5.2.

mas, įpareigojimų teikti privalomas paslaugas nevykdymas, vertimasis energetikos veikla neturint licencijos tokiai veiklai ar licencijoje nurodytų reikalavimų nesilaikymas, nesuteikimas teisės pasinaudoti energijos išteklių ar energijos perdavimo ar paskirstymo sistema (tinklais) – užtraukia įspėjimą arba baudą pareigūnams nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio penkių šimtų litų. Energijos išteklių ar energijos tiekimo nepagrįstas nutraukimas, tiekimo saugumo ar (ir) energijos kokybės reikalavimų, įrenginių įrengimo, eksploatavimo, saugos, vartojimo tvarkos pažeidimas, vertimasis energetikos veikla neturint leidimo tokiai veiklai ar leidime nurodytų reikalavimų nesilaikymas, energijos apskaitos pažeidimas, klaidingų energijos apskaitos duomenų pateikimas – užtraukia įspėjimą arba baudą piliečiams nuo vieno šimto iki penkių šimtų litų ir įspėjimą arba baudą pareigūnams – nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio penkių šimtų litų“[330]. Taip pat paminėtinas LR ATPK $99^{(7)}$ straipsnis, kuriame nustatyta administracinė atsakomybė už VKEKK nutarimų pažeidimą arba jų nevykdymą ir VKEKK nurodymų nevykdymą. Šį pažeidimą padariusiems pareigūnams numatyta nuo dviejų iki keturių šimtų litų bauda, esant pakartotiniam pažeidimui – nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų baudą. Akivaizdu, kad minėtuose ATPK straipsniuose įtvirtintos administracinės nuobaudos nėra atgrasančios, efektyvios ir proporcingos dispozicijoje numatytiems pažeidimams, tačiau ilga laiką tai buvo vienintelės administracinės atsakomybės priemonės už licencijuojamos veiklos energetikos srityje sąlygų pažeidimus, kurias praktiškai galėjo taikyti VKEKK[331].

Išanalizavus ERRA[332] valstybių narių teisinį reguliavimą, darytina išvada, kad energetikos rinkas reguliuojančių institucijų patirtis sankcijų už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus taikymo srityje labai įvairi. Apibendrinus dvidešimt ERRA valstybių narių reguliavimo institucijų pateiktus duomenis, galima išskirti šiuos aspektus:

1) reguliavimo institucijos taiko įvairias sankcijas, pvz., licencijos galiojimo sustabdymas ir panaikinimas netaikomas tik Kazachstane ir Rusijos Federacijoje; baudos taikomos visose ERRA valstybėse narėse, išskyrus Bosniją ir Hercogoviną, Kroatiją, Juodkalniją, Serbiją, kuriose tik teismai įgalioti skirti baudas energetikos įmonėms; tarifų revizija taikoma Albanijoje, Armėnijoje, Bosnijoje ir Hercogovinoje, Kazachstane, Kirgizijos Respublikoje, Juodkalnijoje, Lenkijoje, Rumunijoje, Rusijos Federacijoje, Serbijoje, Turkijoje, Kosove;

2) skiriasi atsakomybės subjektai, pvz., Albanijoje, Armėnijoje, Vengrijoje, Juodkalnijoje, Turkijoje sankcijos taikomos tik juridiniams asmenims, kitose – ir fiziniams asmenims (įmonių vadovams ar asmenims, kurie tiesiogiai atsakingi už licencijuojamą veiklą), ir juridiniams asmenims;

3) labai skirtingas baudų dydis įvertinus minimalų gyvenimo lygį, pvz., Kirgizijos Respublikoje mažiausia bauda 4 eurai, didžiausia – 100 eurų, o Lenkijoje – iki 15 proc. įmonės metinių pajamų iš licencijuojamos veiklos[333].

---

[330] Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.

[331] Pastaba. Baudos energetikos įmonėms įteisintos tik 2008 m. lapkričio 6 d. Energetikos įstatymo 2, 4, 6, 16, 17, 21, 27, 28 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 7(1) straipsniu įstatymu Nr. X-1767, kuris įsigaliojo 2009 m. sausio 1 d.

[332] Regioninė energetikos reguliuotojų asociacija (agl. Energy Regulators Regional Association (ERRA) yra savanoriška organizacija, jungianti Centrinės Europos ir Eurazijos regiono energetikos reguliuotojus. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-15]. <http://www.erranet.org/>.

[333] Plačiau žr. Kanapinskas, V. Results of the questionnaire on the Variety of Applied Sanctions and its Effectiveness in ERRA countries. Legal Regulation Working Group Meeting. March 26-27, 2007 Istanbul, Turkey. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-15]. <http://www.erranet.org/Events/ERRA/2007/Legal_Istanbul_March#Materials>.

Įvertinus energetikos įmonių atsakomybės už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus teisinio reglamentavimo problemas, siūlytina:

1. Energetikos įstatyme aiškiai reglamentuoti licencijuojamos veiklos vykdymą po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo:

1) išdėstant laikinai įmonėse paskiriamų administratorių teises, pareigas ir atsakomybę, įgaliojimų trukmę, kai Vyriausybė nušalina energetikos įmonių valdymo organus ir šioms įmonėms valdyti paskiria laikiną administratorių;

2) nustatant energetikos įmonių turto, kuris reikalingas licencijuojamos veiklos sąlygoms vykdyti, valdymo perėmimo ar išpirkimo pagrindus ir tvarką;

3) įtvirtinant energetikos įmonių teikiamų paslaugų kainų reguliavimo principus, kurie būtų taikomi po atitinkamos įmonės licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo.

2. Atsižvelgiant į licencijuojamos veiklos pažeidimų, numatytų Energetikos įstatyme, pobūdį, baudų dydį ir įvertinus Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, siūlytina Energetikos įstatyme:

1) reglamentuoti licencijuojamos veiklos pažeidimų tyrimo stadiją, kuri turi didelę reikšmę bylai teisingai išspręsti;

2) nustatyti bent minimalias energetikos įmonių procesines garantijas, kurios suteikiamos kaltinamajam baudžiamojo proceso metu: numatyti energetikos įmonių teisę susipažinti su Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos surinkta medžiaga, t. y. protokolu dėl pažeidimo, kuriame energetikos įmonei turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas pažeisto įstatymo ar kito teisės akto straipsnis, dalis, punktas ir pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas; įtvirtinti energetikos įmonių teisę per protingą terminą (ne trumpesnį negu 14 dienų) pateikti paaiškinimus ir kitus duomenis iki bylos nagrinėjimo pradžios.

Šioms teisinio reglamentavimo problemoms spręsti siūlytina papildyti Energetikos įstatymą 36^1 straipsniu:

„36^1 straipsnis. Baudų skyrimo tvarka

1. Baudos skyrimo procedūra pradedama, kai įgaliotas Komisijos darbuotojas atlieka tyrimą ir surašo protokolą dėl galimai padaryto ar daromo pažeidimo, nurodyto šio įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje.

2. Protokole nurodoma:

1) jo surašymo data ir vieta;

2) tyrimą atlikusio ir protokolą surašiusio asmens pareigos, vardas, pavardė;

3) duomenys apie pažeidimą galimai padariusią energetikos įmonę;

4) pažeidimo padarymo aplinkybės;

5) atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės, jeigu jų yra;

6) teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas;

7) kiti duomenys, būtini klausimui dėl baudos skyrimo teisingai išspręsti.

3. Protokolą pasirašo jį surašęs Komisijos darbuotojas ir energetikos įmonės vadovas ir (ar) jo įgaliotas atstovas. Energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui atsisakius pasirašyti, apie tai pažymima protokole. Protokolas surašomas dviem egzemplioriais. Vienas protokolo egzempliorius nedelsiant įteikiamas energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui.

4. Prieš spręsdama baudos skyrimo klausimą, Komisija nustato ne trumpesnį nei 14 dienų terminą paaiškinimams pateikti ir apie tai praneša energetikos įmonei, dėl kurios padaryto ar daromo pažeidimo atliekamas tyrimas. Komisijos pranešime turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas, pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas. Jei per nurodytą laiką paaiškinimų negaunama, laikoma, kad juos pateikti atsisakyta. Protokolas, energetikos įmonės paaiškinimai, įrodymai ir kita susijusi medžiaga teikiami svarstyti Komisijos posėdžiui Komisijos darbo reglamento nustatyta tvarka.

5. Baudos skyrimo klausimas svarstomas Komisijos posėdyje, dalyvaujant energetikos įmonės, kuri įtariama padariusi pažeidimą, vadovui ir (ar) jo įgaliotiems atstovams, kurie turi teisę būti išklausyti, duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus, naudotis advokato paslaugomis. Apie posėdžio datą ir laiką, kuriame bus svarstomas baudos skyrimo klausimas, Komisija ne vėliau kaip prieš 5 darbo dienas iki posėdžio raštu praneša energetikos įmonei, dėl kurios veiksmų atliekamas tyrimas. Neatvykus energetikos įmonės vadovui ar (ir) jo įgaliotam atstovui, klausimas dėl piniginės baudos skyrimo gali būti išnagrinėtas tik tais atvejais, kai yra duomenų, kad jiems laiku pranešta apie klausimo nagrinėjimo vietą ir laiką, ir jeigu iš jų negautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą. Tuo atveju, kai yra gautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą, jis gali būti išnagrinėtas nedalyvaujant asmeniui, jeigu Komisija, pripažinusi neatvykimo į klausimo dėl piniginės baudos skyrimo nagrinėjimą priežastis nesvarbiomis, atmeta asmens prašymą.

6. Išnagrinėjusi visą turimą medžiagą, susijusią su įtariamu pažeidimu, Komisija priima šiuos sprendimus:

1) skirti baudą;

2) nutraukti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą ir atsisakyti skirti baudą, jeigu: nėra pažeidimo sudėties; pripažįstamas netekusiu galios atsakomybę nustatantis teisės aktas arba teisės aktas pakeičiama taip, jog atsakomybė už pažeidimą yra nebenumatoma; energetikos įmonė, kuri įtariama padariusi pažeidimą, pasibaigia kaip juridinis asmuo ir nėra perimamos jo teisės bei pareigos; yra kitų esminių aplinkybių, darančių baudos skyrimą negalimą, nurodant motyvus.

3) atidėti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą, jeigu Komisijos posėdžio metu paaiškėja naujos aplinkybės, pateikiami nauji įrodymai, kuriems įvertinti reikia papildomai laiko, ar yra kitų objektyvių priežasčių, dėl kurių Komisijos sprendimas negali būti priimtas nedelsiant.

7. Energetikos įmonėms skiriamos baudos diferencijuojamos atsižvelgiant į:

1) pažeidimo pavojingumą;

2) pažeidimo trukmę;

3) pažeidimo pasekmes;

4) energetikos įmonės atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes.

8. Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad pažeidimą padariusi energetikos įmonė savo noru užkirto kelią žalingoms pažeidimo pasekmėms, padėjo išaiškinti pažeidimo aplinkybes, nedelsdama ėmėsi priemonių pažeidimui pašalinti.

9. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad energetikos įmonė kliudė nustatyti pažeidimo aplinkybes, slėpė padarytą pažeidimą, tęsė pažeidimą, ne-

paisydama Komisijos nurodymo nutraukti neteisėtą veiklą, arba padarė pažeidimą, dėl kurio šiai energetikos įmonei jau buvo skirta bauda.

10. Komisija, nustatydama baudos dydį, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis gali pripažinti ir kitas šiame įstatyme nenurodytas aplinkybes.

11. Skiriamos baudos dydis nustatomas įvertinus šio straipsnio 7 dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytas aplinkybes. Nustatytas baudos dydis mažinamas, jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, arba didinamas, jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Kai yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą.

12. Už tą patį pažeidimą gali būti skiriama tik viena bauda. Baudos skyrimas neatleidžia nuo pareigos, už kurios nevykdymą paskirta bauda, vykdymo.

13. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo turi būti priimtas per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos. Tęstinio pažeidimo atveju bauda gali būti paskirta ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Už pažeidimus, nuo kurių padarymo dienos praėjo daugiau kaip penkeri metai, baudos negali būti skiriamos.

14. Komisija sprendimą paskelbia paprastai tą pačią Komisijos posėdžio dieną, o sudėtingų bylų atvejais – ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo posėdžio dienos, pranešusi sprendimo paskelbimo laiką. Komisijos sprendimo rezoliucinė dalis paskelbiama žodžiu, taip pat trumpai išdėstomi sprendimo motyvai. Energetikos įmonės vadovui ar jo įgaliotam atstovui pasirašytinai įteikiamas Komisijos sprendimo nuorašas. Jei šie asmenys nedalyvavo skelbiant sprendimą, sprendimo nuorašas jiems registruotu paštu išsiunčiamas per 3 darbo dienas nuo sprendimo paskelbimo.

15. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo įsigalioja po 30 dienų nuo jo priėmimo dienos, jeigu per šį laiką įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskųstas teismui.

16. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo per 30 dienų nuo jo priėmimo dienos gali būti skundžiamas teismui Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

17. Komisijos paskirta bauda sumokama į valstybės biudžetą per 3 mėnesius nuo Komisijos sprendimo dėl baudos skyrimo įsigaliojimo dienos. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo yra vykdomasis dokumentas. Jeigu šis sprendimas neįvykdomas, jis turi būti priverstinai vykdomas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

18. Komisija, vadovaudamasi šio įstatymo nuostatomis, patvirtina baudų skyrimo tvarkos aprašą.“ (žr. 12 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 36 straipsnio pakeitimo ir Įstatymo papildymo 36^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

IV. GAMTINIŲ DUJŲ KAINŲ VALSTYBINIS REGULIAVIMAS KAIP VARTOTOJŲ IR GAMTINIŲ DUJŲ RINKOS DALYVIŲ INTERESŲ DERINIMO PRIEMONĖ

4.1. Gamtinių dujų kainų reguliavimo samprata, metodai, principai ir tendencijos

Mokslinėje literatūroje kaina apibūdinama kaip pinigų kiekis, prašomas už produktą ar paslaugą, o platesniu požiūriu – tai suma tų vertybių, kurias vartotojai atiduoda už teisę turėti arba naudoti prekę[334]. Vadinasi, kaina – pagrindinis veiksnys, nuo kurio priklauso gėrybės prieinamumas, rinkos gyvybingumas ir veiklos pelningumas.

Sutinkant su energetikos ekonomikos ekspertu V. Jankausku, galima teigti, kad prekių ir paslaugų kainų nustatymas turi keletą funkcijų:

1) kainos užtikrina tokias pajamas gamintojams ir tiekėjams, kurios padengia jų gamybos ar tiekimo sąnaudas bei kitas būtinas išlaidas ir leidžia jiems gauti tam tikrą pelną;

2) kainos leidžia keistis informacija prekių gamintojams, paslaugų tiekėjams ir vartotojams, t. y. gamintojai ar tiekėjai tarytum praneša apie prekių ar paslaugų trūkumą, didindami jų kainas, o vartotojai per kainas signalizuoja apie jų pageidaujamą pirkti prekių ar paslaugų kiekį, didėjant pasiūlai, gamintojai ir tiekėjai – mažina kainas[335].

Minėtos kainų funkcijos taikomos ir energijos išteklių kainoms. Šiuo aspektu pažymėtina, kad gamtinių dujų kainos turi didelį poveikį šalies ūkiui, kitiems energetikos sektoriams (pvz., šilumos tiekimo kainoms ir kt.), įvairioms ekonominės veiklos rūšims (pramonei, pvz., azoto trašų gamybai ir pan.), vartotojams (pvz., gamtinių dujų ir su jomis susijusių šilumos tiekimo kainų augimo tempai yra žymiai didesni nei vartotojų pajamų), prekių ir paslaugų kainoms (dėl gamtinių dujų kainų augimo didėja bendros įmonių veiklos išlaidos, kas turi poveikį kitų prekių ir paslaugų kainų augimo dinamikai), konkurencijai (pvz., dėl didesnių, lyginant su kaimyninėmis šalimis, gamtinių dujų kainų Lietuvoje mažėja bendras Lietuvos verslo konkurencingumas ir kt.), investicijoms ir kt. Mažos, ekonomiškai pagrįstų sąnaudų nedengiančios kainos lemia neefektyvų vartojimą, iškraipo rinką, neskatina investicijų į infrastruktūrą, pvz., gamtinių dujų kainos vidaus vartotojams Rusijoje kelis kartus mažesnės nei užsienyje. Dėl mažų kainų bankrutavus įmonei, pirmiausia nukentėtų vartotojai. Kita vertus, labai didelės kainos gali žlugdyti pramonės įmonių gaminių konkurencingumą, riboti vartotojams būtinas paslaugas ir pan.

Gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas yra sudėtingas procesas, kurio metu reguliavimo institucijai reikia siekti vartotojų ir gamtinių dujų įmonių interesų pusiausvyros, t. y. minimizuoti kainas vartotojams, bet kartu užtikrinti gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų kokybę ir patikimumą, jų finansinį gyvybingumą ir veiklos efektyvumą, skatinti investicijų ir infrastruktūros plėtrą. To siekiama šiomis priemonėmis:

1) pasirenkant tinkamą gamtinių dujų kainų reguliavimo modelį;

2) skatinant gamtinių dujų tiekimo įmonių konkurenciją;

3) nustatant būtinąsias (ekonomiškai) pagrįstas gamtinių dujų įmonių veiklos sąnaudas;

4) nustatant normatyvinį pelną;

---

[334] Kotler, P. H.; Amstrong, H.; Sonders, J.; Vong, V. Principles of Marketing. USA: Prentice Hall, 1999.

[335] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 156.

5) detalizuojant ir preciziškai įvertinant atskiras gamtinių dujų įmonių veiklos sąnaudas, turtą;

6) šalinant kryžminį subsidijavimą tarp skirtingų grupių vartotojų.

Visgi reikia pripažinti, kad tobulas gamtinių dujų kainų reguliavimas, kaip ir tobula konkurencija, yra sunkiai pasiekiamas tikslas. Be to, reguliuojant gamtinių dujų kainas, kartais reikia įvertinti ne tik ekonominius, bet ir socialinius poreikius (ypač dėl politikų spaudimo reguliavimo institucijai), kurie konkurencinei rinkai nėra aktualūs.

V. Jankauskas[336] nurodo, kad nacionalinėje ir tarptautinėje prekyboje gamtinėmis dujomis taikomi trys kainodaros metodai:

1) valstybės reguliuojamos kainos, dažniausiai taikant sąnaudų padengimo principą;

2) gamtinių dujų kainų indeksavimas pagal naftos ir jos produktų kainų svyravimus;

3) momentinės kainos konkurencinėse dujų rinkose.

Pirmasis metodas taikomas vidaus vartojimui Rusijoje, Kinijoje, Centrinės Azijos šalyse ir Rusijos prekyboje su kai kuriomis Nepriklausomų valstybių sandraugos šalimis. Iki rinkos liberalizacijos paprastai viena įmonė vykdydavo visas su gamtinių dujų tiekimu susijusias veiklas, todėl kiekvienos veiklos (pvz., gamtinių dujų perdavimo, skirstymo ir kt.) kaštų dalis gamtinių dujų kainoje, kurią mokėjo vartotojas, nebuvo išskiriama. Tokių įmonių kainos buvo reguliuojamos, taikant visų pagrįstų sąnaudų padengimo (taip vadinamą „sąnaudos plius“) principą, kuris iš esmės atitinka pirmąją kainų funkciją, t. y. leisti įmonei padengti visas veiklos sąnaudas ir gauti tam tikrą pelną[337]. Šis principas taikomas srityse, kur konkurencijos nėra arba jai sunku atsirasti, pvz., reguliuojant gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainas.

Liberalizuojant rinką, gamtinių dujų perdavimo veikla, kuri yra natūrali monopolija, ir tiekimo veikla, kur veikia konkurencija, buvo atskirtos. Taigi, galutinė kaina, kurią sumoka gamtinių dujų vartotojai, susideda iš šių pagrindinių komponentų:

1) gamtinių dujų importo (pirkimo) kainos;

2) gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainos;

3) gamtinių dujų skirstymo paslaugos kainos;

4) gamtinių dujų tiekimo kainos;

5) gamtinių dujų tiekimo saugumo kainos dedamosios;

6) vartojimo mokesčių, nes kainos skaičiuojamos be pridėtinės vertės mokesčio, kuris atskirose valstybėse yra skirtingas.

Liberalizuojant rinką siekiama skatinti investicijas, technologijų plėtrą, modernizuoti energetikos įmonių valdymą, užtikrinti saugų ir patikimą tiekimą, paslaugų kokybę. Šiems tikslams pasiekti turi būti taikomos „teisingos“ kainos.

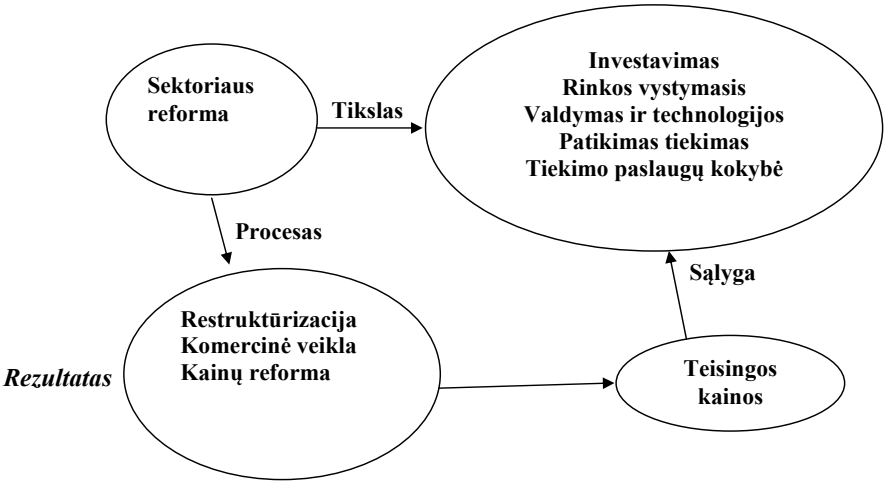
Gamtinių dujų sektoriaus reformos poveikį gamtinių dujų kainų reguliavimui galima pavaizduoti taip (žr. 9 pav. „Gamtinių dujų sektoriaus reformos poveikis gamtinių dujų kainoms“):

---

[336] Jankauskas, V. Gamtinių dujų kainos. Šiluminė technika. Vilnius: Lietuvos Šiluminės technikos inžinierių asociacija. ISSN 1392-4346. 2012, Nr. 3(52). p. 11.

[337] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 157.

9 pav. Gamtinių dujų sektoriaus reformos poveikis gamtinių dujų kainoms[338]



Atsižvelgiant į šiuos pokyčius, gamtinių dujų ir kituose energetikos sektoriuose (pvz., elektros energetikos, centralizuotos šilumos ir pan.) gali būti taikomi šie pagrindiniai kainodaros principai:

1) pagrįstų sąnaudų padengimo principas;
2) ribinių sąnaudų principas;
3) rinkos kainų principas[339].

Pagrįstų sąnaudų principas taikomas nustatant monopolinių paslaugų, t. y. gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainas. Reguliuojanti institucija įvertina visas įmonės veiklos sąnaudas, jos naudojamo turto vertę ir nustato turto grąžos normą. Įmonės pajamos skaičiuojamos pagal šią formulę[340]:

$$P = Es + Am + M + K \cdot r,$$

kur:

Es – eksploatacinės sąnaudos,
Am – amortizacija ir nusidevėjimas,
M – mokesčiai,
K – ilgalaikis įmonės turtas,
r – grąžos norma.

Reguliavimo institucija įvertina visas gamtinių dujų įmonės sąnaudas ir į formulę įtraukia tik ekonomiškai pagrįstas (taip vadinamas būtinąsias) sąnaudas, kurios susidaro, vykdant pagrindinę ūkinę – finansinę veiklą. Į ekploatacines sąnaudas įeina darbo užmokestis, remontas, įvairios medžiagos, prekės, kuras, elektra, vanduo ir kt. Reguliuojanti

[338] Jankauskas, V. Lessons learnt from the EU enlargement process. ERRA ir Centrinio Europos universiteto 2007 m. liepos 23-27 d. rengtos V-osios Tarptautinės vasaros stovyklos mokymo kursų medžiaga. <http://www.erranet.org/Training/CEU/2007/Course_Materials> [žiūrėta 2013-04-10].

[339] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 157.

[340] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 159.

institucija gali nepripažinti visų šių sąnaudų pagrįstomis. Ekonomiškai nepagrįstos sąnaudos į kainą neįtraukiamos, todėl jas turi padengti įmonės akcininkai, o ne vartotojai.

Sąnaudos gali būti skirstomos į: a) kontroliuojamas (pvz., darbo užmokestis, administravimo, materialinės sąnaudos ir kt.); b) nekontroliuojamas (pvz., kuras, mokesčiai, gamtinių dujų importo kaina ir pan.); c) nuolatines, kurios nepriklauso nuo veiklos apimties (pvz., nusidevėjimas (amortizacija), palūkanos už banko paskolas ir kt.); d) kintamas, kurios priklauso nuo veiklos apimties (pvz., kuras, importuojamų gamtinių dujų kiekis, elektra ir pan.). Energetikos veikloje eksploatacinės sąnaudos skirstomos pagal technologines grandis arba veiklos rūšis, pvz., Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos[341] 50 punkte nustatyta, kad dujų įmonės veiklos (eksploatacinės) sąnaudos skirstomos ir skaičiuojamos atskirai:

1) perdavimo sistemos;
2) skirstymo sistemos;
3) sistemos balansavimo;
4) viešuosius interesus atitinkančių paslaugų;
5) kitų paslaugų ir pardavimų.

Skaičiuodama įmonės pajamas, reguliavimo institucija taip pat turi nustatyti nusidėvėjimo (amortizacijos) normas nuo ilgalaikio įmonės turto vertės ir grąžos normą (normatyvinį pelną). Nekilnojamojo turto, žemės nuomos, aplinkos teršimo ir kiti mokesčiai nustatomi įstatymais.

Pagrįstų sąnaudų principas turi daug privalumų: pakankamai tiksli kainų skaičiavimo formulė, aiškiai apibrėžtos sąnaudos, nedidelė rizika gamtinių dujų įmonėms, protinga pelno norma. Kita vertus, V. Jankauskas[342] išskiria tokius šio principo trūkumus. Pirma, taikant šį principą dažniausiai nekritiškai įvertinamos istoriškai susiklosčiusios sąnaudos, t. y. jos gali būti nepagrįstai didelės, jei įmonė dirbo neefektyviai. Siekiant to išvengti, atliekama įmonės veiklos rodiklių efektyvumo analizė, lyginant su panašių įmonių veiklos rodikliais. Antra, kainos skaičiuojamos pagal ex–ante principą, t. y. iš anksto prognozuojant būsimas sąnaudas, todėl labai svarbu, kad tokios prognozės būtų pagrįstos ekonomine logika. Trečia, nusidėvėjimo (amortizacijos) ir gražos normoms (normatyviniam pelnui) skaičiuoti naudojama įmonės ilgalaikio turto vertė, o praktikoje kyla daug ginčų, nuo kokios turto vertės skaičiuoti turto grąžą (pelną): nuo tos, kuri yra finansinės atskaitomybės dokumentuose ar nuo tos, kuri atspindi tikrąją turto vertę rinkoje? Turto grąža gali būti skaičiuojama ir nuo akcinio ar įstatinio kapitalo vertės, taip pat nuo įmonės savininkų nuosavybės ir paskolų (įsipareigojimų) svertinės vertės.

Pagal ribinių sąnaudų principą visos sąnaudos turi būti padengtos per ilgą laiką. Šis principas labiau atitinka antrąją kainų funkciją – siųsti ekonomiškai pagrįstus signalus vartotojams ir energetikos įmonėms, planuojančioms ilgalaikes investicijas. Atsižvelgiant į tai, kad gamtinės dujos dažniausiai ilgais atstumais transportuojamos vamzdynais, investicijos į jų statybą atsiperka tik po keliasdešimt metų. Todėl investuotojai reikalauja aiškių ir stabilių reguliavimo taisyklių. Šiuo aspektu siūlytina Gamtinių dujų įstatyme nustatyti šiuos valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principus:

[341] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009, Nr.126-5476; 2010, Nr. 122-6257; 2010, Nr. 132-6761.

[342] Jankauskas V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 161-162.

1) objektyvumo – reguliuojamos paslaugų (produktų) kainos turi atspindėti gamtinių dujų įmonės patiriamas ekonomiškai pagrįstas sąnaudas, kurias patirdama gamtinių dujų įmonė saugiai ir patikimai vykdo reguliuojamąją energetikos veiklą mažiausiomis sąnaudomis;

2) priežastingumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainos nustatomos remiantis gamtinių dujų įmonės reguliavimo apskaitos sistemos duomenimis;

3) efektyvumo – koreguojant gamtinių dujų įmonės reguliuojamosios energetikos veiklos sąnaudas, atsižvelgiama į VKEKK nustatytą efektyvumo užduotį ir faktiškai pasiektus efektyvumo rodiklius;

4) skaidrumo – visa informacija, susijusi su reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymu, yra vieša, jeigu įstatymai nenustato kitaip;

5) naudingumo – gamtinių dujų įmonės reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais teikiama informacija turi būti išsami, tinkama naudoti ir suprantama tiek tos informacijos gavėjams gamtinių dujų įmonės viduje, tiek už jos ribų;

6) patikimumo – gamtinių dujų įmonė turi užtikrinti, kad VKEKK reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais pateikiama informacija tiksliai atspindėtų gamtinių dujų įmonės ūkinę ir finansinę būklę, pateikiamoje informacijoje nebūtų klaidų ir nukrypimų;

7) pastovumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo principai turi nesikeisti (būti stabilūs) pakankamai ilgą laiką (mažiausiai vieną reguliavimo periodą), išskyrus būtinus pakeitimus dėl įstatymų pasikeitimų[343].

Šių principų įtvirtinimas įstatymu sukurtų didesnį reguliacinės aplinkos stabilumą ir skaidrumą, gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinį tikrumą.

Gamtinių dujų kainų nustatymas pagal naftos ir jos produktų kainų svyravimus vis dar yra labai populiarus metodas. Dauguma ES valstybių narių perka gamtines dujas iš pagrindinių tiekėjų – Rusijos „Gazprom“, Olandijos „Gas terra“, Norvegijos „Statoil“ ir Alžyro „Sonatrach“ pagal ilgalaikius kontraktus, siejančius gamtinių dujų kainas su naftos produktų kainomis. Didžioji dalis tanklaiviais transportuojamų suskystintų gamtinių dujų irgi parduodama pagal ilgalaikius kontraktus, jų kainas siejant su naftos produktų kainomis. Naftos kainos pasaulyje nuolat kinta, jų svyravimus lemia pasiūla ir paklausa, taip pat įvairūs geopolitiniai veiksniai, pvz., naftą eksportuojančių šalių organizacijos (angl. The Organization of the Petroleum Exporting Countries[344]) sprendimai, ekonomikos krizės, tarptautiniai konfliktai ir pan.

Momentinių kainų konkurencinėse dujų rinkose metodas pirmiausia pradėtas taikyti JAV, kur gamtinių dujų rinka veikia jau senai ir efektyviai. 2008 metais prasidėjusi ekonomikos krizė ir skalūnų dujų revoliucija JAV, dėl kurios padidėjo gamtinių dujų pasiūla, lėmė, kad Europoje šiuo metu taikomi du konkuruojantys kainodaros metodai: gamtinių dujų kainų nustatymo ilgailaikėmis sutartimis, susiejant jas su naftos ir jos produktų kainų svyravimais, ir momentinių kainų konkurencinėse dujų rinkose metodas, pvz., Vokietijoje apie 90 proc. gamtinių dujų perkama pagal ilgalaikes sutartis, susietas su naftos produktų kainomis, o JK iki 90 proc. gamtinių dujų parduodama pagal rinkos kainas.

---

[343] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. liepos 17 d nutarimas Nr. 640 „Dėl Valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principų aprašo patvirtinimo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 7 d. nutarimo Nr. 1276 „Dėl gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, skystinimo ir laikymo įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės nustatymo principų patvirtinimo“ ir jį keitusio nutarimo pripažinimo netekusiu galios“. Valstybės žinios. 2013, Nr. 78-3945.

[344] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-11]. <http://www.opec.org/opec_web/en/index.htm>.

Sudarant ilgalaikę gamtinių dujų tiekimo sutartį susitariama, kokį gamtinių dujų kiekį (per atitinkamus metus, ketvirtį, mėnesį) dujų įmonė ar vartotojas gaus iš gamtinių dujų tiekėjo. Sutartyje nustatomas gamtinių dujų tiekimo tolygumas, t. y. galimas ženklus dujų poreikio kitimas šiltu ir šaltu metų laikotarpiais. Tai reiškia, kad gamtinių dujų pirkėjui suteikiama garantija, kad atitinkamas gamtinių dujų kiekis jam bus pristatytas nustatytu laiku ir kaina. Už pagal ilgalaikes sutartis tiekiamas gamtines dujas pirkėjas atsiskaito po to, kai suvartoja dujas, paparastai ne vėliau kaip po 30–45 dienų.

Gamtinių dujų prekyba biržoje pagal momentinių kainų konkurencinėse gamtinių dujų rinkose metodą vyksta šiek tiek kitaip. Gamtinių dujų pirkėjas pateikia savo pasiūlymą, t. y. nurodo reikalingą gamtinių dujų kiekį ir kainą, už kurią jis nori pirkti gamtines dujas konkrečią parą ar valandą. Šiuo atveju pirkėjas neturi garantijos, kad gamtinės dujos jam bus tiekiamos kitą savaitę ar kažkurį mėnesį. Pirkėjas biržoje nupirktas gamtines dujas privalo suvartoti, nepriklausomai nuo oro sąlygų. Jeigu pirkėjas nesuvartoja nupirkto gamtinių dujų kiekio ar suvartoja didesnį gamtinių dujų kiekį nei buvo nupirktas biržoje, jis turi mokėti baudas. Mokestis už suvartotas gamtines dujas turi būti sumokėtas per 2–3 dienas po sutarties pasirašymo. Pirkėjas privalo garantuoti, kad už prekę apmokės laiku. Vadinasi, biržoje gamtines dujas parduodantis tiekėjas neturi jokios rizikos dėl skolos, bankroto ir kitų panašių grėsmių.

Iki 2008 metų gamtinės dujos perkamos pagal ilgalaikius kontraktus visada būdavo ženkliai pigesnės negu biržose parduodamos gamtinės dujos. Tačiau situacija biržose ir gamtinių dujų kainos kinta kiekvieną dieną, pvz., padidėjus paklausai, gamtinių dujų kaina gali staiga pakilti. Pažymėtina, kad vieningų gamtinių dujų kainų pasaulyje nėra, vidutinės gamtinių dujų kainos įvariose šalyse gali skirtis net kelis kartus, pvz., 2011 metais skirtingose pasaulio valstybėse buvo tokios vidutinės gamtinių dujų kainos: JAV Henrio dujų mazge – 140 JAV dolerių už 1000 m^3, JK Nacionaliniame balanso centre – 330 JAV dolerių už 1000 m^3, Rusijos gamtinės dujos prie Vokietijos sienos – 400 JAV dolerių už 1 000 m^3, Japonijos importuojamos suskystintos gamtinės dujos – 520 JAV dolerių už 1 000 m^3.

Skalūninių dujų gavybos augimas JAV leido atsisakyti suskystintų dujų importo. Tai sukėlė dujų perteklių Europoje ir sumažino momentines dujų kainas. Šie pokyčiai skatina pagrindinius dujų tiekėjus liberalizuoti kainodarą, t. y. iš naujo įvertinti ilgalaikėse dujų tiekimo sutartyse nustatytas kainų formules, įtraukiant į jas momentinių kainų dalį. Nepaisant to, 2011 metais apie 60 proc. gamtinių dujų Europoje buvo perkama pagal ilgalaikes sutartis, siejančias gamtinių dujų kainą su naftos produktų kainomis[345]. Kiolno universiteto Energetikos ekonomikos instituto mokslininkai S. Lochner ir J. Richter[346] prognozuoja, kad dėl JAV atrastų skalūninių dujų, pasaulinė gamtinių dujų prekyba iki 2030 m. padidės nuo 800 mlrd. iki 2300 mrld. m^3.

Kalbant apie gamtinių dujų kainų reguliavimą, reikėtų atkreipti dėmesį į skatinimo metodą, kuris yra vienas iš valstybės valdymo metodų. Šis metodas pasireiškia per netiesiogines, ekonominio pobūdžio priemones, kurias taikant valdymo objektui ekonomiškai nenaudinga elgtis kitaip, negu to siekiama teisiniu reguliavimu. Skatinamasis reguliavimas pagrįstas „lazdos ir meduolio“ principu.

---

[345] Jankauskas, V. Gamtinių dujų kainos. Šiluminė technika. Vilnius: Lietuvos Šiluminės technikos inžinierių asociacija. ISSN 1392-4346. 2012, Nr. 3(52), p. 12-13.

[346] Lochner, S.; Richter, J. The Impact of Recent Gas Market Development on Long-Term Projections for Global Gas Supply. Z Energiewirtsch (2010) 34. p. 68-69.

Teorijoje[347] išskiriami trys skatinamojo kainų reguliavimo metodai:

1) kapitalo grąžos normos arba pelno metodas;

2) viršutinių kainų ribų nustatymo metodas;

3) etaloninio reguliavimo arba įmonių rezultatų lyginamasis metodas.

Taikydama pirmąjį metodą, reguliavimo institucija įvertina gamtinių dujų įmonės ilgalaikio turto apimtis, prideda atitinkamą kapitalo grąžos normą ir nustato kainą, paliekant įmonei galimybę derėtis dėl abiejų nurodytų dydžių. Įmonė turi gauti pajamas, lygias veiklos kaštams ir nustatytos pelno normos sumai. Paslaugų kainos didėja, jei įmonės pelnas nepasiekia nustatyto lygio.

Galima nurodyti šiuos kapitalo grąžos normos metodo privalumus: reguliuojamos veiklos išlaidų padengimas; adekvačios vartotojų lūkesčiams paslaugos. Tačiau šis metodas turi ir trūkumų: kapitalo grąžos metodas neskatina įmonės taupyti, mažinti išlaidų ir siekti efektyvumo; reikia dažnai peržiūrėti išlaidas, nes taikant šį metodą nėra nustatomas fiksuotas kainų peržiūrėjimo laikotarpis (kainų peržiūrėjimą gali inicijuoti ir gamtinių dujų įmonė, ir reguliavimo institucija, jei yra nukrypimų nuo nustatytos pelno normos).

Dažniausiai taikomas skatinamojo reguliavimo būdas – viršutinių kainų ribų nustatymas. Taikant šį būdą gamtinių dujų kainų viršutinės ribos nustatomos 3–5 metų laikotarpiui, kurių įmonė negali viršyti, nustatydama konkrečias reguliuojamos veiklos kainas. Šios kainos reguliariai (kartą per metus arba per pusmetį) koreguojamos, atsižvelgiant į veiksnius, nepriklausančius nuo įmonės: infliaciją, importuojamų gamtinių dujų kainos pasikeitimus, gamtinių dujų kiekį, infrastruktūros plėtrą ir teikiamų paslaugų kokybės lygį.

Bet koks sąnaudų sumažinimas leidžia įmonei padidinti pelną, tačiau perskaičiuojant kainas naujam reguliavimo laikotarpiui, įvertinamos visos sąnaudos. Reguliavimo institucija gali reikalauti, kad gamtinių dujų įmonė, uždirbusi didelį pelną, pasidalintų jį su vartotojais, pvz., įmonei nustatoma 5 proc. grąžos norma, tačiau jai leidžiama gauti visą pelną, jei jis neviršija 8 proc. Jei pelnas viršija 8 proc., tuomet viršpelnis padalijamas tarp įmonės ir vartotojų.

Apibendrinus galima išskirti šiuos viršutinių kainų ribų nustatymo metodo privalumus: skatina įmonę mažinti išlaidas; leidžia vartotojams ir investuotojams jaustis stabiliai ir prognozuoti būsimas gamtinių dujų kainas; sumažina reguliavimo institucijos darbo krūvį, nes kainų viršutines ribas reikia nustatyti gana retai, kartą per 3–5 metus. Taikant šį metodą labai svarbu tinkamai prižiūrėti teikiamų paslaugų kokybę, nes mažindama sąnaudas, įmonė gali ją pabloginti. Kita vertus, už teikiamų paslaugų kokybės reikalavimų pažeidimus, įmonei gali būti taikomos anksčiau minėtos atsakomybės priemonės, taip pat mažinama pelno norma.

Taikant etaloninio reguliavimo arba įmonių rezultatų lyginamąjį metodą, gamtinių dujų įmonės veiklos pagrindiniai rodikliai vertinami pagal kitų analogišką veiklą vykdančių įmonių rodiklius. Šis kainų reguliavimo metodas gali būti naudingas, jei rinkoje veikia daug įmonių, nes galima apskaičiuoti ir palyginti jų sąnaudas. Etaloninio reguliavimo arba įmonių rezultatų lyginamasis metodas, nors ir netiesiogiai, skatina konkurenciją[348].

Lietuvoje dominuoja viršutinių kainų ribų nustatymo metodas su tam tikrais kapitalo grąžos normos arba pelno metodo ir įmonių rezultatų lyginamojo metodo elementais. Tai akivaizdu iš Energetikos įstatymo, Gamtinių dujų įstatymo ir juos įgyvendinančių teisės

[347] Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008. p. 162-165.

[348] Jankauskas, V. Lessons learnt from the EU enlargement process. ERRA ir Centrinio Europos universiteto 2007 m. liepos 23-27 d. rengtos V-osios Tarptautinės vasaros stovyklos mokymo kursų medžiaga.[interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-11]. <http://www.erranet.org/Training/CEU/2007/Course_Materials>.

aktų nuostatų. Štai Energetikos įstatymo[349] 19 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kainos reguliuojamos tvirtinant paslaugų ar energijos kainas, nustatant jų viršutines ribas ar kainų reguliavimo tvarką. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, kad nustatant valstybės reguliuojamas kainas, turi būti numatytos būtinos energijos išteklių gavybos, energijos gamybos, pirkimo, perdavimo, skirstymo, tiekimo ir šio įstatymo 8 straipsnio 15 dalyje numatytos išlaidos (1,1 procento šilumos perdavimo veiklos pajamų, 0,25 procento elektros energijos perdavimo ir skirstymo veiklų pajamų ir 0,7 procento gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklų pajamų, kurios pripažįstamos energetikos įmonių pagrįstomis sąnaudomis nustatant reguliuojamas energijos perdavimo ir (arba) skirstymo kainas arba jų dalį, skiriama VKEKK vykdomoms programoms finansuoti), įvertinta protingumo kriterijus atitinkanti investicijų grąža ir (ar) nuosavybės grąža, taip pat gali būti atsižvelgiama į energetikos sektoriaus plėtrą ir energijos efektyvumą, viešuosius interesus atitinkančių paslaugų teikimą.

Šias nuostatas detalizuoja Gamtinių dujų įstatymo[350] 9 straipsnis, kurio 1 dalyje nustatyta, kad gamtinių dujų sektoriuje VKEKK, nustatydama viršutines paslaugų kainų ribas, reguliuoja perdavimo, skirstymo, skystinimo, laikymo ir garantinio tiekimo paslaugų kainas. Reguliuojant šias kainas taikomi ir kiti skatinamojo reguliavimo metodai, t. y. kapitalo grąžos normos arba pelno metodas bei įmonių rezultatų lyginamasis metodas. Tai matyti iš Gamtinių dujų įstatymo 19 straipsnio 4 dalies, kuria VKEKK įgaliojama:

1) nustatyti reikalavimus gamtinių dujų įmonėms teikti paslaugas kainomis, pagrįstomis sąnaudomis, įskaitant protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą;

2) nustatyti sąnaudų padengimo mechanizmą, kuris turi skatinti efektyvumą ir, kiek įmanoma, padidinti ilgalaikę naudą vartotojams, atsižvelgiant į kainų rodiklius, taikomus palyginamose rinkose.

4.2. Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų

Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklos išlieka monopolinėmis, todėl šių paslaugų kainos yra reguliuojamos valstybės. ES daug dėmesio skiriama gamtinių dujų perdavimo kainų nustatymo metodų analizei, nes bendras ES teisės reguliavimas galėtų padėti siekti tokių tikslų[351]:

1) minimizuoti gamtinių dujų perdavimo kainų iškraipymą, kuris gali atsirasti vietinėje rinkoje (visi vartotojai turėtų mokėti fiksuotas ir vienodas kainas už naudojimąsi gamtinių dujų perdavimo sistema);

2) užtikrinti galimybę perdavimo sistemos operatoriams padengti išlaidas, susijusias su tinklo eksploatacija ir aptarnavimu, taip pat kitas išlaidas, susijusias su šia veikla;

3) atskirti kaštus, susijusius su atskiro nepriklausomo perdavimo sistemos operatoriaus veikla savo tinklo ribose, nuo kaštų, susijusių su kelių tokių operatorių bendra veikla;

4) minimizuoti kainų nepastovumą;

---

[349] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224; 2011, Nr. 160-7576.

[350] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

[351] Gudzinskas, J.; Šinkūnas, S. Gamtinių dujų transportavimo tarifų diferencijavimo metodų tyrimas ir rekomendacijų kainodaros tobulinimui parengimas. 2006. Kauno technologijos universiteto Šilumos ir atomo energetikos katedra. Nepublikuota.

5) skatinti investicijas į gamtinių dujų perdavimo sistemų plėtrą (naujų magistralinių dujotiekių tiesimą), užtikrinant investicijų atsiperkamumą;

6) skatinti efektyvų valdymą, kad vartotojai gautų kokybiškas paslaugas mažiausiomis sąnaudomis;

7) įdiegti eksploatacinius rodiklius atspindinčius kainodaros mechanizmus;

8) taikyti tokias kainas už gamtinių dujų perdavimo paslaugą, kad jos atspindėtų realias sąnaudas;

9) užtikrinti regioninį lankstumą, kad minėti tikslai būtų pasiekti atitinkamam regionui priimtiniausiu būdu.

Dėl įvairių priežasčių (geografinė padėtis, tinklo konfigūracija, gamtinių dujų perdavimo sistemos operatorių skaičius ir kt.) ES valstybėse narėse taikomi skirtingi gamtinių dujų perdavimo tarifų apskaičiavimo metodai.

2 lentelė. Gamtinių dujų perdavimo veiklos tarifų apskaičiavimo metodai ES valstybėse narėse 2005 metais[352]

Nr.	ES valstybė narė	Režimo tarifo tipas	Pajėgumų/kiekio tarifo tipas	Srauto/kiekio paskirstymas	Anti-kaupimo mechanizmas
1.	Airija	įėjimo-išėjimo	ptp	fcfs	n/a
2.	Austrija	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo	fcfs, cgwc	uioli
3.	Belgija	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo/ptp	fcfs	uioli
4.	Čekija	pašto ženklo	ptp	fcfs	proporcingas
5.	Danija	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo	fcfs	n/a
6.	Estija	n/a	n/a	fcfs	n/a
7.	Ispanija	pašto ženklo	n/a	fcfs	uioli
8.	Italija	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo		proporcingas
9.	Jungtinė Karalystė	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo	aukcionas	n/a
10.	Latvija	n/a	n/a	n/a	n/a
11.	Lenkija	n/a	n/a	fcfs	n/a
12.	Lietuva	pašto ženklo	pašto ženklo	n/a	n/a
13.	Liuksemburgas	n/a	n/a	n/a	n/a
14.	Nyderlandai	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo	atviras	uioli
15.	Prancūzija	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo	fcfs, cgwc	uioli
16.	Slovakija	įėjimo-išėjimo	n/a	fcfs	n/a
17.	Slovėnija	n/a	n/a	n/a	n/a
18.	Švedija	n/a	n/a	fcfs	n/a
19.	Vengrija	įėjimo-išėjimo		aukcionas	n/a
20.	Vokietija	įėjimo-išėjimo	įėjimo-išėjimo	fcfs, cgwc	uioli, aukcionas

n/a – (not available/not applicable) – nėra/netaikomas;
fcfs – (first come, first served) – „aptarnaujamas eilės tvarka“;
cgwc – (capacity goes with customer) – „dujų kiekis eina paskui vartotoją“;
uioli – (use-it-or-lose-it) – „vartok arba prarask“;
ptp – (point to point) – „nuo taško iki taško“.

[352] COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Report on Progress in Creating the Internal Gas and Electricity Market. Technical Annex to the „Report from the Commission to the Council and the European Parliament“. Brussels, 2005.

Galima išskirti šiuos kriterijus, kuriais reikėtų vadovautis parenkant tarifo metodą:

1) konkurencijos skatinimas (ES valstybėse narėse, kuriose konkurencija galima);

2) realių kaštų įvertinimas;

3) įtaka ilgalaikėms investicijoms;

4) skaidrumas.

Kauno technologijos universiteto mokslininkai J. Gudzinskas ir S. Šinkūnas, išanalizavę gamtinių dujų perdavimo tarifų sistemą, išskyrė du aspektus: tarifų tipus ir pajėgumų/kiekio tipus, nes jie gali skirtis, pvz., Airijoje taikomas įėjimo–išėjimo tarifo tipas, tačiau pajėgumų/kiekių tipas – nuo taško iki taško[353]. Atsižvelgiant į tai, tikslinga gamtinių dujų perdavimo tarifų sistemą aptarti išsamiau.

Įėjimo–išėjimo metodas (angl. entry–exit) reiškia, kad gamtinių dujų perdavimo įmonės sudaro atskiras sutartis, leidžiančias joms patiekti gamtines dujas į tinklą (ir jas atsiimti) nurodytuose įėjimo taškuose, neatsižvelgiant į gamtinių dujų paskyrimo vietą, taip pat priimti gamtines dujas nurodytuose taškuose, nepriklausomai nuo jų kilmės (nepriklausomai nuo to, iš kurio taško jos būtų atitekėję). Mokestis už transportavimo paslaugas susideda iš įėjimo mokesčio ir išėjimo mokesčio sumos.

Nuo taško iki taško metodas (angl. point to point) reiškia, kad gamtinių dujų perdavimo įmonė sutartyse nurodo pradinius ir galinius taškus be galimybės juos pakeisti.

Pašto ženklo metodas (angl. postage stamp method) reiškia, kad mokesčiai už gamtinių dujų perdavimą yra taikomi vienodai visiems vartotojams, nepriklausomai nuo perdavimo atstumo. Yra keletas galimų šio metodo modifikacijų:

1) regioninis pašto ženklo metodas (angl. regional postage stamp method) reiškia, kad gamtinių dujų perdavimo paslaugos mokesčiai yra paskirstomi skirtingiems pelno gavėjams proporcingai pagal vartotojams priskirtus pajėgumus (MW), lyginant su visais pajėgumais (MW), esančiais to regiono perdavimo sistemoje. Gamtinių dujų perdavimo paslaugos mokesčiai apima įplaukas iš pelno, paskolų palūkanas, susidėvėjimą, eksploatacijos ir aptarnavimo sąnaudas, apyvartinio kapitalo poreikį ir pan.;

2) zoninis pašto ženklo metodas (angl. zonal postage stamp matrix method) reiškia, kad šalis padalinta į tam tikrą kiekį zonų, gamtinių dujų perdavimo paslaugos mokestis tarp skirtingų zonų yra skaičiuojamas ne tik pagal tikrąjį atstumą, bet ir vertinant perdavimo būdą. Naudojant šį metodą sudaroma ženklų tarp atskirų zonų matrica, kuri įvertina egzistuojančio srauto modelį ir didėjančio srauto įtaką dėl laisvų sandorių galimybės;

3) bendras nacionalinis pašto ženklo metodas (angl. single national postage stamp method) – tai aiškus, paprastas gamtinių dujų transportavimo metodas, taikomas nedidelėms ir gerai išvystytomis gamtinių dujų perdavimo sistemomis.

Kontrakte numatyto maršruto metodas (angl. contract path method) reiškia, kad gamtinių dujų perdavimo mokestis apskaičiuojamas pagal trumpiausią, kontrakte numatytą maršrutą iš kelių galimų perdavimo vamzdynų, kuriais įmanoma perduoti sutartyje numatytą gamtinių dujų kiekį iki vartotojo. Šis metodas suteikia teisingą ekonominę informaciją ir leidžia išvengti papildomo apmokestinimo („sumuštinio efekto“) esant ilgesniems atstumams.

[353] Gudzinskas, J.; Šinkūnas, S. Gamtinių dujų transportavimo tarifų diferencijavimo metodų tyrimas ir rekomendacijų kainodaros tobulinimui parengimas. 2006. Kauno technologijos universiteto Šilumos ir atomo energetikos katedra. Nepublikuota.

MW–mylių metodas (angl. MW–Mile method) dar vadinamas „srauto dydžiu pagrįsta kainodara“, pagal kurį gamtinių dujų perdavimo mokestis priklauso nuo srauto dydžio (išreikšto MW arba nm trečiuoju/per laiko vienetą) ir tinklo atstumu tarp gamtinių dujų gavimo ir pristatymo vietų. MW–mylios perdavimo išlaidos yra suminių išlaidų vidurkis vienai transportuotai MW–myliai. Šis metodas taip pat gali įvertinti gamtinių dujų nuostolius ir perkrovų režimus.

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad ES valstybėse narėse prioritetas teikiamas įėjimo–išėjimo metodui, kuris atspindi gamtinių dujų tinklo apkrovos charakteristikas ir padeda prognozuoti tinklo darbą. Kita vertus, šios metodikos įgyvendinimas skiriasi, atsižvelgiant į specifines kai kurių šalių sąlygas, pvz., Vokietijoje veikia keliolika skirtingų perdavimo tinklo operatorių, Austrijoje ir Prancūzijoje perdavimo tinkluose yra labai daug susikirtimo taškų ir balansavimo zonų, Nyderlanduose nustatyti trys gamtinių dujų tiekimo rėžimai (pagal kokybę), kai kuriose valstybėse sistemos balansuojamos kas valandą, kai kuriose – vieną kartą per dieną ir pan. Įėjimo–išėjimo metodas tinka toms sistemoms, kuriose yra daug įėjimo taškų ir gamtinių dujų srautai teka iš įvairių pusių[354].

Valstybė, nustatydama tarifus, turėtų įvertinti savo gamtinių dujų perdavimo sistemos specifiką (jei reikia, nustatyti „skirtingus“ tarifus), pvz., mažesnėms valstybėms, kurios turi tik kelis įėjimo bei išėjimo taškus ir nesudėtingos infrastruktūros tinklą, labiau tinka pašto ženklo metodas, kuris taikomas Lietuvoje, Čekijoje, Latvijoje, Estijoje ir Ispanijoje.

Lietuvoje bazinio perduodamo ir skirstomo gamtinių dujų kiekio ir bazinių sąnaudų, pelno, gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimą, suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudų nustatymą ar jų dalies kompensavimą, dujų perdavimo ir skirstymo kainų diferencijavimą, bendruosius kainų diferencijavimo principus reglamentuoja VKEKK patvirtinta Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodika[355].

Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainos viršutinė riba – tai gamtinių dujų įmonės atitinkamos reguliuojamos veiklos bazinių sąnaudų bei normatyvinio pelno sumos ir atitinkamos reguliuojamos veiklos bazinio gamtinių dujų kiekio santykis, kuris kartą per metus gali būti koreguojamas, pasikeitus infliacijos lygiui, importuojamų (atgabenamų) gamtinių dujų kainoms, mokesčiams, jų transportavimo kiekiui, teisės aktų reikalavimams, gamtinių dujų įmonėms įgyvendinus su VKEKK suderintas investicijas ar gamtinių dujų įmonėms nukrypus nuo Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikoje nustatytų rodiklių. Svarbiausi komponentai, turintys poveikį viršutinei gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainai, yra bazinis gamtinių dujų kiekis, bazinės sąnaudos, normatyvinis pelnas, todėl tikslinga kiekvieną jų išanalizuoti atskirai.

Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimuose bazinis kiekis nustatomas, įvertinant įmonės paskutinių metų, einančių prieš reguliavimo periodą, gamtinių dujų kiekius ir jų prognozę penkeriems metams bei priežastis, lėmusias gamtinių dujų kiekio pasikeitimus. Kiekių pasikeitimas dėl įmonės ilgalaikėje veiklos programoje

[354] Gudzinskas, J.; Šinkūnas, S. Gamtinių dujų transportavimo tarifų diferencijavimo metodų tyrimas ir rekomendacijų kainodaros tobulinimui parengimas. 2006. Kauno technologijos universiteto Šilumos ir atomo energetikos katedra. Nepublikuota.

[355] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009, Nr.126-5476; 2010, Nr. 122-6257; 2010, Nr. 132-6761.

numatytų investicijų turi būti nurodomas atskirai. Bazinės sąnaudos – suskaičiuotos vidutinės ekonomiškai pagrįstos (būtinosios) sąnaudos penkerių metų laikotarpiui. Gamtinių dujų įmonės veiklos sąnaudoms yra priskiriamos sąnaudos gamtinėms dujoms pristatyti iki pristatymo vietos vartotojams, užtikrinant patikimą ir saugų gamtinių dujų perdavimą ir skirstymą. Į skaičiavimus įtraukiamos tos sąnaudos, kurios susidaro, vykdant pagrindinę ūkinę – finansinę veiklą ir ilgalaikes veiklos programas.

Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklų sąnaudos skaičiuojamos atsižvelgiant į šias nuostatas:

1) materialinės ir joms prilygintos sąnaudos skaičiuojamos, remiantis paskutinių metų, einančių prieš reguliavimo periodą, sąnaudomis ir jų prognoze penkeriems metams, kuri sudaroma, atsižvelgus į įmonės ilgalaikės veiklos programą;

2) sąnaudos darbui apmokėti skaičiuojamos paskutinių metų, einančių prieš reguliavimo periodą, VKEKK nustatytas sąnaudas koreguojant Finansų ministerijos skelbiamu prognozuojamu vidutiniu darbo užmokesčio pokyčiu bei planuojamu darbuotojų skaičiaus pasikeitimu dėl įmonės ilgalaikėje veiklos programoje numatytų priemonių bei teisės aktų reikalavimų įgyvendinimo;

3) įmokos socialiniam draudimui bei garantiniam fondui skaičiuojamos teisės aktų nustatyta tvarka;

4) įmonės sąnaudos gamtinių dujų technologinėms reikmėms skaičiuojamos paskutinių metų, einančių prieš reguliavimo periodą, gamtinių dujų technologinėms reikmėms kiekius koreguojant pokyčiu dėl planuojamų įgyvendinti investicijų ir gamtinių dujų transportavimo kiekių bei įvertinant prognozuojamą gamtinių dujų pirkimo kainą. Gamtinių dujų pirkimo kaina nustatoma, vadovaujantis gamtinių dujų pirkimo–pardavimo sutarčių sąlygomis. Jeigu įmonė gamtines dujas technologinėms reikmėms importuoja į Lietuvą tiesiogiai, tai jos technologinėms reikmėms perkamų gamtinių dujų pirkimo kaina yra prilyginama importo kainos ir tos įmonės taikomos tiekimo kainos sumai. Skirtumas tarp suskaičiuotų ir faktinių gamtinių dujų pirkimo kainų įvertinamas, perskaičiuojant gamtinių dujų pirkimo kainas kitiems metams;

5) nusidėvėjimo sąnaudos skaičiuojamos pagal ilgalaikio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normatyvus, nuo gamtinių dujų įmonių neperkainoto ilgalaikio turto vertės, apskaičiuotos prieš tuos metus, kuriems yra koreguojama viršutinė kainos riba. Nusidėvėjimo sąnaudos skaičiuojamos, taikant tiesiogiai proporcingą nusidėvėjimo metodą;

6) nekilnojamojo turto, žemės nuomos, aplinkos teršimo ir kitų mokesčių sąnaudos skaičiuojamos teisės aktų nustatyta tvarka;

7) palūkanų sąnaudos skaičiuojamos įvertinant esamus ir planuojamus gamtinių dujų įmonės atitinkamos veiklos finansinius įsipareigojimus, vykdant įmonės ilgalaikę reguliuojamos veiklos programą, įskaitant ir įsipareigojimus kitoms veikloms[356].

Dar vienas ne mažiau svarbus komponentas, nuo kurio priklauso viršutinė gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainos riba, yra normatyvinis pelnas, kuris apibrėžiamas kaip teisės aktuose nustatyta perdavimo, skirstymo licencijuojamoje veikloje naudojamo turto grąža. Įmonių turto perkainojimas ir išaugusios turto vertės panaudojimas yra viena iš aktualiausių gamtinių dujų kainų reguliavimo problemų. Lietuvoje ši problema iškilo

[356] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009-10-22 Nr.126-5476.

2005 metais, kai įmonėms, kurių akcijos kotiruojamos biržoje, Buhalterinės apskaitos įstatymo[357] 3 straipsnio 3 dalimi buvo nustatyta pareiga tvarkyti apskaitą pagal Tarptautinius apskaitos standartus (toliau – TAS). TAS įpareigoja periodiškai perkainoti įmonių ilgalaikį turtą ir finansinėje apskaitoje pateikti tikrąja verte. Gamtinių dujų įmonės siekė, kad normatyvinis pelnas būtų skaičiuojamas priklausomai nuo perkainotos ilgalaikio turto vertės. VKEKK laikėsi pozicijos, kad normatyvinis pelnas turėtų būti skaičiuojamas priklausomai nuo realiomis investicijomis sukurtos, o ne dirbtinai perkainotos turto vertės.

Iliustruojantis pavyzdys – AB „Lietuvos dujos" atvejis, kai 2005 metais įvertinus AB „Lietuvos dujos" turtą, jos valdomo reguliuojamos veiklos turto vertė padidėjo nuo 572 mln. iki 2 026 mln. litų, o nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos perdavimo ir skirstymo veiklose – daugiau kaip 2 kartus (nuo 43 mln. iki 93 mln. litų)[358]. Todėl, autoriaus nuomone, normatyvinio pelno skaičiavimas nuo perkainuotos ilgalaikio turto vertės, nurodytos finansinės atskaitomybės dokumentuose, iškreiptų gamtinių dujų įmonių ir vartotojų interesų pusiausvyrą.

Pagal Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos[359] 62 punktą gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo normatyvinis pelnas skaičiuojamas priklausomai nuo įmonei priklausančio gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veikloje naudojamo ekonomiškai pagrįsto ilgalaikio materialaus ir nematerialaus turto vertės. Gamtinių dujų įmonėms, kurių turtas įstatymo nustatyta tvarka įvertintas tikrąja verte (perkainuotas), ekonomiškai pagrįsto ilgalaikio materialaus ir nematerialaus turto vertė skaičiuojama priklausomai nuo įmonės atitinkamos veiklos investicijų į ilgalaikį turtą, įvykdytų po ilgalaikio turto perkainavimo. Be to, ekonomiškai pagrįsta turto verte nepripažįstamas su reguliuojama veikla nesusijęs, nenaudojamas, esantis atsargose, užkonservuotas turtas, ilgalaikio perkainojimo rezultatai, taip pat turtas, įsigytas už gautas subsidijas, dotacijas (įskaitant ir vartotojų prijungimo įmokas), ES skirtų struktūrinių fondų lėšas.

Įvertinus minėtas nuostatas, galima teigti, kad VKEKK patvirtintoje metodikoje nustatytas teisinis reguliavimas iš esmės sudaro prielaidas vartotojų ir gamtinių dujų įmonių interesų pusiausvyrai. Aplinkybė, kad ūkio subjektai, kurių vertybiniais popieriais prekiaujama reguliuojamose rinkose, savo apskaitą tvarko pagal TAS reikalavimus, nenulemia to, jog gamtinių dujų įmonių ilgalaikio turto perkainojimo rezultatai būtų pripažįstami ekonomiškai pagrįsta ilgalaikio turto verte. Ir atvirkščiai, aplinkybė, kad pagal minėtos metodikos 63 punktą skaičiuojant normatyvinį gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo pelną, ilgalaikio perkainojamo rezultatai nepripažįstami ekonomiškai pagrįsto turto verte nereiškia, jog gamtinių dujų įmonė negali savo apskaitos tvarkyti pagal TAS, t. y., kad buhalterinės apskaitos tikslais gamtinių dujų įmonėms draudžiama perkainoti ilgalaikį turtą tikrąja verte. Vadinasi, Buhalterinės apskaitos įstatymas, TAS ir Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodika reglamentuoja skirtingus teisinius santykius, todėl prieštaravimo tarp jų nėra.

---

[357] Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515, 2008, Nr. 137-5371.

[358] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2005 metų veiklos ataskaita. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-11]. <http://www.regula.lt/lt/publikacijos/metine-ataskaita/2005%20ataskaita.pdf>.

[359] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo". Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009-10-22 Nr.126-5476.

Akivaizdu, kad gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje veikloje naudojamo turto vertės nustatymas turi didelį poveikį dujų įmonių reguliuojamos veiklos rezultatams, o kartu ir vartotojų interesams, todėl gamtinių dujų kainų teisinis reguliavimas ta apimtimi, kiek jis susijęs su reguliuojamoje veikloje naudojamo turto vertės nustatymu, turėtų būti įstatymo leidėjo prerogatyva.

Šiuo aspektu paminėtina, kad Seimas 2009 m. liepos 17 d. Gamtinių dujų įstatymo 6, 7, 10, 14, 23, 25 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymu Nr. XI-353[360] neterminuotai nustatė, kad gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veikloje pelno prieš apmokestinimą norma, skaičiuojama nuo gamtinių dujų įmonės licencijuojamo turto vertės, negali viršyti 5 proc. (prieš tai pelno normos dydis buvo prilygintas vidutinei svertinei kapitalo kainai, kurios apskaičiavimo principus reglamentavo VKEKK patvirtinta metodika). Toks apribojimas, AB „Lietuvos dujos" nuomone, vertintinas kaip išimtinis atvejis išsivysčiusių šalių energetikos sektoriaus reguliavimo praktikoje, kai investicijoms į infrastruktūrą nustatoma pelno norma nesiejama su jokiais ekonominiais rodikliais (alternatyvių investicijų grąža, rizikos lygmeniu ir pan.) ir apribojama žemesniame lygyje negu saugiausių šalyje investicijų grąža – už Vyriausybės vertybinius popierius mokama palūkanų norma (tuo metu galiojanti gamtinių dujų įmonių pelno norma buvo 8,1 proc.)[361]. Įgyvendindama minėtą įstatymą, Vyriausybė 2009 m. spalio 7 d. nutarimu Nr. 1276[362] patvirtino Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, skystinimo ir laikymo įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės nustatymo principus, kuriais VKEKK turi vadovautis nustatydama reguliuojamos veiklos kainų viršutines ribas:

1) atitinkamoje licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertė yra lygi šio ilgalaikio turto likutinei (balansinei) vertei 2004 m. gruodžio 31 d., padidintai su VKEKK suderintų ir įgyvendintų investicijų bei atsargų, kurias gamtinių dujų įmonės nuolat privalo laikyti, suma ir sumažintai turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su VKEKK suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

2) į atitinkamoje licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertę neįtraukiamas turto vertės pokytis, nesuderintas su VKEKK, ilgalaikio turto perkainojimo rezultatai, su reguliuojama veikla nesusijęs (įskaitant turtą, skirtą dujoms transportuoti tranzitu), nenaudojamas, esantis kaip atsargos, užkonservuotas turtas, taip pat turtas, įsigytas už gautas subsidijas, dotacijas, investicijų dalis, įgyvendinta panaudojus ES struktūrinių fondų lėšas, ir, atsižvelgiant į Gamtinių dujų įstatymo nuostatas, pajamos už naujų sistemų naudotojų ir (ar) gamtinių dujų vartotojų prijungimą;

3) gamtinių dujų perdavimo įmonės gamtinių dujų tranzitui naudojamo turto vertė yra lygi apskaičiuotai 2004 m. gruodžio 31 d. likutinei (balansinei) priskirtino gamtinių dujų tranzito ilgalaikio turto vertei, padidintai investicijų, skirtų dujų tranzitui, suma ir sumažintai šio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Pelno mokes-

[360] 2009 m. liepos 17 d. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 6, 7, 10, 14, 23, 25 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas Nr. XI-353. Valstybės žinios. 2009, Nr. 91-3913.

[361] AB „Lietuvos dujos" konsoliduotas metinis pranešimas. 2006 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-09]. <http://www.dujos.lt/index.php/investuotojams/metiniai-pranesimai/603>.

[362] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 7 d. nutarimas Nr. 1276 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, skystinimo ir laikymo įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės nustatymo principų patvirtinimo". Valstybės žinios. 2009, Nr. 123-5287; 2012, Nr. 101-5155.

čio įstatymo nustatyta tvarka, ir su VKEKK suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

4) naujų gamtinių dujų įmonių atitinkamoje licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į suderintas su VKEKK ir įgyvendintas investicijas;

5) įgyvendintų investicijų suma mažinama nepagrįstai panaudotų investicijų lėšų suma.

Minėtų principų nustatymas vertintinas teigiamai (pagal turinį), tačiau pagrindines ūkinės veiklos (taip pat ir gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo veiklos) sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, galima nustatyti tik įstatymu, todėl, autoriaus nuomone, gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės nustatymo principus turėjo nustatyti ne Vyriausybė, o Seimas, papildydamas Gamtinių dujų įstatymą. Tai iš esmės atitiktų Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotą taisyklę, kad poįstatyminiais aktais gali būti reglamentuojami tik asmens teisių įgyvendinimo procesiniai (procedūriniai) santykiai, atskirų asmens teisių įgyvendinimo tvarka ir kt., tačiau asmens teisių ir laisvių turinį apibrėžti ar jų įgyvendinimo garantijas įtvirtinti galima tik įstatymu (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas[363] ir kt.).

Be to, kyla abejonių, ar toks įstatymo leidėjo įpareigojimas Vyriausybei neprieštarauja trečiojo ES energetikos paketo nuostatoms dėl reguliavimo institucijos politinio nepriklausomumo nuo Vyriausybės. Direktyvos 2009/73/EB[364] 41 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad nacionalinės reguliavimo institucijos, laikantis skaidrumo kriterijų, nustato ar patvirtina perdavimo ar skirstymo tarifus arba jų metodikas. Direktyvos 2009/73/EB 39 straipsnio 4 dalyje nustatyta valstybių narių imperatyvi pareiga užtikrinti reguliavimo institucijos nepriklausomumą, kad ji nešališkai ir skaidriai naudotųsi savo įgaliojimais. Šiuo tikslu valstybės narės užtikrina, kad reguliavimo institucija, nesiektų gauti jokios Vyriausybės arba kito viešojo ar privačiojo subjekto tiesioginių nurodymų ir jų nevykdytų. Pažymėtina, kad gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės nustatymo principai susiję reguliavimo funkcijų įgyvendinimu, kuris grindžiamas ekonomine logika, o ne socialiniais poreikiais, todėl šių funkcijų suteikimas Vyriausybei galimai neatitinka Direktyvoje 2009/73/EB nustatytų įpareigojimų valstybei narei užtikrinti, kad reguliavimo funkcijas vykdytų tik nepriklausoma ir su politika formuojančiomis institucijomis bei rinkos dalyviais nesusijusi institucija.

Analizuojant šį klausimą taip pat atkreiptinas dėmesys į 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“[365], kuris yra sudedamoji Konstitucijos dalis. Šio akto 2 dalyje nustatyta, kad ES teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad šiose nuostatose yra expressis verbis nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytuoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją (Konstituci-

[363] Dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio (2002 m. liepos 2 d., 2004 m. lapkričio 4 d., 2005 m. gegužės 19 d., 2006 m. birželio 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2007, Nr. 110-4511.

[364] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

[365] 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4123.

nio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas[366], 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas[367], 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas[368]).

Analogiška pastaba teiktina ir dėl gamtinių dujų įmonių investicijų grąžos reguliuojamoje energetikos veikloje teisinio reglamentavimo. Autoriaus nuomone, gamtinių dujų įmonių investicijų grąžos reguliuojamoje energetikos veikloje nustatymo principai turėtų būti išdėstyti Gamtinių dujų įstatyme. Taip pat svarstytina galimybė įstatymu įtvirtinti nuotatą, kad gamtinių dujų įmonių reguliuojamos veiklos normatyvinis pelnas skaičiuojamas pagal vidutinės svertinės kapitalo kainos (angl. Weighted Average Cost of Capital (WACC) metodą, kuris plačiai taikomas ES valstybių narių energetikos sektoriuose. Vidutinė svertinė kapitalo kaina nustatoma, įvertinant nuosavo (gamtinių dujų įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus visus įsipareigojimus) ir skolinto kapitalo (gamtinių dujų įmonės ilgalaikiai finansiniai įsipareigojimai kreditoriams, įskaitant ilgalaikių įsipareigojimų einamųjų metų dalį) kainą, taip pat veikloje naudojamo kapitalo struktūrą.

Įvertinus tai, siūlytina Gamtinių dujų įstatyme įtvirtinti šiuos gamtinių dujų įmonių investicijų grąžos reguliuojamoje energetikos veikloje nustatymo principus:

1) investicijų grąžos norma nustatoma kaip procentinis investicijų grąžos dydis, užtikrinantis naudojamo nuosavo ir skolinto kapitalo kainos padengimą. Nuosavą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus visus įsipareigojimus. Skolintą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės ilgalaikiai finansiniai įsipareigojimai kreditoriams, įskaitant ilgalaikių įsipareigojimų einamųjų metų dalį;

2) investicijų grąžos norma nustatoma kaip vidutinė svertinė kapitalo kaina visam reguliavimo laikotarpiui (išskyrus investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo), įvertinant nuosavo ir skolinto kapitalo kainą, taip pat reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo kapitalo optimalią struktūrą, kuri atitinka nuosavo ir skolinto kapitalo proporciją, lemiančią mažiausią kapitalo kainą, esant optimaliai (priimtinai) rizikai;

3) investicijų grąža reguliavimo laikotarpio antraisiais ir vėlesniais reguliavimo laikotarpio metais koreguojama atsižvelgiant į reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės pokytį ir investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo;

---

[366] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatoms“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.

[367] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430.

[368] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-20].<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007/s070508.htm>.

4) investicijų grąžos norma dėl įstatymų pasikeitimo keičiama koreguojant reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų viršutines ribas;

5) gamtinių dujų įmonės teigiama investicijų grąžos neatitiktis, susidariusi reguliavimo periodo metu dėl faktiškai didesnio nei Komisijos nustatyto veiklos efektyvumo, paskirstoma Komisijos nustatyta tvarka;

6) gamtinių dujų įmonių strategiškai svarbioms investicijoms (ar jų daliai), padedančioms siekti nacionalinės ir europinės energetikos politikos tikslų, gali būti nustatoma papildoma investicijų grąžos norma.

Dar viena gamtinių dujų perdavimo kainų reguliavimo problema, kuria tikslinga įvertinti teisiniu požiūriu, iškilo Seimui priėmus Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymą[369]. Šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad SGD terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudos ar jų dalis VKEKK nustatyta tvarka ir sąlygomis gali būti įtraukiamos į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą, vadovaujantis Energetikos įstatyme, Gamtinių dujų įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytais energijos kainų reguliavimo reikalavimais. Be to, įstatymų leidėjas šia straipsnio dalimi gamtinių dujų perdavimo sistemos operatoriui (t. y. AB „Lietuvos dujos“) nustatė pareigą VKEKK nustatyta tvarka administruoti gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą sudarančias sąnaudas ir gautas pajamas, taip pat jas kompensuoti SGD terminalo operatoriui.

Įgyvendindama minėtas SGD terminalo įstatymo nuostatas, VKEKK 2012 m. rugsėjo 28 d. nutarimu Nr. O3-275[370] papildė Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodiką nauju VI[1] skyriumi „SUSKYSTINTŲ GAMTINIŲ DUJŲ TERMINALO, JO INFRASTRUKTŪROS IR JUNGTIES ĮRENGIMO SĄNAUDŲ AR JŲ DALIES KOMPENSAVIMAS“. Šios metodikos 69[2] punkte numatyta, kad SGDT priedas nustatomas kaip VKEKK sprendimu patvirtintų lėšų, skirtų SGD terminalo įrengimo sąnaudoms ar jų daliai kompensuoti, ir prognozuojamų SGDT lėšų administravimo sąnaudų suma kalendoriniais metais, padalinta iš gamtinių dujų perdavimo sistema prognozuojamo transportuoti dujų kiekio tais kalendoriniais metais, kuriems yra nustatomas SGDT priedas. Šios metodikos[371] 69[6] punkte nustatyta, kad sistemos naudotojai, kurie transportuoja gamtines dujas perdavimo sistema, atsiskaitydami už gamtinių dujų perdavimo paslaugas, sumoka neatsiejamą gamtinių dujų perdavimo kainos dedamąją – SGDT priedą. VKEKK 2012 m. spalio 26 d. nutarimu Nr. O3-330[372] nustatė papildomą ir neatsiejamą dedamąją prie gamtinių dujų perdavimo kainos viršutinės ribos (SGDT priedą), skirtą suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudoms kompensuoti 2013 metais – 37,53 Lt už tūkst. m^3 (be pridėtinės vertės mokesčio).

---

[369] Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 68-3466.

[370] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. O3-275 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimo Nr. O3-106 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 115-5856.

[371] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009-10-22, Nr.126-5476.

[372] Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. spalio 26 d. nutarimas Nr. O3-330 „Dėl akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų koregavimo bei papildomos ir neatsiejamos dedamosios prie gamtinių dujų perdavimo kainos viršutinės ribos (SGDT priedo) nustatymo 2013 metams“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 126-6375.

Seimo narių grupės nuomone, minėtuose teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas galimai prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, konstituciniam valdžių padalijimo principui, Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, Konstitucijos 23 straipsniui, Konstitucijos 29 straipsniui, Konstitucijos 46 straipsnio 1, 4 ir 5 dalims, Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui ir Konstitucijos 127 straipsnio 2 ir 3 dalims (Seimo narių grupės 2012 m. spalio 29 d. raštas Nr. S-2012-8573, prašymo Nr. 1B-32/2012[373]).

Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 12 d. sprendimu[374] konstatavo, kad minėtame Seimo narių grupės prašyme nėra nurodyti teisiniai motyvai, pagrindžiantys pareiškėjo abejonę dėl Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies prieštaravimo Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 29 straipsniui, 46 straipsnio 1, 4, 5 dalims, 67 straipsnio 15 punktui, 127 straipsnio 2, 3 dalims, konstituciniams teisinės valstybės, valdžių padalijimo principams. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 1 dalies 8 punktą prašyme ištirti teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai pagal normų turinį ir (arba) reguliavimo apimtį turi būti aiškiai nurodyti teisiniai motyvai, pagrindžiantys pareiškėjo abejonę dėl kiekvieno konkrečiai nurodyto ginčijamo teisės akto (jo dalies) straipsnio (jo dalies) ar punkto, kurio atitiktimi konkrečiai nurodytoms Konstitucijos nuostatoms pareiškėjas abejoja. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtas prašymas (jo dalis) neatitinka Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnyje nustatytų reikalavimų, todėl grąžino jį pareiškėjui.

Kita vertus, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad ginčijama įstatymo norma privačiam ūkio subjektui (perdavimo sistemos operatoriui) iš esmės yra nustatoma valstybės funkcija – surinkti, administruoti ir pervesti surinktas lėšas įstatyme nurodytam asmeniui. Dėl to perdavimo sistemos operatorius patiria ar gali patirti papildomas sąnaudas bei susijusią riziką (pvz., bylinėjimosi su SGDT priedo nemokančiais asmenimis ir pan.). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad jei asmeniui pavedama valstybinė (viešoji) funkcija, turi būti nustatytas tokios funkcijos vykdymo finansavimo mechanizmas. Aiškindamas Konstitucijos 23 straipsnį Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog jame įtvirtintas nuosavybės neliečiamumas ir apsauga reiškia ir tai, kad negali būti nustatyta tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ne valstybės nuosavybės subjektams būtų nustatyta nuolatinė pareiga savo nuosavybę naudoti valstybės funkcijoms, kurios turi būti finansuojamos valstybės lėšomis, vykdyti. Įvertinęs šiuos argumentus, Konstitucinis Teismas nusprendė ištirti ar minėta įstatymo norma neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui[375].

Pažymėtina, kad disertacijos autorius nekvestionuoja minėto Konstitucinio Teismo sprendimo, taip pat SGD terminalo galimos naudos Lietuvos energetiniam saugumui, konkurencingumui, atvėrimui ir integracijai, tačiau atkreipia dėmesį, kad SGD terminalo

---

[373] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-20]. <http://www.lrkt.lt/Prasymai/32_2012.htm>.

[374] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. vasario 15 d. nutarimas Nr. 199 „Dėl Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo įgyvendinimo“ (2012 m. liepos 11 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 146-7544.

[375] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. vasario 15 d. nutarimas Nr. 199 „Dėl Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo įgyvendinimo“ (2012 m. liepos 11 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 146-7544.

įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas galimai prieštarauja Konstitucijai, ES teisės aktams, kitiems įstatymams, bendriesiems kainų reguliavimo principams dėl šių argumentų:

1) tokiu teisiniu reguliavimu dalis SGD terminalo sąnaudų yra užkraunama visiems gamtinių dujų rinkos dalyviams, t. y. gamtinių dujų perdavimo sistemos naudotojams, nepriklausomai nuo to, ar jie naudosis SGD terminalo paslaugomis, ar ne. Tai reiškia, kad gamtinių dujų vartotojai ar gamtinių dujų tiekimo įmonės, kurie importuos gamtines dujas iš kitų valstybių perdavimo sistemos vamzdynais ir SGD terminalo paslaugomis nesinaudos, vis tiek bus priversti finansuoti SGD terminalo statybą, o vėliau ir eksploatavimą. Skirtingai nei gamtinių dujų perdavimo sistemos atveju, kuria naudojasi visi rinkos dalyviai, nepriklausomai iš kur jie importuoja dujas, SGD terminalu naudosis tik ribotas rinkos dalyvių skaičius – tik tie, kurie pirks iš SGD terminalo pakartotinio išdujinimo paslaugas, tačiau SGD terminalo sąnaudas jau dabar dengia ir kiti vartotojai. Vienas iš pagrindinių gamtinių dujų kainų reguliavimo principų reikalauja, kad atitinkamų paslaugų kainos turi būti pagrįstos sąnaudomis, patiriamomis teikiant tik šias paslaugas ir vengiant kryžminio subsidijavimo. Pagal pasaulyje pripažintą praktiką į kainą įtraukiamos tik tos sąnaudos, kurios jau yra patirtos. Tam net skirtas anglų posakis „used and useful", t. y. kompensuojama tai, kas naudingai naudojama. Žemiau nurodyti ES teisės aktai suponuoja išvadą, kad SGDT priedas neturėtų būti siejamas su gamtinių dujų perdavimo paslaugomis ir įtraukiamas į gamtinių dujų perdavimo kainą.

– Reglamento Nr.715/2009[376] 13 straipsnyje nustatyta, kad perdavimo sistemos operatorių taikomi tarifai turi būti „skaidrūs, juose atsižvelgiama į sistemos vientisumo būtinybę ir jos gerinimą bei atspindimos faktinės sąnaudos tiek, kiek tokios sąnaudos atitinka rentabilaus ir struktūriškai palyginamo tinklo operatoriaus sąnaudas ir yra skaidrios";

– Direktyvos Nr. 73/2009/EB[377] preambulės 32 punkte numatyta, kad nacionalinės reguliavimo institucijos turėtų užtikrinti, kad perdavimo ir skirstymo tarifai būtų nediskriminaciniai ir atspindintys išlaidas;

– Direktyvos Nr. 73/2009/EB 31 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad gamtinių dujų įmonės atskirai tvarko perdavimo, skirstymo, SGD ir laikymo veiklos apskaitą taip, kaip turėtų šią apskaitą tvarkyti, jei išvardytosiomis veiklos rūšimis verstųsi atskiros įmonės; taip siekiama išvengti diskriminavimo, kryžminio subsidijavimo ir konkurencijos iškraipymo;

– Direktyvos Nr. 73/2009/EB 41 straipsnio 1 dalies f punkte nurodyta, kad reguliavimo institucijos pareiga yra užtikrinti, kad nebūtų perdavimo, skirstymo, laikymo, SGD ir tiekimo veiklos kryžminio subsidijavimo;

2) tokiu teisiniu reguliavimu SGD terminalo projektą įgyvendinančiai bendrovei ir kitiems asmenims yra teikiama ES draudžiama valstybės pagalba ir tuo galimai pažeidžiamas sąžiningos konkurencijos principas, įtvirtintas Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje;

3) tokiu teisiniu reguliavimu galimai pažeidžiami vartotojų interesai, kuriuos ginti valstybę įpareigoja Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalis;

4) toks teisinis reguliavimas galimai prieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui, nes vartotojų nuosavybė nusavinama, jos nekompensuojant;

---

[376] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 715/2009 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų, panaikinantis reglamentą (EB) Nr. 1775/2005 (OL 2009 L 309, p. 87).

[377] 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

5) tokiu teisiniu reguliavimu nustatoma, kad SGD terminalo įrengimo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudas ar jų dalį apmokės visi Lietuvos perdavimo sistemos naudotojai (netgi tie, kurie nesinaudos SGD terminalo paslaugomis), tačiau vėliau SGD terminalo paslaugomis galės naudotis visi Baltijos jūros regiono vartotojai (SGD terminalo įstatymo[378] 10 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad SGD terminalo pajėgumai gali būti rezervuojami ir naudojami Baltijos jūros regione) ir pan.[379].

Vertinant socialiniu, ekonominiu ir technologiniu aspektais, SGD terminalo projektas galėjo būti regioninis projektas, finansuojamas iš ES lėšų, bet ne iš SGDT priedo, kuris įtrauktas į gamtinių dujų perdavimo kainą, pvz., Suomija statys regioninį SGD terminalą, finansuojamą iš ES lėšų. Tai reiškia, kad Suomijos vartotojai turės pigesnes gamtines dujas, o Suomijos gamintojai, prekių ir paslaugų tiekėjai turės konkurencinį pranašumą. Tuo tarpu Lietuvoje gamtinių dujų perdavimo kainos viršutinė riba – 44,26 Lt už tūkst. m^3 (be PVM), o SGDT priedas 2013 metais – 37,53 Lt už tūkst. m^3 (be PVM). Akivaizdu, kad dėl tokio teisinio reguliavimo gamtinių dujų perdavimo kaina padidėjo beveik dvigubai, todėl dideli vartotojai gali patirti milijonus litų nuostolių, pvz., AB „Achema“, kuri suvartoja apie 30 proc. Lietuvai tiekiamų gamtinių dujų, gali patirti didelių nuostolių (papildomai turėtų sumokėti apie 37 mln. litų per metus), nes gamtinių dujų kainos turi didelį poveikį azoto trašų kainų dinamikai Lietuvoje, o šios trašos žemės ūkio produktų kainoms ir pan.

Įvertinus išdėstytus argumentus, siūlytina SGD terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudas finansuoti SGD terminalo projekto įgyvendinimo bendrovės (AB „Klaipėdos nafta“) nuosavomis ir (ar) skolintomis lėšomis (kaip yra numatyta įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje), o vėliau SGD terminalo operatoriaus lėšomis, uždirbamomis teikiant SGD terminalo paslaugas. Toks finansavimo modelis yra įprastas ES valstybėse narėse. Tuo atveju, jeigu AB „Klaipėdos nafta“ nebūtų galimybės finansuoti SGD terminalo projekto iš kitų bendrovei prieinamų šaltinių, galėtų būti suteikiama valstybės garantija dėl paskolos šio projekto įgyvendinimui finansuoti (kaip yra numatyta įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje).

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, siūlytina SGD terminalo įstatymo 5 straipsnio 2 dalį pripažinti netekusia galios.

Siekiant didesnio reguliacinės aplinkos stabilumo ir skaidrumo, vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinio tikrumo, išspręsti gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo problemas, siūlytina papildyti Gamtinių dujų įstatymą 9^1 straipsniu:

„9^1 straipsnis. Valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principai

1. Valstybės reguliuojamos kainos gamtinių dujų sektoriuje nustatomos vadovaujantis šiais principais:

1) objektyvumo – reguliuojamos paslaugų (produktų) kainos turi atspindėti gamtinių dujų įmonės patiriamas ekonomiškai pagrįstas sąnaudas, kurias patirdama gamtinių dujų įmonė saugiai ir patikimai vykdo reguliuojamąją energetikos veiklą mažiausiomis sąnaudomis;

2) priežastingumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainos nustatomos remiantis gamtinių dujų įmonės reguliavimo apskaitos sistemos duomenimis;

[378] Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 68-3466.
[379] Plačiau žr. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-20]. <http://www.lrkt.lt/Prasymai/32_2012.htm>.

3) efektyvumo – koreguojant gamtinių dujų įmonės reguliuojamosios energetikos veiklos sąnaudas, atsižvelgiama į Komisijos nustatytą efektyvumo užduotį ir faktiškai pasiektus efektyvumo rodiklius;

4) skaidrumo – visa informacija, susijusi su reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymu, yra vieša, jeigu įstatymai nenustato kitaip;

5) naudingumo – gamtinių dujų įmonės reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais teikiama informacija turi būti išsami, tinkama naudoti ir suprantama tiek tos informacijos gavėjams gamtinių dujų įmonės viduje, tiek už jos ribų;

6) patikimumo – gamtinių dujų įmonė turi užtikrinti, kad Komisijai reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais pateikiama informacija tiksliai atspindėtų gamtinių dujų įmonės ūkinę ir finansinę būklę, pateikiamoje informacijoje nebūtų klaidų ir nukrypimų;

7) pastovumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo principai turi nesikeisti (būti stabilūs) pakankamai ilgą laiką (mažiausiai vieną reguliavimo periodą), išskyrus būtinus pakeitimus dėl įstatymų pasikeitimų.

2. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė lygi šio ilgalaikio turto likutinei (balansinei) vertei 2004 m. gruodžio 31 d., padidintai su Komisija suderintų ir įgyvendintų investicijų bei atsargų, kurias gamtinių dujų įmonė nuolat privalo laikyti, suma ir sumažintai turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

2) į atitinkamoje gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertę neįtraukiamas turto vertės pokytis, nesuderintas su Komisija, ilgalaikio turto perkainojimo rezultatai, su reguliuojamąja energetikos veikla nesusijęs (įskaitant turtą, skirtą dujoms transportuoti tranzitu), nenaudojamas, esantis kaip atsargos, laikinai nenaudojamas turtas, taip pat turtas, įsigytas už gautas subsidijas, dotacijas, investicijų dalis, įgyvendinta panaudojus Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas, ir, atsižvelgiant į Įstatymo nuostatas, pajamos už naujų sistemų naudotojų ir (ar) gamtinių dujų vartotojų prijungimą bei nepagrįstai panaudotų investicijų lėšų suma;

3) gamtinių dujų perdavimo įmonės dujų tranzitui naudojamo turto vertė lygi apskaičiuotai 2004 m. gruodžio 31 d. likutinei (balansinei) priskirtino dujų tranzito ilgalaikio turto vertei, padidintai investicijų, skirtų dujų tranzitui, suma ir sumažintai šio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

4) gamtinių dujų įmonių, pradedančių vykdyti licencijuojamą veiklą, atitinkamoje reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į suderintas su Komisija ir įgyvendintas investicijas.

3. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamosios energetikos veiklos investicijų grąža nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) investicijų grąžos norma nustatoma kaip procentinis investicijų grąžos dydis, užtikrinantis naudojamo nuosavo ir skolinto kapitalo kainos padengimą. Nuosavą

kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus visus įsipareigojimus. Skolintą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės ilgalaikiai finansiniai įsipareigojimai kreditoriams, įskaitant ilgalaikių įsipareigojimų einamųjų metų dalį;

2) investicijų grąžos norma nustatoma kaip vidutinė svertinė kapitalo kaina visam reguliavimo laikotarpiui (išskyrus investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo), įvertinant nuosavo ir skolinto kapitalo kainą, taip pat reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo kapitalo optimalią struktūrą, kuri atitinka nuosavo ir skolinto kapitalo proporciją, lemiančią mažiausią kapitalo kainą, esant optimaliai (priimtinai) rizikai;

3) investicijų grąža reguliavimo laikotarpio antraisiais ir vėlesniais reguliavimo laikotarpio metais koreguojama atsižvelgiant į reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės pokytį ir investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo;

4) investicijų grąžos norma dėl įstatymų pasikeitimo keičiama koreguojant reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų viršutines ribas;

5) gamtinių dujų įmonės teigiama investicijų grąžos neatitiktis, susidariusi reguliavimo periodo metu dėl faktiškai didesnio nei Komisijos nustatyto veiklos efektyvumo, paskirstoma Komisijos nustatyta tvarka;

6) gamtinių dujų įmonių strategiškai svarbioms investicijoms (ar jų daliai), padedančioms siekti nacionalinės ir europinės energetikos politikos tikslų, gali būti nustatoma papildoma investicijų grąžos norma.“ (žr. 13 priedą „Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo papildymo 9[1] straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

4.3. Gamtinių dujų tiekimo kainos ir jų reguliavimo problema, užtikrinant vartotojų interesus

ES teisės aktuose ir ES valstybių narių nacionaliniuose teisės aktuose pagrindinis dėmesys skiriamas monopolinių gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimui, tačiau kai kurių ES valstybių narių gamtinių dujų rinkose vis dar egzistuoja didelės koncentracijos problema ir nėra veiksmingos konkurencijos, todėl šiose valstybėse gamtinių dujų tiekimo kainos ilgą laiką buvo reguliuojamos.

Šiuo aspektu pažymėtina, kad AB „Lietuvos dujos“ antkainio dydį riboja įmonės privatizavimo sutartis. Šioje privatizavimo sutartyje numatyta, kad antkainis negali viršyti 15 proc., tačiau jokiose sutartyse nenumatytas UAB „Dujotekana“ ir kitų gamtinių dujų tiekimo įmonių antkainio dydžio ribojimas. Toks teisinis reguliavimas, autoriaus nuomone, 2004–2006 metais sudarė sąlygas UAB „Dujotekana“ piktnaudžiauti didele įtaka rinkoje ir siekti nepagrįsto didelio pelno, pvz., 2004 metais šį įmonė taikė 31 proc. pelno maržą ir stambiems Lietuvos vartotojams tiekė gamtines dujas už 309 JAV dolerius už tūkst. m^3 (2005 metais taikė 21 proc. pelno maržą ir tiekė gamtines dujas už 318 JAV dolerių už tūkst. m^3, 2006 metais – taikė 17 proc. pelno maržą ir tiekė gamtines dujas už 457 JAV dolerius už tūkst. m^3).

Europos Komisijos 2005 metų duomenimis, Čekijoje, Danijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje Suomijoje, Vengrijoje gamtinių dujų tiekimo kainos buvo reguliuojamos visiems vartotojams (ne tik smulkiems komerciniams ir buitiniams vartotojams, bet ir vidutiniams pramoniniams ir komerciniams vartotojams,elektrinėms, kitiems stambiems vartotojams, pvz., šilumos tiekimo įmonėms ir pan.).

3 lentelė. Gamtinių dujų tiekimo kainų reguliavimas ES valstybėse narėse 2005 metais[380]

Eil. Nr.	Šalis	Elektrinės	Stambūs vartotojai	Vidutiniai pramoniniai ir komerciniai vartotojai	Smulkūs komerciniai ir buitiniai vartotojai
1.	Austrija	Ne	Ne	Ne	Ne
2.	Čekija	Taip	Taip	Taip	Taip
3.	Belgija	Ne	Ne	Ne	Taip
4.	Danija	Taip	Taip	Taip	Taip
5.	Estija	Ne	Ne	Ne	Taip
6.	Suomija	Taip	Taip	Taip	Taip
7.	Vokietija	Ne	Ne	Ne	Ne
8.	Vengrija	Taip	Taip	Taip	Taip
9.	Airija	Ne	Taip	Taip	Taip
10.	Italija	Ne	Ne	Ne	Taip
11.	Latvija	Taip	Taip	Taip	Taip
12.	Lietuva	Taip	Taip	Taip	Taip
13.	Liuksemburgas	Ne	Ne	Ne	Ne
14.	Olandija	Ne	Ne	Ne	Ne
15.	Lenkija	Taip	Taip	Taip	Taip
16.	Portugalija	Ne	Ne	Ne	Taip
17.	Slovakija	Ne	Ne	Ne	Taip
18.	Slovėnija	Ne	Ne	Ne	Taip
19.	Ispanija	Taip	Taip	Taip	Taip
20.	Švedija	Ne	Ne	Ne	Ne
21.	JK	Ne	Ne	Ne	Ne

Priėmus trečiąjį ES energetikos paketą, gamtinės dujos buvo pripažintos konkurenciniu produktu, todėl jų pardavimo kaina vartotojams daugumoje ES valstybių narių tapo nereguliuojama. Nuo 2011 m. rugpjūčio 1 d. gamtinių dujų pardavimo kainos Lietuvoje taip pat nereguliuojamos. Tiesa, įstatymų leidėjas numatė galimybę reguliuoti gamtinių dujų tiekimo kainas, jeigu VKEKK atlikto rinkos tyrimo metu yra nustatoma, kad dėl veiksmingos konkurencijos trūkumo gamtinių dujų tiekimo įmonės taiko pernelyg dideles kainas, t. y. palyginamosios analizės metodu įvertintas vidutines kainas, viršijančias gamtinių dujų ir gamtinių dujų tiekimo paslaugos kainas, arba naudoja kainų spaudimą, tuo darydamos žalą rinkos dalyviams.

Gamtinių dujų įstatymo[381] 9 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad reguliuodama gamtinių dujų tiekimo kainas, VKEKK turi teisę dujų įmonei taikyti šio straipsnio 4 dalyje nurodytas priemones:

[380] Preliminary Assessment of the European Energy Market by the European Regulators Group for Electricity and Gas (ERGEG),Ref: E05-REP-03-04, 10-Jan-2006.

[381] Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

1) nustatyti reikalavimus gamtinių dujų įmonėms teikti paslaugas kainomis, pagrįstomis sąnaudomis, įskaitant protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą;

2) nustatyti reikalavimus sąnaudų apskaitos sistemai, metodams ir (arba) modeliams;

3) nustatyti sąnaudų padengimo mechanizmą, kuris turi skatinti efektyvumą ir, kiek įmanoma, padidinti ilgalaikę naudą vartotojams (šiuo tikslu VKEKK turi atsižvelgti į kainų rodiklius, taikomus palyginamose rinkose).

Kaip minėtos įstatymo nuostatos būtų taikomos praktikoje, nežinia, nes šiuo klausimu nebuvo priimti įstatymus įgyvendinantys teisės aktai. Visgi įstatymų leidėjas VKEKK suteikė teisę nustatyti laikiną tiekimo kainos viršutinę ribą, atsižvelgiant į tiesioginiais ir netiesioginiais sąnaudų vertinimo metodais gautus duomenis apie atitinkamas sąnaudas, lyginanant atitinkamų paslaugų kainų rodiklius, įvertinant kitų valstybių praktiką ir atitinkamų didmeninių ir mažmeninių kainų santykį. Analogiški teisinio reglamentavimo trūkumai konstatuotini ir dėl garantinio tiekimo kainų.

Svarbiausias komponentas, nuo kurio priklauso gamtinių dujų tiekimo kainos, yra gamtinių dujų pirkimo (importo) kaina, kuri skaičiuojama pagal galiojančiose gamtinių dujų (tiekimo į Lietuvą) sutartyse nustatytas tiekimo formules. Atkreiptinas dėmesys, kad konkreti OAO „Gazprom“ Lietuvai tiekiamų gamtinių dujų kainų skaičiavimo formulė nėra viešai skelbiama, tačiau pagrindiniai veiksniai, nuo kurių priklauso gamtinių dujų importo kaina, yra žinomi. Tai alternatyvių kuro rūšių, t. y. 1 proc. sieringumo mazuto ir dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) kainos pasaulinėje rinkoje bei euro ir JAV dolerio kurso santykis.

Kaip matyti iš 4 lentelėje pateiktų duomenų, 1 proc. sieringumo mazuto kaina 2012 metais, palyginti su 2011 metais, padidėjo 14,6 proc. (nuo 590,17 iki 676,13 JAV dolerių už toną), dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) – 10,1 proc. (nuo 863,37 iki 950,35 JAV dolerių už toną). Valiutų kurso santykis augo 8,5 proc. Šie veiksniai lėmė tai, kad vidutinė importuojamų gamtinių dujų kaina 2012 metais, palyginti su 2011 metais, vidutiniškai padidėjo 21,0 proc. – nuo 1 085 Lt iki 1 312,8 Lt už tūkst. m^3.

4 lentelė. Vidutinių 1 proc. sieringumo mazuto, dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) 6 mėn. kainos (JAV doleriais už toną) ir vidutinis metinis valiutų kurso santykis 2011–2012 metais[382]

Gamtinių dujų importo kainos veiksnys	2012 m.	2011 m.	Kainos pokytis per metus, proc.
1 proc. sieringumo mazutas	676,13	590,17	14,56
Dyzelinis kuras (0,1)	950,35	863,37	10,07
Lt/JAV	2,69	2,48	8,5

Šaltiniai: www.cmegroup.com, European Central Bank

Palyginus 2010–2011 metų duomenis[383], matyti dar didesnė alternatyvių kuro rūšių įtaka gamtinių dujų importo kainoms: 1 proc. sieringumo mazuto kaina 2011 metais, pa-

[382] VKEKK 2012 metų veiklos ataskaitos priedas „2012 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/naujienos/2013/2013-05-02/priedas_Energetikos_sektoriaus_pletros_apzvalga.pdf>.

[383] VKEKK 2011 metų veiklos ataskaitos priedas „2011 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://www.regula.lt/lt/publikacijos/metine-ataskaita/priedas_Energetikos_sektoriaus_pletros_apzvalga.pdf>.

lyginti su 2010 metais, padidėjo 29,8 proc. (nuo 454,69 iki 590 JAV dolerių už toną), dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) – 36,2 proc. (nuo 634,01 iki 863,37 JAV dolerių už toną). Valiutų kurso santykis mažėjo 5 proc. Būtent alternatyvių kuro rūšių kainų didėjimo veiksnys lėmė tai, kad vidutinė importuojamų gamtinių dujų kaina 2011 m., palyginti su 2010 metais, vidutiniškai padidėjo 25,4 proc. – nuo 862 iki 1 085 Lt už tūkst. m^3.

Pažymėtina, kad gamtinių dujų importo (pirkimo) kaina, kuri sudaro daugiau negu 80 proc. vartotojo mokamos kainos, taip pat alternatyvių kuro rūšių kainos, kurios lemia gamtinių dujų importo (pirkimo) kainą, visiškai nepriklauso nuo reguliuojančios institucijos valios. Dėl šių priežasčių kyla gamtinių dujų tiekimo kainų reguliavimo problema, nes siekiant užtikrinti vartotojų interesus reguliavimo institucijos taikomų valstybinio reguliavimo priemonių nepakanka. Norint sumažinti gamtinių dujų importo kainą reikia valstybinio lygmens susitarimo su išoriniu tiekėju OAO „Gazprom“ arba kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginius projektus, užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius, pvz., pastatyti SGD terminalą, dujotiekį į Lenkiją ir pan.

Alternatyvių kuro rūšių (1 proc. sieringumo mazuto, dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc., Brent naftos) kainų didėjimo tendencijos ir jų įtaka gamtinių dujų importo kainoms pastebimos nuo 2008 metų. Tai akivaizdžiai matyti iš VKEKK pateiktų duomenų (žr. 10, 11, 12 ir 13 pav.).

Iš 10, 11 ir 12 pav. matyti, kad alternatyvių kuro rūšių kainos pasaulinėje rinkoje pasiekė aukštumas 2008 metais: 1 proc. sieringumo mazutas vienu metu kainavo apie 800 JAV dolerių už toną, dyzelinis kuras (0,1 proc. gazolis) – apie 1300 JAV dolerių už toną, Brent nafta – apie 130 JAV dolerių už barelį. Ilgesnio laikotarpio gamtinių dujų importo ir alternatyvių kuro rūšių kainų priklausomybė ir kaitos tendencijos pavaizduotos 5, 6 ir 7 prieduose. Iš 5, 6 ir 7 priedų matyti, kad nuo 2002 metų iki 2011 metų vidutinė Brent naftos kaina padidėjo 4,4 karto (nuo 25 iki 111 JAV dolerių už barelį), mazuto – 4,7 karto (nuo 137 iki 642 JAV dolerių už toną), dyzelinio kuro – 2,2 karto (nuo 1,97 iki 4,28 JAV dolerių už litrą), o gamtinių dujų importo kaina – 5,4 karto (nuo 81 iki 436 JAV dolerių už tūkst. m^3).

10 pav. 1 proc. sieringumo mazuto kainos (JAV doleriais už toną) 2008–2012 metais



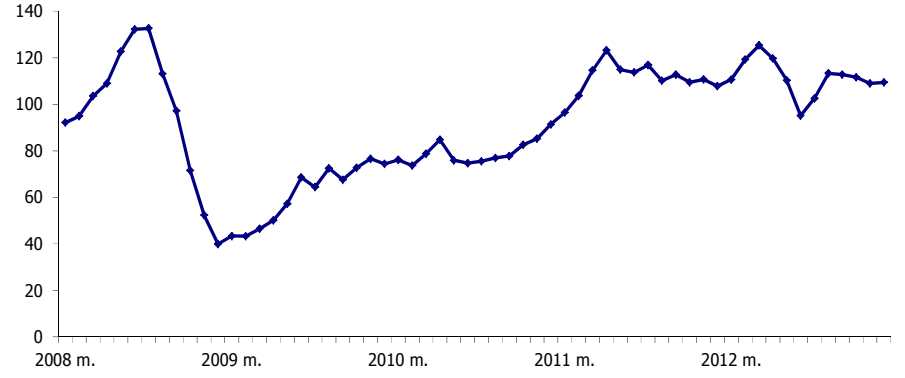
Šaltinis: Bloomberg

11 pav. Dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) kainos (JAV doleriais už toną) 2008–2012 metais



Šaltinis: Bloomberg

12 pav. Brent naftos momentinės (angl. spot) kainos (JAV doleriais už barelį) 2008–2012 metais

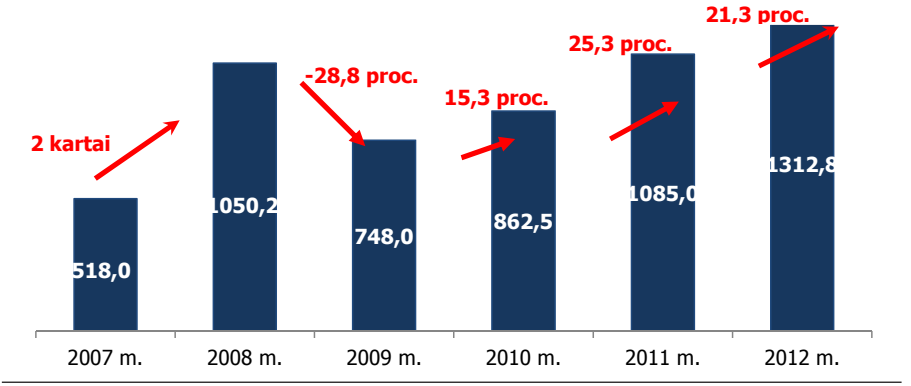


Šaltinis: U.S. Energy Information Administration

Iš 13 pav. matyti, kad 2007 metais vidutinė gamtinių dujų importo kaina buvo 518 litų už tūkst. m^3, 2008 metais – 1 050 litų už tūkst. m^3, 2009 metais – 748 litai už tūkst. m^3, 2010 metais – 862,5 lito už tūkst. m^3, 2011 metais – 1 085 litai už tūkst. m^3, 2012 metais – 1 312,8 lito už tūkst. m^3.

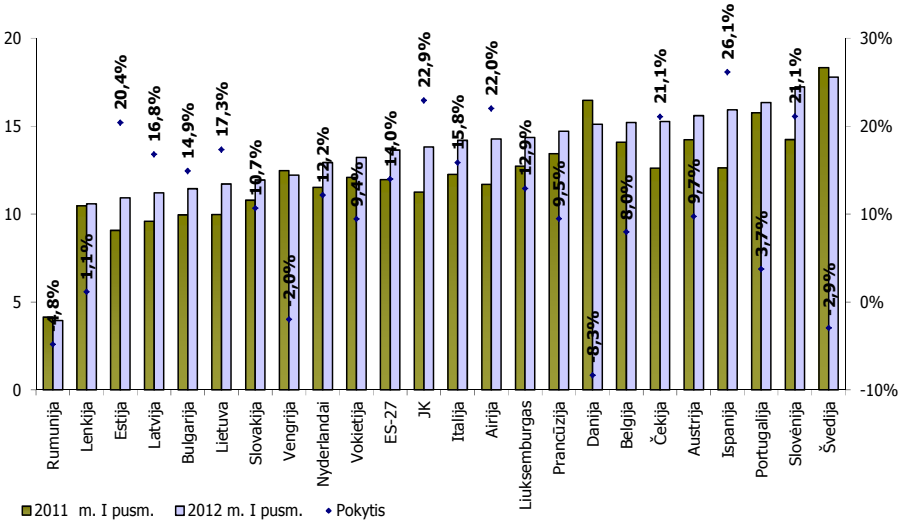
Iš 14 pav. pateiktų duomenų matyti, kad mažiausi gamtinių dujų tarifai buitiniams vartotojams 2011–2012 m. pirmajame pusmetyje buvo Rumunijoje, didžiausi – Švedijoje. Lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis, Lietuvoje šie tarifai yra vieni iš mažiausių ir yra mažesni už ES valstybių narių vidurkį.

13 pav. Gamtinių dujų vidutinės importo kainos (litais už tūkst. m^3)
2007–2012 metais



Šaltinis: VKEKK

14 pav. Gamtinių dujų tarifai buitiniams vartotojams ES valstybėse narėse (EUR/GJ)
2011–2012 metais



Šaltinis: Eurostat[384] (Graikijos, Kipro, Maltos, Suomijos duomenys nepateikti)

[384] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/energy/data/database>.

Panašios kainų lygio tendencijos buvo ir 2005–2011 metais. Tai matyti iš Eurostat paskelbtų duomenų (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Gamtinių dujų kainos (EUR/GJ) be mokesčių buitiniams vartotojams Lietuvoje ir kitose ES valstybėse narėse 2005–2011 metais

Buitiniai vartotojai, suvartojantys 8,37 GJ arba 225 m³ gamtinių dujų per metus						
Metai (pusmetis)	2005 I	2005 II	2006 I	2006 II	2007 I	2007 II
ES (27 šalių vidurkis)	13,70	14,14	15,43	16,30	17,30	16,79
Lietuva	**6,83**	**6,19**	**7,30**	**8,14**	**8,14**	**8,15**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–50%**	**–56%**	**–53%**	**–50%**	**–53%**	**–51%**

Buitiniai vartotojai, suvartojantys 8,37 GJ arba 225 m³ gamtinių dujų per metus							
Metai (pusmetis)	2008 I	2008 II	2009 I	2009 II	2010 I	2010 II	2011 I
ES (27 šalių vidurkis)	16,25	19,07	17,54	17,12	16,17	18,64	17,81
Lietuva	**12,00**	**12,85**	**16,29**	**14,29**	**14,44**	**15,83**	**15,25**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–26%**	**–33%**	**–7%**	**–17%**	**–11%**	**–15%**	**–14%**

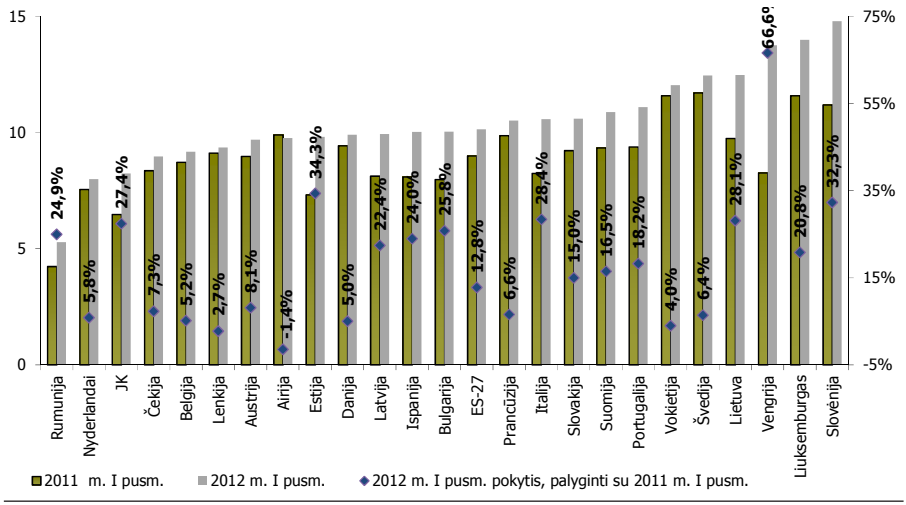
Buitiniai vartotojai, suvartojantys 125,6 GJ arba 3 377 m³ gamtinių dujų per metus						
Metai (pusmetis)	2005 I	2005 II	2006 I	2006 II	2007 I	2007 II
ES (27 šalių vidurkis)	11,49	12,04	13,26	13,96	14,84	14,37
Lietuva	**6,83**	**5,84**	**6,95**	**7,72**	**7,72**	**7,73**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–41%**	**–52%**	**–48%**	**–45%**	**–48%**	**–46%**

Buitiniai vartotojai, suvartojantys 125,6 GJ arba 3 377 m³ gamtinių dujų per metus							
Metai (pusmetis)	2008 I	2008 II	2009 I	2009 II	2010 I	2010 II	2011 I
ES (27 šalių vidurkis)	11,81	13,84	12,70	11,44	11,13	12,06	11,95
Lietuva	**7,75**	**9,01**	**10,00**	**9,38**	**8,62**	**10,40**	**9,98**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–34%**	**–35%**	**–21%**	**–18%**	**–23%**	**–14%**	**–16%**

Pastaba. Nuo 2007 metų Eurostat pakeitė buitinių gamtinių dujų vartotojų grupes, todėl 2005 – 2007 metų ir 2008 – 2011 metų duomenis Eurostat paskelbė atskirai.

Iš 15 pav. pateiktų duomenų matyti, kad mažiausi gamtinių dujų tarifai nebuitiniams vartotojams 2010–2011 m. buvo Rumunijoje, didžiausi – Slovėnijoje. Lietuvoje, lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis, šie tarifai yra vieni iš didžiausių ir yra didesni už ES valstybių narių vidurkį.

15 pav. Gamtinių dujų tarifai nebuitiniams vartotojams ES valstybėse narėse (EUR/GJ) 2011–2012 metais



Šaltinis: Eurostat[385]

Tiesa, didesnės negu ES valstybių narių vidurkis gamtinių dujų kainos nebuitiniams vartotojams Lietuvoje pastebimos tik nuo 2008 metų (ypač tai pasakytina apie didžiausius nebuitinius vartotojus, kurie suvartoja 41 860 GJ arba 1,125000 mln. m^3 gamtinių dujų per metus). Tai matyti iš Eurostat paskelbtų duomenų (žr. 6 lentelę „Gamtinių dujų kainos (EUR/GJ) be mokesčių nebuitiniams vartotojams Lietuvoje ir ES 2005–2011 metais“).

6 lentelė. Gamtinių dujų kainos (EUR/GJ) be mokesčių nebuitiniams vartotojams Lietuvoje ir ES 2005–2011 metais

Nebuitiniai vartotojai, suvartojantys 418,6 GJ arba 11 250 m^3 gamtinių dujų per metus						
Metai (pusmetis)	2005 I	2005 II	2006 I	2006 II	2007 I	2007 II
ES (27 šalių vidurkis)	7,59	8,08	9,68	10,30	10,83	10,17
Lietuva	**4,14**	**3,83**	**4,95**	**5,63**	**6,60**	**6,61**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–46%**	**–53%**	**–49%**	**–45%**	**–39%**	**–35%**

Nebuitiniai vartotojai, suvartojantys 418,6 GJ arba 11 250 m^3 gamtinių dujų per metus							
Metai (pusmetis)	2008 I	2008 II	2009 I	2009 II	2010 I	2010 II	2011 I
ES (27 šalių vidurkis)	10,87	12,41	11,93	10,60	10,52	11,13	11,28
Lietuva	**8,89**	**12,92**	**9,60**	**8,41**	**9,1**	**10,02**	**9,83**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–18%**	**4%**	**–20%**	**–21%**	**–13%**	**–10%**	**–13%**

[385] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-06]. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/energy/data/database>.

Nebuitiniai vartotojai, suvartojantys 41 860 GJ arba 1 125 000 m^3 gamtinių dujų per metus						
Metai (pusmetis)	2005 I	2005 II	2006 I	2006 II	2007 I	2007 II
ES (27 šalių vidurkis)	6,01	6,51	8,11	8,54	8,87	8,18
Lietuva	**3,61**	**3,34**	**4,45**	**5,05**	**6,02**	**6,03**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau (proc.)	**–40%**	**–49%**	**–45%**	**–41%**	**–32%**	**–26%**

Nebuitiniai vartotojai, suvartojantys 41 860 GJ arba 1 125 000 m^3 gamtinių dujų per metus							
Metai (pusmetis)	2008 I	2008 II	2009 I	2009 II	2010 I	2010 II	2011 I
ES (27 šalių vidurkis)	8,83	10,24	9,28	7,61	7,80	8,56	8,84
Lietuva	**8,79**	**12,14**	**8,73**	**7,55**	**8,91**	**9,40**	**9,74**
Lietuvos vartotojai mokėjo mažiau/daugiau (proc.)	**0%**	**19%**	**–6%**	**0%**	**14%**	**10%**	**10%**

Pastaba. Nuo 2007 metų Eurostat pakeitė buitinių gamtinių dujų vartotojų grupes, todėl 2005–2007 metų ir 2008–2011 metų duomenis Eurostat paskelbė atskirai.

Lietuvoje tarifus buitiniams vartotojams kas pusę metų nustato gamtinių dujų įmonės. Šiuos tarfus tvirtina VKEKK. Buitiniams vartotojams nustatytą tarifą sudaro prognozuojamų gamtinių dujų (produkto), konkrečių perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo kainų ir skirtumo tarp ankstesnio tarifų galiojimo laikotarpio prognozuotų ir faktinių gamtinių dujų (produkto) kainų suma. Gamtinių dujų tarifą buitiniams vartotojams sudaro dvi dalys: kintamoji (vieno kubinio metro kaina) ir pastovioji (fiksuota kaina, mokama kiekvieną mėnesį). Pvz., AB „Lietuvos dujos" vartotojams, suvartojantiems iki 500 m^3 gamtinių dujų per metus kintamoji tarifo dalis yra 2,67 lito už m^3. Šios dalies struktūra yra tokia: pridėtinės vertės mokestis (0,47 lito); dujų tiekimo saugumas – įstatymu nustatytų privalomų atsargų (dujų kiekio) saugojimas buitiniams vartotojams gamtinių dujų saugykloje Latvijoje (0,01 lito); pelno marža – tai tiekėjo pelnas iš gamtinių dujų pardavimo vartotojams (0,03 lito); gamtinių dujų transportavimas magistraliniais bei skirstomaisiais dujotiekiais nuo Lietuvos Respublikos sienos iki vartotojo sistemos (0,99 lito); gamtinių dujų įsigijimo kainų skirtumas – į tarifą įtrauktos ir faktinių dujų pirkimo kainų skirtumas (-0,01 lito); gamtinių dujų importo kaina, kuri yra sumokama dujų tiekėjui už gamtines dujas ir jų pristatymą iki Lietuvos Respublikos sienos (1,18 lito). Pastovios tarifo dalies (1,95 lito), kuri mokama kiekvieną mėnesį, struktūra tokia: pridėtinės vertės mokestis (0,34 lito); buitiniams vartotojams rezervuotų perdavimo sistemos pajėgumų kaina – mokestis už buitiniams vartotojams reikalingo perduoti gamtinių dujų srauto perdavimo sistema (magistraliniais dujotiekiais) užtikrinimą (0,16 lito); pastovioji tiekimo dalis – vienam vartotojui per mėnesį tenkančios pastovios dujų tiekimo veiklos sąnaudos, pvz., gamtinių dujų tiekimo sutarčių sudarymas ir administravimas, vartotojų įmokų administravimas, vartotojų informavimas ir kt. (1,45 lito)[386]. Lietuvos gamtinių dujų tiekėjų taikomi gamtinių dujų tarifai pateikti 8 priede „Gamtinių dujų tarifai buitiniams vartotojams Lietuvoje (be PVM) 2012–2013 metais".

[386] [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-01]. <http://www.dujos.lt/index.php/dujos-namams/duju-tarifai-buitiniams-vartotojams-sudedamosios-dalys/42801>.

Apibendrinus, galima teigti, kad gamtinių dujų tiekimo kainas iš esmės lemia gamtinių dujų importo kainos, kurias galima sumažinti tik valstybiniu lygiu susitarus su išoriniu tiekėju OAO „Gazprom“ arba kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinus strateginius energetikos projektus, užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius (pvz., SGD terminalas, dujotiekis į Lenkiją ir kt.), jeigu iš šių šaltinių perkamų gamtinių dujų kaina būtų mažesnė.

IŠVADOS

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, galima konstatuoti, kad ginamieji disertacijos teiginiai pasitvirtino. Šiuo pagrindu suformuluotos tokios pagrindinės išvados:

1. Lietuvos gamtinių dujų rinkos priklausomybė nuo vienintelio išorinio tiekėjo, politiniai, ekonominiai, technologiniai veiksniai, energetinio šalies tapatumo savivokos trūkumai daro poveikį teisės objektyvacijai gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo nustatymo tikslams, mažina valstybės galimybes ginti vartotojų interesus.

2. Pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės (licencijavimas bei kainų reguliavimas) ir jų įgyvendinimo institucinis mechanizmas Lietuvoje šiuo metu neužtikrina žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybos ir teisėtų lūkesčių apsaugos.

3. Makro požiūriu, Lietuvai, siekiančiai strateginių energetinio saugumo, konkurencijos, darnios plėtros tikslų, neužtenka turėti aiškią viziją, kaip diversifikuoti gamtinių dujų tiekimą ir ilgalaikėje perspektyvoje sumažinti šio kuro naudojimą, keičiant jį atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiai vizijai pasiekti reikia sinergetinių veiksmų tiek šalies viduje, tiek ir bendroje ES erdvėje: dalyvauti ir kurti konkurencingą, ekonomiškai pagrįstą ir patikimą ES bendrąją gamtinių dujų rinką, garantuojančią veiksmingą vartotojų ir rinkos dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginius energetikos projektus (suskystintų gamtinių dujų terminalas, gamtinių dujų tinklų jungtis su Lenkija ir kt.), užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius.

4. Mikro požiūriu, pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės (licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinė kontrolės priemonė ir gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas) ir jų įgyvendinimo institucinis mechanizmas turi užtikrinti žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybą ir teisėtų lūkesčių apsaugą, t. y. užtikrinti vartotojams galimybę laisvai pasirinkti gamtinių dujų tiekėją, gamtinių dujų įmonių veiklos efektyvumą, teikiamų paslaugų kokybę ir patikimumą, ekonomiškai pagrįstas gamtinių dujų kainas.

5. Vieningos nepriklausomų reguliavimo institucijų sampratos nėra, egzistuoja skirtingi šių institucijų modeliai, priklausomai nuo šalies konstitucinės santvarkos, valstybės valdymo sistemos, teisės tradicijų. Apibendrinus įvairių valstybių praktiką ir mokslininkų doktriną, darytina išvada, kad pagrindinis gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų požymis yra nepriklausomumas (politinis (institucinis, personalinis, finansinis) ir funkcinis), kuris nėra absoliutus ir turi būti derinamas su atskaitomybės ir skaidrumo principais.

6. Galima išskirti šiuos ES valstybių narių nepriklausomų energetikos srities (taip pat ir gamtinių dujų rinkos) reguliavimo institucijų modelių teigiamus požymius:

1) reguliavimo institucijos kolegialumas arba vienvaldiškumo ir kolegialumo principų derinimas;

2) skirtingų valstybės valdžios institucijų (pvz., valstybės vadovo, įstatymų leidžiamosios ir (ar) vykdomosios valdžios) dalyvavimas, skiriant į pareigas reguliavimo institucijos vadovus;

3) įstatymuose aiškiai nustatyti nepolitiniai reguliavimo institucijų vadovų atleidimo iš pareigų nepasibaigus jų įgaliojimų terminui pagrindai;

4) 5–7 metų reguliavimo institucijos vadovų kadencijos trukmė ir kadencijų skaičiaus ribojimas iki dviejų;

5) reguliavimo institucijos finansavimas iš sektorinių mokesčių.

7. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos modelis iš esmės atitinka minėtus nepriklausomų reguliavimo institucijų reikalavimus, tačiau galima išskirti šiuos Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių teisinio statuso reglamentavimo trūkumus, kurie mažina šios institucijos individualius gebėjimus tinkamai atlikti reguliavimo užduotis:

1) Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkui ir nariams nėra nustatyti specialūs kvalifikaciniai reikalavimai;

2) Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių darbo užmokestis yra mažesnis negu kai kurių jiems pavaldžių valstybės tarnautojų darbo užmokestis;

3) Energetikos įstatyme nėra aiškiai reglamentuotos Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių socialinės ir kitos garantijos (pvz., atostogos, valstybinis socialinis draudimas, sveikatos draudimas, pensijos, pašalpos dėl jų pačių ligos, šeimos narių ligos ar mirties, stichinės nelaimės ar turto netekimo ir kt.).

8. Įvertinus skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumus, darytina išvada, kad gamtinių dujų sektoriaus ir kitų panašių viešųjų infrastruktūrų reguliavimo ir priežiūros funkcijų konsolidavimas Lietuvoje leistų padidinti administracinius gebėjimus ir efektyviau siekti įstatymuose nustatytų valstybinio reguliavimo tikslų, sukurti panašiais principais pagrįstą viešųjų infrastruktūrų reguliavimo sistemą, palankesnį pažangai ir investicijoms reguliavimo klimatą, veiksmingiau ginti vartotojų teises, taikyti „vieno langelio“ principą visiems reguliuojamų sektorių dalyviams, optimizuoti elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorių reguliavimą ir priežiūrą vykdančių institucijų veiklos sąnaudas ir veiksmingiau naudoti finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius, užtikrinti didesnį reguliavimo institucijos nepriklausomumą, nes reguliuojamiems ūkio subjektams ir kitiems asmenims sunkiau daryti poveikį daugiasektorinio reguliatoriaus sprendimams.

9. Įvertinus licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo būklę, nustatyta, kad licencijavimas yra būtina, proporcinga, nediskriminacinė teisinės kontrolės priemonė, sudaranti prielaidas efektyviau ginti gamtinių dujų vartotojų interesus, užtikrinti didesnį vartotojų aprūpinimo gamtinėmis dujomis saugumą, patikimumą, aukštesnę gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų kokybę, veiklos viešumą, kitų licencijuojamos veiklos sąlygų vykdymą ir atsakomybę už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus.

10. Išanalizavus energetikos įmonių atsakomybės už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus institutą, nustatyti šie teisinio reglamentavimo trūkumai:

1) Energetikos įstatymas ir kiti teisės aktai nereglamentuoja licencijuojamos veiklos vykdymo po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo;

2) Energetikos įstatyme nenustatytos energetikos įmonių procesinės garantijos tiriant licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus, skiriant baudas ir taikant kitas poveikio priemones, kurias pagal pažeidimų pobūdį ir poveikio priemonių dydį panašiose bylose pripažįsta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

11. Gamtinių dujų kainų reguliavimas yra valstybinio reguliavimo instrumentas, kuriuo siekiama užtikrinti vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų pusiausvyrą,

t. y. minimizuoti kainas vartotojams, bet kartu garantuoti gamtinių dujų įmonių finansinį gyvybingumą ir veiklos efektyvumą, teikiamų paslaugų kokybę ir patikimumą, skatinti investicijų ir infrastruktūros plėtrą. Esamas gamtinių dujų kainų valstybinio reguliavimo mechanizmas šiuo metu neužtikrina visavertės žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybos ir teisėtų lūkesčių apsaugos, nes gamtinių dujų kainas Lietuvoje lemia ne konkurencinga ES rinka, bet tiekėjo iš Rusijos sprendimai, priklausantys nuo šios šalies politikos negatyvaus poveikio.

12. Išanalizavus gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą, nustatyti šie teisinio reglamentavimo trūkumai:

1) Gamtinių dujų įstatyme nėra nustatyti valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje principai (objektyvumo, priežastingumo, efektyvumo, skaidrumo, naudingumo, patikimumo, pastovumo), nors šių principų ir jų turinio įtvirtinimas įstatymu sukurtų didesnį reguliacinės aplinkos stabilumą ir skaidrumą, gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinį tikrumą;

2) Gamtinių dujų įstatyme nėra įtvirtinti gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo principai, nors gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo sąlygos daro esminį poveikį gamtinių dujų įmonių reguliuojamos veiklos rezultatams, o kartu ir visų vartotojų interesams;

3) suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudų ar jų dalies įtraukimas į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą galimai prieštarauja Konstitucijai, ES teisės aktams, bendriesiems gamtinių dujų kainodaros principams (pvz., kryžminio subsidijavimo draudimo principui) ir yra ekonomiškai nenaudingas gamtinių dujų vartotojams.

PASIŪLYMAI

Įvertinus atlikto tyrimo pagrindu suformuluotas pagrindines išvadas, teikiami šie pasiūlymai dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo:

1. Atsižvelgiant į Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos funkcijų svarbą ir sudėtingumą, siekiant padidinti Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos narių individualius gebėjimus tinkamai atlikti reguliavimo užduotis, siūlytina Energetikos įstatyme jiems nustatyti specialius kvalifikacinius reikalavimus, t. y. pakeisti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Komisijos nariais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys **teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos** aukštąjį universitetinį (ne žemesnį kaip magistro **kvalifikacinio** laipsnio ar jam prilygintą) išsilavinimą **ir ne trumpesnę kaip 5 penkerių metų darbo patirtį teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos srityje**. Komisijos nariui neleidžiama verstis veikla, nesuderinama su valstybės tarnyba. Komisijos narys negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis neatitinka Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytų nepriekaištingos reputacijos kriterijų." (žr. 9 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas").

2. Siekiant, kad į Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos narių pareigas būtų paskirti aukštos kvalifikacijos specialistai, siūlytina Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių darbo užmokestį susieti su reguliuojamų energetikos įmonių darbuotojų darbo užmokesčiu (šis pasiūlymas galėtų būti įgyvendintas sistemiškai įvertinus valstybės ekonominę padėtį ir kitų panašių valstybės institucijų vadovų ir narių darbo užmokesčio dydžius, kad siūlomas teisinis reglamentavimas atitiktų asmenų lygiateisiškumo, proporcingumo ir teisingumo principus bei Konstitucinio Teismo jurisprudenciją).

3. Atsižvelgiant į socialinių bei kitų garantijų svarbą ir siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo, siūlytina Energetikos įstatyme nustatyti, kad Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkui ir nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos, t. y. pakeisti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 7 dalį ir ją išdėstyti taip:

„7. Komisijos pirmininko ir jos narių darbo apmokėjimas nustatytas Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme. **Komisijos pirmininkui ir jos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos.** Komisijos pirmininkui ir jos nariams Lietuvos Respublikos darbo kodeksas taikomas tiek, kiek jų statuso nereglamentuoja šis ir kiti įstatymai. Komisijos pirmininkas ir jos nariai už atliktas vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų." (žr. 10 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas").

4. Įvertinus minėtus gamtinių dujų sektoriaus ir kitų panašių viešųjų infrastruktūrų reguliavimo ir priežiūros funkcijų konsolidavimo privalumus, siūlytina Lietuvoje sukurti daugiasektorinę elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, gamtinių dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sričių reguliavimą bei priežiūrą vykdančią Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybą, reorganizuojant Valstybinę kainų

ir energetikos kontrolės komisiją, Valstybinę energetikos inspekciją prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba sujungimo būdu (žr. 11 priedą „Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto modelis“).

5. Siekiant užtikrinti energetikos įmonių atsakomybės už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus neišvengiamumą ir įvertinus tai, kad teisės aktai nereglamentuoja licencijuojamos veiklos vykdymo po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo, siūlytina Energetikos įstatyme:

1) aiškiai išdėstyti laikinai įmonėse paskiriamų administratorių teises, pareigas ir atsakomybę, įgaliojimų trukmę, kai Vyriausybė nušalina energetikos įmonių valdymo organus ir šioms įmonėms valdyti paskiria laikiną administratorių;

2) nustatyti energetikos įmonių turto, kuris reikalingas licencijuojamos veiklos sąlygoms vykdyti, valdymo perėmimo ar išpirkimo pagrindus ir tvarką;

3) nustatyti energetikos įmonių teikiamų ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų reguliavimo principus, kurie būtų taikomi po atitinkamos energetikos įmonės licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo.

6. Atsižvelgiant į licencijuojamos veiklos pažeidimų, numatytų Energetikos įstatyme, pobūdį ir baudų dydį ir įvertinus Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, siūlytina Energetikos įstatyme:

1) reglamentuoti licencijuojamos veiklos pažeidimų tyrimo stadiją, kuri turi didelę reikšmę bylai teisingai išspręsti;

2) nustatyti bent minimalias energetikos įmonių procesines garantijas, kurios suteikiamos kaltinamajam baudžiamojo proceso metu: numatyti energetikos įmonių teisę susipažinti su Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos surinkta medžiaga, t. y. protokolu dėl pažeidimo, kuriame energetikos įmonei turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas pažeisto įstatymo ar kito teisės akto straipsnis, dalis, punktas ir pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas; įtvirtinti energetikos įmonių teisę per protingą terminą (ne trumpesnį negu 14 dienų) pateikti paaiškinimus ir kitus duomenis iki bylos nagrinėjimo pradžios.

Šioms teisinio reglamentavimo problemoms spręsti siūlytina papildyti Energetikos įstatymą 36^1 straipsniu:

„36^1 straipsnis. Baudų skyrimo tvarka

1. Baudos skyrimo procedūra pradedama, kai įgaliotas Komisijos darbuotojas atlieka tyrimą ir surašo protokolą dėl galimai padaryto ar daromo pažeidimo, nurodyto šio įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje.

2. Protokole nurodoma:

1) jo surašymo data ir vieta;

2) tyrimą atlikusio ir protokolą surašiusio asmens pareigos, vardas, pavardė;

3) duomenys apie pažeidimą galimai padariusią energetikos įmonę;

4) pažeidimo padarymo aplinkybės;

5) atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės, jeigu jų yra;

6) teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas;

7) kiti duomenys, būtini klausimui dėl baudos skyrimo teisingai išspręsti.

3. Protokolą pasirašo jį surašęs Komisijos darbuotojas ir energetikos įmonės vadovas ir (ar) jo įgaliotas atstovas. Energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atsto-

vui atsisakius pasirašyti, apie tai pažymima protokole. Protokolas surašomas dviem egzemplioriais. Vienas protokolo egzempliorius nedelsiant įteikiamas energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui.

4. Prieš spręsdama baudos skyrimo klausimą, Komisija nustato ne trumpesnį nei 14 dienų terminą paaiškinimams pateikti ir apie tai praneša energetikos įmonei, dėl kurios padaryto ar daromo pažeidimo atliekamas tyrimas. Komisijos pranešime turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas, pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas. Jei per nurodytą laiką paaiškinimų negaunama, laikoma, kad juos pateikti atsisakyta. Protokolas, energetikos įmonės paaiškinimai, įrodymai ir kita susijusi medžiaga teikiami svarstyti Komisijos posėdžiui Komisijos darbo reglamento nustatyta tvarka.

5. Baudos skyrimo klausimas svarstomas Komisijos posėdyje, dalyvaujant energetikos įmonės, kuri įtariama padariusi pažeidimą, vadovui ir (ar) jo įgaliotiems atstovams, kurie turi teisę būti išklausyti, duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus, naudotis advokato paslaugomis. Apie posėdžio datą ir laiką, kuriame bus svarstomas baudos skyrimo klausimas, Komisija ne vėliau kaip prieš 5 darbo dienas iki posėdžio raštu praneša energetikos įmonei, dėl kurios veiksmų atliekamas tyrimas. Neatvykus energetikos įmonės vadovui ar (ir) jo įgaliotam atstovui, klausimas dėl piniginės baudos skyrimo gali būti išnagrinėtas tik tais atvejais, kai yra duomenų, kad jiems laiku pranešta apie klausimo nagrinėjimo vietą ir laiką, ir jeigu iš jų negautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą. Tuo atveju, kai yra gautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą, jis gali būti išnagrinėtas nedalyvaujant asmeniui, jeigu Komisija, pripažinusi neatvykimo į klausimo dėl piniginės baudos skyrimo nagrinėjimą priežastis nesvarbiomis, atmeta asmens prašymą.

6. Išnagrinėjusi visą turimą medžiagą, susijusią su įtariamu pažeidimu, Komisija priima šiuos sprendimus:

1) skirti baudą;

2) nutraukti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą ir atsisakyti skirti baudą, jeigu: nėra pažeidimo sudėties; pripažįstamas netekusiu galios atsakomybę nustatantis teisės aktas arba teisės aktas pakeičiama taip, jog atsakomybė už pažeidimą yra nebenumatoma; energetikos įmonė, kuri įtariama padariusi pažeidimą, pasibaigia kaip juridinis asmuo ir nėra perimamos jo teisės bei pareigos; yra kitų esminių aplinkybių, darančių baudos skyrimą negalimą, nurodant motyvus.

3) atidėti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą, jeigu Komisijos posėdžio metu paaiškėja naujos aplinkybės, pateikiami nauji įrodymai, kuriems įvertinti reikia papildomai laiko, ar yra kitų objektyvių priežasčių, dėl kurių Komisijos sprendimas negali būti priimtas nedelsiant.

7. Energetikos įmonėms skiriamos baudos diferencijuojamos atsižvelgiant į:

1) pažeidimo pavojingumą;

2) pažeidimo trukmę;

3) pažeidimo pasekmes;

4) energetikos įmonės atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes.

8. Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad pažeidimą padariusi energetikos įmonė savo noru užkirto kelią žalingoms pažeidimo pasekmėms, padėjo išaiškinti pažeidimo aplinkybes, nedelsdama ėmėsi priemonių pažeidimui pašalinti.

9. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad energetikos įmonė kliudė nustatyti pažeidimo aplinkybes, slėpė padarytą pažeidimą, tęsė pažeidimą, nepaisydama Komisijos nurodymo nutraukti neteisėtą veiklą, arba padarė pažeidimą, dėl kurio šiai energetikos įmonei jau buvo skirta bauda.

10. Komisija, nustatydama baudos dydį, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis gali pripažinti ir kitas šiame įstatyme nenurodytas aplinkybes.

11. Skiriamos baudos dydis nustatomas įvertinus šio straipsnio 7 dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytas aplinkybes. Nustatytas baudos dydis mažinamas, jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, arba didinamas, jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Kai yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą.

12. Už tą patį pažeidimą gali būti skiriama tik viena bauda. Baudos skyrimas neatleidžia nuo pareigos, už kurios nevykdymą paskirta bauda, vykdymo.

13. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo turi būti priimtas per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos. Tęstinio pažeidimo atveju bauda gali būti paskirta ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Už pažeidimus, nuo kurių padarymo dienos praėjo daugiau kaip penkeri metai, baudos negali būti skiriamos.

14. Komisija sprendimą paskelbia paprastai tą pačią Komisijos posėdžio dieną, o sudėtingų bylų atvejais – ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo posėdžio dienos, pranešusi sprendimo paskelbimo laiką. Komisijos sprendimo rezoliucinė dalis paskelbiama žodžiu, taip pat trumpai išdėstomi sprendimo motyvai. Energetikos įmonės vadovui ar jo įgaliotam atstovui pasirašytinai įteikiamas Komisijos sprendimo nuorašas. Jei šie asmenys nedalyvavo skelbiant sprendimą, sprendimo nuorašas jiems registruotu paštu išsiunčiamas per 3 darbo dienas nuo sprendimo paskelbimo.

15. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo įsigalioja po 30 dienų nuo jo priėmimo dienos, jeigu per šį laiką įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskųstas teismui.

16. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo per 30 dienų nuo jo priėmimo dienos gali būti skundžiamas teismui Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

17. Komisijos paskirta bauda sumokama į valstybės biudžetą per 3 mėnesius nuo Komisijos sprendimo dėl baudos skyrimo įsigaliojimo dienos. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo yra vykdomasis dokumentas. Jeigu šis sprendimas neįvykdomas, jis turi būti priverstinai vykdomas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

18. Komisija, vadovaudamasi šio įstatymo nuostatomis, patvirtina baudų skyrimo tvarkos aprašą.“ (žr. 12 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 36 straipsnio pakeitimo ir Įstatymo papildymo 36^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

7. Siekiant didesnio reguliacinės aplinkos stabilumo ir skaidrumo, vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinio tikrumo, atsižvelgiant į tai, gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo sąlygos daro esminį poveikį gamtinių dujų įmonių reguliuojamos veiklos rezultatams, o kartu ir visų vartotojų interesams, įvertinus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotą taisyklę, kad sąlygas, darančias esminį poveikį ūkinei veiklai galima nustatyti tik įstatymu, siūlytina papildyti Gamtinių dujų įstatymą 9^1 straipsniu:

„9[1] straipsnis. Valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principai

1. Valstybės reguliuojamos kainos gamtinių dujų sektoriuje nustatomos vadovaujantis šiais principais:

1) objektyvumo – reguliuojamos paslaugų (produktų) kainos turi atspindėti gamtinių dujų įmonės patiriamas ekonomiškai pagrįstas sąnaudas, kurias patirdama gamtinių dujų įmonė saugiai ir patikimai vykdo reguliuojamąją energetikos veiklą mažiausiomis sąnaudomis;

2) priežastingumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainos nustatomos remiantis gamtinių dujų įmonės reguliavimo apskaitos sistemos duomenimis;

3) efektyvumo – koreguojant gamtinių dujų įmonės reguliuojamosios energetikos veiklos sąnaudas, atsižvelgiama į Komisijos nustatytą efektyvumo užduotį ir faktiškai pasiektus efektyvumo rodiklius;

4) skaidrumo – visa informacija, susijusi su reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymu, yra vieša, jeigu įstatymai nenustato kitaip;

5) naudingumo – gamtinių dujų įmonės reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais teikiama informacija turi būti išsami, tinkama naudoti ir suprantama tiek tos informacijos gavėjams gamtinių dujų įmonės viduje, tiek už jos ribų;

6) patikimumo – gamtinių dujų įmonė turi užtikrinti, kad Komisijai reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais pateikiama informacija tiksliai atspindėtų gamtinių dujų įmonės ūkinę ir finansinę būklę, pateikiamoje informacijoje nebūtų klaidų ir nukrypimų;

7) pastovumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo principai turi nesikeisti (būti stabilūs) pakankamai ilgą laiką (mažiausiai vieną reguliavimo periodą), išskyrus būtinus pakeitimus dėl įstatymų pasikeitimų.

2. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė lygi šio ilgalaikio turto likutinei (balansinei) vertei 2004 m. gruodžio 31 d., padidintai su Komisija suderintų ir įgyvendintų investicijų bei atsargų, kurias gamtinių dujų įmonė nuolat privalo laikyti, suma ir sumažintai turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

2) į atitinkamoje gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertę neįtraukiamas turto vertės pokytis, nesuderintas su Komisija, ilgalaikio turto perkainojimo rezultatai, su reguliuojamąja energetikos veikla nesusijęs (įskaitant turtą, skirtą dujoms transportuoti tranzitu), nenaudojamas, esantis kaip atsargos, laikinai nenaudojamas turtas, taip pat turtas, įsigytas už gautas subsidijas, dotacijas, investicijų dalis, įgyvendinta panaudojus Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas, ir, atsižvelgiant į Įstatymo nuostatas, pajamos už naujų sistemų naudotojų ir (ar) gamtinių dujų vartotojų prijungimą bei nepagrįstai panaudotų investicijų lėšų suma;

3) gamtinių dujų perdavimo įmonės dujų tranzitui naudojamo turto vertė lygi apskaičiuotai 2004 m. gruodžio 31 d. likutinei (balansinei) priskirtino dujų tranzito

ilgalaikio turto vertei, padidintai investicijų, skirtų dujų tranzitui, suma ir sumažintai šio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

4) gamtinių dujų įmonių, pradedančių vykdyti licencijuojamą veiklą, atitinkamoje reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į suderintas su Komisija ir įgyvendintas investicijas.

3. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamosios energetikos veiklos investicijų grąža nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) investicijų grąžos norma nustatoma kaip procentinis investicijų grąžos dydis, užtikrinantis naudojamo nuosavo ir skolinto kapitalo kainos padengimą. Nuosavą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus visus įsipareigojimus. Skolintą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės ilgalaikiai finansiniai įsipareigojimai kreditoriams, įskaitant ilgalaikių įsipareigojimų einamųjų metų dalį;

2) investicijų grąžos norma nustatoma kaip vidutinė svertinė kapitalo kaina visam reguliavimo laikotarpiui (išskyrus investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo), įvertinant nuosavo ir skolinto kapitalo kainą, taip pat reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo kapitalo optimalią struktūrą, kuri atitinka nuosavo ir skolinto kapitalo proporciją, lemiančią mažiausią kapitalo kainą, esant optimaliai (priimtinai) rizikai;

3) investicijų grąža reguliavimo laikotarpio antraisiais ir vėlesniais reguliavimo laikotarpio metais koreguojama atsižvelgiant į reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės pokytį ir investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo;

4) investicijų grąžos norma dėl įstatymų pasikeitimo keičiama koreguojant reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų viršutines ribas;

5) gamtinių dujų įmonės teigiama investicijų grąžos neatitiktis, susidariusi reguliavimo periodo metu dėl faktiškai didesnio nei Komisijos nustatyto veiklos efektyvumo, paskirstoma Komisijos nustatyta tvarka;

6) gamtinių dujų įmonių strategiškai svarbioms investicijoms (ar jų daliai), padedančioms siekti nacionalinės ir europinės energetikos politikos tikslų, gali būti nustatoma papildoma investicijų grąžos norma.“ (žr. 13 priedą. „Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

8. Atsižvelgiant į tai, kad suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudų ar jų dalies įtraukimas į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą galimai prieštarauja Konstitucijai, ES teisės aktams, bendriesiems gamtinių dujų kainodaros principams (pvz., kryžminio subsidijavimo draudimo principui) ir yra ekonomiškai nenaudingas gamtinių dujų vartotojams, siūlytina pripažinti netekusia galios Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5 straipsnio 2 dalį:

~~„2. SGD terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudos ar jų dalis Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – Komisija) nustatyta tvarka ir sąlygomis gali būti įtraukiamos į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą, vadovaujantis Energetikos įstatyme, Gamtinių dujų įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytais energijos kainų reguliavimo reikalavimais. Gamtinių dujų perdavimo paslaugos~~

~~kainą sudarančias sąnaudas ir gautas pajamas Komisijos nustatyta tvarka administruoja ir SGD terminalo operatoriui kompensuoja gamtinių dujų perdavimo sistemos operatorius (toliau – perdavimo sistemos operatorius).“~~ (žr. 15 priedą „Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

Įgyvendinus šį pasiūlymą suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudos būtų finansuojamos suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovės nuosavomis ir (ar) skolintomis lėšomis (kaip yra numatyta įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje), o vėliau suskystintų gamtinių dujų terminalo operatoriaus lėšomis, uždirbamomis teikiant šio terminalo paslaugas. Toks finansavimo modelis yra įprastas ES valstybėse narėse. Tuo atveju, jeigu suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovei nebūtų galimybės finansuoti projekto iš kitų bendrovei prieinamų šaltinių, galėtų būti suteikiama valstybės garantija dėl paskolos šio projekto įgyvendinimui finansuoti (kaip yra numatyta įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4123.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ reorganizavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2885.
7. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1073; 2004, Nr. 47-1548.
8. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 62-2936.
9. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1832.
10. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas. Valstybės žinios. 1990, Nr. 24-596; 2004, Nr. 4-47.
11. Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771; 2011, Nr. 91-4314.
12. Lietuvos Respublikos branduolinės saugos įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 91-4316.
13. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515, 2008, Nr. 137-5371.
14. Lietuvos Respublikos centrinės kredito unijos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 45-1288; 2004, Nr. 61-2181.
15. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816.
16. Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 163-7759.
17. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. Valstybės žinios. 2004. Nr. 69-2382; 2008, Nr. 137-5383.
18. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 66-1984; 2004, Nr. 107-3964; 2012, Nr. 17-752.
19. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 32-743; 2002, Nr. 56-2224; 2003, Nr. 69-3118; 2008, Nr. 135-5228; 2009, Nr. 10-352; 2011, Nr. 160-7576.
20. Lietuvos Respublikos energijos išteklių rinkos įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 63-3164.
21. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-627; 2011, Nr. 145-6818.
22. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2007, Nr. 43-1626; 2011, Nr. 87-4186.

23. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 6, 7, 10, 14, 23, 25 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas Nr. XI-353. Valstybės žinios. 2009, Nr. 91-3913.
24. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Energetikos chartijos sutarties ir Energetikos chartijos protokolo dėl energijos efektyvumo ir su tuo susijusių aplinkosaugos aspektų ratifikavimo". Valstybės žinios. 1998, Nr.66-1908.
25. Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymas. Valstybės žinios. 2009, Nr. 87-3662.
26. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Valstybės žinios. 1995, Nr. 26-578; 2008, Nr. 76-3003.
27. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 74-3424; 2012, Nr. 77-3977.
28. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856; 2012, Nr. 42-2041.
29. Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymas. Valstybės žinios. 2009, Nr. 153-6887.
30. Lietuvos Respublikos naftos produktų ir naftos valstybės atsargų įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 72-3008; 2012, Nr. 68-3468.
31. Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2008, Nr. 6-212.
32. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymo. Valstybės žinios. 1999, Nr. 55-1765; 2011, Nr. 146-6823.
33. Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 153-6901.
34. Lietuvos Respublikos pašto įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 36-1070; 2004, Nr. 60-2125.
35. Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas Valstybės žinios. 1999, Nr. 52-1673; 2011, Nr. 64-2324.
36. Lietuvos Respublikos profesinių pensijų kaupimo įstatymas. Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3248; 2011, Nr. 146-6824.
37. Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484.
38. Lietuvos Respublikos specialios paskirties akcinės bendrovės „Lietuvos energija" reorganizavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 45-1295.
39. Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 68-3466.
40. Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 51-2254; 2007, Nr. 130-5259.
41. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317.
42. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.
43. Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios. 1991,
Nr. 30-804; 2002, Nr. 29-1034.
44. Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 75-2271.
45. Lietuvos Respublikos valstybės rezervo įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 78-2359.
46. Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 1-1, Nr. 146-6830.

47. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.
48. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626; 2011, Nr. 145-6819.
49. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975;
50. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas. Valstybės žinios. 1997, Nr. 67-1659; 2000, Nr. 18-431.
51. 2008 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 2, 4, 6, 16, 17, 21, 27, 28 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 7^1 straipsniu įstatymas Nr. X-1767. Valstybės žinios. 2008, Nr. 135-5228.
52. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.
53. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. sausio 18 d. nutarimas Nr. X-1046 „Dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2007, Nr. 11-430.
54. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XI-2133 „Dėl Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 80-4149.
55. Lietuvos Respublikos Prezidento 1995 m. liepos 7 dekretas Nr. 688 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 57-1431.
56. Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 m. gegužės 12 d. dekretas Nr. 436 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos pavadinimo pakeitimo“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 43-1364.
57. Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. balandžio 12 d. dekretas Nr. 1741 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos sudėties“. Valstybės žinios. 2002, Nr. 40-1479.
58. Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. rugsėjo 18 d. dekretas Nr. 1K-1116 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir jos narių skyrimo“. Valstybės žinios. 2007, Nr. 100-4055.
59. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. 274 „Dėl ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 41-1333.
60. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 163 „Dėl Gamtinių dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemonių aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 27-966; 2010, Nr. 125-6418; 2012, Nr. 39-1930.
61. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 7 d. nutarimas Nr. 1276 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, skystinimo ir laikymo įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės nustatymo principų patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 123-5287.
62. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 466 „Dėl Viešųjų infrastruktūrų reguliavimo tobulinimo koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2010, Nr. 51-2494.
63. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 585 „Dėl Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2010, Nr. 61–2996.
64. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1097 „Dėl gamtinių dujų terminalo plėtros“. Valstybės žinios. 2010, Nr. 90-4755.

65. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. spalio 27 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, laikymo, skystinimo, tiekimo ir rinkos operatoriaus licencijavimo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2011, Nr. 131-6227; 2012, Nr. 56-2768; 2012, Nr. 102-5185.
66. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1391 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. 274 „Dėl Ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“. Valstybės žinios. 2011, Nr. 148-6948.
67. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 937 „Dėl Licencijavimo pagrindų aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 90-4697.
68. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. 1747 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 13 d. nutarimo Nr. 696 redakcija). Valstybės žinios. 2002, Nr. 109-4819; 2012, Nr. 69-3537.
69. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2008 m. birželio 25 d. Nr. 4-266 įsakymas „Dėl naujų gamtinių dujų sistemų naujoje dujofikuojamoje teritorijoje įrengimo ir naujų vartotojų gamtinių dujų sistemų prijungimo prie perdavimo ar skirstymo sistemų taisyklių patvirtinimo. Valstybės žinios. 2008, Nr.75-2972.
70. Nacionalinis gamtinių dujų tiekimo saugumo užtikrinimo prevencinių veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-241. Valstybės žinios. 2012, Nr.139-7138.
71. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas Nr. O3-106 „Dėl gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 94-3718; Nr.103-3965; 2009, Nr.126-5476; 2010, Nr. 122-6257; 2010, Nr. 132-6761.
72. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. O3-187 „Dėl gamtinių dujų naujų vartotojų prijungimo skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 138-5487; 2010, Nr. 22-1069; 2012, Nr. 111-5669.
73. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. liepos 10 d. nutarimas Nr. O3-100 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. birželio 17 d. nutarimo Nr. O3-35 „Dėl energetikos įmonių investicijų projektų derinimo Valstybinėje kainų ir energetikos kontrolės komisijoje tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 86-3660; 2011, Nr.101-4772.
74. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. O3-158 „Dėl gamtinių dujų tiekimo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 126-5477; 2010, Nr. 122-6258; 2011, Nr. 22-1099.
75. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2011 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. O3-132 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2009 m. sausio 9 d. nutarimo Nr. O3-6 „Dėl Energetikos įmonių technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, kuriuo patvirtintas Ūkio subjektų technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos aprašas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 73-3538.
76. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. balandžio 11 d. nutarimas Nr. O3-90 „Dėl Gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų patikimumo ir kokybės rodiklių, jų įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 45-2216.

77. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. O3-275 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 m. rugpjūčio 8 d. nutarimo Nr. O3-106 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 115-5856.
78. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2012 m. spalio 26 d. nutarimas Nr. O3-330 „Dėl akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų koregavimo bei papildomos ir neatsiejamos dedamosios prie gamtinių dujų perdavimo kainos viršutinės ribos (SGDT priedo) nustatymo 2013 metams“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 126-6375.

Europos Sąjungos teisės aktai

79. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.
80. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija (OL 2008 C 115/47).
81. 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/20/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo (OL L 108, 2002 4 24, p. 21).
82. 2004 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 2004/67/EB dėl priemonių, skirtų gamtinių dujų tiekimo patikimumui užtikrinti (OL L 127, 2004 4 29, p. 92).
83. 2005 m. rugsėjo 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1775/2005 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų (OL 2005 L289, p. 1-13).
84. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 713/2009, įsteigiantis Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūrą (OL 2009 L 211, p. 1).
85. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 714/2009 dėl prieigos prie tarpvalstybinių elektros energijos mainų tinklo sąlygų, panaikinantis reglamentą (EB) Nr. 1228/2003 (OL 2009 L 248, p. 38).
86. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 715/2009 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų, panaikinantis reglamentą (EB) Nr. 1775/2005 (OL 2009 L 309, p. 87).
87. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/72/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/54/EB (OL 2009 L 211, p. 55).
88. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).
89. 2010 m. spalio 20 d. Europos parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 994/2010 dėl dujų tiekimo saugumo užtikrinimo priemonių, panaikinantis Tarybos direktyvą 2004/67/EB (OL 2010 L 295, p. 1).
90. 2003 m. lapkričio 11 d. Europos Komisijos sprendimas dėl Europos elektros energijos ir dujų reguliavimo grupės įsteigimo (OL 2003L 296, p. 34).
91. Europos Parlamento 2007 m. liepos 10 d. rezoliucija dėl dujų ir elektros energijos vidaus rinkos perspektyvų (OL C 175 E, 2008 7 10, p. 206).
92. 1998 m. kovo 30 d. Europos Komisijos rekomendacija 98/257/EB dėl institucijoms, atsakingoms už vartotojų ginčų sprendimą ne teismo tvarka, taikomų principų (OL L115, 1998 4 17, p. 31).
93. Europos Komisijos 2005 m. lapkričio 15 d. komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui. Dujų ir elektros vidaus rinkos kūrimo pažangos ataskaita. KOM (2005) 568 galutinis.

Tarptautinės sutartys

94. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
95. 1992 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos sutartis „Dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų abipusės apsaugos“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 60-1403.
96. 1999 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės sutartis „Dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 59-1763.

Užsienio valstybių teisės aktai

97. JAV Federalinis administracinių procedūrų įstatymas.
98. JAV Kongreso priežiūros įstatymas.
99. Prancūzijos Konstitucija (1958 m.).
100. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas.
101. Vokietijos Federalinės elektros, dujų, ryšių, pašto ir geležinkelių agentūros įstatymas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai

102. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915.
103. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 8 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių bei 16 straipsnio 7, 8 ir 9 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 85-2548.
104. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 1.14 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 15 bei 16 straipsniams ir Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 4 daliai bei 9 straipsniui“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 23-585.
105. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 105-3318.
106. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 4 dalies 9 punkto (2000 m. lapkričio 28 d. redakcija) ir 2000 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. 2003, Nr. 10-366.
107. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 da-

lies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 15-465.

108. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 21 straipsnio 2 dalies (2000 m. kovo 16 d. redakcija), 3 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija), 4 dalies (1999 m. gegužės 11 d. redakcija), 7 dalies (2002 m. birželio 11 d. redakcija) ir dėl šio įstatymo (2003 m. lapkričio 20 d. redakcija) 26 straipsnio 5, 7, 14 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 131-4743.
109. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso163(2) straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 134-4819.
110. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatoms“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050.
111. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 141-5430.
112. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio (2002 m. liepos 2 d., 2004 m. lapkričio 4 d., 2005 m. gegužės 19 d., 2006 m. birželio 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 110-4511.
113. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl Priėmimo į valstybės tarnautojo pareigas tvarkos patvirtinimo“ (2002 m. birželio 24 d., 2002 m. rugpjūčio 29 d., 2003 m. birželio 3 d., 2003 m. lapkričio 25 d., 2005 m. spalio 28 d. redakcijos) patvirtintos Priėmimo į valstybės tarnautojo pareigas tvarkos atitikties Lietuvos Respubli-

kos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnio (2002 m. balandžio 23 d. redakcija) 1 daliai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2006 m. birželio 28 d. redakcija) patvirtinto Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnio (2002 m. balandžio 23 d., 2007 m. birželio 7 d. redakcijos) 1 daliai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 24 d. nutarimu Nr. 966 „Dėl Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2007 m. rugsėjo 26 d., 2007 m. gruodžio 12 d. redakcijos) patvirtinto Konkursų į valstybės tarnautojo pareigas organizavimo tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 3 straipsnio (2007 m. birželio 7 d. redakcija) 1 daliai. Valstybės žinios. 2008, Nr. 10-350.

114. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kelių transporto kodekso 18 straipsnio 4 dalies (2005 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 28-1018.
115. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.Valstybės žinios, Nr. 25-988.
116. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2000 m. spalio 10 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 10 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių taisyklių 37 punkto (2002 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 15 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 14 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnio 2 daliai, 1.3 straipsnio 3 daliai, 2.80 straipsniui, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsniui“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 49-1993.
117. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1K-988 „Dėl Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 56-2766.
118. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. vasario 15 d. nutarimas Nr. 199 „Dėl Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo įgyvendinimo“ (2012 m. liepos 11 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 146-7544.
119. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

120. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą, peticijos Nr. 72596/01.
121. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. sausio 5 d. sprendimas byloje UAB „Impar" prieš Lietuvą, peticijos Nr. 13102/04.
122. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 18 d. sprendimas byloje UAB „Rikoma" prieš Lietuvą, peticijos Nr. 9668/06.

Administracinių teismų praktika

123. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gegužės 29 d. sprendimas „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. lapkričio 12 d. įsakymo Nr. 149 1.1 punkto, juo patvirtintos Licencijų tarpininkauti dėl piliečių įdarbinimo užsienyje išdavimo tvarkos, socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. gegužės 22 d. įsakymo Nr. 64 „Dėl socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. lapkričio 12 d. įsakymo Nr. 149 „Dėl licencijų tarpininkauti dėl piliečių įdarbinimo užsienyje išdavimo tvarkos patvirtinimo" dalinio pakeitimo" atitikties Viešojo administravimo įstatymo 6 straipsnio 2 daliai, Civilinio kodekso 2.78 straipsnio 1 daliai, 2.80 straipsnio 1 daliai, Įmonių įstatymo 13 straipsnio 4 daliai, Bedarbių rėmimo įstatymo 4 straipsnio 4 daliai, taip pat Vyriausybės 1996 m. vasario 6 d. nutarimo Nr. 193 „Dėl įdarbinimo tarpininkavimo paslaugų licencijavimo taisyklių patvirtinimo" 2 punktui ir šio nutarimo 1 punktu patvirtintoms Įdarbinimo tarpininkavimo paslaugų licencijavimo taisyklėms". Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. Administracinių teismų praktika, Nr. 4. VĮ Teisinės informacijos centras: Vilnius, 2004.
124. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^1 – 931/2005 UAB Tele 2 prieš Konkurencijos tarybą.
125. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I-10-6/2007 Lietuvos Respublikos Seimo narys Manfredas Žymantas prieš Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją.
126. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2006 m. birželio 1 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-809-18.

Kitų valstybių teismų praktika

127. Association of Data Proccesing Service Organizations vs Camp, 397 US 150 [1970]. The U.S. Supreme Court Center.
128. Chevron U.S.A., Inc. v. Natural Resources Defense Council, 467 U.S. 837 [1984]. The U.S. Supreme Court Center.

Mokslinė literatūra

129. Bakaveckas, A.; Dziegoraitis, A.; Dziegoraitienė, A.; Gylys, A.; Kalesnykas, R.; Pranevičienė, B.; Rusinas, E.; Šedbaras, S.; Urmonas, A.; Žilinskas, D. Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2005.
130. Baranauskas, V. Ekonominis augimas ir mokslinė techninė socialinė pažanga. Vilnius: Gamtos pasaulis, 1998.
131. Deviatnikovaitė, I. Daktaro disertacija „Nepriklausomos reguliavimo institucijos valstybinio administravimo institucijų sistemoje".

132. Grigienė, K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 4(8), p. 204.
133. Jankauskas, V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997.
134. Jankauskas, V. Energetikos ekonomika: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2008.
135. Jankauskas, V. Gamtinių dujų kainos. Šiluminė technika. Vilnius: Lietuvos Šiluminės technikos inžinierių asociacija. ISSN 1392-4346. 2012, Nr. 3(52), p. 11-13.
136. Jarašiūnas, E.; Mesonis, G. Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
137. Kanapinskas, V.; Urmonas, A. Changes of legal regulation on natural gas market in the context of the Third European Union energy package. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2011, 18(1), p. 233-249.
138. Kugelevičius, J. Gamtinių dujų kainodara. Energetika. 2001. Nr. 2. P. 27–34.
139. Kūris, E. Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2005, 64(56), p. 56-73.
140. Melnikas, B. Transformacijos. Vilnius: Vaga, 2002.
141. Meškys, L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai. Jurisprudencija. Mokslo darbai. Nr. 4 (82). 2006. P. 61-68.
142. Milčiuvienė, S. Kainų teisinis reguliavimas elektros energijos rinkoje: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
143. Šaltinytė, L. Daktaro disertacija „Užsienio investicijų apsauga energetikos sektoriuje: teisės aiškinimo ir taikymo problemos".
144. Šedbaras, S. Administracinė atsakomybė. – Vilnius: Justitia, 2005.
145. Šedbaras, S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Justitia, 2006.
146. Šenavičius, V; Talutis, T. Finansų rinkos priežiūra Europos Sąjungoje ir jos įtaka Lietuvai. Mokslo darbai. Viešoji politika ir administravimas. Mykolo Romerio universitetas. 2012, T. 11, Nr. 1. p. 129-138.
147. Tikniūtė, A.; Milčiuvienė, S. Reguliavimo institucija energetikos sektoriuje: raida ir būtini pokyčiai. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2012, 4(4), p. 1519–1536.
148. Urmonas, A. Administracinė teisė socialinių pokyčių erdvėje. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2006, 5(83).
149. Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Teisinio reguliavimo aktualijos Lietuvos gamtinių dujų rinkoje. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 1(5), p. 85–102.
150. Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Key elements of the legal status of the natural gas market regulatory institutions in Lithuania and in the European Union member states: a comparative analysis. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 2(120). p. 379-395.
151. Vaišvila, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
152. Valančius, V.; Kavalnė, S. Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje. Vilnius: Registrų centras, 2009.

153. Aaken van, A. Independent administrative agencies in Germany. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004.
154. Amstrong, M.; Cowan, S.; Vickers, J. Regulatory Reform: Economic Analysis and British Experience. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, 1994.
155. Багандов, А. Б. Лицензионное право РФ. Учебник. Издательство Эксмо. 2004.
156. Baldwin, R.; Cave, M. Understanding Regulation: Theory, Strategy and Practice – Oxford, Oxford University Press, 1999.
157. Bhattacharyya, S. C. Energy economics: Concepts, Issues, Market and Governance. Part 3. Markets of Natural Gas. Springer-Verlag London Limited. 2011.
158. Bougrab, J. Independent Adminitstrative Authorities in France. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004.
159. Breyer, S. G.; Stewart, R. B.; Sunstein, C. R.; Spitzer, M. L. Administrative Law and Regulatory Policy. Problems, Text and Cases. 4 th Editon. N. Y. A division of Aspens Publishers, Inc, 1999.
160. Cann, S. J. Administrative Law. 2nd edition. North America: Sage Publications, 1998.
161. Carsten, G.; Flinders, M.; Van Thiel, S. Quangos – What's in a Name? Defining Quangos from a Comparative Perspective. Governance: An International Journal of Policy and Administration. 1999, 12 (2).
162. Dabbah, M. M. The relationship between competition authorities and sector regulators. Cambridge Law Journal. 70(1), March 2011. p. 113-143.
163. Demarigny, F. Independent administrative authorities in France and the case of the French Council for Competition. Regulating Europe. European Public Policy Series. London; New York: Routledge, 1996.
164. Feintuck, M. „The public interest" in regulation. Oxford; New York: Oxford University Press, 2007.
165. Feldman, D.; et. al. English Public Law. Oxford: Oxford University Press, 2004.
166. Flinders, M. V.; et. al. Quangos, accountability and reform: the politics of quasi-government. New York: St. Martin's Press in association with Political Economy Research Centre, University of Sheffield, 1999.
167. Geradin, D. The Development of European Regulatory Agencies: What the EU Should Learn from American Experience. Columbia Journal of European Law. 2004–2005, 11:1.
168. Gentot, M. Les autorités administratives indépendantes. 2e edition. Paris: Montchrestien, Paris 1994.
169. Gilardi, F. Delegation in the Regulatory State. MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall, 2008.
170. Gilardi, F. The Formal Independence of Regulators: A Comparison of 17 Countries and 7 Sectors. Swiss Political Science Review. 2005, 11 (4): 139-167.
171. Gilardoni, A. The World Market for Natural Gas. Implication for Europe. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 2008.
172. Glasl, D. Essential Facilities Doctrine in EC Anti-trust Law: A Contribution to the Current Debate, European Competition Law Review, 1994, 6, 306-314.
173. Goodhart, C. A. E.; Charles, A. E. The regulatory response to the financial crisis. Cheltenham: Edward Elgar, 2009.
174. Guédon, M. J. Les autorités administratives indépendantes. Paris: Paris Librairie générale de droit et de jurisprudence, E. J. A., 1991.
175. Hall, D. E. Administrative Law. Bureaucracy in a Democracy. 2nd edition. Upper Saddle River, New Jersey 2003.

176. Heringa, A. W. Agencies in France Autorités Administratives Indépendantes. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003.
177. Johannsen, K. S.; Pedersen, L. H.; Sorensen, E. M. Independent Regulatory Authorities – a Comparative Study of European Energy Regulators. – AKF Forlaget. – April 2004.
178. Jordana, J., Levi-Faur, D. The Politics of Regulation: Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance. Edward Elgar Publishing Limited, 2004.
179. Kenneth, W. F. Administrative Law in the Political System. USA: West Publishing Company, 1988.
180. Kotler, P. H.; Amstrong, H.; Sonders, J.; Vong, V. Principles of Marketing. USA: Prentice Hall, 1999.
181. Lavrijssen, S. An Analysis of the Constitutional Position of the US Independent Agencies. Independent administrative authorities. London: British Institute of International and Comparative Law, 2004.
182. Lochner, S.; Richter, J. The Impact of Recent Gas Market Development on Long-Term Projections for Global Gas Supply. Z Energiewirtsch (2010) 34. p. 61-69.
183. MacAvoy, P.; Marmer, V.; Moshkin, N.; Shapiro, D. Natural Gas Networks Performance after Partial Deregulation: Five Quantitative Studies. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. 2007.
184. Mats A. Bergman. The Role of the Essential Facilities Doctrine, Antitrust Bulletin, 2001, 46, 403-434.
185. Mats A. Berman. When should an Incubent be Obliged to Share its Infrastrukture with an Entrant under the General Competition Rules? Department of Economics Uppsala University, 2003.
186. Meran, G.; Hirschhausen, C. 10 Years of Natural Gas Sector Regulation in Germany-With Special Focus on Self Regulation through Association Agreements („Verbandevereinbarungen"). ZfE Zeitschrift fur Energiewirtschaft. 03/2008. p. 171-176.
187. Moss, D.; Cisternino, J. New Perspectives on Regulation. The Tobin Project, Inc., 2009.
188. Ogus, A. Regulation: Legal Form and Economic Theory. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
189. Prosser, T. The Regulatory Enterprise. Government, Regulation, and Legitimacy. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2010.
190. Richardson, J.; et. al. Regulating Europe. European Public Policy Series. London; New York: Routledge, 1996.
191. Scholz, U.; Purps, S. The Application of EU Competition Law in the Energy Sector. Journal of European Competition Law&Practice, 2011, Vol. 2, No. 1. p. 62-77.
192. Schuck, P. H. Foundations of Administrative Law. New York: Oxford University, 1994.
193. Sunstein, C. R. After the rights revolution: reconceiving the Regulatory State. Cambridge, Massachusetts London, England: Harvard University Press, 1990.
194. Stern, J.; Honore, A. Handbook Utility Management. Part 4. The Future of Gas Supply in Europe. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 2009.
195. Tarasov, J. D. A. The making of empires: Rusia's gas-exporting pipelines v Nabucco. Journal of World Energy Law and Business, 2011, Vol. 4, No. 1. p. 77-87.
196. Turpin, C.; Tomkins, A. British Government and the institutions: text and materials. 6th edition. UK: Cambridge University Press, 2007.

197. Verhey, L.; et. al. Agencies in European and Comparative Perspective. Antwerp-Oxford-New York: Intersentia, 2003.
198. Walde, Th. W. European Energy Law under the Impact of Globalization: From State to Market, from Plan to Contract, from Public Ownership to Economic Regulation and Beyond. First draft. Starting date: May 2000.
199. Walde, Th. W. Renegotiating aquired rights in the oil and gas industries: Industry and political cycles meet the rule of law. Journal of World Energy Law&Business, 2008, Vol. 1, No. 1. p. 55-97.
200. Wonnacott, P.; Wonnacott, R. Mikroekonomika. Kaunas. Poligrafas ir informatika. 1997.

Kiti šaltiniai

201. AB „Lietuvos dujos“ 2006 metų konsoliduotas metinis pranešimas.
202. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Accompanying document to the COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT. Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report, 2007.
203. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Report on Progress in Creating the Internal Gas and Electricity Market. Technical Annex to the „Report from the Commission to the Council and the European Parliament“. Brussels, 2005.
204. Council European Energy Regulators (CEER). CEER Regulatory Benchmark Report.-Ref: C05-IEB-0803. 6 December 2005, Brussels.
205. House of Lords Select Committee on Public Administration 6th Report. The UK Parliament London, 1999.
206. Les autorités administratives indépendantes. Rapport Public, 2001. Le rapport du le Conseil d'État.
207. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-2889 ir Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo įgyvendinimo įstatymo projekto Nr. XIP-2890 aiškinamasis raštas.
208. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2007 m. gruodžio 22 d. ataskaita Nr. VA-P2-202317.
209. Preliminary Assessment of the European Energy Market by the European Regulators Group for Electricity and Gas (ERGEG),Ref: E05-REP-03-04, 10-Jan-2006.
210. Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamento Ekonominės ir socialinės informacijos skyriaus 2011-06-23 darbas „Infrastruktūrų reguliavimo tarnybos funkcijas atliekančių institucijų finansavimo tvarka ES valstybėse“.
211. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2005 metų veiklos ataskaita.
212. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008 metų veiklos ataskaita.
213. VKEKK 2011 metų veiklos ataskaitos priedas „2011 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“.
214. VKEKK 2012 metų veiklos ataskaitos priedas „2012 metų energetikos sektoriaus plėtros apžvalga“.

Interneto svetainės

215. http://www.akf.dk
216. http://www.anre.ro

217. http://www.arcep.fr
218. http://www.archives.gov
219. http://www.autorita.energia.it
220. http://biotech.law.lsu.edu
221. http://www.bundesnetzagentur.de
222. http://bundesrechnungshof.de
223. http://www.cada.fr
224. http://www.cera.org.cy
225. http://www.cne.es
226. http://www.conseil-etat.fr
227. http://www.cre.fr
228. http://www.dker.bg
229. http://www.dujos.lt
230. http://www.energiamarkkinavirasto.fi
231. http://energitilsynet.dk
232. http://www.ei.se
233. http://www.eh.gov.hu
234. http://www.erranet.org
235. http://epp.eurostat.ec.europa.eu
236. http://www.europe-economics.com
237. http://www.eru.cz
238. http://www.gesetze-im-internet.de
239. http://www.ilr.public.lu/
240. http://www.irishstatutebook.ie
241. http://www.iuscomp.org
242. http://www.konkurentsiamet.ee
243. http://www.lkz.lt
244. http://www.lrkt.lt
245. http://www.lrs.lt
246. http://www.mjha.gov.mt
247. http://www.mzinios.lt
248. http://www.nma.nl/en
249. http://www.ofgem.gov.uk
250. http://www.opec.org
251. http://www.publications.parliament.uk
252. http://www.regula.lt
253. http://www.sprk.gov
254. http://supreme.justia.com
255. http://www.uradni-list.si
256. http://www.ure.gov.pl
257. http://www.urso.gov.sk/en
258. http://www.zodziai.lt

PRIEDAI

1 priedas. ES valstybių narių energetikos srities reguliuojančių institucijų tipas, jų vadovų skyrimo į pareigas tvarka ir atleidimo iš pareigų pagrindai, kadencijos trukmė

ES valstybė narė	Institucijos tipas	Institucijos vadovų skyrimo į pareigas tvarka	Institucijos vadovų atleidimo iš pareigų pagrindai	Kadencijos trukmė
Airija	Komisija	Komunikacijų, jūros ir gamtinių išteklių ministras finansų ministro pritarimu	Viešųjų įmonių, prekybos ir užimtumo ministras dėl netinkamo elgesio ar ligos	3–7 metai (ne daugiau kaip 2 kadencijos, kurių bendra trukmė – ne ilgesnė kaip 10 metų)
Austrija	Komisija	Vyriausybė ekonomikos ir darbo ministro teikimu (2 narius) ir Aukščiausiojo teismo prezidento teikimu (1 narys pasirenkamas iš 3 kandidatų)	Kiti nariai, jei narys praleidžia daugiau kaip 3 posėdžius iš eilės arba, jei nebegali eiti pareigų	5 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Belgija	Komisija	Vyriausybė	Nereglamentuota	Valdybos – 6 metai, Tarybos – 3 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Čekija	Agentūra	Vyriausybė	Vyriausybė dėl ligos, tarnybinės etikos pažeidimo, teismo nuosprendžio	5 metai
Danija	Komisija	Ministras	Atleisti negalima	4 metai
JK	Komisija	Ministras	Ministras dėl negalėjimo eiti pareigas ar netinkamo elgesio	5 metai
Estija	Agentūra	Ekonomikos reikalų ir komunikacijų ministras, atsižvelgdamas į Valstybės tarnautojų atrankos ir vertinimo komiteto rekomendaciją	Ekonomikos reikalų ir komunikacijų ministras Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka	Nereglamentuota
Graikija	Komisija	Prezidentą ir 2 viceprezidentus skiria Vyriausybė plėtros ministro teikimu, kitus narius – plėtros ministras	Jei padaro pažeidimą, dėl kurio jam draudžiama eiti valstybės tarnautojo pareigas	5 metai (ne daugiau kaip 2 kadencijoms)
Ispanija	Komisija	Karalius pramonės ministro teikimu, įvertinus žemųjų parlamento rūmų komiteto nuomonę	Vyriausybė pramonės ministro siūlymu dėl netinkamumo eiti pareigas ar teismo nuosprendžio dėl piktnaudžiavimo	6 metai (ne daugiau kaip 2 kadencijoms)

Italija	Komisija	Prezidentas Ministrų Tarybos teikimu, kuri patvirtina Parlamentas, pramonės ministro siūlymu	Teismas, kai vykdo profesinę ar konsultacinę veiklą, eina kitas pareigas arba turi interesų reguliuojamajame sektoriuje	7 metai (tik 1 kadencijai)
Kipras	Komisija	Vyriausybė aprobavus Parlamentui	Vyriausybė dėl protinės ar fizinės negalios, netinkamo elgesio, narystės ar pareigų, nesuderinamų su reguliuotojo pareigomis, teismo nuosprendžio	6 metai (ne daugiau kaip 2 kadencijoms)
Latvija	Komisija	Parlementas pagal specialios komisijos rekomendaciją	Parlamentas Vyriausybei rekomendavus dėl ligos, kai nevykdo pareigų daugiau nei 6 mėnesius arba vykdo profesinę ar konsultacinę veiklą, eina kitas pareigas	5 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Lenkija	Agentūra	Ministras Pirmininkas ekonomikos ministro teikimu	Ministras Pirmininkas dėl kompetencijos viršijimo ar piktnaudžiavimo, teismo nuosprendžio ar ligos	5 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Liuksemburgas	Komisija	Kunigaikštis Vyriausybės teikimu	Kunigaikštis: visą vadovybę – dėl nesutarimų, atskirus narius – dėl netinkamumo	5 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Malta	Komisija	Išteklių ministras	Išteklių ministras dėl netinkamumo pareigoms	1–3 metai (atsižvelgiant į ministrų pasikeitimą)
Nyderlandai	Komisija	Ekonomikos reikalų ministras	Ekonomikos reikalų ministras dėl kompetencijos stokos ar kitų svarbių priežasčių	Pirmininkas – 6 metai, nariai – 4 metai (antra kadencija ne ilgesnė kaip 4 metai)
Portugalija	Agentūra	Vyriausybė ekonomikos ministro teikimu	Vyriausybė dėl piktnaudžiavimo	5 metai (ne daugiau kaip 2 kadencijoms)
Prancūzija	Komisija	Respublikos Prezidentas – Pirmininką ir 1 narį; Nacionalinės Asamblėjos prezidentas – 2 narius; Senato prezidentas – 2 narius; ekonominės ir socialinės tarybos prezidentas – 1 narį.	Priverstinis atsistatydinimas dėl to, kad vykdo profesinę ar konsultacinę veiklą, eina kitas pareigas	6 metai

Slovakija	Komisija	Prezidentas 3 narius Parlamento, 3 – Vyriausybės teikimu.	Prezidentas dėl moralinių ar profesinių kriterijų neatitikimo, narystės kitose organizacijose, nesuderinamose su pareigomis, darbo reguliuojamuose sektoriuose draudimo pažeidimo	7 metai (tik 1 kadencijai)
Slovėnija	Agentūra	Agentūros tarybos narius Vyriausybė ministro teikimu, agentūros direktorių – Vyriausybė agentūros tarybos teikimu	Vyriausybė, kai netinkamas eiti pareigas pažeidžia ribojimus dėl darbo reguliuojamame sektoriuje turi nuosavybės reguliuojamame sektoriuje, nuteisiamas laisvės atėmimo bausme, dėl ligos	5 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Suomija	Agentūra	Vyriausybė prekybos ir pramonės ministro teikimu	Prekybos ir pramonės ministras Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka	Nereglamentuota
Švedija	Agentūra	Vyriausybė	Atleisti negalima	6 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Vengrija	Agentūra	Ministras Pirmininkas ekonomikos ir transporto ministro teikimu	Ministras Pirmininkas ekonomikos ir transporto ministro siūlymu dėl netinkamumo eiti pareigas, teismo nuosprendžio, interesų konflikto, grėsmės institucijos veiklai	6 metai (kadencijų skaičius neribojamas)
Vokietija	Agentūra	Prezidentas Vyriausybės teikimu agentūros Patariamosios Tarybos siūlymu – Prezidentą ir 2 viceprezidentus; Vyriausybė Bundestago ir Bundesrato siūlymu – Patariamosios Tarybos narius (po 16 narių)	Prezidentas ir 2 viceprezidentai gali atsistatydinti savo noru arba Vyriausybės reikalavimu, kuris pareiškiamas gavus ekonomikos ir technologijų ministro siūlymą, suderintą su Patariamąja Taryba	5 metai (kadencijų skaičius neribojamas)

Šaltinis: International Energy Regulation Forum, 2006.

2 priedas. ES valstybių narių reguliavimo institucijų finansavimo šaltiniai 2005 metais

ES valstybė narė	Atskiras biudžetas	Sektoriniai mokesčiai/ rinkliavos	Apmokestinimo principas
Airija	√	√	▪ Rinkliava nustatyta už parduotą elektros energiją ir dujas. Visi vartotojai finansuoja reguliuojančią instituciją priklausomai nuo sunaudojamo elektros energijos/dujų kiekio. ▪ Mokestis už paraišką licencijai gauti.
Austrija	√	√	Mokestis grindžiamas reguliuojančios institucijos sąnaudomis ir nustatomas Ekonomikos ir darbo ministro įsakymu, patvirtinus Priežiūros tarybai.
Belgija (federalinis reguliuotojas)	√	√	▪ Mokesčiai už elektros ir dujų vartojimą. ▪ Mokestis už gamybos leidimų išdavimą.
Čekija	–	–	–
Danija	–	√	Ministro įsakymu reguliuojamoms įmonėms nustatytas mokestis.
JK	√	√	Reguliuojanti institucija kasmet nustato licencijos mokesčio metodiką, pagal kurią apskaičiuojamas mokestis energetikos įmonėms.
Estija	–	–	–
Graikija	√	√	Apmokestinamos energetikos įmonės. Mokesčio dydis nustatomas Plėtros ministro bei Ekonomikos ministro sprendimu, atsižvelgiant į reguliuojančios institucijos nuomonę.
Ispanija	√	√	Procentinė dalis nuo prieigos prie tinklo bei „integralių“ (angl. integral) tarifų.
Italija	√	√	Šiuo metu - 0.1% licenciją turinčios įmonės pajamų per praėjusius finansinius metus. Reguliuojanti institucija pasiūlo mokesčio dydį. Sprendimą priima Ekonomikos ir finansų ministerija.
Kipras	√	√	Reguliuojanti institucija turi teisę nustatyti ir rinkti licencijos mokestį iš licencijuojamų elektros ir dujų įmonių pagal savo nustatytus kriterijus.
Latvija	√	√	Vyriausybė nustato viešųjų paslaugų reguliavimo mokestį reguliuojamoms įmonėms. Šiuo metu – 0.2 % nuo apyvartos iš suteiktų viešųjų paslaugų praėjusiais kalendoriniais metais. Sektoriuose, kuriuos reguliuoja savivaldybės (šiluma), mokestis yra 0.4 %.
Lenkija	–	√	Licencijos mokesčiai. Jie patenka į valstybės biudžetą.
Liuksemburgas	√	√	Didysis kunigaikštis nustato mokestį reguliuojamoms įmonėms.

Malta	√	√	Taikomas 230 000 eurų elektros energijos licencijos mokestis.
Nyderlandai	√	√	Nustatomas mokestis už atskiras paslaugas. Mokestį surenka reguliuojanti institucija, tačiau lėšos atitenka Ekonominių reikalų ministerijai.
Portugalija	√	–	–
Prancūzija	–	–	–
Slovakija	–	–	–
Slovėnija	√	√	Reguliuojanti institucija kasmet siūlo nustatyti Vyriausybei fiksuotą dydį nuo tinklo mokesčių.
Suomija	-	√	Priežiūros ir licencijavimo mokesčiai nustatomi kasmet Prekybos ir pramonės ministerijos potvarkiu. Siūlymą teikia reguliuojanti institucija.
Švedija	√	–	–
Vengrija	√	√	Priežiūros ir *ad hoc* mokesčiai, nustatyti bendru Ekonomikos ir Transporto bei Finansų ministrų sprendimu.
Vokietija	-	Numatyta galimybė	Energetikos įstatymas numato, kad dalis reguliuojančios institucijos patiriamų kaštų turi būti padengti iš rinkos dalyvių mokesčių.

Šaltinis: Council European Energy Regulators (CEER). CEER Regulatory Benchmark Report. - Ref: C05-IEB-0803. 6 December 2005, Brussels.

3 priedas. ES valstybių narių reguliavimo institucijų veiklos sritys ir jų finansavimo šaltiniai 2011 metais

ES valstybė narė	Reguliavimo institucija ir jos veiklos sritys	Finansavimo šaltiniai
Airija	Commission for Energy Regulation (CER), energetika	CER finansuojama iš energetikos įmonių metinių rinkliavų. CER išlaidoms padengti ministras gali skirti tam tikras sumas, už kurias CER moka palūkanas[387].
Austrija	Energie-Control Austria (E-Control), Energetika	E-Control finansuojama iš elektros ir gamtinių dujų tiekėjų įmokų bei valstybės biudžeto[388].
Belgija	Commission de Régulation de l'Electricité et du Gaz (CREG), Energetika	CREG finansuojama iš federacinių elektros ir dujų įmokų, kurias moka galutiniai vartotojai: iš federacinės elektros įmokos, sudarančios 5,2648 EUR/MWh, CREG išlaidoms padengti skiriama 0,1517 EUR/MWh, iš federacinės dujų įmokos, sudarančios 0,151 EUR/MWh, CREG išlaidoms padengti skiriama 0,024 EUR/MWh[389].
Bulgarija	State Energy & Water Regulatory Commission (SEWRC), energetika, vanduo	SEWRC finansuojama iš pajamų, gautų iš vandens tiekėjų ir energetikos įmonių įmokų už reguliavimą, baudų ir kt.[390]
Čekija	Energy Regulatory Office (ERU), Energetika	ERU finansuojama iš valstybės biudžeto[391].
Danija	Danish Energy Regulatory Authority (DERA), energetika, vanduo	DERA išlaidas apmoka reguliuojamos energetikos įmonės[392].
Estija	Estonian Competition Authority (ECA), energetika, telekomunikacijos	ECA finansuojama iš valstybės biudžeto[393].
Graikija	Regulatory Authority for Energy (RAE), energetika	RAE finansuojama iš reguliuojamų įmonių įmokų[394].
Ispanija	National Energy Commission (NEC), energetika	NEC finansuojama iš skystojo kuro, elektros ir dujų rinkliavų[395].

[387] <http://www.irishstatutebook.ie/1999/en/act/pub/0023/print.html>[žiūrėta 2013-03-27].
[388] <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007046>[žiūrėta 2013-03-27].
[389] <http://www.creg.be/fr/presenta.html>[žiūrėta 2013-03-27].
[390] <http://www.dker.bg/PDOCS/ann_rep_2010.pdf>[žiūrėta 2013-03-27].
[391] <http://www.eru.cz/>[žiūrėta 2013-03-27].
[392] <http://energitilsynet.dk/fileadmin/Filer/Engelsk/UK_Results_and_challenges_2010_02.pdf>[žiūrėta 2013-03-27].
[393] <http://www.konkurentsiamet.ee/>[žiūrėta 2013-03-27]. <http://www.rae.gr/old/en/>[žiūrėta 2013-03-27].
[394] <http://www.rae.gr/old/en/>[žiūrėta 2013-03-27].
[395] <http://www.cne.es/cne/doc/presentacion/Informe_financiacion.pdf>[žiūrėta 2013-03-27].

Italija	Regulatory Authority for Electricity and Gas (RAEG), energetika	RAEG finansuojama iš metinių infrastruktūros paslaugų teikėjų įmokų, sudarančių ne daugiau kaip 1/1000 mokėtojų pajamų dalies per praėjusius metus[396].
JK	Office of Gas and Electricity Markets (OFGEM), energetika	OFGEM išlaidos finansuojamos iš licencijuojamų bendrovių, kurios moka metinę atitinkamos licencijos rinkliavą[397].
Kipras	Cyprus Energy Regulatory Authority (CERA), energetika	CERA finansuojama iš rinkliavų ir kitų lėšų[398].
Latvija	Public Utilities Commission (PUC), energetika, telekomunikacijos, paštas, transportas, buitinių atliekų tvarkymas, vanduo	PUC finansuojama iš reguliuojamų įmonių mokėjimų. Tokių mokėjimų tarifas turi būti ne didesnis kaip 0,2 proc. nuo praėjusių metų grynos apyvartos iš reguliuojamos srities viešųjų paslaugų. Ministrų kabinetas kiekvienais metais nustato rinkliavų už viešųjų paslaugų reguliavimą tarifus pagal atskiras paslaugų grupes. 2009 m. rinkliavos tarifas buvo 0,17 proc. Jeigu PUC gautos pajamos viršija išlaidas, tai kitais metais rinkliavos mažinamos nepanaudotų pajamų dydžio suma (PUC 2009 metų veiklos ataskaita[399]).
Lenkija	Energy Regulatory Office (ERO), energetika	ERO[400] finansuojama iš valstybės biudžeto. ERO gauna pajamų iš energetikos įmonių, mokančių kasmetines įmokas, kurių dydis priklauso nuo atitinkamos veiklos pajamų ir energetikos įmonių reguliavimo išlaidų. Šios pajamos patenka į valstybės biudžetą.
Liuksemburgas	Institut Luxembourgeois de Régulation (ILR), energetika, telekomunikacijos, transportas, paštas	ILR finansuojama iš infrastruktūros sektorių paslaugų teikėjų įmokų[401].
Malta	Malta Resources Authority (MRA), energetika, vanduo, mineraliniai ištekliai	MRA įstatyme nustatyta, kad reikia siekti, kad MRA būtų finansuojama iš reguliuojamų įmonių[402].
Nyderlandai	Netherlands Competition Authority (NCA), energetika, transportas	Lėšas skiria Ekonomikos reikalų, žemės ūkio ir inovacijų ministerija. Didžioji dalis pajamų surenkama iš baudų. 2010 m. išlaidos (virš 49 mln. EUR) gerokai viršijo pajamas (virš 28 mln. EUR)[403].

[396] <http://www.autorita.energia.it/it/inglese/about/presentazione.htm#anchor2>[žiūrėta 2013-03-27].
[397] <http://www.autorita.energia.it/it/inglese/about/presentazione.htm#anchor2>[žiūrėta 2013-03-27
[398] <http://www.cera.org.cy/main/data/law122_2003.pdf> [žiūrėta 2013-03-27].
[399] <http://www.sprk.gov.lv/index.php?id=12196&sadala=662> [žiūrėta 2013-03-27].
[400] <http://www.ure.gov.pl/> [žiūrėta 2013-03-27].
[401] <http://www.ilr.public.lu/publications/brochures/presentation-ilr/brochureILR.pdf> [žiūrėta 2013-03-27].
[402] <http://www.mjha.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8889> [žiūrėta 2013-03-27].
[403] <http://www.nma.nl/en/images/NMa_web_jv_2010_UK23-156733.pdf> [žiūrėta 2013-03-27].

Portugalija	Energy Services Regulatory Authority (ESRA), energetika	ERSA[404] interneto svetainėje nerasta duomenų apie ERSA finansavimą.
Prancūzija	Energy Regulatory Commission (ERC), energetika	ERC finansuojama iš valstybės biudžeto ir savų lėšų, gautų už suteiktas paslaugas[405].
Rūmunija	Romanian Energy Regulatory Authority (RERA), energetika	RERA finansuojamos vien tik iš valstybės biudžeto lėšų[406].
Slovakija	Regulatory Office for Network Industries (RONI), energetika, vanduo	RONI[407] interneto svetainėje nerasta duomenų apie RONI finansavimą.
Slovėnija	Energy Agency of the Republic of Slovenia (EARS), energetika	Pagal Sprendimą dėl Slovėnijos Respublikos energetikos agentūros įkūrimo[408] lėšas savo veiklai Agentūra gauna iš valstybės biudžeto, elektros ir gamtinių dujų įmonių įmokų, kitų agentūros pajamų (28 str.).
Suomija	Energy Market Authority (EMA), energetika	EMA energetikos rinkų priežiūros veikla yra finansuojama iš licencijų ir leidimų rinkliavų, renkamų iš elektros ir gamtinių dujų tinklų savininkų, o veikla išmetamųjų teršalų kontolės srityje – iš nacionalinio biudžeto[409].
Švedija	Energy Markets Inspectorate (EMI), energetika	EMI finansuojama iš valstybės biudžeto[410].
Vengrija	Hungarian Energy Office (HEO), energetika, vanduo	HEO[411] interneto svetainėje nerasta duomenų apie HEO finansavimą.
Vokietija	Regulatory Authority for Industries: Telecommunications, Postal Services, Railways, Electricity (BnetzA), energetika, telekomunikacijos, transportas, paštas	BnetzA finansuojama iš Federacijos ūkio ir technologijų biudžeto ir pajamų, gautų iš infrastruktūros paslaugų rinkliavų[412].

[404] <http://www.erse.pt/eng/Paginas/ERSE.aspx> [žiūrėta 2013-03-27].
[405] <http://www.cre.fr/en/presentation/status> [žiūrėta 2013-03-27].
[406] <http://www.anre.ro/> [žiūrėta 2013-03-27].
[407] <http://www.urso.gov.sk/en/about-us> [žiūrėta 2013-03-27].
[408] S K L E P o ustanovitvi Javne agencije Republike Slovenije za energijo, in: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200463&objava=2876> [žiūrėta 2013-03-27].
[409] <http://www.energiamarkkinavirasto.fi/alasivu.asp?gid=102&languageid=826> [žiūrėta 2013-03-27].
[410] < http://www.ei.se/Energy-Markets-Inspectorate/> [žiūrėta 2013-03-27].
[411] <http://www.eh.gov.hu/en/> [žiūrėta 2013-03-27].
[412] <http://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Downloads/EN/BNetzA/PressSection/ReportsPublications/2009/AnnualReport2009pdf.pdf?__blob=publicationFile> [žiūrėta 2013-03-27].

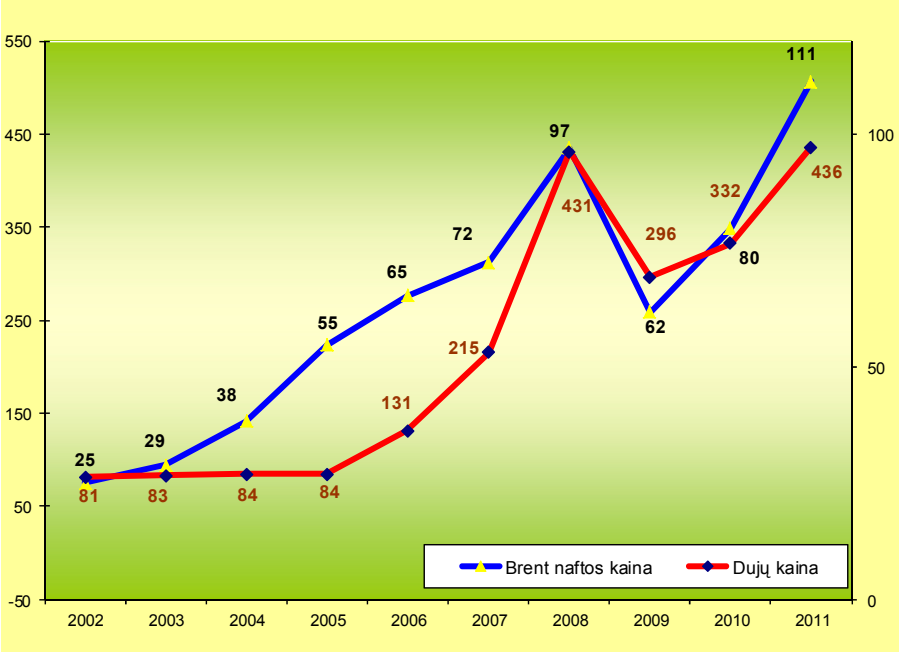
4 priedas. ES valstybių narių reguliuojančių institucijų biudžeto dydis, darbuotojų skaičius, biudžeto dalis skiriama konsultacijoms 2005 metais

Nr.	ES valstybė narė	Biudžetas (eurais)	Darbuotojų skaičius	Ekonomistų ir teisininkų skaičius	Biudžeto dalis skiriama konsultacijoms (%)
1.	Austrija	9 300 000	66	16 ekonomistų, 10 teisininkų	5,6 %
2.	Belgija	11 274 138	65	12 ekonomistų, 19 teisininkų	7 %
3.	Kipras	1 600 000	11	1 ekonomistas, 1 teisininkas	3 %
4.	Čekija	3 946 533	92	12 ekonomistų, 9 teisininkai	9-10 %
5.	Danija	4 000 000	31	17 ekonomistų, 7 teisininkai	mažiau nei 5 %
6.	Estija	326 000	9	1 ekonomistas, 1 teisininkas	6-7 %
7.	Suomija	2 700 000	30	2 ekonomistai, 5 teisininkai	5-10 %
8.	Prancūzija	15 520 000	120	56 ekonomistai, 13 teisininkų	
9.	Vokietija	nėra duomenų	100	10 ekonomistų, 11 teisininkų	
10.	Graikija	8 200 000	55	10 ekonomistų, 11 teisininkų	
11.	Vengrija	6 700 000	94	23 ekonomistai, 7 teisininkai	5,9 %
12.	Airija	12 000 000	52	34 ekonomistai, 1 teisininkas	
13.	Italija	25 000 000	121	48 ekonomistai, 24 teisininkai	
14.	Latvija	2 149 689	74		
15.	Lietuva	894 347	50		
16.	Liuksemburgas	nėra duomenų	35	1 ekonomistas, 3 teisininkai	
17.	Malta	514 000	7		
18.	Nyderlandai	7 000 000	65		
19.	Lenkija	8 500 000	284	59 ekonomistai, 45 teisininkai	1,3 %
20.	Portugalija	7 764 000	50		
21.	Slovakija	1 898 000	78	21 ekonomistas, 10 teisininkų	
22.	Slovėnija	2 420 000	35	9 ekonomistai, 7 teisininkai	2,5 %

23.	Ispanija	21 000 000	184	23 ekonomistai, 10 teisininkų	0,2 %
24.	Švedija	7 836 907	62	12 ekonomistų, 15 teisininkų	17 %
25.	Jungtinė Karalystė	52 900 000	300		14,4 %

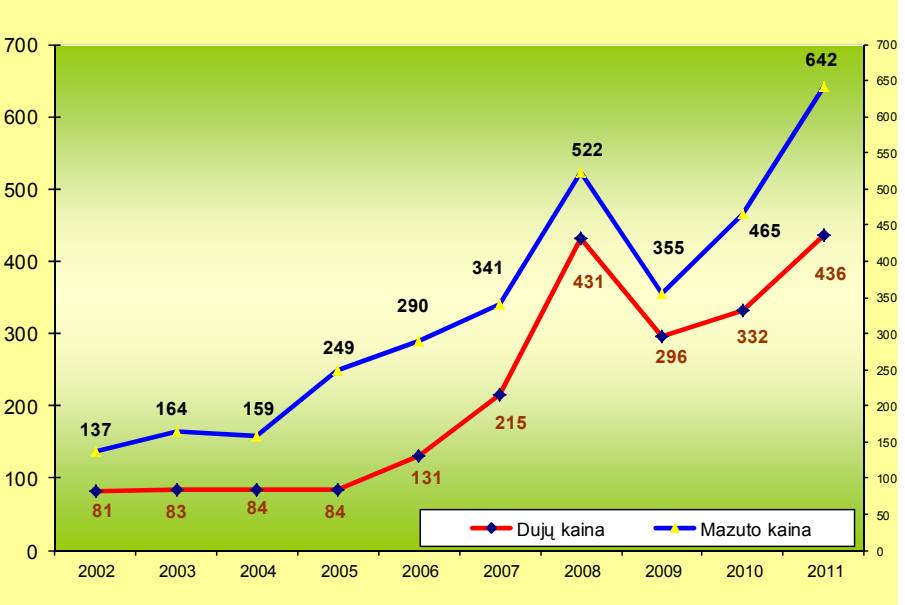
Šaltinis: Interim Report for the Study of the Powers and Competencies of Energy and Transport Regulators. 10 July 2006.

5 priedas. Vidutinės metinės Brent naftos kainos Europoje ir gamtinių dujų importo kainos 2002–2011 metais (JAV doleriais už barelį, už tūkst. m^3)



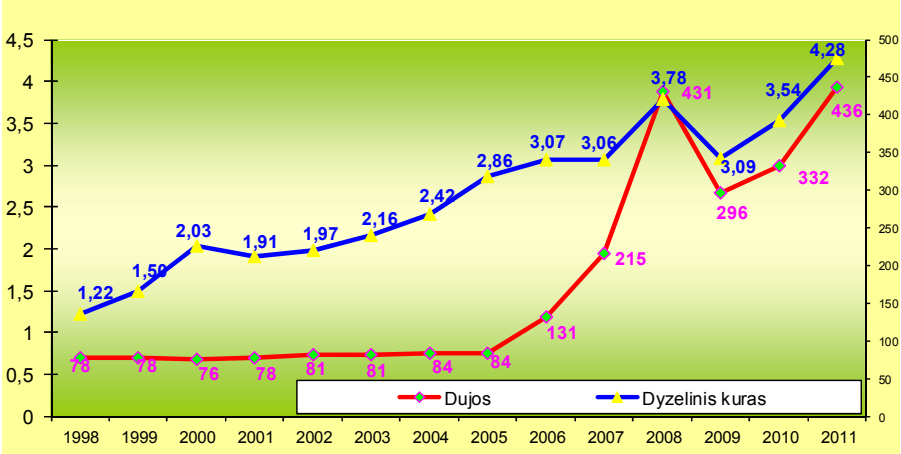
Šaltinis: AB „Lietuvos dujos“

6 priedas. Vidutinės metinės mazuto kainos Europoje ir gamtinių dujų importo kainos 2002–2011 metais (JAV doleriais už toną, už tūkst. m^3)



Šaltinis: AB „Lietuvos dujos“

7 priedas. Vidutinės metinės gamtinių dujų importo ir dyzelinio kuro kainos 1998–2011 metais (JAV doleriais už tūkst. m^3, už litrą)



Šaltinis: AB „Lietuvos dujos“

8 priedas. Gamtinių dujų tarifai buitiniams vartotojams Lietuvoje (be PVM) 2012–2013 metais

Įmonė	2012 m. I pusm.	2012 m. II pusm.	Pokytis 2012 m. II pusm., palyginti su 2012 m. I pusm., proc.	2013 m. I pusm.	2013 m. I pusm., palyginti su 2012 m. II pusm., pokytis, proc.
AB „Lietuvos dujos“					
Iki 500 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	1,61	1,61	–	1,61	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,93	2,31	19,69%	2,24	–3,03%
Iki 20 000 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	11,41	11,41	–	11,41	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,44	1,79	24,31%	1,73	–3,35%
Virš 20 000 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	11,41	11,41	–	11,41	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,44	1,79	24,31%	1,72	–3,91%
UAB „Fortum Heat Lietuva“					
Iki 20 000 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	11,37	11,37	–	11,69	2,81%
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,78	1,88	5,62%	1,77	–5,85%
UAB „Intergas“					
Iki 500 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	4,13	4,13	–	4,13	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,78	1,78	–	1,9	6,74%
Iki 20 000 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	4,13	4,13	–	4,13	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,54	1,54	–	1,66	7,79%
UAB „Druskininkų dujos“					
Iki 500 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	1,65	1,65	–	1,65	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	3,56	3,69	3,65%	3,5	–5,15%
Iki 20 000 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	11,57	11,57	–	11,57	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	3,21	3,34	4,05%	3,19	–4,49%

AB agrofirma „Josvainiai“					
Iki 500 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	1,78	1,78	–	1,78	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,62	1,83	1,23%	1,73	–6,10%
Iki 20 000 m^3					
Pastovioji kainos dalis, Lt/mėn.	11,4	11,4	–	11,4	–
Kintamoji kainos dalis, Lt/m^3	1,43	1,64	27,97%	1,54	–5,46%

Šaltinis: VKEKK

9 priedas. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ENERGETIKOS ĮSTATYMO 8 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2013 m. d. Nr.
Vilnius

(Žin., 2002, Nr. 56-224; 2011, Nr. 160-7576)

1 straipsnis. 8 straipsnio 4 dalies pakeitimas

Pakeisti 8 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Komisijos nariais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys **teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos** aukštąjį universitetinį (ne žemesnį kaip magistro **kvalifikacinio** laipsnio ar jam prilygintą) išsilavinimą **ir ne trumpesnę kaip 5 penkerių metų darbo patirtį teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos srityje**. Komisijos nariui neleidžiama verstis veikla, nesuderinama su valstybės tarnyba. Komisijos narys negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis neatitinka Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytų nepriekaištingos reputacijos kriterijų.“

2 straipsnis. Įstatymo įgyvendinimas

Šio įstatymo nustatyti kvalifikaciniai reikalavimai netaikomi iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos paskirtiems Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nariams.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

10 priedas. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ENERGETIKOS ĮSTATYMO 8 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2013 m. d. Nr.
Vilnius

(Žin., 2002, Nr. 56-224; 2011, Nr. 160-7576)

1 straipsnis. 8 straipsnio 7 dalies pakeitimas

Pakeisti 8 straipsnio 7 dalį ir ją išdėstyti taip:

„7. Komisijos pirmininko ir jos narių darbo apmokėjimas nustatytas Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme. **Komisijos pirmininkui ir jos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos.** Komisijos pirmininkui ir jos nariams Lietuvos Respublikos darbo kodeksas taikomas tiek, kiek jų statuso nereglamentuoja šis ir kiti įstatymai. Komisijos pirmininkas ir jos nariai už atliktas vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų.“

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

11 priedas. Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto modelis

LIETUVOS RESPUBLIKOS INFRASTRUKTŪRŲ REGULIAVIMO TARNYBOS ĮSTATYMO PROJEKTO MODELIS

PIRMASIS SKIRSNIS
BENDROSIOS NUOSTATOS

- įstatymo paskirtis;
- pagrindinės sąvokos (pvz., kas yra infrastruktūrų reguliavimas pagal šį įstatymą, kas yra reguliuojami sektoriai (elektroninių ryšių, energetikos, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo, pašto ir pasiuntinių paslaugų) ir kt.).

ANTRASIS SKIRSNIS
TARNYBOS TEISINIS STATUSAS IR BENDRIEJI VEIKLOS PRINCIPAI

- Tarnyba yra valstybės institucija, vykdanti infrastruktūrų reguliavimą ir įgyvendinanti Seimo ir Vyriausybės teisės aktais nustatytas valstybės strategijas ir valstybės politiką reguliuojamuose sektoriuose. Tarnyba veikia pagal šį ir kitus įstatymus ir Vyriausybės patvirtintus nuostatus;
- Tarnyba yra Europos Sąjungos teisės aktuose, reglamentuojančiuose vidaus rinkos kūrimą reguliuojamuose sektoriuose, nurodyta nacionalinė reguliavimo institucija;
- Tarnyba yra viešojo administravimo subjektas, biudžetinė įstaiga, turinti sąskaitų banke, antspaudą su Lietuvos valstybės herbu ir savo pavadinimu;
- Tarnybos savininkė – valstybė, kurios teises ir pareigas įgyvendina Vyriausybė;
- Tarnybos paskirtis – vykdyti infrastruktūrų reguliavimą taip, kad jis tarnautų bendrai tautos gerovei;
- Tarnybos tikslai – skatinti veiksmingą konkurenciją, prižiūrėti valstybės reguliuojamas kainas ir tarifus, skatinti ekonomiškai pagrįstą infrastruktūrų plėtrą ir išteklių panaudojimą, užtikrinti vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą ir kt.;
- Tarnybos funkcijas nustato reguliuojamų sektorių ir kiti įstatymai;
- Tarnybos veiklos nepriklausomumas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) Tarnyba yra teisiškai atskirta ir funkciniu aspektu nepriklausoma nuo bet kurio kito viešojo ar privataus asmens;

2) Tarnybos direktorius, kiti Tarnybos valdybos nariai, Tarnybos administracijos valstybės tarnautojai ir darbuotojai veikia nepriklausomai nuo visų rinkos interesų, atlikdami savo pareigas, nesiekia gauti jokių Vyriausybės arba bet kurio kito viešojo ar privataus asmens tiesioginių nurodymų ir jų nevykdo. Šis reikalavimas neturi įtakos Seimo ir Vyriausybės nustatytos valstybės strategijos ir valstybės politikos įgyvendinimui, taip pat glaudžiam bendradarbiavimui su kitomis valstybės institucijomis;

3) Tarnyba priima savarankiškus, nuo jokios valstybės ar savivaldybių institucijos, įmonės, įstaigos ar organizacijos nepriklausomus sprendimus, turi atskirus metinius biudžeto asignavimus, juos naudodama savarankiškai įgyvendina paskirtą biudžetą ir disponuoja savo pareigoms adekvačiais žmogiškaisiais ir finansiniais ištekliais;

• Tarnybos veiklos skaidrumas suponuoja Tarnybos veiklos viešumą, nustatant ir tvirtinant reguliuojamas kainas ir tarifus, taikoma metodika, procedūros ir naudojami duomenys turi būti aiškūs ir atviri rinkos dalyviams ir vartotojams, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus;

• Tarnybos atskaitingumas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) pasibaigus kalendoriniams metams, Tarnyba per keturis mėnesius pateikia Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei praėjusių metų veiklos ataskaitą, praėjusių kalendorinių metų finansinių ataskaitų rinkinį ir paskelbia šią informaciją Tarnybos interneto svetainėje;

2) Respublikos Prezidentas, Seimas ir Vyriausybė turi teisę kviesti Tarnybos direktorių pristatyti metinius Tarnybos veiklos ir finansinius rezultatus;

• Tarnyba veikia teisės pagrindu, laikosi teisėtumo principo reikalavimų;

• Tarnybos atliekamas infrastruktūrų reguliavimas turi tarnauti bendrai visuomenės gerovei ir užtikrinti visų reguliuojamų sektorių rinkos dalyvių ir vartotojų teisėtų interesų pusiausvyrą (viešojo intereso principas);

• Tarnyba turi apsaugoti vartotojų teisę į kokybiškas su infrastruktūromis susijusias paslaugas, jų prieinamumą, teisę laisvai pasirinkti paslaugų teikėjus, gauti pakankamą informaciją apie paslaugų teikimo sąlygas, taip pat kitas vartotojų teises (vartotojų teisių apsaugos principas);

• Tarnybos sprendimų mastas ir jų įgyvendinimo priemonės, turi atitikti infrastruktūrų reguliavimo tikslus, o būtini apribojimai turi būti pagrįsti ir proporcingi tikslams (proporcingumo principas);

• Tarnybos kompetencijai priskirtų teisės normų taikymas neturi sudaryti pagrindo skatinti arba diskriminuoti konkrečių technologijų panaudojimą vien dėl technologinių skirtumų nenustačius konkrečių veiksmingo išteklių valdymo ir naudojimo pranašumų (technologinio neutralumo principas).

TREČIASIS SKIRSNIS
TARNYBOS VALDYMAS IR VEIKLOS ORGANIZAVIMAS

• Tarnybos valdymas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) Tarnybai vadovauja Tarnybos direktorius – vienasmenis valdymo organas;

2) Tarnybos valdyba yra kolegialus Tarnybos norminio pobūdžio sprendimų priėmimo organas;

3) Tarnybos valdybą sudaro 5 nariai, įskaitant Tarnybos direktorių, kuris yra ir Tarnybos valdybos pirmininkas;

• Tarnybos direktorių ir kitus 4 Tarnybos valdybos narius Respublikos Prezidento teikimu penkeriems metams skiria ir atleidžia Seimas;

• Tarnybos direktoriumi ir Tarnybos valdybos nariais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys aukštąjį universitetinį (ne žemesnį kaip magistro laipsnio ar jam prilygintą) išsilavinimą, ne trumpesnę kaip 5 penkerių metų darbo patirtį Tarnybos veiklos srityse ir atitinkantys Valstybės tarnybos įstatymo nustatytus bendruosius reikalavimus, taikomus į valstybės tarnautojo pareigas priimamiems asmenims. Asmenys, pretenduojantys į Tarnybos direktoriaus ir (arba) Tarnybos valdybos narių pareigas, negali būti laikomi nepriekaištingos reputacijos, jeigu jie neatitinka Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytų neprie-

kaištingos reputacijos kriterijų. Pretenduojantys tapti teikiamais kandidatais į Tarnybos direktoriaus ir (arba) Tarnybos valdybos narių pareigas asmenys Respublikos Prezidento kanceliarijai pateikia sutikimą dėl galimo paskyrimo, išsilavinimą, mokslo laipsnį ir kvalifikaciją, ankstesnės veiklos patirtį patvirtinančius dokumentus ir laisvos formos deklaraciją, kad atitinka visus šiame įstatyme nustatytus reikalavimus;

• Tarnybos direktoriaus arba Tarnybos valdybos nario kadencijų skaičius ribojamas: asmuo gali būti skiriamas Tarnybos direktoriumi arba Tarnybos valdybos nariu ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės;

• Tarnybos direktorius ir Tarnybos valdybos narai atleidžiami iš pareigų tik šiais pagrindais:

1) pasibaigus įgaliojimų laikui;

2) atsistatydinus savo noru;

3) kai Tarnybos direktorius ar Tarnybos valdybos narys nevykdo arba netinkamai vykdo nustatytas pareigas;

4) netekus Lietuvos Respublikos pilietybės;

5) atsiradus aplinkybėms, dėl kurių asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos;

6) išrinkus arba paskyrus į kitas pareigas;

7) įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui;

8) paaiškėjus, kad skiriant į pareigas asmuo pateikė suklastotus dokumentus arba nuslėpė ar pateikė tikrovės neatitinkančius duomenis, dėl kurių negalėjo būti paskirtas į Tarnybos direktoriaus ar Tarnybos valdybos nario pareigas;

9) pažeidus Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą;

10) dėl sveikatos būklės, neleidžiančios eiti pareigų;

• Tarnybos direktorių arba Tarnybos valdybos narį atleisti iš pareigų prieš terminą Seimui siūlo Respublikos Prezidentas. Į atleistų prieš terminą Tarnybos direktoriaus ar Tarnybos valdybos narių vietas Seimas Respublikos Prezidento teikimu penkeriems metams skiria kitus asmenis. Atleidęs Tarnybos direktorių iš pareigų, Seimas Respublikos Prezidento teikimu paveda vienam iš Tarnybos valdybos narių vykdyti Tarnybos direktoriaus pareigas, kol teisės aktų nustatyta tvarka bus paskirtas naujas Tarnybos direktorius;

• Tarnybos direktorius ir Tarnybos valdybos nariai yra valstybės pareigūnai. Tarnybos direktoriaus ir Tarnybos valdybos narių darbo užmokesčio dydį ir darbo apmokėjimo sąlygas nustato Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas. Tarnybos direktoriui ir Tarnybos valdybos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos. Tarnybos direktoriui ir Tarnybos valdybos nariams Lietuvos Respublikos darbo kodeksas taikomas tiek, kiek jų statuso nereglamentuoja šis ir kiti įstatymai. Komisijos pirmininkas ir jos nariai už nepriekaištingą pareigų atlikimą, vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami padėka ir vardine dovana, vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų. Sprendimą dėl Tarnybos direktoriaus ir Tarnybos Valdybos narių skatinimo priima Respublikos Prezidentas;

• Tarnybos direktorius:

1) organizuoja Tarnybos darbą;

2) atstovauja ir (arba) įgalioja Tarnybos darbuotojus atstovauti Tarnybai Lietuvos Respublikoje ir užsienyje;

3) tvirtina Tarnybos strateginį veiklos planą.

4) tvirtina Tarnybos struktūrą, struktūrinių padalinių nuostatus, pareigybių sąrašus ir aprašymus ir nustato Tarnybos valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, skaičių;

5) įstatymų nustatyta tvarka priima į pareigas ir atleidžia iš pareigų Tarnybos valstybės tarnautojus ir darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartis, juos skatina ir skiria jiems nuobaudas;

6) užtikrina, kad Tarnybos veikloje būtų laikomasi įstatymų ir kitų teisės aktų;

7) atsiskaito už Tarnybos veiklą Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei;

8) priima sprendimus dėl teisės aktuose numatytų licencijų, leidimų, atestatų, sertifikatų išdavimo, jų galiojimo sustabdymo, galiojimo sustabdymo panaikinimo, jų galiojimo panaikinimo, keitimo, tikslinimo, dublikatų išdavimo pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose nustatytą Tarnybos kompetenciją;

9) priima sprendimus dėl ūkio subjektų jam pateiktų skundų, įskaitant ir skundus dėl Tarnybos įgaliotųjų asmenų veiksmų;

10) išankstine ne teismo tvarka sprendžia ginčus tarp infrastruktūrų paslaugas teikiančių ūkio subjektų ir jų teikiamas paslaugas gaunančių asmenų;

11) priima sprendimus dėl privalomų įpareigojimų asmenims nustatymo pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose numatytą Tarnybos kompetenciją;

12) įstatymų nustatytais pagrindais skiria sankcijas asmenims pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose numatytą Tarnybos kompetenciją;

13) vykdo kitus teisės aktų jam suteiktus įgaliojimus ir funkcijas.

• Tarnybos valdyba:

1) tvirtina Tarnybos darbo reglamentą;

2) tvirtina Tarnybos valdybos narių kuruojamas Tarnybos veiklos sritis;

3) tvirtina Tarnybos sąnaudų apskaitos pagal reguliuojamus sektorius tvarką;

4) priima Tarnybos norminius teisės aktus pagal reguliuojamų sektorių įstatymuose nustatytą Tarnybos kompetenciją;

5) tvirtina infrastruktūrų reguliavimui Tarnybai reikalingų tyrimų ir ekspertinių paslaugų pirkimo planą, sprendžia dėl tokių tyrimų objektų ir apimčių;

6) tvirtina Tarnybos pajamų ir išlaidų metines sąmatas, šiame įstatyme nurodytų balansavimo koeficientų dydžius;

7) išankstine ne teismo tvarka sprendžia ginčus tarp infrastruktūrų paslaugas teikiančių ūkio subjektų;

• Tarnybos valdybos posėdžiai yra teisėti, kai juose dalyvauja ne mažiau kaip 3 Tarnybos valdybos nariai, įskaitant valdybos pirmininką ar jį pavaduojantį vieną iš Tarnybos valdybos narių. Sprendimai priimami ne mažesne kaip trijų balsų dauguma. Tarnybos valdybos narių balsams pasidalijus po lygiai, lemia Tarnybos valdybos pirmininko balsas. Tarnybos valdybos nariai privalo dalyvauti Tarnybos valdybos posėdyje ir balsuoti už arba prieš sprendimus, išskyrus nedalyvavimo dėl Tarnybos darbo reglamente nustatytų pateisinamų priežasčių atvejus. Tarnybos valdybos darbo ir posėdžių organizavimo tvarką nustato Tarnybos darbo reglamentas;

• Tarnybos direktoriaus ir valdybos narių atsakomybė grindžiama šiomis nuostatomis:

1) Tarnybos direktorius ir valdybos nariai atsako už neteisėtus veiksmus ar neveikimą, kuriais buvo pažeisti Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai;

2) Tarnybos valdybos nariams taikomos Valstybės tarnybos įstatymo 33 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl solidarios atsakomybės;

3) Tarnybos direktorius ir Tarnybos valdybos nariai už šiuo įstatymu nustatytų pareigų neatlikimą ar netinkamą atlikimą yra atsakingi Respublikos Prezidentui, kuris nustačius įstatymų pažeidimus turi teisę siūlyti Seimui atleisti Tarnybos direktorių ir Tarnybos valdybos narius iš pareigų.

KETVIRTASIS SKIRSNIS
TARNYBOS FINANSAVIMAS

• Tarnybos finansavimo šaltiniai yra valstybės biudžeto asignavimai, tarp jų ir šiame įstatyme numatytos Tarnybos pajamos ir kitos teisėtai gaunamos lėšos. Tarnybos programos, įgyvendinamos siekiant šiame įstatyme numatytų tikslų ir vykdant infrastruktūrų reguliavimą, finansuojamos iš Tarnybos pajamų. Kitoms funkcijoms atlikti ar tais atvejais, kai šiame įstatyme nustatytų lėšų nepakanka infrastruktūrų reguliavimui atlikti, Tarnyba gali būti finansuojama ir kitomis valstybės biudžeto lėšomis;

• Tarnybos einamųjų metų pajamas sudaro:

1) energetikos įmonių mokamos 0,3 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal energetikos įmonių reguliuojamos veiklos metines pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

2) geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas teikiančių ūkio subjektų mokamos 0,3 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal metines geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų teikimo veiklos pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

3) ūkio subjektų, užsiimančių elektroninių ryšių veikla, mokamos 0,2 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal metines elektroninių ryšių veiklos pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

4) pašto ir pasiuntinių paslaugas teikiančių ūkio subjektų mokamos 0,2 procento dydžio įmokos, kurias Tarnyba apskaičiuoja pagal metines pašto ir pasiuntinių paslaugų teikimo veiklos pajamas, gautas per kalendorinius metus, ėjusius prieš dvejus metus;

5) elektroninių ryšių išteklius naudojančių asmenų mokamos įmokos už elektroninių ryšių išteklių naudojimo sąlygų nustatymą ir elektroninių ryšių išteklių naudojimo priežiūrą; šių įmokų objektai ir dydžiai nustatyti Elektroninių ryšių įstatyme;

6) pajamos, gautos už suinteresuotų asmenų prašymu teikiamas su elektroninių ryšių veikla, aparatūros ir įrenginių naudojimu susijusias bandymų, mokymų, ekspertizės ir elektromagnetinio suderinamumo tyrimų bei su energetikos veikla, įrenginių naudojimu susijusias atestavimo, ekspertizės ir tyrimų paslaugas. Konkrečias tokių paslaugų kainas ir mokėjimo tvarką, pagrįsdama Tarnybos sąnaudomis, nustato Tarnyba;

7) kitos teisės aktų nustatyta tvarka Tarnybos gautos pajamos (ilgalaikio turto nuomos pajamos ir kita.);

• Ūkio subjektai po ketvirtadalį 1–4 punktuose nurodytų įmokų privalo pervesti į Tarnybos sąskaitą kiekvieną kalendorinių metų ketvirtį ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio paskutinės dienos;

• Jeigu 1–4 punktuose nurodyti ūkio subjektai atitinkamos veiklos prieš dvejus metus nevykdė, Tarnyba kiekvieną ketvirtį apskaičiuoja įmokas iš ūkio subjekto pajamų, gautų

per ketvirtį, ėjusį prieš du ketvirčius. Šią įmoką ūkio subjektai privalo pervesti į Tarnybos sąskaitą iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio paskutinės dienos;

• 5 punkte nurodyti asmenys nuo teisės naudoti elektroninius išteklius suteikimo dienos privalo kas mėnesį, ne vėliau kaip iki kito mėnesio paskutinės dienos, pervesti į Tarnybos sąskaitą įmokas už elektroninių ryšių išteklių naudojimo priežiūrą. Įmokos už elektroninių ryšių išteklių naudojimo sąlygų nustatymą mokami prieš įgyjant teisę naudoti šiuos elektroninių ryšių išteklius;

• Asmenims, laiku nesumokėjusiems šiame straipsnyje nurodytų įmokų, skaičiuojami 0,05 procento nesumokėtos sumos dydžio delspinigiai už kiekvieną termino praleidimo dieną. Delspinigių sumokėjimas neatleidžia nuo pareigos sumokėti visą laiku nesumokėtą sumą;

• Tarnyba privalo užtikrinti, kad jos pajamos atitiktų sąnaudas. Tarnybos valdyba kasmet ne vėliau kaip iki balandžio 1 d. privalo patvirtinti balansavimo koeficientus, apskaičiuotus pagal šio įstatymo 1 priede numatytą formulę atskirai kiekvienam reguliuojamam sektoriui. Balansavimo koeficientai taikomi nuo einamųjų metų balandžio 1 d. iki einamųjų metų gruodžio 31 d. visiems 1–5 punktuose nustatytų Tarnybai mokamų įmokų dydžiams atitinkamai pagal reguliuojamus sektorius;

• Tarnyba gautas pajamas privalo įmokėti į valstybės biudžetą ir tvarkyti Biudžeto sandaros įstatymo nustatyta tvarka. Valstybės biudžeto asignavimų valdytojo teises ir pareigas įgyvendina Tarnybos direktorius. Tarnybos pajamos, šio įstatymo nustatyta tvarka ir įmokėtos į valstybės biudžetą, gali būti naudojamos tik Tarnybos strateginiame veiklos plane numatytoms ir vykdomoms programoms finansuoti;

• Tarnyba savo veiklos sąnaudų pagal reguliuojamus sektorius apskaitą tvarko laikydamasi Tarnybos nustatytos ir su Lietuvos Respublikos finansų ministerija suderintos tvarkos;

• Tarnybos buhalterinė apskaita organizuojama ir tvarkoma, finansinių ir biudžeto vykdymo ataskaitų rinkiniai sudaromi ir teikiami Buhalterinės apskaitos įstatymo, Viešojo sektoriaus atskaitomybės įstatymo ir kitų teisės aktų bei viešojo sektoriaus apskaitos standartų nustatyta tvarka;

• Tarnybos praėjusių metų finansinį ir veiklos valstybinį auditą ne vėliau kaip iki balandžio 1 d. atlieka Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė.

PENKTASIS SKIRSNIS
BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

• Įstatymo įgyvendinimas grindžiamas šiomis nuostatomis:

1) Vyriausybė ir kitos institucijos pagal savo kompetenciją iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos parengia ir patvirtina šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus, taip pat atlieka būtinus veiksmus Civilinio kodekso ir Biudžetinių įstaigų įstatymo nustatyta tvarka reorganizuojant Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją, Valstybinę energetikos inspekciją prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybą (toliau – reorganizuojamos įstaigos) sujungimo būdu į naują juridinį asmenį – Tarnybą;

2) Vyriausybė ar jos įgaliota institucija įgyvendina reorganizuojamų įstaigų savininko teises ir pareigas;

3) Reorganizavus minėtas įstaigas, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos tarybos narių ir Valstybinės

kainų ir energetikos kontrolės komisijos narių įgaliojimai pasibaigia ir jie atleidžiami iš pareigų. Atleidžiamiems valstybės pareigūnams – Valstybinės kainų ir energetikos komisijos nariams ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriui, šio įstatymo nustatyta tvarka nepaskirtiems į Tarnybos direktoriaus ar Tarnybos valdybos nario pareigas, Tarnyba išmoka dviejų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio išeitinę išmoką;

4) Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos, Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos priimti teisės aktai, išduotos licencijos, leidimai, pažymėjimai, pažymos, atestatai ir sertifikatai galioja ir po nurodytų įstaigų reorganizavimo;

5) Pirmą kartą skiriant Tarnybos valdybos narius, du iš jų skiriami šešerių metų kadencijai, kuri prilyginama penkerių metų kadencijai. Pirmą kartą Tarnybos direktorius ir valdybos nariai į pareigas paskiriami nuo 2015 m. balandžio 1 d.;

6) Reorganizuojamos įstaigos visas įstatymais ir kitais teisės aktais joms priskirtas funkcijas vykdo iki 2015 m. balandžio 1 d.;

7) Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktorius, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarybos nariai ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkas ir nariai savo pareigas eina iki 2015 m. balandžio 1 d.;

8) Reorganizuojamoms įstaigoms vykdant priskirtas funkcijas iki 2015 m. balandžio 1 d., nebaigtus nagrinėti prašymus, skundus, kreipimusis ir kitus nebaigtus priimti teisės aktuose nustatytus sprendimus ar atlikti veiksmus, baigia nagrinėti ir sprendimus priima Tarnyba;

9) Tarnyba nuo 2015 m. balandžio 1 d. turi teisę pripažinti netekusiais galios, panaikinti, atšaukti, sustabdyti ar pakeisti reorganizuotų įstaigų teisės aktus, išduotas licencijas ir kitus šių institucijų priimtus sprendimus;

10) Nuo 2015 m. balandžio 1 d. ginčuose dėl reorganizuojamų įstaigų neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir kituose su šių institucijų ankstesne veikla susijusiuose ginčuose valstybei teismuose atstovauja Tarnyba;

11) Finansines prievoles, susijusias su reorganizuojamų įstaigų reorganizavimo procesu nuo 2015 m. balandžio 1 d. perima Tarnyba. Šios prievolės vykdomos iš Tarnybai tam skirtų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų.

• Įstatymas įsigalioja 2015 m. balandžio 1 d.

• Siūlytina Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymą papildyti 1 priedu „BALANSAVIMO KOEFICIENTŲ APSKAIČIAVIMO FORMULĖ“, nustatant, kad balansavimo koeficientai apskaičiuojami pagal formulę

$$K_t = 1 - \frac{4 \cdot \left(P_t^I + P_t^{VN} - I_t \right)}{3 \cdot P_t^I},$$

čia:

1) K_t – nuo (t) metų balandžio 1 d. iki (t) metų pabaigos taikomas atitinkamo reguliuojamo sektoriaus balansavimo koeficientas;

2) P_t^I – (t) metų Tarnybos pajamų įmokos, apskaičiuotos pagal šiame įstatyme ir Elektroninių ryšių įstatyme nustatytus Tarnybai atitinkamo reguliuojamo sektoriaus mokamų įmokų dydžius.

3) P_t^{VN} – Tarnybos ankstesniųjų metų planą viršijančios ir nepanaudotos pajamų įmokos pagal atitinkamą reguliuojamą sektorių, kurias Finansų ministerija leidžia Tarnybai naudoti (t) metais;

4) I_t – (t) metų Vyriausybės nutarime dėl atitinkamų metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto patvirtintų asignavimų paskirstymo pagal programas nustatyti Tarnybos asignavimai programoms pagal atitinkamą reguliuojamą sektorių finansuoti, pagal finansavimo šaltinį priskirtini Tarnybos pajamų įmokoms į valstybės biudžetą, išskyrus pajamas, planuojamas gauti už suinteresuotų asmenų prašymu Tarnybos teikiamas paslaugas pagal šį ir kitus įstatymus.

• Siūlytina Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymą papildyti 2 priedu „ ĮGYVENDINAMI EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTAI“, nurodant šiuos ES teisės aktus:

1. 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/20/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų leidimo (Leidimų direktyva) (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 29 tomas, p. 337) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/140/EB (OL 2009 L 337, p. 37).

2. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pagrindų direktyva) (OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 29 tomas, p. 349) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2009 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/140/EB (OL 2009 L 337, p. 37).

3. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/72/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/54/EB (OL 2009 L 211, p. 55).

4. 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 2003/55/EB (OL 2009 L 211, p. 94).

12 priedas. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 36 straipsnio pakeitimo ir Įstatymo papildymo 36^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ENERGETIKOS ĮSTATYMO 36 STRAIPSNIO PAKEITIMO IR ĮSTATYMO PAPILDYMO 36^1 STRAIPSNIU
ĮSTATYMAS

2013 m. d. Nr.
Vilnius

(Žin., 2002, Nr. 56-224; 2011, Nr. 160-7576)

1 straipsnis. 36 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 36 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

36 straipsnis. Baudos ~~ir jų skyrimo tvarka~~

1. Energetikos įmonėms už pažeidimus vykdant reguliuojamąją veiklą, kurie per Komisijos nustatytą protingą laikotarpį nebuvo pašalinti, užtikrinant atitiktį teisės aktų nustatytoms reguliuojamosios veiklos sąlygoms, Komisija skiria baudas:

1) už viešai privalomos skelbti informacijos apie energetikos įmonės reguliuojamąją veiklą nepaskelbimą, už teisės aktuose nustatytos informacijos nepateikimą šio įstatymo 25 straipsnio 1 dalyje nurodytiems asmenims, taip pat neteisingos ar ne visos informacijos pateikimą – nuo vieno tūkstančio litų iki 0,5 procento energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas;

2) už kitų įstatymų nustatytų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimą arba jų nevykdymą, už Komisijos įpareigojimų (nurodymų) nutraukti neteisėtą veiklą, pašalinti nustatytus licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus nevykdymą arba vykdymą ne laiku, už įsipareigojimų nesilaikymą – nuo vieno tūkstančio litų iki vieno procento energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios licencijuojamosveiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas;

3) už veiklos saugumo ir patikimumo, sąžiningos konkurencijos ir vartotojų nediskriminavimo principų pažeidimą, išskyrus šio straipsnio 2 dalyje nurodytus atvejus, už reguliuojamosios veiklos sąlygų pakartotinį pažeidimą per kalendorinius metus – nuo dviejų tūkstančių litų iki dviejų procentų energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas;

4) už energijos perdavimo ar skirstymo veiklos nepriklausomumo ir veiklos atskyrimo reikalavimų nevykdymą ar jų netinkamą vykdymą, jeigu per Komisijos nustatytą protingą

terminą šie pažeidimai nebuvo ištaisyti, vertikalios integracijos įmonei ir (ar) tinklų operatoriui – iki dešimt procentų šios energetikos įmonės metinių pajamų, gautų praėjusiais finansiniais metais iš konkrečios reguliuojamosios veiklos, kurią vykdant padarytas pažeidimas.

2. Tais atvejais, kai nesąžiningos konkurencijos veiksmus ar vartotojų nediskriminavimo principų pažeidimą energetikos sektoriuje pagal kompetenciją tiria Konkurencijos taryba, šių veiksmų tyrimas atliekamas, privalomi nurodymai energetikos įmonėms duodami ir atsakomybė už pažeidimus nustatoma, įskaitant energetikos įmonėms taikomas sankcijas, Konkurencijos įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis. Šiuo tikslu Komisija ir Konkurencijos taryba bendradarbiauja tarpusavyje, siekdamos efektyviai nustatyti nesąžiningos konkurencijos veiksmų ar vartotojų nediskriminavimo principų pažeidimų energetikos sektoriuje mastą ir poveikį energijos vartotojams ir (ar) kitoms energetikos įmonėms. Energetikos įmonės už tuos pačius pažeidimus atsako tik pagal šį įstatymą arba pagal Konkurencijos įstatymą, atsižvelgiant į nustatytą Komisijos ar Konkurencijos tarybos kompetenciją.

~~3. Energetikos įmonėms skiriamos baudos diferencijuojamos atsižvelgiant į:~~

~~1) pažeidimo pavojingumą;~~

~~2) pažeidimo trukmę;~~

~~3) pažeidimo pasekmes;~~

~~4) energetikos įmonės atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes.~~

~~4. Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad pažeidimą padariusi energetikos įmonė savo noru užkirto kelią žalingoms pažeidimo pasekmėms, padėjo išaiškinti pažeidimo aplinkybes, nedelsdama ėmėsi priemonių pažeidimui pašalinti.~~

~~5. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad energetikos įmonė kliudė nustatyti pažeidimo aplinkybes, slėpė padarytą pažeidimą, tęsė pažeidimą, nepaisydama Komisijos nurodymo nutraukti neteisėtą veiklą, arba padarė pažeidimą, dėl kurio šiai energetikos įmonei jau buvo skirta bauda.~~

~~6. Komisija, nustatydama baudos dydį, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis gali pripažinti ir kitas šiame įstatyme nenurodytas aplinkybes.~~

~~7. Skiriamos baudos dydis nustatomas įvertinus šio straipsnio 3 dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytas aplinkybes. Nustatytas baudos dydis mažinamas, jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, arba didinamas, jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Kai yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą.~~

~~8. Komisijai svarstant baudos skyrimo klausimą, dalyvauja energetikos įmonės, kuri įtariama padariusi pažeidimą ir kuriai skiriama bauda, vadovas ir (arba) jo įgaliotas atstovas, kurie turi teisę būti išklausyti ir duoti paaiškinimus. Jeigu šie asmenys nedalyvauja, baudos skyrimo klausimas gali būti išnagrinėtas tik tais atvejais, kai yra duomenų, kad jiems laiku pranešta apie šio klausimo nagrinėjimo vietą ir laiką, ir negautas jų prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą. Tuo atveju, kai yra gautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą, šis klausimas gali būti išnagrinėtas nedalyvaujant asmeniui, jeigu Komisija, pripažinusi neatvykimo į klausimo nagrinėjimą priežastis nesvarbiomis, atmeta asmens prašymą atidėti klausimo nagrinėjimą.~~

~~9. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo turi būti priimtas per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos. Tęstinio pažeidimo atveju bauda gali būti paskirta ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Už pažeidimus, nuo kurių padarymo dienos praėjo daugiau kaip penkeri metai, baudos negali būti skiriamos.~~

~~10. Už tą patį pažeidimą gali būti skiriama tik viena bauda. Baudos skyrimas neatleidžia nuo pareigos, už kurios nevykdymą paskirta bauda, vykdymo.~~

~~11. Komisijos paskirta bauda į valstybės biudžetą sumokama Komisijos nustatyta tvarka ir terminais.~~

~~12. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo per 30 dienų nuo jo priėmimo dienos gali būti skundžiamas teismui Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.~~

~~13. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo įsigalioja po 30 dienų nuo jo priėmimo dienos, jeigu per šį laiką įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskųstas teismui.~~

~~14. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo yra vykdytinas ir vykdomasis dokumentas. Komisijos sprendimas vykdomas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.~~

~~15. Komisija, vadovaudamasi šio straipsnio nuostatomis, patvirtina baudų skyrimo taisykles.~~

2 straipsnis. Įstatymo papildymas 36[1] straipsniu

Papildyti Įstatymą 36[1] straipsniu:

„36[1] straipsnis. Baudų skyrimo tvarka

1. Baudos skyrimo procedūra pradedama, kai įgaliotas Komisijos darbuotojas atlieka tyrimą ir surašo protokolą dėl galimai padaryto ar daromo pažeidimo, nurodyto šio įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje.

2. Protokole nurodoma:

1) jo surašymo data ir vieta;

2) tyrimą atlikusio ir protokolą surašiusio asmens pareigos, vardas, pavardė;

3) duomenys apie pažeidimą galimai padariusią energetikos įmonę;

4) pažeidimo padarymo aplinkybės;

5) atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės, jeigu jų yra;

6) teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas;

7) kiti duomenys, būtini klausimui dėl baudos skyrimo teisingai išspręsti.

3. Protokolą pasirašo jį surašęs Komisijos darbuotojas ir energetikos įmonės vadovas ir (ar) jo įgaliotas atstovas. Energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui atsisakius pasirašyti, apie tai pažymima protokole. Protokolas surašomas dviem egzemplioriais. Vienas protokolo egzempliorius nedelsiant įteikiamas energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui.

4. Prieš spręsdama baudos skyrimo klausimą, Komisija nustato ne trumpesnį nei 14 dienų terminą paaiškinimams pateikti ir apie tai praneša energetikos įmonei, dėl kurios padaryto ar daromo pažeidimo atliekamas tyrimas. Komisijos pranešime turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas, pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas. Jei per nurodytą laiką paaiškinimų negaunama, laikoma, kad juos pateikti atsisakyta. Protokolas, energetikos įmonės paaiškinimai, įrodymai ir kita susijusi medžiaga teikiami svarstyti Komisijos posėdžiui Komisijos darbo reglamento nustatyta tvarka.

5. Baudos skyrimo klausimas svarstomas Komisijos posėdyje, dalyvaujant energetikos įmonės, kuri įtariama padariusi pažeidimą, vadovui ir (ar) jo įgaliotiems atsto-

vams, kurie turi teisę būti išklausyti, duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus, naudotis advokato paslaugomis. Apie posėdžio datą ir laiką, kuriame bus svarstomas baudos skyrimo klausimas, Komisija ne vėliau kaip prieš 5 darbo dienas iki posėdžio raštu praneša energetikos įmonei, dėl kurios veiksmų atliekamas tyrimas. Neatvykus energetikos įmonės vadovui ar (ir) jo įgaliotam atstovui, klausimas dėl piniginės baudos skyrimo gali būti išnagrinėtas tik tais atvejais, kai yra duomenų, kad jiems laiku pranešta apie klausimo nagrinėjimo vietą ir laiką, ir jeigu iš jų negautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą. Tuo atveju, kai yra gautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą, jis gali būti išnagrinėtas nedalyvaujant asmeniui, jeigu Komisija, pripažinusi neatvykimo į klausimo dėl piniginės baudos skyrimo nagrinėjimą priežastis nesvarbiomis, atmeta asmens prašymą.

6. Išnagrinėjusi visą turimą medžiagą, susijusią su įtariamu pažeidimu, Komisija priima šiuos sprendimus:

1) skirti baudą;

2) nutraukti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą ir atsisakyti skirti baudą, jeigu: nėra pažeidimo sudėties; pripažįstamas netekusiu galios atsakomybę nustatantis teisės aktas arba teisės aktas pakeičiama taip, jog atsakomybė už pažeidimą yra nebenumatoma; energetikos įmonė, kuri įtariama padariusi pažeidimą, pasibaigia kaip juridinis asmuo ir nėra perimamos jo teisės bei pareigos; yra kitų esminių aplinkybių, darančių baudos skyrimą negalimą, nurodant motyvus.

3) atidėti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą, jeigu Komisijos posėdžio metu paaiškėja naujos aplinkybės, pateikiami nauji įrodymai, kuriems įvertinti reikia papildomai laiko, ar kitų yra objektyvių priežasčių, dėl kurių Komisijos sprendimas negali būti priimtas nedelsiant.

7. Energetikos įmonėms skiriamos baudos diferencijuojamos atsižvelgiant į:

1) pažeidimo pavojingumą;

2) pažeidimo trukmę;

3) pažeidimo pasekmes;

4) energetikos įmonės atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes.

8. Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad pažeidimą padariusi energetikos įmonė savo noru užkirto kelią žalingoms pažeidimo pasekmėms, padėjo išaiškinti pažeidimo aplinkybes, nedelsdama ėmėsi priemonių pažeidimui pašalinti.

9. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad energetikos įmonė kliudė nustatyti pažeidimo aplinkybes, slėpė padarytą pažeidimą, tęsė pažeidimą, nepaisydama Komisijos nurodymo nutraukti neteisėtą veiklą, arba padarė pažeidimą, dėl kurio šiai energetikos įmonei jau buvo skirta bauda.

10. Komisija, nustatydama baudos dydį, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis gali pripažinti ir kitas šiame įstatyme nenurodytas aplinkybes.

11. Skiriamos baudos dydis nustatomas įvertinus šio straipsnio 7 dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytas aplinkybes. Nustatytas baudos dydis mažinamas, jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, arba didinamas, jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Kai yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą.

12. Už tą patį pažeidimą gali būti skiriama tik viena bauda. Baudos skyrimas neatleidžia nuo pareigos, už kurios nevykdymą paskirta bauda, vykdymo.

13. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo turi būti priimtas per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos. Tęstinio pažeidimo atveju bauda gali būti paskirta ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Už pažeidimus, nuo kurių padarymo dienos praėjo daugiau kaip penkeri metai, baudos negali būti skiriamos.

14. Komisija sprendimą paskelbia paprastai tą pačią Komisijos posėdžio dieną, o sudėtingų bylų atvejais – ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo posėdžio dienos, pranešusi sprendimo paskelbimo laiką. Komisijos sprendimo rezoliucinė dalis paskelbiama žodžiu, taip pat trumpai išdėstomi sprendimo motyvai. Energetikos įmonės vadovui ar jo įgaliotam atstovui pasirašytinai įteikiamas Komisijos sprendimo nuorašas. Jei šie asmenys nedalyvavo skelbiant sprendimą, sprendimo nuorašas jiems registruotu paštu išsiunčiamas per 3 darbo dienas nuo sprendimo paskelbimo.

15. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo įsigalioja po 30 dienų nuo jo priėmimo dienos, jeigu per šį laiką įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskųstas teismui.

16. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo per 30 dienų nuo jo priėmimo dienos gali būti skundžiamas teismui Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

17. Komisijos paskirta bauda sumokama į valstybės biudžetą per 3 mėnesius nuo Komisijos sprendimo dėl baudos skyrimo įsigaliojimo dienos. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo yra vykdomasis dokumentas. Jeigu šis sprendimas neįvykdomas, jis turi būti priverstinai vykdomas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

18. Komisija, vadovaudamasi šio įstatymo nuostatomis, patvirtina baudų skyrimo tvarkos aprašą.

3 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas, išskyrus 3 straipsnio 2 dalį, įsigalioja 2014 m. liepos 1 d.

2. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos priima šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

13 priedas. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
GAMTINIŲ DUJŲ ĮSTATYMO PAPILDYMO 9^1 STRAIPSNIU
ĮSTATYMAS

2013 m. d. Nr.
Vilnius

(Žin., 2000, Nr. 89-2743; 2011, Nr. 87-4186)

1 straipsnis. Įstatymo papildymas 9^1 straipsniu

Papildyti Įstatymą 9^1 straipsniu:

„9^1 straipsnis. Valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principai

1. Valstybės reguliuojamos kainos gamtinių dujų sektoriuje nustatomos vadovaujantis šiais principais:

1) objektyvumo – reguliuojamos paslaugų (produktų) kainos turi atspindėti gamtinių dujų įmonės patiriamas ekonomiškai pagrįstas sąnaudas, kurias patirdama gamtinių dujų įmonė saugiai ir patikimai vykdo reguliuojamąją energetikos veiklą mažiausiomis sąnaudomis;

2) priežastingumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainos nustatomos remiantis gamtinių dujų įmonės reguliavimo apskaitos sistemos duomenimis;

3) efektyvumo – koreguojant gamtinių dujų įmonės reguliuojamosios energetikos veiklos sąnaudas, atsižvelgiama į Komisijos nustatytą efektyvumo užduotį ir faktiškai pasiektus efektyvumo rodiklius;

4) skaidrumo – visa informacija, susijusi su reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymu, yra vieša, jeigu įstatymai nenustato kitaip;

5) naudingumo – gamtinių dujų įmonės reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais teikiama informacija turi būti išsami, tinkama naudoti ir suprantama tiek tos informacijos gavėjams gamtinių dujų įmonės viduje, tiek už jos ribų;

6) patikimumo – gamtinių dujų įmonė turi užtikrinti, kad Komisijai reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais pateikiama informacija tiksliai atspindėtų gamtinių dujų įmonės ūkinę ir finansinę būklę, pateikiamoje informacijoje nebūtų klaidų ir nukrypimų;

7) pastovumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo principai turi nesikeisti (būti stabilūs) pakankamai ilgą laiką (mažiausiai vieną reguliavimo periodą), išskyrus būtinus pakeitimus dėl įstatymų pasikeitimų.

2. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė lygi šio ilgalaikio turto likutinei (balansinei) vertei 2004 m. gruodžio 31 d., padidintai su Komisija suderintų ir įgyvendintų investicijų bei atsargų, kurias gamtinių dujų įmonė nuolat privalo laikyti, suma ir sumažintai turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

2) į atitinkamoje gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertę neįtraukiamas turto vertės pokytis, nesuderintas su Komisija, ilgalaikio turto perkainojimo rezultatai, su reguliuojamąja energetikos veikla nesusijęs (įskaitant turtą, skirtą dujoms transportuoti tranzitu), nenaudojamas, esantis kaip atsargos, laikinai nenaudojamas turtas, taip pat turtas, įsigytas už gautas subsidijas, dotacijas, investicijų dalis, įgyvendinta panaudojus Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas, ir, atsižvelgiant į Įstatymo nuostatas, pajamos už naujų sistemų naudotojų ir (ar) gamtinių dujų vartotojų prijungimą bei nepagrįstai panaudotų investicijų lėšų suma;

3) gamtinių dujų perdavimo įmonės dujų tranzitui naudojamo turto vertė lygi apskaičiuotai 2004 m. gruodžio 31 d. likutinei (balansinei) priskirtino dujų tranzito ilgalaikio turto vertei, padidintai investicijų, skirtų dujų tranzitui, suma ir sumažintai šio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

4) gamtinių dujų įmonių, pradedančių vykdyti licencijuojamą veiklą, atitinkamoje reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į suderintas su Komisija ir įgyvendintas investicijas.

3. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamosios energetikos veiklos investicijų grąža nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) investicijų grąžos norma nustatoma kaip procentinis investicijų grąžos dydis, užtikrinantis naudojamo nuosavo ir skolinto kapitalo kainos padengimą. Nuosavą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus visus įsipareigojimus. Skolintą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės ilgalaikiai finansiniai įsipareigojimai kreditoriams, įskaitant ilgalaikių įsipareigojimų einamųjų metų dalį;

2) investicijų grąžos norma nustatoma kaip vidutinė svertinė kapitalo kaina visam reguliavimo laikotarpiui (išskyrus investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo), įvertinant nuosavo ir skolinto kapitalo kainą, taip pat reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo kapitalo optimalią struktūrą, kuri atitinka nuosavo ir skolinto kapitalo proporciją, lemiančią mažiausią kapitalo kainą, esant optimaliai (priimtinai) rizikai;

3) investicijų grąža reguliavimo laikotarpio antraisiais ir vėlesniais reguliavimo laikotarpio metais koreguojama atsižvelgiant į reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės pokytį ir investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo;

4) investicijų grąžos norma dėl įstatymų pasikeitimo keičiama koreguojant reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų viršutines ribas;

5) gamtinių dujų įmonės teigiama investicijų grąžos neatitiktis, susidariusi reguliavimo periodo metu dėl faktiškai didesnio nei Komisijos nustatyto veiklos efektyvumo, paskirstoma Komisijos nustatyta tvarka;

6) gamtinių dujų įmonių strategiškai svarbioms investicijoms (ar jų daliai), padedančioms siekti nacionalinės ir europinės energetikos politikos tikslų, gali būti nustatoma papildoma investicijų grąžos norma.“

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas, išskyrus 2 straipsnio 2 dalį, įsigalioja 2014 m. liepos 1 d.

2. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos priima šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

14 priedas. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 5 ir 8 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ENERGETIKOS ĮSTATYMO 5 IR 8 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2013 m. d. Nr.
Vilnius

(Žin., 2002, Nr. 56-224; 2011, Nr. 160-7576)

1 straipsnis. 5 straipsnio 1 dalies 7 punkto pripažinimas netekusiu galios
5 straipsnio 1 dalies 7 punktą pripažinti netekusiu galios.
~~7) turi teisę reglamentuoti valstybės reguliuojamų kainų nustatymo principus.~~

2 straipsnis. 8 straipsnio 9 dalies 3 punkto pakeitimas
Pakeisti 8 straipsnio 9 dalies 3 punktą ir jį išdėstyti taip:
„3) ~~prireikus~~ rengia ir teikia ~~Vyriausybei~~ **Seimui** valstybės reguliuojamų kainų nustatymo principus;“

3 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas
1. Šis įstatymas, išskyrus 3 straipsnio 2 dalį, įsigalioja 2014 m. liepos 1 d.
2. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos priima šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

15 priedas. Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SUSKYSTINTŲ GAMTINIŲ DUJŲ TERMINALO ĮSTATYMO
5 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2013 m. d. Nr.
Vilnius

(Žin., 2012, Nr. 68-3466)

1 straipsnis. 5 straipsnio 2 dalies pripažinimas netekusia galios

5 straipsnio 2 dalį pripažinti netekusia galios.

~~2. SGD terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudos ar jų dalis Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – Komisija) nustatyta tvarka ir sąlygomis gali būti įtraukiamos į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą, vadovaujantis Energetikos įstatyme, Gamtinių dujų įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytais energijos kainų reguliavimo reikalavimais. Gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą sudarančias sąnaudas ir gautas pajamas Komisijos nustatyta tvarka administruoja ir SGD terminalo operatoriui kompensuoja gamtinių dujų perdavimo sistemos operatorius (toliau – perdavimo sistemos operatorius).~~

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

1. Šis įstatymas, išskyrus 2 straipsnio 2 dalį, įsigalioja 2014 m. liepos 1 d.

2. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos priima šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Virginijus Kanapinskas

GAMTINIŲ DUJŲ RINKA LIETUVOJE: VALSTYBINIO REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2014

Daktaro disertacija rengta 2010–2014 m. Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui 2011 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Daktaro disertacija ginama eksternu.

Mokslinis konsultantas:

prof. dr. Algimantas Urmonas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Aurelijus Gutauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
prof. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
prof. dr. Janis Načišcionis (Turibos universitetas (Latvija), socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Andrejus Novikovas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2014 m. balandžio 18 d. 13 val. Mykolo Romerio universiteto II–230 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2014 m. kovo 18 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (adresas: Gedimino pr. 51, LT-01504 Vilnius, Lietuva) ir Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva).

Virginijus Kanapinskas

GAMTINIŲ DUJŲ RINKA LIETUVOJE: VALSTYBINIO REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS

Santrauka

Nagrinėjama mokslo problema. Gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas Lietuvoje jau padarė didelį kokybinį šuolį Europos Sąjungos vertybėmis pagrįsto reguliavimo link: nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos teisės normos reglamentuoja gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinį statusą, gamtinių dujų įmonių licencijavimą ir atsakomybę už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus, gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą, veikia nacionalinė energetikos srities subjektų veiklą reguliuojanti ir valstybinę energetikos priežiūrą atliekanti institucija ir kt.

Kita vertus, vertinant ne tik formaliuoju, bet ir turininguoju požiūriu, galima teigti, kad gamtinių dujų rinka Lietuvoje dar nefunkcionuoja taip, kaip numatyta trečiajame Europos Sąjungos energetikos pakete. Skirtingai negu daugumos Europos Sąjungos valstybių narių, Lietuvos gamtinių dujų rinka susiduria su didele priklausomybės problema: Lietuva vis dar priklausoma nuo vienintelio išorinio tiekėjo, nėra užtikrintos gamtinių dujų tiekimo alternatyvos pirmojo būtinumo paklausai patenkinti, Lietuva neturi galimybės dalyvauti tarptautinėse gamtinių dujų rinkose. Esant tokiai situacijai, gamtinių dujų kainas Lietuvoje lemia ne konkurencinga Europos Sąjungos rinka, bet tiekėjo iš Rusijos sprendimai, priklausantys nuo šios šalies politikos negatyvaus poveikio. Todėl, autoriaus nuomone, Lietuvai neužtenka turėti aiškią viziją, kaip diversifikuoti gamtinių dujų tiekimą ir ilgalaikėje perspektyvoje sumažinti šio kuro naudojimą, keičiant jį atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiai vizijai pasiekti reikia sinergetinių veiksmų tiek šalies viduje, tiek ir bendroje Europos Sąjungos erdvėje, kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginius energetikos projektus, užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius. Be to, šalyje turi būti stabili, palanki pažangai politinė ir teisinė aplinka, aiškiai sufomuluoti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslai ir tinkamai teisiškai reglamentuotas valstybinio reguliavimo priemonių panaudojimas. Teisinė sistema privalo užtikrinti besąlygišką įstatymo viršenybės principo veikimą, valdžios atskaitomybę piliečiams ir viešojo intereso gynimo galimybes. Todėl gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas turi atitikti visuomenės poreikius, užtikrinti priimamų sprendimų skaidrumą, efektyvų vartotojų teisių gynimą. Visuose valdymo lygmenyse turi būti siekiama įgyvendinti geresnio reglamentavimo, kaip strateginio prioriteto, siekiant aukštesnės reguliavimo kokybės ir efektyvumo, principus.

Nagrinėjamos temos kontekste taip pat pažymėtina, jog konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės tikslios. Pagal konstitucinį teisinės valstybės principą teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius, turi būti paisoma teisės aktų hierarchijos, dėl kurios

draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktais arba jį paneigtų. Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra reikalavimas netaikyti teisės akto, prieštaraujančio aukštesnės galios teisės aktui.

Tiek pagal teisės teoriją, tiek pagal Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotą taisyklę, pagrindines ūkinės veiklos (taip pat ir veiklos gamtinių dujų sektoriuje) sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, galima nustatyti tik įstatymu. Šiuo aspektu disertacijoje siekiama parodyti, kad esamas gamtinių dujų rinkos teisinis reglamentavimas Lietuvoje kai kuriais svarbiais aspektais neatitinka Europos Sąjungos teisės reikalavimų, mokslinėje doktrinoje, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje suformuluotų standartų (pvz., Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelis nėra pakankamas įstatymuose nustatytiems valstybinio reguliavimo tikslams pasiekti; Energetikos įstatyme nereglamentuota licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų tyrimo stadija; Energetikos įstatyme nenustatytos pakankamos energetikos įmonių procesinės garantijos, skiriant baudas ir taikant kitas poveikio priemones; Gamtinių dujų įstatyme nėra įtvirtinti valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principai, nors jie turi esminį poveikį gamtinių dujų rinkos dalyvių veiklai; suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudų ar jų dalies įtraukimas į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą galimai prieštarauja Konstitucijai, ES teisės aktams, bendriesiems gamtinių dujų kainodaros principams ir yra ekonomiškai nenaudingas vartotojams ir kt.).

Darbo tikslas ir uždaviniai. Disertacinio darbo **tikslas** – sisteminiu požiūriu nustatyti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo mechanizmo tobulinimo galimybes Lietuvoje.

Siekiant tyrimo tikslo keliami šie **uždaviniai:**

1. Įvertinti socialinių pokyčių kontekste gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo teisinę aplinką ir poveikį šio reguliavimo tikslams.

2. Ištirti skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumus ir jų panaudojimo galimybes tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį.

3. Įvertinti licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo būklę teisinės kontrolės požiūriu.

4. Ištirti gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų pusiausvyros požiūriu.

Darbo mokslinis naujumas. Nors valstybės intervencija į gamtinių dujų rinką yra teisiniu, ekonominiu, politiniu ir kitais požiūriais labai svarbi bei specifinė visuomeninių santykių sritis, tačiau išsamesnių ir sisteminių teisės krypties mokslinių tyrimų šia tema Lietuvoje iki šiol nėra atlikta. Šia tema rašant arba vengiama nuodugnesnės analizės, arba pasirenkama atskira, gana siaura šios rinkos valstybinio reguliavimo sritis, pvz., gamtinių dujų tiekimo kainų valstybinis reguliavimas ar dereguliavimas ir pan. Atsižvelgiant į tai, akivaizdus mokslo poreikis sisteminiu požiūriu (teoriniu, instituciniu ir funkciniu lygmenimis) atskleisti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tobulinimo galimybes Lietuvoje.

Atliktas disertacinis tyrimas ir jo rezultatai yra vertintini kaip reikšmingi tolimesnei Lietuvos mokslo raidai ir teisinei praktikai. Moksline prasme disertacija papildys negausią mokslinę literatūrą lietuvių kalba gamtinių dujų rinkos reguliavimo tema, pagilins mokslo

darbuose nagrinėtų problemų suvokimą. Šis darbas gali būti ir vienu iš atramos taškų toliau plėtojant nagrinėto reiškinio mokslinius tyrimus Lietuvoje. Praktiniu požiūriu disertacinis tyrimas turėtų pasitarnauti formuojant ir įgyvendinant valstybės energetikos politiką gamtinių dujų sektoriuje. Ypatingai šiuo metu, įgyvendinant trečiąjį Europos Sąjungos energetikos paketą ir vykdant strateginius energetikos projektus, ši disertacija ir joje pateikti pasiūlymai dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo galėtų sudominti asmenis, dirbančius Seimo Ekonomikos komitete, Energetikos ministerijoje, Valstybinėje kainų ir energetikos kontrolės komisijoje, gamtinių dujų įmonėse ir kt.

Tyrimo metodika. Atliekant disertacinį tyrimą taikyti sisteminės analizės, lyginamosios analizės (komparatyvinis), metaanalizės, modeliavimo, dokumentų analizės, ekspertinio vertinimo ir stebėjimo metodai.

Sisteminės analizės metodas, kurį taikant gamtinių dujų rinkos teisinis reglamentavimas analizuojamas kaip socialiniu, politiniu, ekonominiu ir kitais požiūriais reikšminga valstybinio reguliavimo sistemos dalis. Sisteminės analizės metodologinėmis priemonėmis gamtinių dujų rinkos valstybinis reguliavimas tiriamas kompleksiškai: teoriniu požiūriu (mokslinės doktrinos apžvalga ir analizė), instituciniu požiūriu (atliekama nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių lyginamoji teisinė analizė ir įvertinamos jų požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį), funkciniu požiūriu (įvertinamos pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės: licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinė kontrolės priemonė ir gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas).

Lyginamosios analizės (komparatyvinis) metodas, kurį taikant tiriamos skirtingų valstybių teisės normos gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo srityje, įvertinamos jų teigiamos ir neigiamos savybės, lyginamuoju aspektu tiriami Jungtinių Amerikos Valstijų Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modelių svarbiausi požymiai, lyginamos gamtinių dujų, Brent naftos, 1 proc. sieringumo mazuto ir dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) kainos pasaulinėse rinkose, gamtinių dujų tarifai buitiniams ir nebuitiniams vartotojams Europos Sąjungos valstybėse narėse ir pan.

Metaanalizės metodas taikytas kitų tyrėjų atliktiems moksliniams tyrimams, susijusiems su gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo mechanizmo analizės klausimais, apibendrinti bei naujai įvertinti. Šiuo tikslu analizuojami ir įvertinami Lietuvos bei užsienio valstybių mokslininkų tyrimai, publikuoti įvairiuose mokslo darbuose.

Modeliavimo metodas taikytas tiriant skirtingų užsienio valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų aprašomųjų modelių elementų sistemas, jų struktūrinius, funkcinius, priežasties – pasekmės elementų ryšius, bandant pritaikyti svarbiausių požymių dinamines charakteristikas Lietuvos gamtinių dujų rinkos reguliuojančios institucijos modeliui.

Dokumentų analizės metodas taikytas siekiant gauti informacijos, kokybiškai tiriant socialinių mokslų srities mokslines publikacijas, įvairius teisės aktus, statistikos ir ataskaitų duomenis, strateginius ir teisinės veiklos praktikos dokumentus. Darbe naudota kokybinė dokumentų analizė, kuri grindžiama intuityviu supratimu ir dokumentų turinio apibendrinimu, o taip pat logiškomis išvadomis.

Ekspertinio vertinimo metodas. Ekspertų apklausos procedūra vyko remiantis laisvojo interviu apklausos principu. Didelę profesinę patirtį turintys energetikos ekspertai buvo

klausiami apie gamtinių dujų rinkos kaitos problemas pasaulyje ir Lietuvoje, kaip valdžios institucijoms ir specialistams reikia elgtis, kad šalies vartotojai nekentėtų nuo didelių gamtinių dujų ir kitų energijos išteklių sąskaitų. Ekspertais pasirinkti mokslininkai, energetikos politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų, energetikos įmonių atstovai. Ši ekspertų atranka neutralizavo išankstinį nusistatymą, mažino žinybinių ir grupinių interesų pasireiškimą.

Stebėjimo metodas. Disertacijos autorius turi 2 metų profesinės veiklos patirtį, rengiant Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimų, procesinių dokumentų projektus, išduodant atitinkamas licencijas veiklai gamtinių dujų sektoriuje, prižiūrint, kaip gamtinių dujų įmonės laikosi licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų, taikant joms atitinkamas poveikio priemones, sprendžiant gamtinių dujų vartotojų ir įmonių ginčus, atstovaujant Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijai bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose. Šio metodo pagalba teikiami praktinę reikšmę turintys pasiūlymai dėl gamtinių dujų rinkos teisinio reglamentavimo tobulinimo.

Darbo struktūra. Darbo struktūra pasirinkta, atsižvelgiant į disertacinio tyrimo objektą, tikslą ir uždavinius. Disertaciją sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados, pasiūlymai, santrauka, literatūros sąrašas, taip pat priedai.

Pirmojoje disertacijos dalyje atskleidžiama gamtinių dujų rinkos samprata ir gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo samprata, analizuojama gamtinių dujų rinkos struktūra ir šios rinkos teisinio reglamentavimo būklė, įvertinami gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo tikslai socialinių pokyčių kontekste.

Antroje disertacijos dalyje atskleidžiama nepriklausomų reguliavimo institucijų samprata, lyginamuoju aspektu analizuojami Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Prancūzijos nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumų ir gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų modelių kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse svarbiausių požymių panaudojimo galimybės tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį, siūlomas pažangus Lietuvos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto modelis.

Trečiojoje disertacijos dalyje licencijavimas tiriamas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinės kontrolės priemonė, pabrėžiamas licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų būtinumas, analizuojamos atsakomybės už licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje sąlygų pažeidimus teisinio reglamentavimo problemos ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai.

Ketvirtojoje disertacijos dalyje atskleidžiama gamtinių dujų kainų reguliavimo samprata, metodai, principai ir tendencijos, gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimas tiriamas kaip gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas, siekiant valstybinio reguliavimo tikslų, analizuojamos gamtinių dujų, Brent naftos, 1 proc. sieringumo mazuto ir dyzelinio kuro (gazolio 0,1 proc.) kainos pasaulinėse rinkose, lyginami gamtinių dujų tarifai buitiniams ir nebuitiniams vartotojams Europos Sąjungos valstybėse narėse, pateikiami pasiūlymai dėl valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo tobulinimo Lietuvoje.

Disertacijos pabaigoje formuluojamos apibendrinančios išvados ir pasiūlymai (pridedami atitinkamų įstatymų projektų lyginamieji variantai), taip pat pateikiami informatyvūs priedai.

Išvados ir pasiūlymai.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, galima konstatuoti, kad ginamieji disertacijos teiginiai pasitvirtino. Šiuo pagrindu suformuluotos tokios pagrindinės išvados:

1. Lietuvos gamtinių dujų rinkos priklausomybė nuo vienintelio išorinio tiekėjo, politiniai, ekonominiai, technologiniai veiksniai, energetinio šalies tapatumo savivokos trūkumai daro poveikį teisės objektyvacijai gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo nustatymo tikslams, mažina valstybės galimybes ginti vartotojų interesus.

2. Pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės (licencijavimas bei kainų reguliavimas) ir jų įgyvendinimo institucinis mechanizmas Lietuvoje šiuo metu neužtikrina žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybos ir teisėtų lūkesčių apsaugos.

3. Makro požiūriu, Lietuvai, siekiančiai strateginių energetinio saugumo, konkurencijos, darnios plėtros tikslų, neužtenka turėti aiškią viziją, kaip diversifikuoti gamtinių dujų tiekimą ir ilgalaikėje perspektyvoje sumažinti šio kuro naudojimą, keičiant jį atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiai vizijai pasiekti reikia sinergetinių veiksmų tiek šalies vidaus, tiek ir bendroje Europos Sąjungos erdvėje: dalyvauti ir kurti konkurencingą, ekonomiškai pagrįstą ir patikimą Europos Sąjungos bendrąją gamtinių dujų rinką, garantuojančią veiksmingą vartotojų ir rinkos dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kuo greičiau ir ekonomiškai naudingiau įgyvendinti strateginius energetikos projektus (suskystintų gamtinių dujų terminalas, gamtinių dujų tinklų jungtis su Lenkija ir kt.), užtikrinančius alternatyvius gamtinių dujų šaltinius.

4. Mikro požiūriu, pagrindinės gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo priemonės (licencijavimas kaip gamtinių dujų sektoriaus veiklos teisinė kontrolės priemonė ir gamtinių dujų kainų valstybinis reguliavimas kaip gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų derinimo instrumentas) ir jų įgyvendinimo institucinis mechanizmas turi užtikrinti žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybą ir teisėtų lūkesčių apsaugą, t. y. užtikrinti vartotojams galimybę laisvai pasirinkti gamtinių dujų tiekėją, gamtinių dujų įmonių veiklos efektyvumą, teikiamų paslaugų kokybę ir patikimumą, ekonomiškai pagrįstas gamtinių dujų kainas.

5. Vieningos nepriklausomų reguliavimo institucijų sampratos nėra, egzistuoja skirtingi šių institucijų modeliai, priklausomai nuo šalies konstitucinės santvarkos, valstybės valdymo sistemos, teisės tradicijų. Apibendrinus įvairių valstybių praktiką ir mokslininkų doktriną, darytina išvada, kad pagrindinis gamtinių dujų rinkas reguliuojančių institucijų požymis yra nepriklausomumas (politinis (institucinis, personalinis, finansinis) ir funkcinis), kuris nėra absoliutus ir turi būti derinamas su atskaitomybės ir skaidrumo principais.

6. Galima išskirti šiuos Europos Sąjungos valstybių narių nepriklausomų energetikos srities (taip pat ir gamtinių dujų rinkos) reguliavimo institucijų modelių teigiamus požymius:

1) reguliavimo institucijos kolegialumas arba vienvaldiškumo ir kolegialumo principų derinimas;

2) skirtingų valstybės valdžios institucijų (pvz., valstybės vadovo, įstatymų leidžiamosios ir (ar) vykdomosios valdžios) dalyvavimas, skiriant į pareigas reguliavimo institucijos vadovus;

3) įstatymuose aiškiai nustatyti nepolitiniai reguliavimo institucijų vadovų atleidimo iš pareigų nepasibaigus jų įgaliojimų terminui pagrindai;

4) 5–7 metų reguliavimo institucijos vadovų kadencijos trukmė ir kadencijų skaičiaus ribojimas iki dviejų;

5) reguliavimo institucijos finansavimas iš sektorinių mokesčių.

7. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos modelis iš esmės atitinka minėtus nepriklausomų reguliavimo institucijų reikalavimus, tačiau galima išskirti šiuos Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių teisinio statuso reglamentavimo trūkumus, kurie mažina šios institucijos individualius gebėjimus tinkamai atlikti reguliavimo užduotis:

1) Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkui ir nariams nėra nustatyti specialūs kvalifikaciniai reikalavimai;

2) Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių darbo užmokestis yra mažesnis negu kai kurių jiems pavaldžių valstybės tarnautojų darbo užmokestis;

3) Energetikos įstatyme nereglamentuotos Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių socialinės ir kitos garantijos (pvz., atostogos, valstybinis socialinis draudimas, sveikatos draudimas, pensijos, pašalpos dėl jų pačių ligos, šeimos narių ligos ar mirties, stichinės nelaimės ar turto netekimo ir kt.).

8. Įvertinus skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumus, darytina išvada, kad gamtinių dujų sektoriaus ir kitų panašių viešųjų infrastruktūrų reguliavimo ir priežiūros funkcijų konsolidavimas Lietuvoje leistų padidinti administracinius gebėjimus ir efektyviau siekti įstatymuose nustatytų valstybinio reguliavimo tikslų, sukurti panašiais principais pagrįstą viešųjų infrastruktūrų reguliavimo sistemą, palankesnį pažangai ir investicijoms reguliavimo klimatą, veiksmingiau ginti vartotojų teises, taikyti „vieno langelio“ principą visiems reguliuojamų sektorių dalyviams, optimizuoti elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorių reguliavimą ir priežiūrą vykdančių institucijų veiklos sąnaudas ir veiksmingiau naudoti finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius, užtikrinti didesnį reguliavimo institucijos nepriklausomumą, nes reguliuojamiems ūkio subjektams ir kitiems asmenims sunkiau daryti poveikį daugiasektorinio reguliatoriaus sprendimams.

9. Įvertinus licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo būklę, nustatyta, kad licencijavimas yra būtina, proporcinga, nediskriminacinė teisinės kontrolės priemonė, sudaranti prielaidas efektyviau ginti gamtinių dujų vartotojų interesus, užtikrinti didesnį vartotojų aprūpinimo gamtinėmis dujomis saugumą, patikimumą, aukštesnę gamtinių dujų įmonių teikiamų paslaugų kokybę, veiklos viešumą, kitų licencijuojamos veiklos sąlygų vykdymą ir atsakomybę už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus.

10. Išanalizavus energetikos įmonių atsakomybės už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus institutą, nustatyti šie teisinio reglamentavimo trūkumai:

1) Energetikos įstatymas ir kiti teisės aktai nereglamentuoja licencijuojamos veiklos vykdymo po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo;

2) Energetikos įstatyme nenustatytos pakankamos energetikos įmonių procesinės garantijos tiriant licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus, skiriant baudas ir taikant kitas poveikio priemones, kurias pagal pažeidimų pobūdį ir poveikio priemonių dydį panašiose bylose pripažįsta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

11. Gamtinių dujų kainų reguliavimas yra valstybinio reguliavimo instrumentas, kuriuo siekiama užtikrinti vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų pusiausvyrą, t. y. minimizuoti kainas vartotojams, bet kartu garantuoti gamtinių dujų įmonių finansinį gyvybingumą ir veiklos efektyvumą, teikiamų paslaugų kokybę ir patikimumą, skatinti investicijų ir infrastruktūros plėtrą. Esamas gamtinių dujų kainų valstybinio reguliavimo mechanizmas šiuo metu neužtikrina visavertės žmogaus, visuomenės ir valstybės viešųjų interesų gynybos ir teisėtų lūkesčių apsaugos, nes gamtinių dujų kainas Lietuvoje lemia ne konkurencinga Europos Sąjungos rinka, bet tiekėjo iš Rusijos sprendimai, priklausantys nuo šios šalies politikos negatyvaus poveikio.

12. Išanalizavus gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą, nustatyti šie teisinio reglamentavimo trūkumai:

1) Gamtinių dujų įstatyme nėra nustatyti valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje principai (objektyvumo, priežastingumo, efektyvumo, skaidrumo, naudingumo, patikimumo, pastovumo), nors šių principų ir jų turinio įtvirtinimas įstatymu sukurtų didesnį reguliacinės aplinkos stabilumą ir skaidrumą, gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinį tikrumą;

2) Gamtinių dujų įstatyme nėra įtvirtinti gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo principai, nors gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo sąlygos daro esminį poveikį gamtinių dujų įmonių reguliuojamos veiklos rezultatams, o kartu ir visų vartotojų interesams;

3) suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudų ar jų dalies įtraukimas į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą galimai prieštarauja Konstitucijai, Europos Sąjungos teisės aktams, bendriesiems gamtinių dujų kainodaros principams (pvz., kryžminio subsidijavimo draudimo principui) ir yra ekonomiškai nenaudingas gamtinių dujų vartotojams.

Pasiūlymai. Įvertinus atlikto tyrimo pagrindu suformuluotas pagrindines išvadas, teikiami šie pasiūlymai dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo:

1. Atsižvelgiant į Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos funkcijų svarbą ir sudėtingumą, siekiant padidinti Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos narių individualius gebėjimus tinkamai atlikti reguliavimo užduotis, siūlytina Energetikos įstatyme jiems nustatyti specialius kvalifikacinius reikalavimus, t. y. pakeisti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Komisijos nariais gali būti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys **teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos** aukštąjį universitetinį (ne žemesnį kaip magistro **kvalifikacinio** laipsnio ar jam prilygintą) išsilavinimą **ir ne trumpesnę kaip 5 penkerių metų darbo patirtį teisės, ekonomikos arba energetikos ir termoinžinerijos srityje**. Komisijos nariui neleidžiama verstis veikla, nesuderinama su valstybės tarnyba. Komisijos narys negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis neatitinka Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytų nepriekaištingos reputacijos kriterijų.“ (žr. 9 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

2. Siekiant, kad į Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos narių pareigas būtų paskirti aukštos kvalifikacijos specialistai, siūlytina Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininko ir narių darbo užmokestį susieti su reguliuojamų energe-

tikos įmonių darbuotojų darbo užmokesčiu (šis pasiūlymas galėtų būti įgyvendintas sistemiškai įvertinus valstybės ekonominę padėtį ir kitų panašių valstybės institucijų vadovų ir narių darbo užmokesčio dydžius, kad siūlomas teisinis reglamentavimas atitiktų asmenų lygiateisiškumo, proporcingumo ir teisingumo principus bei Konstitucinio Teismo jurisprudenciją).

3. Atsižvelgiant į socialinių ir kitų garantijų svarbą ir siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo, siūlytina Energetikos įstatyme nustatyti, kad Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pirmininkui ir nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos, t. y. pakeisti Energetikos įstatymo 8 straipsnio 7 dalį ir ją išdėstyti taip:

„7. Komisijos pirmininko ir jos narių darbo apmokėjimas nustatytas Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme. **Komisijos pirmininkui ir jos nariams taikomos Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnautojams nustatytos socialinės ir kitos garantijos.** Komisijos pirmininkui ir jos nariams Lietuvos Respublikos darbo kodeksas taikomas tiek, kiek jų statuso nereglamentuoja šis ir kiti įstatymai. Komisijos pirmininkas ir jos nariai už atliktas vienkartines ypač svarbias užduotis gali būti skatinami vienkartinėmis piniginėmis išmokomis, neviršijant darbo užmokesčiui skirtų lėšų." (žr. 10 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas")

4. Įvertinus minėtus gamtinių dujų sektoriaus ir kitų panašių viešųjų infrastruktūrų reguliavimo ir priežiūros funkcijų konsolidavimo privalumus, siūlytina Lietuvoje sukurti daugiasektorinę elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių, elektros energijos, gamtinių dujų, šilumos ūkio, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sričių reguliavimą bei priežiūrą vykdančią Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybą, reorganizuojant Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją, Valstybinę energetikos inspekciją prie Energetikos ministerijos ir Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba sujungimo būdu (žr. 11 priedą „Lietuvos Respublikos infrastruktūrų reguliavimo tarnybos įstatymo projekto modelis").

5. Siekiant užtikrinti energetikos įmonių atsakomybės už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus neišvengiamumą ir įvertinus tai, kad teisės aktai nereglamentuoja licencijuojamos veiklos vykdymo po atitinkamos licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo, siūlytina Energetikos įstatyme:

1) aiškiai išdėstyti laikinai įmonėse paskiriamų administratorių teises, pareigas ir atsakomybę, įgaliojimų trukmę, kai Vyriausybė nušalina energetikos įmonių valdymo organus ir šioms įmonėms valdyti paskiria laikiną administratorių;

2) nustatyti energetikos įmonių turto, kuris reikalingas licencijuojamos veiklos sąlygoms vykdyti, valdymo perėmimo ar išpirkimo pagrindus ir tvarką;

3) nustatyti energetikos įmonių teikiamų ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų reguliavimo principus, kurie būtų taikomi po atitinkamos energetikos įmonės licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo.

6. Atsižvelgiant į licencijuojamos veiklos pažeidimų, numatytų Energetikos įstatyme, pobūdį, baudų dydį ir įvertinus Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, siūlytina Energetikos įstatyme:

1) reglamentuoti licencijuojamos veiklos pažeidimų tyrimo stadiją, kuri turi didelę reikšmę bylai teisingai išspręsti;

2) nustatyti bent minimalias energetikos įmonių procesines garantijas, kurios suteikiamos kaltinamajam baudžiamojo proceso metu: numatyti energetikos įmonių teisę susipažinti su Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos surinkta medžiaga, t. y. protokolu dėl pažeidimo, kuriame energetikos įmonei turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas pažeisto įstatymo ar kito teisės akto straipsnis, dalis, punktas ir pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas; įtvirtinti energetikos įmonių teisę per protingą terminą (ne trumpesnį negu 14 dienų) pateikti paaiškinimus ir kitus duomenis iki bylos nagrinėjimo pradžios.

Šioms teisinio reglamentavimo problemoms spręsti siūlytina papildyti Energetikos įstatymą 36^1 straipsniu:

„36^1 straipsnis. Baudų skyrimo tvarka

1. Baudos skyrimo procedūra pradedama, kai įgaliotas Komisijos darbuotojas atlieka tyrimą ir surašo protokolą dėl galimai padaryto ar daromo pažeidimo, nurodyto šio įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje.

2. Protokole nurodoma:

1) jo surašymo data ir vieta;

2) tyrimą atlikusio ir protokolą surašiusio asmens pareigos, vardas, pavardė;

3) duomenys apie pažeidimą galimai padariusią energetikos įmonę;

4) pažeidimo padarymo aplinkybės;

5) atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės, jeigu jų yra;

6) teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas;

7) kiti duomenys, būtini klausimui dėl baudos skyrimo teisingai išspręsti.

3. Protokolą pasirašo jį surašęs Komisijos darbuotojas ir energetikos įmonės vadovas ir (ar) jo įgaliotas atstovas. Energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui atsisakius pasirašyti, apie tai pažymima protokole. Protokolas surašomas dviem egzemplioriais. Vienas protokolo egzempliorius nedelsiant įteikiamas energetikos įmonės vadovui ir (ar) jo įgaliotam atstovui.

4. Prieš spręsdama baudos skyrimo klausimą, Komisija nustato ne trumpesnį nei 14 dienų terminą paaiškinimams pateikti ir apie tai praneša energetikos įmonei, dėl kurios padaryto ar daromo pažeidimo atliekamas tyrimas. Komisijos pranešime turi būti aiškiai suformuluota kaltinimo esmė, nurodytas teisės akto (-ų), kurio (-ų) nuostatas pažeidė energetikos įmonė, pavadinimas, straipsnis, jo dalis ir punktas, pateikti įrodymai, kuriais toks kaltinimas grindžiamas. Jei per nurodytą laiką paaiškinimų negaunama, laikoma, kad juos pateikti atsisakyta. Protokolas, energetikos įmonės paaiškinimai, įrodymai ir kita susijusi medžiaga teikiami svarstyti Komisijos posėdžiui Komisijos darbo reglamento nustatyta tvarka.

5. Baudos skyrimo klausimas svarstomas Komisijos posėdyje, dalyvaujant energetikos įmonės, kuri įtariama padariusi pažeidimą, vadovui ir (ar) jo įgaliotiems atstovams, kurie turi teisę būti išklausyti, duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus, naudotis advokato paslaugomis. Apie posėdžio datą ir laiką, kuriame bus svarstomas baudos skyrimo klausimas, Komisija ne vėliau kaip prieš 5 darbo dienas iki posėdžio raštu praneša energetikos įmonei, dėl kurios veiksmų atliekamas tyrimas. Neatvykus energetikos įmonės vadovui ar (ir) jo įgaliotam atstovui, klausimas dėl piniginės baudos skyrimo gali būti išnagrinėtas tik tais atvejais, kai yra duomenų, kad jiems laiku pranešta apie klausimo

nagrinėjimo vietą ir laiką, ir jeigu iš jų negautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą. Tuo atveju, kai yra gautas prašymas atidėti klausimo nagrinėjimą, jis gali būti išnagrinėtas nedalyvaujant asmeniui, jeigu Komisija, pripažinusi neatvykimo į klausimo dėl piniginės baudos skyrimo nagrinėjimą priežastis nesvarbiomis, atmeta asmens prašymą.

6. Išnagrinėjusi visą turimą medžiagą, susijusią su įtariamu pažeidimu, Komisija priima šiuos sprendimus:

1) skirti baudą;

2) nutraukti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą ir atsisakyti skirti baudą, jeigu: nėra pažeidimo sudėties; pripažįstamas netekusiu galios atsakomybę nustatantis teisės aktas arba teisės aktas pakeičiama taip, jog atsakomybė už pažeidimą yra nebenumatoma; energetikos įmonė, kuri įtariama padariusi pažeidimą, pasibaigia kaip juridinis asmuo ir nėra perimamos jo teisės bei pareigos; yra kitų esminių aplinkybių, darančių baudos skyrimą negalimą, nurodant motyvus.

3) atidėti klausimo dėl baudos skyrimo nagrinėjimą, jeigu Komisijos posėdžio metu paaiškėja naujos aplinkybės, pateikiami nauji įrodymai, kuriems įvertinti reikia papildomai laiko, ar yra kitų objektyvių priežasčių, dėl kurių Komisijos sprendimas negali būti priimtas nedelsiant.

7. Energetikos įmonėms skiriamos baudos diferencijuojamos atsižvelgiant į:

1) pažeidimo pavojingumą;

2) pažeidimo trukmę;

3) pažeidimo pasekmes;

4) energetikos įmonės atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes.

8. Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad pažeidimą padariusi energetikos įmonė savo noru užkirto kelią žalingoms pažeidimo pasekmėms, padėjo išaiškinti pažeidimo aplinkybes, nedelsdama ėmėsi priemonių pažeidimui pašalinti.

9. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad energetikos įmonė kliudė nustatyti pažeidimo aplinkybes, slėpė padarytą pažeidimą, tęsė pažeidimą, nepaisydama Komisijos nurodymo nutraukti neteisėtą veiklą, arba padarė pažeidimą, dėl kurio šiai energetikos įmonei jau buvo skirta bauda.

10. Komisija, nustatydama baudos dydį, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis gali pripažinti ir kitas šiame įstatyme nenurodytas aplinkybes.

11. Skiriamos baudos dydis nustatomas įvertinus šio straipsnio 7 dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytas aplinkybes. Nustatytas baudos dydis mažinamas, jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, arba didinamas, jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Kai yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą.

12. Už tą patį pažeidimą gali būti skiriama tik viena bauda. Baudos skyrimas neatleidžia nuo pareigos, už kurios nevykdymą paskirta bauda, vykdymo.

13. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo turi būti priimtas per šešis mėnesius nuo pažeidimo nustatymo dienos. Tęstinio pažeidimo atveju bauda gali būti paskirta ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Už pažeidimus, nuo kurių padarymo dienos praėjo daugiau kaip penkeri metai, baudos negali būti skiriamos.

14. Komisija sprendimą paskelbia paprastai tą pačią Komisijos posėdžio dieną, o sudėtingų bylų atvejais – ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo posėdžio dienos, prane-

šusi sprendimo paskelbimo laiką. Komisijos sprendimo rezoliucinė dalis paskelbiama žodžiu, taip pat trumpai išdėstomi sprendimo motyvai. Energetikos įmonės vadovui ar jo įgaliotam atstovui pasirašytinai įteikiamas Komisijos sprendimo nuorašas. Jei šie asmenys nedalyvavo skelbiant sprendimą, sprendimo nuorašas jiems registruotu paštu išsiunčiamas per 3 darbo dienas nuo sprendimo paskelbimo.

15. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo įsigalioja po 30 dienų nuo jo priėmimo dienos, jeigu per šį laiką įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskųstas teismui.

16. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo per 30 dienų nuo jo priėmimo dienos gali būti skundžiamas teismui Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

17. Komisijos paskirta bauda sumokama į valstybės biudžetą per 3 mėnesius nuo Komisijos sprendimo dėl baudos skyrimo įsigaliojimo dienos. Komisijos sprendimas dėl baudos skyrimo yra vykdomasis dokumentas. Jeigu šis sprendimas neįvykdomas, jis turi būti priverstinai vykdomas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

18. Komisija, vadovaudamasi šio įstatymo nuostatomis, patvirtina baudų skyrimo tvarkos aprašą.“ (žr. 12 priedą „Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 36 straipsnio pakeitimo ir Įstatymo papildymo 36^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

7. Siekiant didesnio reguliacinės aplinkos stabilumo ir skaidrumo, vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių teisinio tikrumo, atsižvelgiant į tai, gamtinių dujų įmonių reguliuojamoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės ir investicijų grąžos nustatymo sąlygos daro esminį poveikį gamtinių dujų įmonių reguliuojamos veiklos rezultatams, o kartu ir visų vartotojų interesams, įvertinus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotą taisyklę, kad sąlygas, darančias esminį poveikį ūkinei veiklai galima nustatyti tik įstatymu, siūlytina papildyti Gamtinių dujų įstatymą 9^1 straipsniu:

„9^1 straipsnis. Valstybės reguliuojamų kainų gamtinių dujų sektoriuje nustatymo principai

1. Valstybės reguliuojamos kainos gamtinių dujų sektoriuje nustatomos vadovaujantis šiais principais:

1) objektyvumo – reguliuojamos paslaugų (produktų) kainos turi atspindėti gamtinių dujų įmonės patiriamas ekonomiškai pagrįstas sąnaudas, kurias patirdama gamtinių dujų įmonė saugiai ir patikimai vykdo reguliuojamąją energetikos veiklą mažiausiomis sąnaudomis;

2) priežastingumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainos nustatomos remiantis gamtinių dujų įmonės reguliavimo apskaitos sistemos duomenimis;

3) efektyvumo – koreguojant gamtinių dujų įmonės reguliuojamosios energetikos veiklos sąnaudas, atsižvelgiama į Komisijos nustatytą efektyvumo užduotį ir faktiškai pasiektus efektyvumo rodiklius;

4) skaidrumo – visa informacija, susijusi su reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymu, yra vieša, jeigu įstatymai nenustato kitaip;

5) naudingumo – gamtinių dujų įmonės reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais teikiama informacija turi būti išsami, tinkama naudoti ir suprantama tiek tos informacijos gavėjams gamtinių dujų įmonės viduje, tiek už jos ribų;

6) patikimumo – gamtinių dujų įmonė turi užtikrinti, kad Komisijai reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo tikslais pateikiama informacija tiksliai atspin-

dėtų gamtinių dujų įmonės ūkinę ir finansinę būklę, pateikiamoje informacijoje nebūtų klaidų ir nukrypimų;

7) pastovumo – reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų nustatymo principai turi nesikeisti (būti stabilūs) pakankamai ilgą laiką (mažiausiai vieną reguliavimo periodą), išskyrus būtinus pakeitimus dėl įstatymų pasikeitimų.

2. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė lygi šio ilgalaikio turto likutinei (balansinei) vertei 2004 m. gruodžio 31 d., padidintai su Komisija suderintų ir įgyvendintų investicijų bei atsargų, kurias gamtinių dujų įmonė nuolat privalo laikyti, suma ir sumažintai turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

2) į atitinkamoje gamtinių dujų įmonių reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertę neįtraukiamas turto vertės pokytis, nesuderintas su Komisija, ilgalaikio turto perkainojimo rezultatai, su reguliuojamąja energetikos veikla nesusijęs (įskaitant turtą, skirtą dujoms transportuoti tranzitu), nenaudojamas, esantis kaip atsargos, laikinai nenaudojamas turtas, taip pat turtas, įsigytas už gautas subsidijas, dotacijas, investicijų dalis, įgyvendinta panaudojus Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas, ir, atsižvelgiant į Įstatymo nuostatas, pajamos už naujų sistemų naudotojų ir (ar) gamtinių dujų vartotojų prijungimą bei nepagrįstai panaudotų investicijų lėšų suma;

3) gamtinių dujų perdavimo įmonės dujų tranzitui naudojamo turto vertė lygi apskaičiuotai 2004 m. gruodžio 31 d. likutinei (balansinei) priskirtino dujų tranzito ilgalaikio turto vertei, padidintai investicijų, skirtų dujų tranzitui, suma ir sumažintai šio turto nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, apskaičiuotų Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo nustatyta tvarka, ir su Komisija suderintų turto nusidėvėjimo (amortizacijos) normų bei nurašyto, parduoto ar kitaip perleisto nuosavybėn turto vertės suma;

4) gamtinių dujų įmonių, pradedančių vykdyti licencijuojamą veiklą, atitinkamoje reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į suderintas su Komisija ir įgyvendintas investicijas.

3. Gamtinių dujų įmonių reguliuojamosios energetikos veiklos investicijų grąža nustatoma vadovaujantis šiais principais:

1) investicijų grąžos norma nustatoma kaip procentinis investicijų grąžos dydis, užtikrinantis naudojamo nuosavo ir skolinto kapitalo kainos padengimą. Nuosavą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus visus įsipareigojimus. Skolintą kapitalą sudaro gamtinių dujų įmonės ilgalaikiai finansiniai įsipareigojimai kreditoriams, įskaitant ilgalaikių įsipareigojimų einamųjų metų dalį;

2) investicijų grąžos norma nustatoma kaip vidutinė svertinė kapitalo kaina visam reguliavimo laikotarpiui (išskyrus investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo), įvertinant nuosavo ir skolinto kapitalo kainą, taip pat reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo kapitalo optimalią struktūrą, kuri atitinka

nuosavo ir skolinto kapitalo proporciją, lemiančią mažiausią kapitalo kainą, esant optimaliai (priimtinai) rizikai;

3) investicijų grąža reguliavimo laikotarpio antraisiais ir vėlesniais reguliavimo laikotarpio metais koreguojama atsižvelgiant į reguliuojamojoje energetikos veikloje naudojamo turto vertės pokytį ir investicijų grąžos normos pasikeitimus dėl įstatymų pasikeitimo;

4) investicijų grąžos norma dėl įstatymų pasikeitimo keičiama koreguojant reguliuojamų paslaugų (produktų) kainų viršutines ribas;

5) gamtinių dujų įmonės teigiama investicijų grąžos neatitiktis, susidariusi reguliavimo periodo metu dėl faktiškai didesnio nei Komisijos nustatyto veiklos efektyvumo, paskirstoma Komisijos nustatyta tvarka;

6) gamtinių dujų įmonių strategiškai svarbioms investicijoms (ar jų daliai), padedančioms siekti nacionalinės ir europinės energetikos politikos tikslų, gali būti nustatoma papildoma investicijų grąžos norma.“ (žr. 13 priedą. „Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

8. Atsižvelgiant į tai, kad suskirstintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudų ar jų dalies įtraukimas į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą galimai prieštarauja Konstitucijai, Europos Sąjungos teisės aktams, bendriesiems gamtinių dujų kainodaros principams (pvz., kryžminio subsidijavimo draudimo principui) ir yra ekonomiškai nenaudingas gamtinių dujų vartotojams, siūlytina pripažinti netekusia galios Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5 straipsnio 2 dalį:

~~„2. SGD terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudos ar jų dalis Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos (toliau – Komisija) nustatyta tvarka ir sąlygomis gali būti įtraukiamos į gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą, vadovaujantis Energetikos įstatyme, Gamtinių dujų įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytais energijos kainų reguliavimo reikalavimais. Gamtinių dujų perdavimo paslaugos kainą sudarančias sąnaudas ir gautas pajamas Komisijos nustatyta tvarka administruoja ir SGD terminalo operatoriui kompensuoja gamtinių dujų perdavimo sistemos operatorius (toliau – perdavimo sistemos operatorius).“~~ (žr. 15 priedą „Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“).

Įgyvendinus šį pasiūlymą suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo sąnaudos būtų finansuojamos suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovės nuosavomis ir (ar) skolintomis lėšomis (kaip yra numatyta įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje), o vėliau suskystintų gamtinių dujų terminalo operatoriaus lėšomis, uždirbamomis teikiant šio terminalo paslaugas. Toks finansavimo modelis yra įprastas Europos Sąjungos valstybėse narėse. Tuo atveju, jeigu suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovei nebūtų galimybės finansuoti projekto iš kitų bendrovei prieinamų šaltinių, galėtų būti suteikiama valstybės garantija dėl paskolos šio projekto įgyvendinimui finansuoti (kaip yra numatyta įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje).

DISERTACIJOS AUTORIAUS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Teisinio reguliavimo aktualijos Lietuvos gamtinių dujų rinkoje. Mokslo darbai. Socialinių mokslų studijos. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 1(5), p. 85–102.

Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Key elements of the legal status of the natural gas market regulatory institutions in Lithuania and in the European Union member states: a comparative analysis. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 2(120). p. 379-395.

Kanapinskas, V.; Urmonas, A. Changes of legal regulation on natural gas market in the context of the Third European Union energy package. Mokslo darbai. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2011, 18(1). p. 233-249.

Kitos mokslinės publikacijos

Urmonas A., Kanapinskas V. The supervision of business intities in Lithuania: key problems of the legal regulation and possible solutions. Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. 2010, 3(121). p. 317-327.

CURRICULUM VITAE

Vardas:	Virginijus
Pavardė:	Kanapinskas
Išsilavinimas:	
2006–2008	Mykolo Romerio universitetas (ekonomikos magistro kvalifikacinis laipsnis)
2005–2007	Mykolo Romerio universitetas (teisės magistro kvalifikacinis laipsnis)
2001–2005	Mykolo Romerio universitetas (teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis)
1999–2003	Lietuvos teisės universitetas (viešojo administravimo bakalauro laipsnis)
Darbo patirtis:	
2012–dabar	Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos narys
2009–dabar	Mykolo Romerio universiteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto lektorius
2008–2012	Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės ir teisėtvarkos komiteto biuro patarėjas
2007–2008	Vidaus reikalų ministerijos Viešojo administravimo departamento Teritorinio administravimo politikos skyriaus vedėjo pavaduotojas, Teisės departamento Teisėkūros skyriaus vyriausiasis specialistas
2005–2007	Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos Licencijų skyriaus vyriausiasis specialistas
Kalbų mokėjimas:	
Lietuvių kalba	Gimtoji
Anglų kalba	Gerai
Rusų kalba	Gerai
Kontaktai:	
Elektroninis paštas	virginijuskanapinskas@yahoo.com

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Virginijus Kanapinskas

NATURAL GAS MARKET IN LITHUANIA: STATE REGULATORY OBJECTIVES AND PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

Summary of Doctoral Thesis
Social sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2014

The Doctoral Dissertation was written during the period 2010–2014 at Mykolas Romeris University according to the right to carry out doctoral studies provided to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the order of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania No. V-1019 dated on June 8, 2011.

The Doctoral Dissertation is defended in extramural way.

Scientific consultant:

Prof. Dr. Algimantas Urmonas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

The Doctoral Dissertation is defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman of the Council:

Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas (Mykolas Romeris University, Social sciences, Law – 01 S).

Members of the Council:

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolas Romeris University, Social sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Tomas Davulis (Vilnius University, Social sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Janis Načisčionis (Turiba University (Latvia), Social sciences, Law – 01 S);

Assoc. Prof. Dr. Andrejus Novikovas (Mykolas Romeris University, Social sciences, Law – 01 S).

The public defence of the doctoral dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on 18 April 2014, 01:00 PM in the Auditorium II–230.

Address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was sent out on 18 March 2014.

The doctoral dissertation may be reviewed at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (address: Gedimino ave. 51, LT-01504 Vilnius, Lithuania) and the library of Mykolas Romeris University (address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania).

Virginijus Kanapinskas

NATURAL GAS MARKET IN LITHUANIA: STATE REGULATORY OBJECTIVES AND PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

Summary

The researched scientific problem. The natural gas market State regulation in Lithuania has already made a too large qualitative leap towards the regulation based on the values of the European Union: legal rules established in national legal acts regulate the legal status of the participants of the natural gas market, natural gas companies' licencing and liability for violations of the conditions of the licenced activity, the natural gas prices State regulation, there operates the national institution, regulating the activity of the subjects of the energy field and controling the State energy and others.

On the other hand, assessing not only in formal, but also in the contextual aspect, it can be pointed out, that the natural gas market in Lithuania is still not functioning as it is expected in the third energy package of the EU. Unlike the majority member states of the European Union, the natural gas market of Lithuania faces a high dependancy problem: Lithuania is still dependant on the single external supplier, there is no a guaranteed natural gas supply alternative to meet the demand of the first necessity, Lithuania has no possibility to participate in international natural gas markets. In such a situation, the natural gas prices in Lithuania are determined not by the competetive market of the European Union, but by the solutions of the Russian supplier, depending on this country's politics negative impact. Therefore, the author believes that it is not enough for Lithuania to have a clear vision of how to diversify the supply of the natural gas, and to reduce the use of this fuel in the long term, changing it with renewable energy resourses. In order to achieve this vision, synergetic actions are needed both domestically and in the common area of the European Union, as soon as possible and in economically advantageous way to implement the strategic energy projects to ensure alternative sourses of the natural gas. In addition, in the country there must be a stable, progress-friendly political and legal environment, clearly formulated natural gas State regulatory objectives and properly legally regulated use of the State regulatory measures. The legal system must ensure the unconditional rule of the law operation principle, the government's accountability to the citizens and the possibilities of the public interest defense. Therefore, the natural gas market regulation by the State must comply with the needs of the society, ensuring the transparency of the taken decisions, and the effective protection of the consumers's rights. In all levels of the government, it must be strived for the implementation of principles of better regulation, as a strategic priority in order to achieve a higher regulatory quality and effectiveness.

In the context of the covered topic, it is also noted that the constitutional principle of the lawful country requires that the legal regulation established in the law and other legal acts must be clear, coherent, comprehensible, consistent, and the formulations of legal acts must be precise. Under the constitutional principle of the lawful country, the legislative entities may issue legal acts only without exceeding their mandates, the consistency and internal coherence of the legal system must be ensured, legal acts must not contain the

provisions regulating the same public relations in different ways, the hierarchy of legal acts must be respected, meaning that it must be prohibited to establish such a regulation by the legal acts of lower power, which would compete with the established legal acts of the higher power or which would deny it. One of the fundamental elements of the principle of the constitutional lawful country is the requirement not to aply the legal act which is contrary to the legal act of the higher power.

In accordance to either legal theory, as well as in accordance with the rule formulated by the jurisprudence of the Constitutional Court, the main economic activity (including the activity in the natural gas sector) conditions, prohibitions and restrictions having an essential impact on the economic activity may only be determined by the law. In this aspect, the dissertation aims to show that the current legal regulation of the natural gas market in Lithuania, in some important aspects does not correspond the requirements of the European Union law, the formulated standards in the scientific doctrine, in the jurisprudence of the Constitutional Court, and in the European Court of Human Rights practice (for example, the model of the institution regulating the natural gas market in Lithuania is not adequate in order to achieve the State regulatory objectives established by the laws; the Law on Energy does not regulate the investigation phase of the violation of the licenced activity conditions; the Law on Energy does not establish sufficient procedural guarantees of energy companies, imposing fines and applying other sanctions; the Law on Natural Gas does not establish the evaluation principles of the prices regulated by the State in the natural gas sector, although they have an essential impact on the activity of the participants of the natural gas market; the inclusion of the liquid natural gas terminal, its infrastructure, the mounting of the unit and maintenance costs or their part into the price of the natural gas transmission service possibly contradict to the Constitution, the EU legal acts, the general principles of the natural gas pricing, and it is economically disadvantageous to the consumers and so on).

The aim and tasks of the paper. **The aim** of the dissertation – to ascertain in a systematic approach the natural gas market State regulatory mechanism, development in Lithuania.

In order to achieve the aim of the research, there are the following **tasks:**

1. to assess the legal environment of the natural gas market State regulation and the impact on the aims of this regulation in the context of social changes.

2. to research the model peculiarities of different states independent regulatory institutions and their application possibilities in the improving of the model of the regulatory institution of the natural gas market in Lithuania.

3. to assess legal regulation status in the licenced activities of the natural gas sector in an aspect of the legal control.

4. to research the natural gas prices State regulation in the aspect of the consumers and the interests of the participants of the natural gas market.

The scientific novelty of the paper. Although the State intervention into the natural gas market is very important and specific field of the public relations in terms of legal, economical, political and other approaches, but more comprehensive and systematic scientific research of legal direction on this subject has not been carried out in Lithuania yet. When writing on this subject, the deeper analysis is either avoided or an individual, rather narrow State regulatory field of this market is chosen, for example, the State regulation or deregulation of the prices of the natural gas supply, and so on. In this context,

there is an obvious scientific need of a systematic approach (in theoretical, institutional, and functional levels) to reveal the natural gas market State regulation development possiblities in Lithuania.

The carried out dissertation research and its results are regarded as important for the further development of the science and legal practice of Lithuania. In the scientific sense, the dissertation will complement the scanty scientific literature in the Lithuanian language on the subject of the natural gas market regulation, will deepen the understanding of the researched problems in the scientific works. This paper may be one of the bases in the further development of the scientific research of the analysed subject in Lithuania. In practical terms, the dissertation research should serve in the forming and implementing the State energy politics in the natural gas sector. Especially at this time, during the implementation of the third package of the European Union and conducting strategic energy projects, this dissertation and the proposals provided in it on the legal regulation development could engage persons who work in the Seim Committee on Economics, the Ministry of Energy, the National Control Commission for Prices and Energy, the natural gas companies, etc.

The methodology of the research. The dissertation research applied the methods of systematic analysis, camparative analysis, meta-analysis, modeling, document analysis, expert evaluation and monitoring.

The method of systematic analysis, by the application of which the natural gas market legal regulation is analysed as an important State regulatory system part in social, political, economical and other aspects. The natural gas market State regulation is researched in a complex way using the systematic analysis methodological measures: in theoretical aspect (the review and analysis of the scientific doctrine), in an institutional aspect (the comparative legal analysis of the models of independent regulatory institutions is carried out, and the possibilities of the use of their features are assessed in order to develop the model of the regulatory institution of the natural gas market in Lithuania), in the functional aspect (the main natural gas market State regulatory measures are assessed: licencing as the control measure of the activity of the natural gas sector, and the natural gas prices regulation by the State as the adjustment instrument between the consumers and the participants of the natural gas market).

The method of comparative analysis, by the application of which the legal standards in the field of the natural gas market State regulation of different states are analysed, their positive and negative features are assessed, the peculiarities of the models of the independent regulatory institutions of the United States of America (hereinafter – the USA), the United Kingdom (hereinafter – the UK), Germany, France, the main peculiarities of the models of the regulatory institutions of the natural gas market of other member states of the EU are analysed in the comparative aspect, the prices in the world markets of the natural gas, Brent oil, 1 % sulfur content fuel oil, and diesel fuel (gasoil 0,1 %), the tariffs of the natural gas for household and non-household customers in the member states of the EU are compared and so on.

The method of meta-analysis is applied for the scientific research of other researchers related to the issues of the analysis of the natural gas state regulatory mechanism, they are generalized and reevaluated. For this purpose, the researches of Lithuanian and foreign scientists, published in various scientific papers, are analysed and assessed.

The method of modelling is applied in the research of the element systems of the descriptive models of the foreign independent regulatory institutions, their structural, functional, reason – effect elements relations, trying to apply the dynamic characteristics of the main features for the model of the regulatory institution of the natural gas market in Lithuania.

The method of the document analysis is applied in order to obtain information in the qualitative research of the scientific publications, various legal acts, statistical and reporting data, strategic and legal activity practice documents in the field of social sciences. The qualitative document analysis is used in the paper, which is based on the intuitive understanding, and the summarizing of the contents of the documents, as well as logical conclusions.

The method of expert evaluation. The procedure of the survey of the experts was carried out by free inteview survey principle. The energy experts having extensive professional experience were asked about the natural gas market change problems in the world and in Lithuania, how the authorities and specialists need to act so that the country's consumers would not suffer from huge bills for the natural gas and other energy sources. The scientists who were chosen as experts are the representatives of the institutions which form and implement energy policy, and the representatives of energy companies. This choise of experts neutralized the prejudice, reduced the manifestation of departamental and sectional interests.

The method of monitoring. The author of the dissertation has had 2 years of professional experience in preparation of the projects of the rulings and procedural documents of the National Control Commission for Prices and Energy, in issuing adequate licences for the activity in the natural gas sector, in supervising how natural gas companies comply with the conditions of the licenced activity in the natural gas sector, in the application of appropriate sanctions, in dealing with the disputes between the natural gas consumers and companies, in representing the National Control Commission for Prices and Energy in the competent ordinary and administrative courts. With this method, the proposals having practical implication concerning the natural gas market legal regulation development are provided.

The structure of the paper. The structure of the paper was chosen in accordance with the object, aim and tasks of the research of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, the main body, conclusions, proposals, summary, references of the literature, and appendices.

In the first part of the dissertation, it is revealed the concept of the natural gas market and the concept of the natural gas market State regulation, it is analysed the structure of the natural gas market and the legal regulation status of this market, assessing the aims of the natural gas market State regulation in the context of social changes.

In the second part of the dissertation it is revealed the concept of the independent regulatory institutions, it is analysed by the comparative method the possibilities of the main features of the models of the independent regulatory institutions of the United States of America, the United Kingdom, Germany, France and the models of the independent regulatory institutions of the natural gas market in the member states of the European Union for the development of the model of regulatory institution of the natural gas market in Lithuania, it is proposed the progressive draft law model of the Lithuanian Infrastructure Regulatory Service.

In the third part of the dissertation the licencing is researched as the legal control measure of the natural gas sector activity, the necessity of conditions in the licenced activity in the natural gas sector is emphasised, the legal regulation problems of the responsibility for the violations of the conditions of the licenced activity in the natural gas sector are analysed, and their possible solutions are provided.

In the fourth part of the dissertation, it is revealed the natural gas prices regulation concept, methods, principles and trends, the natural gas transmission and distribution services prices regulation is researched as the adjustment instrument of the participants of the natural gas market for the State regulatory purposes, the prices in the world market the natural gas, Brent oil, 1 % sulfur fuel oil and diesel fuel (gasoil 0,1 %) are analysed, the tariffs of the natural gas for household and non-household customers in the member states of the EU are compared, the proposals are provided for the legal regulation development of the State regulated prices in the natural gas sector in Lithuania.

At the end of the dissertation, the summarizing conclusions and proposals are formulated (the comparative variants of the relevant draft laws are attached), also the informative appendices are provided.

Conclusions and proposals:

After summarizing the results of the research which was carried out, it can be stated that the dissertation statements to be defended, are confirmed. On this basis, the following main conclusions are formulated:

1. Lithuanian natural gas market dependency on the single external supplier, political, economical, technological factors, the deficiencies of the country's energy self-consciousness of the identity affect the legal objectiveness for the natural gas market State regulation establishment aims, reduces the possibilities of the State to protect the rights of the consumers.

2. The main natural gas market State regulatory measures (licencing and prices regulation) and the institutional mechanism of their implementation in Lithuania currently does not ensure the protection of people, society and the State public interests defence and legitimate expectations.

3. In the macro perspective, for Lithuania which is striving for strategic energy security, competitiveness, sustainable development goals, it is not enough to have a clear vision of how to diversify the natural gas supply and in the long term to reduce the use of this fuel, by converting it to the renewable energy sources. For this vision to be realized, synergetic actions are needed both in the country's domestic and common territory of the European Union: to participate and create a competetive, economicaly based and reliable the European Union's single natural gas market, which would guarantee the effective consumers and the market participants' protection of rights and legitimate interests, to implement strategic energy projects as soon as possible and economically advantegeous way (liquefied natural gas terminal, the natural gas network connection with Poland, etc.), ensuring alternative sources of the natural gas.

4. In the micro perspective, the main natural gas market State regulation measures (licencing as the natural gas sector legal control measure and the natural gas prices regulation by the State as the adjustment instrument of the natural gas market participants' interests), and the institutional mechanism of their implementation must ensure the protection of people, society, the State public interests defence and legitimate expectation,

i.e. to ensure the consumers the possiblity to freely choose the supplier of the natural gas, the natural gas companies‘ operating efficiency, provided services quality and reliability, and economically based prices of the natural gas.

5. There is no a unified concept of the independent regulatory institutions, there exist different models of these institutions, depending on the country's constitutional order, government ruling system, legal traditions. After summarizing the practice of various countries and the doctrines of scientists, it must be concluded that the major feature of the natural gas market regulatory institutions is independence (political (institutional, personal, financial) and functional), which is not absolute and must be balanced with the principles of accountability and transparency.

6. It is possible to identify these positive features of the models of independent energy field (also the natural gas market) regulating institutions of the member states of the European Union:

1) the collegiality or the coordination of the principles of autocracy and collegiality of the regulatory institution;

2) the participation of different State authorities (for example, the head of the state, legislative and (or) executive authority), while appointing to the position the heads of a regulatory institution;

3) the laws clearly identify the nonpolitical basis of dismissal of the heads of the regulating institutions from their position before their term of office;

4) 5 -7 years term of office of the heads of regulating institution and limiting the number of terms of office to two;

5) the funding of the regulating institution from sectoral taxes.

7. The National Control Committee for Prices and Energy in essense comply with the mentioned requirements of the independent regulating institutions, but the Chairman of the National Control Comittee for Prices and Energy and legal status regulation have these drawbacks, which reduce the individual capacities of this institution to appropriety carry out regulation tasks:

1) Any special qualification requirements are not established for the Chairman and the members of the National Control Committee for Prices and Energy;

2) The National Control Committee for Prices and Energy Chairman and the members' salaries are lower than those of some subordinate civil servants' salaries;

3) The Law on Energy does not regulate the National Control Committee for Prices and Energy's Chairman and member's social and other guarantees (for example, vacations, the state social insurance, health insurance, pensions, allowances for their own illness, family members‘ illness or death, natural disaster or property loss, etc.).

8. After assessing the peculiarities of the models of independent regulating institutions of different countries, the conclusion must be drawn that the consolidation of the natural gas sector and other similar public infrastructure regulating and supervising functions in Lithuania would allow to increase the administrative capacities and to strive more effectively for the State regulation aims provided in the laws, to create the public infrastructure regulatory system by the similar principles, which are more favourable to the progress and to the investments regulation climate, to protect the consumers' rights more effectively, to apply „one-stop-shop“ principle for all the participants of the regulated sectors, to optimize the electronic communications, postal and courier, electricity, gas,

heating, water supply and waste water administration sectors operating costs of the regulating and supervising institutions, and to use more efficiently financial, material and human resourses, to ensure greater independence of the regulatory institution, because the regulated subjects and other subjects find it more difficult to influence the decisions of their multi-controller.

9. After the assessment of the legal regulation status of the licenced activities in the natural gas sector, it was established that the licencing is necessary, proportionate, non-discriminatory legal means of control, which creates preconditions for the effective protection of the interests of the consumers of the natural gas, ensuring the consumers of the natural gas supply security, reliability, higher natural gas service quality, publicity, other licenced activities and the enforcement of responsibility for violations of the conditions of the licenced activity.

10. After the analysis of the energy companies' liability for violations of the conditions of the licenced activity institute, it was established the following deficiencies in the legal framework:

1) The Law on Energy and other legal acts do not deal with the licenced activity under the relevant licence suspension or revocation;

2) The Law on Energy has not established sufficient energy companies' procedural guarantees inspecting the violation of the licenced activities conditions, imposing fines and applying other sanctions, which are recognized by the European Court of Human Rights practice according to the nature of the offenses and the amount of sanctions in similar cases.

11. The natural gas regulation is the State regulation isntrument, which aims to ensure the balance between the customers and the natural gas market interest, i.e. to minimize the prices for the consumers, but also to guarantee the natural gas companies' financial viability and operational efficiency, quality of the services provided and reliability, and to encourage the development of the investments and infrastructure. The current natural gas prices State regulatory mechanism currently does not ensure a full-fledged people, society and the State public interests defence and the protection of the legitimate expectations, because the prices of the natural gas in Lithuania are determined not by the competetive market of the European Union, but by the decisions of the supplier from Russia, depending on this country's policy's negative effect.

12. After analysisng the natural gas prices State regulation, the following legal regulatory failures were establsihed:

1) In the Law on the Natural Gas there are not established the principles of the State regulated prices in the natural gas sector (objectivity, causality, effectiveness, transparency, efficiency, reliability, stability), although the consolidation by the law of these principles and their content would create greater stability in the regulatory environment and transparency, legal certainty of the participants in the natural gas market;

2) In the Law on the Natural Gas there are not established a regulated natural gas companies energy value of the operating assets and the return on investments principles, although in the natural gas companies regulated energy operation, the used assets value and return on investment for determining conditions have a significant impact on the natural gas companies regulated operation results, and thus for the interests of all the consumers;

3) The inclusion into the natural gas trasmission service price of the liquefied natural gas terminal, its infrastructure, the connection installation and operating costs or their part possibly contradict the Constitution, the legal acts of the European Union, the general principles of the natural gas pricing (for example, cross-subsidization of the insurance principle), and is uneconomical for the natural gas customers.

Proposals. After the assessment of the main conclusions, drawn on the basis of the carried out research, these proposals are provided for the development of the legal regulation:

1. Taking into acount the importance and complexity of the National Control Committee for Prices and Energy, in order to increase the National Control Committee for Prices and Energy members' individual capacities to properly carry out regulatory tasks, it is advisable in the Law on Energy to set to them special training requirements, i.e. to change Paragraph 4 of Article 8 of the Law on Energy in the following manner:

„4. Member of the Commission may be only impeccable reputation citizens of the Republic of Lithuania, having a university degree (at least Master's degree or equivalent) in the field of **law, economics, energetics and thermoengineering and at least 5 years of experience in law, economics or energy and thermoengineering field.** The members of the Commission are not allowed to engage in the activity incompatible with the public service. The member of the Commission cannot be considered of good repute, if he or she does not correspond to the Republic of Lithuania Law on Civil Service civil servants criteria of good repute" (see Annex 9 „The Republic of Lithuania Law on Energy, Article 8 of the Draft Law Amending the comparative variation").

2. In order to appoint high-skilled specialists to the positions of the members of the National Control Committee for Prices and Energy, it its advisable to relate the salaries of the Chairman and members of National Control Committee for Prices and Energy to the salaries of the workers of the regulated energy companies (this proposal could be implemented after the systematic assessment of the economic situation and of the wage rates of other similar heads and members of the State institutions, so that the proposed legal regulation would comply with the principles of the legal equality of persons, the principles of proportionality and justice, and the jurisprudence of the Constitutional Court).

3. Taking into account the importance of social and other guarantees and striving for legal regulation clarity, it is advisable to establish in the Law on Energy that to the Chairman and members of the National Control Commission for Prices and Energy it shall be applied social an other guarantees established for civil servants in the Republic of Lithuanian Law on Civil Service, ie. to amend Paragraph 7 of Article 8 of the Law on Energy and to state it as follows:

„7. The payment for work of the Chairmain of the Commission and its members is established by the Republic of Lithuania Law on the Payment for Work of State Polititians and State Officials. **The social and other guarantees shall be applied to the Chairman of the Commission and its members in accordance with the Republic of Lithuania Law on the Civil Service for civil servants. Labour Code of the Republic of Lithuania shall be applied to the Chairman of the Commission and its members to the extent that their status is not regulated by this and other laws.** The Chairman of the Commission and its members who carried out the occasional critical tasks can be paid with one-time cash payments, not exceeding the salary funds" (see Annex 10 of „The Republic of Lithuania Law on Energy, Article 8 on the Draft Law Amending relative variation")

4. After the assessment of the advantages of the mentioned natural gas sector and otther similar public infrastructure regulation and supervision functions, it is advisable to create a multisectoral regulatory institution of the infrastructure of the Republic of Lithuania, conducting the regulation and supervision of electronic communication, postal and courier services, electricity, natural gas, heating, water supply and waste water management fields in Lithuania by reorganizing the National Control Commission for Prices and Energy, the State Energy Inspection under the Minsitry of Energy and The Communications Regulatory Authority of the Republic of Lithuania by merging them (see Annex 11 to „The Republic of Lithuania Infrastructure Regulatory Service Draft Law Model").

5. In order to ensure the energy companies' inevitability of liability for violations of the conditions of licenced activities and after the assessing that legal acts do not regulate the licenced activity under the relevant licence validity suspension or revocation, it is advisable for the Law on Energy:

1) clearly state the rights, obligations and responsibilities, term of office for the temporarily assigned administrators, when the Government removes the management bodies of energy companies and appoints a temporary administrator to manage these companies;

2) to establish the energy companies' assets, which is necessary for the exercising of the licenced activity conditions, management succession or redemption basics and procedure;

3) to establish the regulation principles of the prices of the services (products) provided by the energy companies, and regulated by the National Control Commission for Prices and Energy, which would be applied following the energy company's licence validity suspension or revocation.

6. Taking into account the nature, the amount of fines for the violations of the licenced activity, provided in the Law on Energy, and after assessing the practice of the European Court of Human Rights, it is advisable in the Law on Energy:

1) to regulate the phase of the investigation of the violation of the licenced activity, which is very significant in order to solve the case correctly;

2) to establish at least minimal procedural guarantees for energy companies, which are provided for the accused in the criminal proceedings: to provide the right for the energy companies to access to the material collected by the National Control Commission for Prices and Energy, i.e. the protocol for the violation, in which the accusation essence must be clearly formulated for the energy company, it should be indicated an article, paragraph, item of the violated law or other legal act and the proof should be provided on which this accusation is based; to consolidate the right of the energy companies within a reasonable time (not less than 14 days) to provide explanations and other information before the hearing starts.

In order to solve these legal regulation problems, it is advisable to complement the Law on Energy by Article 36^1:

„Article 36^1. The order of imposing fines.

1. The procedure of imposing a fine is initiated when the authorized employee of the Commission carries out an investigation and records a protocol of the possible violation, indicated in Paragraph 1 of Article 36 of this Law.

2. The protocol indicates:

1) the date and place of the record;

2) the position, name, surname of the person who carried out the investigation and recorded this protocol;

3) the data about the energy company which possibly made the violation;

4) the circumstances of the violation;

5) the mitigating or aggravating circumstances, if any;

6) the title, article, its paragraph and item of the legal act which was violated;

7) other data, necessary for the issue of the imposing of the fine fair decision.

3. The protocol is signed by the employee of the Commisssion and the head of the energy company and (or) his authorized representative. If the head of the energy company and (or) his authorized representative refuses to sign, this shall be recorded in the protocol. The protocol shall be recorded in two copies. One copy of the protocol shall be immediately submitted to the head of the energy company and (or) his authorized representative.

4. Before deciding the issue of imposing a fine, the Commission shall establihe at least 14 days term for explanations to be submitted and shall informe about that the energy company, due to the violation of which the investigation is carried out. In the report of the Commission, there must be clearly stated the essence of the accusation, indicated the name, article, its part and item of the legal act which was violated by the energy company, the proofs must be provided on which this charge is based. If during the indicated time the explanations are not received, it shall be considered that it was refused to provide them. The protocol, the explanations of the energy company, proofs and other related material are submitted for consideration to the session of the Commision in accordance with the procedure established by the work regulation order of the Commission.

5. The issue of the imposing of the fine is considered in the session of the Commission, with the participation of the head and (or) his authorized representative of the energy company which is alleged of the violation, who have the right to be heard, give explanations, provide evidence, use the services of a lawyer. The Commission shall notify in writen the energy company due to the actions of which the investigation is carried out about the date and time of the session, where the issue of the imposing the fine shall be considered at least before 5 working days until the session. If the head and (or) his authorized representative does not arrive, the issue due to the imposing of the monetary fine may be considered only in such cases when there is data that they were not timely informed about the place and date of the consideration of the isssue, and if the application to put off the consideration of the issue is not received. In the case when the application to put off the consideration of the issue is received, it can be considered in the absence of the person, if the Commission rejects the person's application, after recognizing that the reasons are not important not to arrive to the consideration of the monetary fine imposing.

6. After investigating all the available material, related to the alleged violation, the Commission shall take the following decisions:

1) to impose a fine;

2) to stop the consideration of the issue on the imposing a fine and to refuse to impose a fine if: there is no violation component; the legal act is recognized as invalid or the legal act is amended in such a way, that the responsibility for the violation is not provided; energy company which is alleged to have done the violation, shall be terminated as a legal entity and its rights and obligations shall not be taken over; there

are other essential circumstances making the imposing of the fine impossible, while stating the reasons.

3) to put off the consideration of the issue on imposing a fine, if during the session of the Commission new circumstances are revealed, new proofs are provided, for which no additional time is needed, or there are other objective reasons, due to which the decision of the Commission cannot be immediately taken.

7. The fine imposed on energy companies are differentiated with regard to:

1) the danger of the violation;

2) the duration of the violation;

3) the results of the violation;

4) mitigating or aggravating circumstances of the responsibility of the energy company.

8. The mitigating responsibility circumstances shall be considered when the energy company which made the violation, voluntarily prevented the harmful consequences of the violation, has helped to clarify the circumstances of the violation, immediatelly took steps to remove the violation.

9. The aggravating circumstances shall be considered that the energy company dented to determine the circumstances of the violation, concealed the violation, continued the violation, ignoring the Commission's order to stop the illegal activity, or made the violation due to which this energy company has already been fined.

10. When imposing the amout of a fine, in mitigating responsibility circumstances the Commission may recognize other circumstances, not indicated in this law.

11. The amount of the imposed fine shall be established after considering the circumstances indicated in Items 1, 2 and 3 of Paragraph 7 of this Article. The fixed amount of the fine shall be reduced, if there are mitigating responsibility circumstances, or it shall be increased, if there are responsibility aggravating circumstances. When there are responsibilty mitigating and aggravating circumstances, the amount of the fine shall be established according to their number and significance.

12. There can be imposed only one fine for the same violation. The imposing of the fine does not exempt from carrying out the responsibility, for the failure of performance of which the fine is imposed.

13. The decision of the Commission on imposing a fine must be taken within six months from the day of the violation. In the case of continuous violation, the fine may be imposed not later than within six months from the day of the disclosure of the violation. Fines may not be imposed for the violations commited before more than five years ago.

14. The Commission usually pronounces the decision in the session of the Commission day, and in the case of complex cases – not later than within 5 working days from the session day, after notifying the time of the pronouncing the decision. The resolution part of the decision is pronounced verbally, the reasons for the decisions are also are shortly stated. The head and (or) his authorized representative shall be served in person a copy of the Commission's decision. If this person did not participate in the pronouncement of the decisison, a copy of the decision shall be sent to him by registered mail within 3 working days of the decision.

15. The Commission's decision on the imposing a fine takes effect after 30 days after its adoption, if during this time it was not appealed to the court in accordance with the established procedure.

16. The Commission's decision on the imposing a fine may be appealed to the court within 30 days from the day it was made in accordance with the procedure of the Republic of Lithuania Law on Administrative Proceedings Procedures.

17. The fine imposed by the Commission shall be paid to the State budget within 3 months from the Commission's decision on the efefct of the imposing the fine. The Commsion's decision on the imposing a fine is an enforceable document. If this decision is not performed, it must be enforced in accordance with the procedure established by the Republic of Lithuanaia Civil Procedure Code.

18. The Commision following the provisions of this law shall confirm the description of imposing fines." (See Annex 12 of the Republic of Lithuania Law on Energy, Article 36 of the Law amending and supplementing Article 36^1 draft law relative variant").

7. In order to enhance the regulatory environment stability and transparency, the legal certainty of the consumers and the participants of the natural gas market, given that in the natural gas companies' regulatory energy activity the conditions of the operating assets value and the determining of the investments return make an essential impact for the results of the natural gas companies' regulatory activity, and therefore for the interests of all the consumers, after assessing the formed rule in the jurisprudence of the Constitutional Court, that the conditions making the essential impact to economic activity may be established only by the law, it is advisable to complement the Law on Natural Gas with Article 9^1:

„Article 9^1. The principles of the establishment of the prices in the State-regulated natural gas sector

1. The State-regulated prices in the natural gas sector shall be established in accordance with these principles:

1) objectivity – regulated services (products) prices must reflect the economically based costs, incurred by the natural gas company, when these cost incur, the natural gas company safely and reliably carries out the regulated energy activity at the lowest cost;

2) causality – the regulated services (products) prices shall be established on the basis of the data of the accountability system of the natural gas company;

3) efficiency – by adjusting the natural gas company regulated energy operating costs, it shall be regarded to the efficiency task, established by the Commission, and to the actually achieved efficiency indicators;

4) transparency – all the information related to the regulated services (products) pricing is public, unless the law provides otherwise;

5) usefulness – the natural gas companies regulated services (products) for the purposes of pricing information should be complete, usable and understandable to the recipients of this information both within the natural gas company and outside it;

6) reliability – the natural gas company must ensure that the Commission regulated services (products) for the purposes of pricing, the provided information would accuratelly reflect the natural gas company's economic and financial condition, that in the provided information there would not be errors and biases;

7) consistency – regulated services (products) pricing principles should remain stable (be stable) for sufficently long time (at least one regulatory period), except for the necessary changes of the law amendment.

2. The natural gas companies' regulated energy operating assets value is determined on the following principles:

1) in the natural gas companies' regulated energy activity, operating assets value of the fixed asset net book value (balancing) for 31 December, 2004, plus agreed with the Commission and implemented investments and inventories, which the natural gas company must keep in the constant amount, and reduced by the depreciation (amortization) costs, estimated income tax of the Republic of Lithuania in accordance with the law, and the Commission agreed asset depreciation (amortization) norms and discarded, sold or otherwise transferred ownership of property value.

2) in the natural gas companies regulated energy activity operating assets value which is not included in the value of assets change, not compatible with the Commission, the results of the long-term assets revaluation, not related with the regulated energy activities (including the assets for the transportation of gas on transit), is not used, in the form of stocks, temporarily idle assets as well as the property, acquired for the received subsidies, grants, investments, implemented when using the European Union's structural funds, and taking into account the provisions of the Law, income for new system users and (or) natural gas customer connections and the undue amount of investments;

3) the natural gas transmission company used gas transit asset is calculated on 31 December 2004 for the net book value (balancing) attributable gas transit long-term gas transit asset value increased investments for gas transit, and reduce the amount of the asset depreciation (amortization) costs, estimated income tax of the Republic of Lithuania in accordance with the law, and the Commission agreed asset depreciation (amortization) rates and the discarded, sold, or otherwise transferred to the ownership of property value;

4) natural gas companies, starting to carry out the licence activities in the regulated energy operating assets is determined by regarding to the value agreed with the Commission and the implemented investments.

3. The natural gas companies' regulated energy activity return of investments is determined based on the following principles:

1) the rate of investment norm is determined as a percentage of the amount of return on investment, ensuring the use of the equity and debt capital cost coverage. Equity capital is the natural gas assets of the company, the remainder of the total assets minus all liabilities. The borrowed capital consists of natural gas companies' long-term financial commitments to creditors, including long-term liabilities of the curent year;

2) the rate of the investments return is determined as the weighted average cost of the capital for the entire regulatory period (except for changes in the rate of return on the amendment in the law), including equity and debt prices, as well as the regulated energy activities of the capital structure of the optimum, which corresponds to the leverage ratio, leading to the lowest cost of the capital at the optimal (acceptable) risk;

3) the return of investments for the second regulatory period and the subsequent regulatory period was adjusted to the regulated energy operating assets change in value and return on investment rate changes due to the amendments in the laws;

4) the rate of the investments return on the amendments in the laws is replaced by the adjustment of regulated services (products), price caps;

5) the natural gas companies stated the investment return non-compliance resulting in adjustment period for time actually higher than the Commision's established operational efficiency, distributed in accordance with the Commision;

6) for the natural gas companies strategically important investment (or their part) in pursuit of the national and Europan energy policy aim, may be established an adition investments rate of return." (See Annex 13. The Republic of Lithuania Law on Natural Gas Supplement, Article 91 of the Draft Law on the relative variation").

8. Given the fact that liquefeid natural gas terminal, its infrastructure and the conection installation and operating costs or in part to the natural gas transmission service prices can be contrary to the Constitution, the European Union legislation, the general principles of the natural gas pricing (for example, cross-subsidization of the insurance principle), and is economically useless for the consumers of the natural gas, it is advisable to repeal the power of the liquefied gas terminal in Paragraph 2 of Article 5:

~~2. LNG terminal, its ifrastructure and the installation of the connection, and operating costs or their part in accordance with the National Control Commision on Prices and Energy (hereianfater – the Commission) in accordance with terms and conditions which may be included in the natural gas transmission price, in accordance with the Law on Energy, The Law on Natural Gas and other energy prices regulation requirements set in other legal acts. The natural gas transmission price amounting to the costs and revenues of the Commission in accordance with the management and LNG terminal operator to compensate for the natural gas transmission system operator (hereinafter- the transmission system operator).~~ " (See Anex 15 to the Republic of Lithuania Law on Liquefied Natural Gas Terminal, Article 5, Draft Law, relative variant").

After implementing this proposal, the liquefied natural gas terminal, its infrastructure and the connection installation cost would be financed by the liquefied gas terminal project and the company's own (or) borrowed funds (as defined in Paragraph 1 of Article 5), and later the liquefied natural gas terminal operator funds will be gained through the terminal services. Such funding model is usual in the member states of the European Union. In the case of the liquefied natural gas terminal project implementation, the company would not have the possibility to finance the project from other sources available to the company, the State guarantee could be provided for a loan to finance the implementation of this project (as defined in Paragraph 3 of Article 5).

SCIENTIFIC PUBLICATIONS OF THE AUTHOR OF THE DISSERTATION

The dissertation subject of the scientific publication

Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Legal Regulatory Topicalities in Lithuanian Natural Gas Market. Scietific works. Social sciences. Mykolas Romeris University. 2010, 1(5), p. 85–102.

Urmonas, A.; Kanapinskas, V. Key elements of the legal status of the natural gas market regulatory institutions in Lithuania and in the European Union member states: a comparative analysis. Scientific works. Jurisprudence. Mykolas Romeris University. 2010, 2(120). p. 379-395.

Kanapinskas, V.; Urmonas, A. Changes of legal regulation on natural gas market in the context of the Third European Union energy package. Scientific works. Jurisprudence. Mykolas Romeris University. 2011, 18(1). p. 233-249.

Other scientific publications

Urmonas A., Kanapinskas V. The supervision of business entities in Lithuania: key problems of the legal regulation and possible solutions. Jurisprudence. Mykolas Romeris Universitety. 2010, 3(121). p. 317-327.

CURRICULUM VITAE

Name:	Virginijus
Surname:	Kanapinskas
Education:	
2006–2008	Mykolas Romeris University (Master's degree in economics)
2005–2007	Mykolas Romeris University (Master's degree in law)
2001–2005	Mykolas Romeris University (Bachelor's degree in law)
1999–2003	Law University of Lithuania (Bachelor's degree in public administration)
Work experience:	
2012–at present	Chief Official Ethics Commission, member
2009–at present	Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Constitutional and Administrative Law, lecturer
2008–2012	The Office of the Seimas, Office of the Legal Affairs Commitee, adviser
2007–2008	Ministry of the Interior, Public Administration Department, Territorial Administration Policy Division, deputy head; Law Department, Legislation Division, chief specialist
2005–2007	National Control Commission for Prices and Energy, Licensing Department, chief specialist
Languages:	
Lithuanian	Mother tongue
English	Good
Russian	Good
Contact information:	
E–mail	virginijuskanapinskas@yahoo.com

Kanapinskas, Virginijus

GAMTINIŲ DUJŲ RINKA LIETUVOJE: VALSTYBINIO REGULIAVIMO TIKSLAI IR TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. 254 p.
Bibliogr. 169–182 p.
ISBN 978-9955-19-635-8

Valstybės intervencija į gamtinių dujų rinką yra teisiniu, ekonominiu, politiniu ir kitais požiūriais labai svarbi bei specifinė visuomeninių santykių sritis, tačiau išsamesnių teisės krypties mokslinių tyrimų šia tema Lietuvoje iki šiol nebuvo atlikta. Disertacinio tyrimo tikslas – sisteminiu požiūriu nustatyti gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo mechanizmo tobulinimo galimybes Lietuvoje. Siekiant nurodyto tikslo disertacijoje keliami šie uždaviniai: 1) įvertinti socialinių pokyčių kontekste gamtinių dujų rinkos valstybinio reguliavimo teisinę aplinką ir poveikį šio reguliavimo tikslams; 2) ištirti skirtingų valstybių nepriklausomų reguliavimo institucijų modelių ypatumus ir jų panaudojimo galimybes tobulinant Lietuvos gamtinių dujų rinką reguliuojančios institucijos modelį; 3) įvertinti licencijuojamos veiklos gamtinių dujų sektoriuje teisinio reglamentavimo būklę teisinės kontrolės požiūriu; 4) išanalizuoti gamtinių dujų kainų valstybinį reguliavimą vartotojų ir gamtinių dujų rinkos dalyvių interesų pusiausvyros požiūriu.

The State intervention into the natural gas market is very important and specific field of the public relations in terms of legal, economical, political and other approaches, but more comprehensive scientific research of legal direction on this subject has not been carried out in Lithuania yet. The aim of the dissertation – to ascertain in a systematic approach the natural gas market State regulatory mechanism, development in Lithuania. In order to achieve the aim of the research, there are the following tasks: 1) to assess the legal environment of the natural gas market State regulation and the impact on the aims of this regulation in the context of social changes; 2) to research the model peculiarities of different states independent regulatory institutions and their application possibilities in the improving of the model of the regulatory institution of the natural gas market in Lithuania; 3) to assess legal regulation status in the licenced activities of the natural gas sector in an aspect of the legal control; 4) to research the natural gas prices State regulation in the aspect of the consumers and the interests of the participants of the natural gas market.

Virginijus Kanapinskas

NATURAL GAS MARKET IN LITHUANIA: STATE REGULATORY OBJECTIVES AND PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

Doctoral Dissertation

Maketavo *Birutė Bilotienė*

SL 585. 2014 03 03. 19,5 leidyb. apsk. l.
Tiražas 20 egz. Užsakymas 21 815
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt
Spausdino UAB „Vitae Litera“
Kurpių g. 5–3, Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-635-8

